L 90-4
620 VIII

ARCHIVS

ASTOTAIS SĒJUMS

MCMLXVIII

VALDIS GRANTS
2311 ST. JAMES STREET
ROLLING MEADOWS, IL 60008 U.S.A.

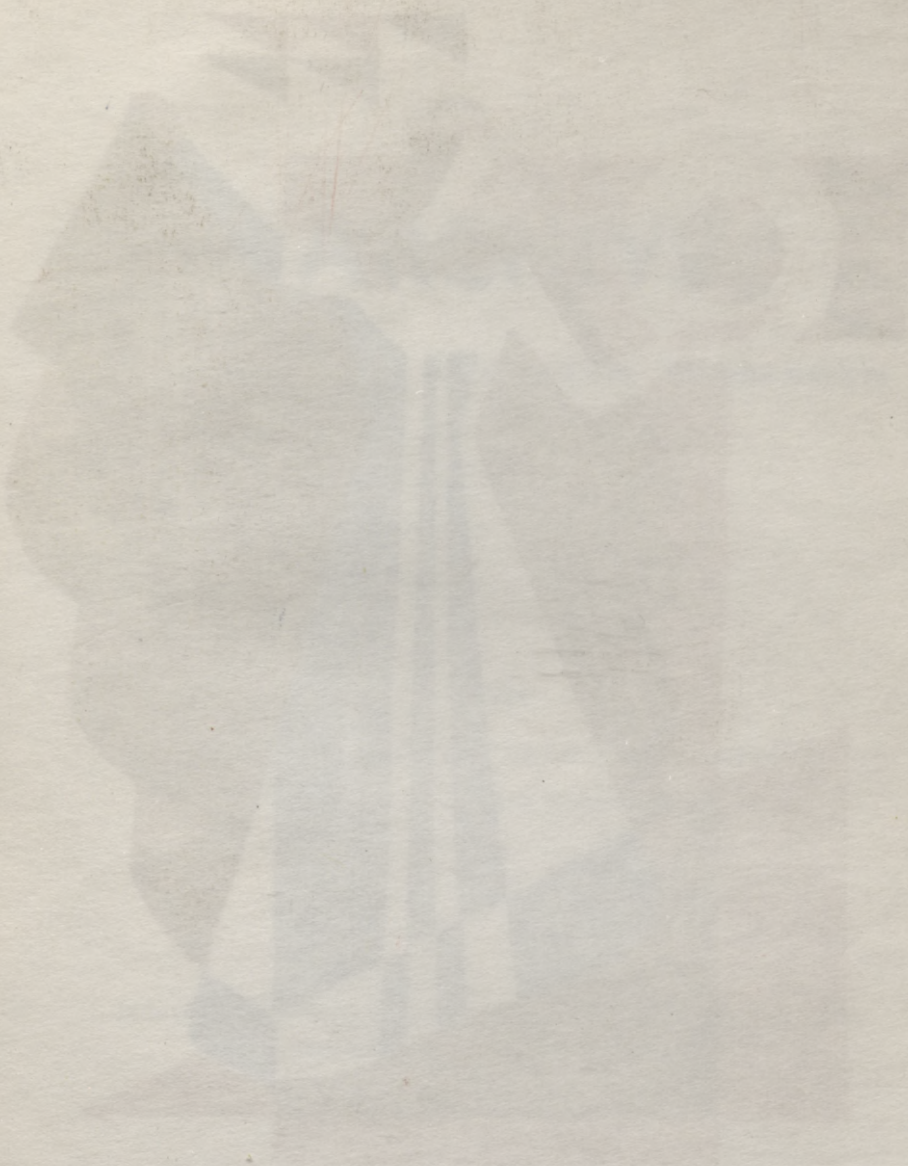

B.L

Juris Soikāns

SAULES MEITA

90-4
620

9(N)

ARCHIVS

RAKSTI PAR LATVISKĀM PROBLĒMĀM

VIII

VĒSTURE, POLĪTIKA, VALODA, LITERĀTŪRA

Redaktors Edgars Dunsdorfs

Izdevējs: Latviešu apvienības Austrālijā zinātnes nozare,
piedaloties Kārļa Zariņa fondam

190

Melburnā tūkstoš deviņi simti sešdesmit astotā gadā

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTĒKA
92— 19.557
030301749 8

PRINTED BY LOMA PRINTING SERVICE, MELBOURNE, AUSTRALIA

PRIEKŠVĀRDI

Brīvību! Šis maģiskais vārds tagad valda pasauli. Tauta pēc tautas atbrīvojas no svešnieku kundzības un kļūst neatkarīgas. Tā ir kulminācija gadsimteņu ilgam vēsturiskam procesam. Priekš piecdesmit gadiem latviešu tautas ilgās cīņas pēc brīvības vainagojās ar panākumiem, un Pirmā pasaules kaŗa ugunīs dzima neatkarīgā Latvija.

Otrajā pasaules kaŗā uz laiku mūsu valsts neatkarīgo dzīvi pārtrauca. Latvija zaudēja brīvību, bet desmitā daļa latviešu devās svešumā, lai izvairītos no nebrīvības. Dzimtenē nebrīvībā palikusī tautas daļa savas brīvības alkas nav zaudējusi, tomēr nebrīvībā tai nav iespējas brīvību skaļi prasīt. To var gan tie, kas atrodas trimdā brīvajā pasaulē. Latvijā palikušie, Padomju savienības tālēs izklīdinātie un brīvajā pasaulē esošie latvieši visi tic, ka Latvijas nebrīvība ir tikai pagaidu stāvoklis un ka agri vai vēlu tas beigsies. Nevar būt, ka maģiskais brīvības vārds, kas tagad valda visu pasauli, neattiektos uz Baltijas jūŗas austrumu krastu. Nevar būt tā, ka neatkarīgas kļūst un savu patstāvīgo valsti nodibina tautas, kas tikko ir ienākušas civilizēto tautu saimē, un tai pašā reizē Baltijas jūŗas piekrastes tautas ar gadu tūkstošiem ilgu civilizāciju paliktu verdzībā. Šo elementāro patiesību paust ir liegts latviešiem Latvijā un Padomju savienībā. Totiesu to var latvieši brīvajā pasaulē, un viņu svēts pienākums ir to darīt. Sevišķi tādēļ, ka 1968. gadu Apvienotās nācijas ir izsludinājušas par „cilvēku tiesību gadu".

Šis ARCHĪVA sējums, cenšoties atgādināt latviešu tiesības būt brīviem, raugās pagātnē un nākotnē, kā arī iztirzā dažas problēmas par visstiprāko saiti, kas vieno latviešus pasaules tālēs – mūsu valodu.

Sējumu ievada viens no neatkarīgās Latvijas dibinātājiem, bīskaps profesors Jāzeps Rancāns. Viņa vēsturiskais nopelns bija, ka kopā ar saviem domu biedriem viņš pauda atziņu par Latgali kā vienu no zvaigznēm Latvijas zvaigžņājā un arī panāca tās īstenojumu.

Latvijas sūtniecības lietvedis Parīzē Kārlis Bērends izseko notikumiem 1917. gadā, kad jau pasludināja Latvijas neatkarību, kamēr 1918. gada 18. novembŗa aktā to svinīgi deklarēja.

Politiķis A.Klīve apskata latviešu politisko organizāciju darbību vēsturiskajās Latvijas tapšanas dienās. Tieslietu maģistrs A.Šilde publicē Latvijas neatkarības pasludināšanas akta uzņēmumu ar attēloto personu identifikācijas mēģinājumu. No mūsu nesenās vēstures uz vissenāko savā rakstā tiltu met Dr.A.Kursis.

Nākotnei veltīts Dr.L.Streipa raksts par Latvijas atjaunošanas plānu. To komentē bijušais sabiedrisko lietu ministrs A.Bērziņš, tautsaimnieks I.Brēdrichs, redaktors E.Dēliņš, Dr.A.Karps, V.Korsts, LAA priekšsēdis J.Ritenis, konsulārā biroja vadītājs O.Rozītis, Dr.I.Spilners, Dr.N.Vīksniņš un tautsaimnieks K.Žubeckis.

Sējuma otrā daļa veltīta latviešu valodai un rakstniecībai. Tajā darbus publicē mūsu ievērojamākie valodnieki: Dr.V.Rūķe, Dr.A.Gāters, Dr.V.Zeps, Kārlis Draviņš, Dr.R.Ekmanis, bet Flindersa universitātes (Austrālijā) mācībspēks Dr.T.Fenels (T.G.Fennell) ar kritisku cittautieša skatu apcer grūtības, kas jāpārvar, mācoties latviešu valodu.

LAA zinātnes nozares sekretāre Aija Ozoliņa sniedz statistisku salīdzinājumu par latviešu autoriem Latvijā un trimdā. Izmantojot Melburnas latviešu biedrības bibliotēku, publicēti dati par trimdas autoriem un viņu darbiem. Sējumu noslēdz labojumi un papildinājumi ARCHĪVA VII sējumā publicētajām universitāšu mācībspēku un zinātnieku īsbiografijām. Krājumu ilustrējis mākslinieks Juris Soikāns.

ARCHĪVU izdod Latviešu apvienības Austrālijā (LAA) zinātnes nozare, piedaloties Kārļa Zariņa fondam. Apvienības prezidija sēdeklis mainās, virzoties pa galvenajiem latviešu centriem, un tagad atrodas Adelaidē. Līdz ar to tajā tagad darbojas citas amatpersonas nekā minētas V sējuma priekšvārdos, kad prezidija sēdeklis bija Sidnejā. LAA prezidija priekšsēdis ir J.Ritenis. Zinātnes nozare ietilpst kultūras daļā, ko vada E.Voitkuns. Zinātnes nozares vadītājs ir ARCHĪVA redaktors. Kultūras daļa strādā ciešā sadarbībā ar Kultūras fondu, kura priekšsēdis ir V.Dulmanis. Var teikt, ka šie LAA darbinieki ir ARCHĪVA apgāda tagadējie idejiskie aizgādņi. Praktisko apgāda darbu turpretim jau piekto gadu veic Kārļa Zariņa fonds Melburnā. Tā valdes priekšsēdis ir ARCHĪVA redaktors, valdes locekļi — konsulārā biroja vadītājs O.Rozītis, prāvests A.Grosbachs un sabiedriskie darbinieki A.Ķiploks un V.Eglīte. Apgāda adrese: 3 Dickens St., Elwood, Vic. 3184, Australia.

Redaktors

PAGĀTNE UN NĀKOTNE

LATGALES 1917. GADA KONGRESS

Jāzeps Rancāns

(Aculiecinieka atmiņas un piezīmes par Latgales kongresu Rēzeknē 1917. gada 26. un 27. aprīlī, pēc vecā stila)

Latviešu tautas likteņus ilgus gadusimtus ietekmēja ģeopolītiski apstākļi un lielo kaimiņu tautu sacensība par Baltijas jūras ostām un satiksmes ceļiem. Livonijas valstij sabrūkot, 1561. gadā latviešu apdzīvotā territorija tika pievienota Polijas republikai. Kad Polijas valsti 1772. gadā sāka dalīt Vācija, Austrija un Krievija, tad Latgale nonāca Krievijas valdīšanā. 1802. gadā Latgales apgabalu pievienoja Vitebskas guberņai, pakļaujot Krievijas likumiem, lai pārkrievotu un izmantotu ar pastiprinātiem dzimtbūšanas iekārtas paņēmieniem.

Latgales latvieši, tāpat kā latvieši Vidzemē un Kurzemē, ilgojās pēc brīvības un labākas dzīves nekā bija Krievijas caru valdības laikos. Brīvību sevišķi gaidīja apzinīgā tautas daļa un tautas atmodas darbinieki, tāpēc Krievijas un Vācijas karā laikā dzima doma par latviešu strēlnieku karapulku dibināšanu savas zemes drošākai aizsargāšanai un savas tautas brīvības sasniegšanai. Kad 1917. gadā Krievijā izcēlās revolūcija, latviešu strēlniekiem radās iespēja kļūt par savas zemes sargiem un atbrīvotājiem. Latviešu strēlnieku pulkos bija diezgan daudz Latgales latviešu, kas arī sapņoja par savas dzimtenes gaišāku nākotni. Mūsu senči, Latgales zemnieki, labi zināja ceļu uz Rīgu. Kad vēl nebija dzelzceļu, viņi brauca uz Rīgu ar zirgiem, vedot savus ražojumus — linus, ko pārdeva Rīgā, un pilnīgi sapratās ar vidzemniekiem, kaut katrs runāja savā izloksnē. Kad 1904. gadā Latgales latvieši atguva tiesības iespiest grāmatas latgaliešu izloksnē, tad atmodas darbinieki — gan garīdznieki, gan laji — veicināja domu par Vitebskas guberņas latviešu apvienošanos ar Vidzemes un Kurzemes latviešiem. Šādu jautājumu bieži pārrunāja sanāksmēs un iztirzāja laikrakstu slejās.

Karā laikā 1915. gadā Kurzemi okupēja vācu karaspēks. Pēterpilī un Latgalē sāka darboties latviešu bēgļu aprūpes biedrības. Šo biedrību komiteju sanāksmēs atrada kopējo valodu Latgales, Vidzemes un Kurzemes latvieši. Latgales apvienošanu ar pārējiem latviešu

novadiem sevišķi veicināja daži garīdznieki, starp kuŗiem godam būtu pieminami: mag.theol. Francis Trasuns, mag.theol. Kazimirs Skrinda, Rēzeknes dekāns monsiņors Nikodems Rancāns, Aglonas dekāns monsiņors Jānis Velkme, Līksnas prāvests un kanoniķis Antonijs Springovičs (no 1920. gada Rīgas archibīskaps). Pārējie garīdznieki un inteliģence viņus atbalstīja tautas apvienošanas darbā.

Pēc 1917. g. februārī Krievijā notikušās revolūcijas un cara Nikolaja II režīma sabrukuma Latgales sabiedriskajiem un politiskajiem darbiniekiem radās doma sasaukt Latgales kongresu Rēzeknē 1917. g. 26. un 27. aprīlī. Tur bija paredzēts izlemt jautājumu par Latgales apgabala apvienošanos ar Kurzemes un Vidzemes latviešiem vienā autonomā tautas apvienībā, paturot prātā savas neatkarīgas un patstāvīgas valsts dibināšanu. Kad sagatavošanās darbi bija pabeigti, noteiktā laikā Rēzeknē sapulcējās vairāk nekā 230 delegāti no visiem pagastiem, biedrībām un bēgļu organizācijām. Kongresa darbība iesākās ar svinīgu dievkalpojumu Rēzeknes plašajā katoļu baznīcā. Dievkalpojumu vadīja iecienītais un visiem labi pazīstamais prof. Kazimirs Skrinda. Dievvārdus teikt bija uzticēts šo atmiņu rakstītājam, kas, ņemot pamatdomu no Kristus augšāmcelšanās svētkiem, norādīja uz mūsu latviešu tautas augšāmcelšanās nepieciešamību apvienotā nacionālā un territoriālā vienībā. Svinīgais dievkalpojums noslēdzās, baznīcēniem ar lielu sajūsmu dziedot tautas lūgšanu „Dievs, svētī Latviju!"

Tieši no baznīcas visi kongresa dalībnieki svinīgā gājienā, tautas karogiem plīvojot, devās uz sapulces vietu kinoteātŗa „Diana" telpās, Rēzeknes upes tuvumā, pie šosejas. Laiks bija patīkams, diena pavasarīgi silta un saulaina, kas veicināja kongresa dalībnieku labsajūtu un optimistisku noskaņu.

Par kongresa vadītāju ar lielu balsu pārākumu ievēlēja Franci Trasunu. Darba kārtībā bija divi galvenie jautājumi: 1) Latgales atdalīšanās no krieviskās Vitebskas guberņas un pievienošanās pārējiem latviešu novadiem kopējā autonomā vienībā un 2) Latgales zemes padomes izveidošana, kas tālāk rūpētos par Latgales autonomu dzīvi. Par referentiem šais jautājumos bija izraudzīti prof. J.Rancāns un Juris Pabērzs. Referentu domas bija vienprātīgas, un abi ieteica kongresam pieņemt ierosinājumu par šķirto tautas novadu apvienošanos, paturot un nodrošinot Latgalei pašvaldības tiesības un izloksnes

brīvību, tāpat ticības brīvību skolās un baznīcā. Es savu referātu un motīvējumus nodevu Valerijai Seiļa jaunkundzei, un viņa solīja to iespiest laikrakstos.

Kongresā bija klāt redzamākie Latgales garīdznieki un latviešu strēlnieku Latgales sekcijas pārstāvji — virsnieki: Jānis Rubulis, Staņislavs Kambala un citi, kuŗu vārdus neatceros. Kā Kurzemes un Vidzemes pārstāvis bija klāt Zigfrīds Meierovics un Jānis Zālītis, kas kongresu sirsnīgi apsveica un solīja nodrošināt Latgalei pašvaldības, dialekta un ticības brīvību.

Latgales latviešu kongresam 1917. gadā ir ļoti liela vēsturiska nozīme: tas pauda un apliecināja latviešu tautas kopējās gaitas pagātnē un gatavoja ceļu nākotnē — brīvai un neatkarīgai Latvijai. Opozicijai un apvienošanās pretiniekiem Latgalē bija maz piekritēju. Inženieris Francis Kemps ar savu Latviešu strādnieku grupu no Pēterpils fabrikām tāpēc neatrada atbalstu kongresā un, redzēdams, ka viņam nebūs panākumu, protestēdams ar savu grupu aizgāja projām no kongresa telpām. Apvienošanās pretinieki ar to gribēja parādīt savu lielo neapmierinātību un mēģināja Rēzeknē izplatīt demagoģiskus saukļus, musinot krievus un pārējos cittautiešus pret kongresa darbību un pret tā dalībniekiem. Tomēr šie ļaunie nodomi neatrada atbalstu Rēzeknes pilsoņos.

Par spīti opozicijas nekorrektajai stājai, kongress mierīgi turpināja savu darbu un jau pirmā dienā pieņēma galvenās tezes un atzinumus par Latgales latviešu apvienošanos ar Vidzemes un Kurzemes latviešiem. Otrā dienā kongresa darbs turpinājās Rēzeknes tirdzniecības skolas telpās. Lielā vienprātībā atzina un nodibināja Latgales zemes padomi. Tās locekļu skaitu noteica 60, no tiem latviešu 36, krievu 12, žīdu 8, poļu 3 un citu tautu 1 (proporcionāli iedzīvotāju skaitam Latgalē). Rēzeknes kongresā valdīja demokratisko principu un taisnības gars, tāpēc visām tautībām, kas dzīvoja Latgalē, bija paredzēta vieta Latgales zemes padomē. Padome bez kavēšanās tūlīt uzsāka darbu, stājās sakaros ar Kurzemes un Vidzemes latviešu apgabala padomi un beigās sūtīja savus pārstāvjus uz Tautas padomi, ņemot dalību Latvijas izsludināšanā par neatkarīgu valsti 1918. gada 18. novembrī.

Skatoties un vērtējot Latgales kongresa darbu un lēmumus 1917. gadā no 50 gadu perspektīvas, mums jāatzīst, ka tas ir viens no

veikumiem, kas likti kā stūŗa akmeņi neatkarīgās Latvijas pamatos. Latgales kongresā valdīja liela vienprātība un saskaņa visos pamatjautājumos, un visus lēmumus un atzinumus pieņēma gandrīz vienbalsīgi, neskaitot tos apvienošanās pretiniekus, kas atstāja kongresu pirmajā dienā. Ar kongresa noteikto un drošo stāju Latgales latviešu pārstāvji pierādīja savu politisko briedumu, tautisko apziņu un latviskumu. Kongresa vadībā un delegātos valdīja tāds tautas mīlestības un vienprātības gars, kā ļoti kodolīgi izsacīts latīņu sakāmvārdā: „Concordia res parvae crescunt, sed discordia etiam maximae dilabuntur", ko latviski varētu tulkot: „Saskaņā mazas lietas izaug lielas, bet nesaskaņā pat lielas lietas iet zudumā". Pie šī principa mums jāturas arī tagadējos trimdas un apspiestības laikos. Par to, kas bija kongresā sasniegts, lai ir pateicība Dievam! Un godam lai mēs pieminam Latgales tautiskās atmodas darbiniekus, kas mūsu tautai rādīja pareizu ceļu, jo Latgales jaunatni audzināja Kristus mīlestības garā, latviskā stājā un uzticībā katoļu baznīcai, kas pasargāja mūsu tautu no rusifikācijas, kad Krievijas valdība to apspieda laikā no 1772. līdz 1918. gadam.

Biskaps Jāzeps Rancāns

KAD ĪSTENĪBĀ PASLUDINĀTA LATVIJAS VALSTS NEATKARĪBA ?

Kārlis Bērends

Latviešu trimdas laikrakstos vairākkārt rakstīts par Latvijas valsts neatkarības pasludināšanu un, ka šī neatkarība jau pasludināta gadu pirms 1918.g. 18.novembŗa, t.i., 1917.gada novembrī. Tomēr šie raksti tikai pa daļai apgaismo šo jautājumu, un no tiem lasītājs neiegūst noteiktu skaidrību. Tādēļ ir svarīgi zināt, ko par to liecina mums pieejamie avoti.

Šai jautājumā svarīgākais avots ir Latviešu pagaidu nacionālās padomes (LPNP) pasludinājums, ko tā pieņēmusi savā 1917. gada 19. novembŗa (pēc jaunā stila — 2. decembrī) sēdē Valkā un pēc tam paziņojusi citām tautām un ārvalstu valdībām. Ar Francijas diplomātiskā pārstāvja laipno starpniecību ziņas par LPNP nodibināšanu un par minēto pasludinājumu izplatītas pa radio. Pasludinājums ir šāds:

„Ievērojot latviešu tautas sensenās tieksmes pēc politiskās brīvības un autonomas Latvijas, kas jo spilgti parādījās 1905. gada atsvabināšanās cīņās, un nostājoties uz tautu pašnoteikšanās tiesību principa pamatiem, Latviešu Pagaidu Nacionālā Padome uz visstingrāko protestē pret jebkuŗu Latvijas sadalīšanu un it sevišķi pret Kurzemes vai arī visas Latvijas pievienošanu vai kautkādu saistīšanu pie Vācijas, un līdz ar to pasludina, ka Latvija, kuŗā ieiet Vidzeme, Kurzeme un Latgale, ir autonoma valsts vienība, kuŗas stāvokli, attiecības uz ārieni un iekšējo iekārtu noteiks viņas Satversmes Sapulce un tautas plebiscits." [1]

Saskaņā ar LPNP valdes priekšsēža Voldemāra Zāmuela rakstu prasība dibināt latviešu centrālo iestādi un to nosaukt par Latviešu nacionālo padomi izvirzīta Pēterpilī 1917. gada otrā pusē, kad bija sācies cariskās Krievijas sabrukums. Pati šī padome sanāca Valkā 1917. gada 16.(29.) novembrī un 17.(30.) novembŗa sēdē ar 18 pret vienu balsi pieņēma šādu A.Dobeļa un K.Skalbes iesniegto atzinumu: **„Sapulce pasludina sevi par Latviešu Pagaidu Nacionālo Padomi un pāriet uz dienas kārtību".** Tātad padome nodibināta Valkā un nevis Pēterpilī, kā to dažreiz apgalvo.

Otrs pierādījuma avots ir LPNP uzsaukums „Visiem latviešiem", par ko pēc K. Bachmaņa priekšlikuma padome principā vienojusies Valkā savā 1917. gada 19. novembŗa (2. decembŗa) sēdē. LPNP valde uzsaukuma tekstu, ko sastādījusi sevišķa komisija, apspriedusi un „vienojusies par paredzētā uzsaukuma tautai pamata līnijām" savā 1917. gada 20. novembŗa (3. decembŗa) sēdē. Šī uzsaukuma teksts iespiests latviešu laikrakstos — LĪDUMĀ un LAIKA VĒSTĪS 1917. g. 25. novembŗa (8. decembŗa) numurā, un tajā starp citu teikts:[2]

„Lai apvienotu sašķelto tautu un sadalīto tautas zemi par vienu nedalāmu valsts vienību, par Latviju — ir nodibinājusies Latviešu Pagaidu Nacionālā Padome.

Viņa ir radusies visgrūtākā brīdī, kad ienaidnieks izstiepj savu roku pār Latviju, kad mūsu nacionālā griba ir salauzta un asās partiju cīņās mēs esam pazaudējuši tos lielos mērķus, ko vēsture nostāda acu priekšā visām mazām un kalpinātām tautām.

Latvieši! Esat šī lielā brīža cienīgi un apvienojaties ap savu Pagaidu Nacionālo Padomi. Lai viņa top jums par ceļa zvaigzni, kas ved [jūs] uz brīvu apvienotu Latviju!

Latviešu Pagaidu Nacionālā Padome ir radusies no organizācijām un partijām, kas paguvušas apvienoties uz izpostītās dzimtenes drupām, lai paceltu balsi pret Latvijas sadalīšanu un pulcētu izklīdušo tautu ap atdzisušiem dzimtenes pavardiem.

Latviešu Pagaidu Nacionālā Padome protestē pret jebkuŗu Latvijas sadalīšanu un sevišķi pret Kurzemes, vaj arī visas Latvijas pievienošanu, vaj kautkādu saistīšanu pie Vācijas un pasludina, ka Latvija, t.i. Kurzeme, Vidzeme un Latgale ir autonoma [un nedalāma] valsts vienība, par kuŗas iekšējo iekārtu un attiecībām uz ārieni lems viņas Satversmes Sapulce, kura izteiks tautas gribu.

Latvijas Satversmes Sapulces sasaukšanu, saziņā ar citām sabiedriskām organizācijām un iestādēm, Latviešu Pagaidu Nacionālā Padome tur par vienu no saviem galveniem uzdevumiem...

Valkā, novembrī, 1917. [g.]

Latviešu Pagaidu Nacionālā Padome"

Kaut gan šai pasludinājumā un uzsaukumā nav tieši vārdiski teikts, ka Latvija ir neatkarīga valsts, tās nodibināšana un neatkarības pasludināšana izriet no prasības par Satversmes sapulces sasaukšanu

un no tā, ka Latvija ir autonoma valsts vienība, bet ne vienkārša autonoma vienība. Ka toreizējos nelabvēlīgajos politiskos apstākļos LPNP vajadzēja pagaidām izteikties piesardzīgi un vārdu „neatkarīga" aizstāt ar svešvārdu „autonoma", kas tāpat nozīmē brīvību, neatkarību, iespēju pašiem valdīt savā zemē ar saviem likumiem, to liecina plašais rakstveida iesniegums, ko Latvijas valdības pilnvarotie Parīzē iesnieguši par Latviju Parīzes miera līgšanas sanāksmei un kurā teikts, ka sakarā ar toreizējo Krievijas politisko iekārtu jautājumu par Latvijas neatkarību nav bijis iespējams atklātībā apspriest un ka LPNP tomēr noteikti un stingri prasījusi Latvijas neatkarību.[3]

Ka minētā pasludinājumā un uzsaukumā teikums „Latvija ir autonoma valsts vienība" nozīmējis, ka Latvija ir neatkarīga valsts vienība, liecina arī LPNP 1918. g. 17.(30.) janvārī Pēterpilī ar 23 klāt esošo locekļu balsīm pret vienu balsi pieņemtais atzinums, kurā skaidri teikts, ka Latvijai jābūt neatkarīgai demokratiskai republikai, tas ir, tādai, kādu to savā 1917. g. 19. novembŗa (2. decembŗa) deklarācijā LPNP pasludinājusi.[4] Bez tam LPNP 1918. g. 17.(30.) janvāŗa atzinums sākas ar vārdiem „Latvijas pilsoņi", bet nevis ar vārdu „Latvieši", kas nozīmē, ka LPNP neatkarīgu Latvijas valsti jau pasludinājusi un griežas pie šīs neatkarīgās valsts pilsoņiem ar vēstījumu. Minētā atzinuma teksts ir šāds:

„Latvijas pilsoņi! Latviešu pagaidu nacionālā padome 1917. g. 17. janvārī nolēma: dibinādamās uz visas pasaules demokratijas pasludinātām tautu pašnoteikšanās tiesībām, latviešu pagaidu nacionālā padome vispirms atzīst, ka Latvijai jābūt neatkarīgai demokratiskai republikai, kura apvienotu Kurzemi, Vidzemi un Latgali, 2) protestē pret jebkuru Latvijas sadalīšanas mēģinājumu, sevišķi pastrīpojot, ka latvju tautas pirmā un neatlaidīgā prasība ir Latvijas teritoriālā un etnografiskā nedalāmība, 3) protestē pret katru miera noslēgšanas mēģinājumu, kurš pārkāpj tautu pašnoteikšanās principu, un 4) nosoda tautas gribas viltošanu zem okupācijas un kara apstākļu spaidiem. Šī tautas gribas viltošana pašlaik notiek sistēmatiskā kārtā: Valkā, Rūjienā, Dienvidvidzemē un citur vāc parakstus vietējo iedzīvotāju lūgumiem dēļ pievienošanas pie Vācijas. Latvieši, parakstīdami šādus lūgumus, jūs labprātīgi dodaties vācu verdzībā un atsakāties no tiesībām, kuras tautai pieder kā sensenai iemītniecei

un kuras ir atzītas principā no visām karojošām valstīm. Acumirklīgs labums atsvabināties no lielinieku terora nevar būt iemesls atsacīties no brīvas patstāvīgas Latvijas, nevar būt iemesls parakstīt līgumu, kurš nodod mūsu bērnu bērnus vācu kalpībā. Ja arī vāciem nenoliedzami ir iespēja ienākt Vidzemē un uzspiest mums valsts iekārtu pēc sava ieskata, tad tomēr principiēlo stāvokli tas nevar un nedrīkst grozīt. Tāpat nevar grozīt mūsu stāvokli tas apstāklis, ka latvieši šobrīd sadalīti divās daļās, no kurām viena ieņemta no vāciem." Šis uzsaukums jeb atzinums beidzās ar vārdiem: „Lai dzīvo brīvā Latvija!" [5]

LPNP visstingrākā kārtā protestēja pret jebkuru Latvijas sadalīšanu un it sevišķi pret Kurzemes vai visas Latvijas pievienošanu vai kaut kādu saistīšanu pie Vācijas. To darīja tādēļ, ka ķeizariskās Vācijas valdība bija nolēmusi latvju, igauņu un lietuvju tautas apdzīvoto telpu iekarot Pirmajā pasaules karā (1914—1918), sadalīt un pēc tam ar šai telpā dzīvojošo Baltijas vāciešu palīdzību to kolōnizēt un galīgi pievienot Vācijai. Latvjus, igauņus un lietuvjus bija nodomāts pārvērst par izmantojamiem beztautībniekiem — vienkārša smagā darba kalpiem, vai labākā gadījumā šīs tautas pārvācot, kā tas notika ar senprūšu tautu pēc Prūsijas iekarošanas un ordeņa valsts nodibināšanas tajā.[6] Ķeizariskās Vācijas valdības lēmumu kolōnizēt un pievienot latviešu, igauņu un lietuvju apdzīvoto telpu Vācijai valsts kanclers Betmans Holvegs (Bethman-Holweg) 1916. g. 5.aprīlī paziņoja reichstāgam, kas paziņojumu uzņēma ar vētrainiem aplausiem.[7]

Jau tūlīt pēc tam, kad Vācijas karaspēks 1915. gada vasarā ieņēma Kurzemi un Zemgali, Vācijas valdība pasludināja, ka šie apgabali ir atdalīti no Krievijas uz visiem laikiem. Baltijas vācu muižnieku uzticības padome (Der Baltische Vertrauensrat) 1915. g. 28. jūlijā nosūtīja Vācijas valsts kancleram lūgumu, lai Vācijas karaspēks aizsargātu šos iekarotos apgabalus un pārvērstu Baltijas jūras austrumkrasta telpu par Vācijas sastāvdaļu, bet Kurzemi, Vidzemi, Zemgali un Igauniju ar salām kolōnizētu ar 1.500.000 Volgas un Kaukaza vāciešiem. Vēlāk, 1917. gada 21. septembrī, Baltijas vāciešu Kurzemes landtāgs ar Vācijas karaspēka austrumu apgabala galvenā komandiera — Bavārijas prinča — atļauju nodibināja zemes padomi (Landesrat) ar 20 locekļiem, kur lielais vairums bija Baltijas vācu muižnieki un kas uzstājās kā baltu tautu telpas iedzīvotāju

pārstāvība un viņu gribas izteicēja. To darīt tai nebija nekādu tiesību, nedz pilnvarojuma, jo baltu tautas gandrīz simtprocentīgi to neatzina un neatbalstīja, nedz arī bija to pilnvarojušas tās pārstāvēt un izteikt to gribu. Dienu pēc nodibināšanas, 22.septembrī, šī padome ievēlēja sevišķu vācu komisiju ar locekļiem: N.Manteifelu, V. fon Hānu un Silvio Bredrichu, lai izstrādātu priekšlikumu par Kurzemes un Zemgales kolōnizēšanu ar vāciešiem. Šādu kolōnizēšanu Baltijas vācu muižnieki paklusām jau bija sākuši īstenot 1908. gadā un līdz 1913. gadam ieveduši Kurzemē apmēram 13.000 vācu kolōnistu.[8] Vēl Otrā pasaules kara laikā (1939—1945) vācu laikraksta DANZIGER VORPOSTEN 1944. g. 21.augusta numurā rakstīts, ka Baltiju paredzēts kolōnizēt ar vācu zemniekiem.[9]

Ķeizariskās Vācijas un lielinieku Krievijas 1918. g. 3.marta savstarpējais Brestļitovskas līgums un 1918. gada 27.augusta trīs papildlīgumi un protokoli sadalīja Latviju trijās daļās: 1) Kurzemi un Rīgas pilsētu ar Rīgas apriņķi pakļāva Vācijas pārvaldei un virskundzībai; 2) latvju apdzīvoto Vidzemes daļu — Cēsu, Valmieras un Valkas apriņķi — pakļāva vācu policijas pārvaldei un virskundzībai „līdz tam laikam, kamēr turienes iestādes būs spējīgas uzturēt kārtību un atjaunot drošību". Tas nozīmēja, kā to pateicis vācu civilpārvaldes priekšnieks fon Goslars, ka Brestļitovskas līgums apracis uz visiem laikiem latvju tautas cerības nodibināt savu neatkarīgu valsti; 3) Latgali atstāja Krievijas virskundzībā.

Pret šo līgumu un citu tautu zemju iekarošanu, tās pievienojot Vācijai un pakļaujot Vācijas virskundzībai, LPNP stingri protestēja ar savu 1918. g. 4.aprīļa rakstu, ko iesniedza Vācijas valsts kancleram. Tajā teikts, ka Brestļitovskas līgums nekādā ziņā nesaista Latviju un latvjus.[10]

Tam, ka Latvijas neatkarība pasludināta jau 1917. gadā, pierādījums vēl ir 1918. g. 30.oktōbŗa (pēc jaunā stila) raksts, ko LPNP loceklis un pilnvarotais pārstāvis pie Sabiedroto valstu valdībām Z.A.Meierovics iesniedzis LPNP uzdevumā Lielbritanijas ārlietu ministram A.J.Balfuram. Tajā starp citu teikts:

„...Latviešu nacionālā padome, kas nodibināta 1917. gada novembrī, ir visaugstākā Latvijas iestāde. Tā apvieno visus organizētos latviešus, Latvijas pašvaldību pārvaldes, politiskās partijas, karavīru organizācijas, patērētāju biedrības, arodbiedrības un daudz citas.

Starp šīm vienībām sevišķi jāatzīmē Kurzemes, Vidzemes un Latgales pārvalde, Latviešu zemnieku savienība, Latviešu demokratu, nacionāldemokratu un radikāldemokratu partija, Latviešu kareivju nacionālā apvienība, Latgales kareivju nodaļa pie latviešu strēlnieku pulkiem, Latviešu dzelzceļu, pasta un telegrafa un zemes mērnieku apvienība, Vidzemes un Latgales patērētāju biedrības, Latviešu bēgļu palīdzības komiteja un Latgaliešu palīdzības biedrība karā cietušiem.

Vēlēšanās Latviešu nacionālā padome izraudzījusi no sava vidus izpildu varu. Deviņu daļu [franču valodā teikts: departamentu, K.B.] priekšnieki veido kollēģiju jeb ministriju. Šīs pārvaldes sēdeklis atrodas ārpus vācu spēku darbības aploka.

Baudot vienprātīgu latviešu tautas atbalstu, LPNP savās darba sēdēs 1917. g. 16—19. nov., 1918. g. 15—19. janv. un 26—29. jūn. [pēc vecā stila; jāpiezīmē, ka šie ir datumi, kas ierakstīti iesniegumā, K.B.] nolēma darīt zināmu Sabiedrotām valstīm latviešu tautas negrozāmu prasību pēc vienas, nedalāmas Latvijas. Šī prasība izteikta šādi:

1) Latvija, kurā ietilpst Vidzeme, Kurzeme un Latgale un latviešu apdzīvotās zemes, prasa to atzīt par suverēnu, neatkarīgu un nedalāmu valsti, ko nodrošinātu Sabiedrotās valstis un citas.

2) Latviešu nacionālā padome vēlreiz apliecina, ka Latvija nav atzinusi Brestļitovskas 1918. g. 3. marta līgumu un tādēļ uzskata, ka tas to nesaista. Latviešu nacionālā padome prasa, lai par Latvijas nākotni lemtu vispārējā miera sanāksme saskaņā ar latvju tautas vēlmēm un sadarbībā ar latviešu pilnvarotiem pārstāvjiem, kurus Latviešu nacionālā padome pienācīgi izraudzījusi.

3) Latviešu nacionālā padome prasa to atzīt de jure un de facto par Latvijas valdību līdz tam laikam, kamēr atgriezīsies bēgļi un kamēr galīgi izveidosies Latvijas valsts." [11]

Pamatojoties uz šī Latviešu pagaidu nacionālās padomes pilnvarotā pārstāvja Z.A. Meierovica iesnieguma Lielbritanijas valdībai, Lielbritanijas ārlietu ministrs Balfurs savas valdības vārdā piesūtīja LPNP pilnvarotajam Meierovicam 1918. g. 11. novembŗa oficiālu atbildi, kas tulkojumā šāda:

„Ārlietu ministrija. 1918. gada 11. novembrī. Godātais kungs! Ar pateicību pagodinos apstiprināt Jūsu 30. oktōbŗa vēstules saņem-

šanu līdz ar tai norakstā pievienoto Jūsu lūgumu Lielbritanijai un sabiedrotiem uzņemties Latvijas aizsardzību.

Man ir patīkami izmantot šo gadījumu un atkārtot apgalvojumu, ko Jums teicu Jūsu nesenā apmeklējuma laikā. Viņa majestātes valdība ir vērojusi ar ļoti lielu labvēlību latviešu tautas centienus un tās vēlēšanos atbrīvoties no vācu jūga. Tai ir prieks vēlreiz apstiprināt savu gatavību atzīt pagaidām Latviešu nacionālo padomi kā de facto neatkarīgu iestādi līdz tam laikam, kad miera sanāksme liks pamatus Jūsu tautas jaunam brīvības un laimības laikmetam.

Starplaikā viņa majestātes valdība ar prieku atzīs Jūs kā latviešu pagaidu valdības neoficiālu diplomātisku pārstāvi.

Patiesā cieņā: A.J.Balfurs (paraksts)" [12]

To, ka Lielbritanijas valdība ar šo oficiālo atbildi atzinusi LPNP par latviešu pagaidu valdību, nepārprotami apstiprina Lielbritanijas ārlietu ministra Balfura mutvārdu paziņojums Z.A.Meierovicam 1918. g. 23.oktōbrī: „Viņa majestātes valdība nolēmusi pagaidām atzīt līdz Parīzes miera konferencei LPNP par Latvijas valdību". [13]

Lai gan šai oficiālajā atbildē tieši nav teikts, ka Lielbritanijas valdība atzinusi neatkarīgu Latvijas valsti, tak pēc sava satura un tiesiskās būtības un izpratnes šī atbilde nav nekas cits, kā neatkarīgās Latvijas valsts de facto atzīšana no Lielbritanijas puses.[14] Tātad saskaņā ar minēto LPNP rakstveida prasību Lielbritanijas valdībai un šīs valdības ārlietu ministra Balfura oficiālu mutvārdu un rakstveida paziņojumu LPNP pilnvarotam pārstāvim Meierovicam Latviešu pagaidu nacionālā padome ir bijusi pirmā oficiāli atzītā Latvijas nacionālā valdība, un apgalvojums, ka ir „aplam apzīmēt Pagaidu Nacionālo Padomi par pirmo Latvijas nacionālo valdību", ir nepareizs un nesaskan ar vēsturisku patiesību.[15]

Par Latvijas neatkarības atkārtotu pasludināšanu vēl liecina LPNP valdes priekšsēža V.Zāmuela un priekšsēža vietnieka A.Berga paziņojums Tautas padomes dibināšanas laikā, ka „LPNP ir jau pilntiesīga un starptautiski atzīta latviešu tautas reprezentētāja, un tādēļ nav vajadzības dibināt kādu jaunu organizāciju un vēlreiz proklamēt Latvijas valsti".[16]

Nākošais un svarīgākais pierādījums par Latvijas neatkarīgās valsts pasludināšanu 1917. gada novembrī ir jau Latvijas ārlietu

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTĒKA
92— 19.557

ministra un Latvijas valdības delegācijas priekšsēža pie Parīzes miera līgšanas sanāksmes Z. A. Meierovica 1919. g. 30. maija oficiāls raksts, kas Latvijas pagaidu valdības vārdā iesniegts Parīzes miera līgšanas sanāksmei. Šai rakstā starp citu teikts:

„... Latviešu nacionālā padome [domāta LPNP, K. B.], kas pārstāvēja visus Latvijas pašpārvaldes organus, ievēlētus uz Krievijas pagaidu valdības 1917. g. 22. jūnija likuma pamata, un visas Latvijas pilsoniskās politiskās partijas, vienprātīgi pasludināja 1917. gada novembrī Latvijas pilnīgu neatkarību.

Šo lēmumu attiecībā uz Latvijas atdalīšanos no Krievijas Latviešu nacionālās padomes pārstāvis oficiāli paziņoja 1918. gada janvārī Krievijas satversmes sapulcei Pēterpilī.

Latvijas tautas padome [franču valodā teikts: Latvijas valsts padome — „Le Conseil d'Etat de Latvia", laikam, lai piešķirtu tai lielāku nozīmi, K. B.], kas pārstāv visas politiskās partijas Latvijā, izņemot lieliniekus un „Baltenbund" panģermānistus, no jauna [tātad atkārtoti, K. B.] svinīgi un vienprātīgi pasludināja 1918. gada novembrī Rīgā Latvijas neatkarību..."[17]

Šis Latvijas pagaidu valdības oficiālais raksts nepārprotami un skaidri liecina, ka LPNP pasludinājusi Latviju par neatkarīgu valsti 1917. gada novembrī jeb, saskaņā ar LPNP pasludinājumu svešām tautām un ārvalstu valdībām un uzsaukumu „Visiem latviešiem", 1917. g. 2. decembrī, pēc jaunā stila; un Latvijas tautas padome Latvijas valsts neatkarības pasludinājumu atkārtojusi 1918. gada 18. novembrī.

Minētie pierādījumi liecina arī to, ka no 1917. g. 2. decembŗa līdz 1918. g. 18. novembrim (pēc jaunā stila) LPNP bijusi Latvijas valsts augstākā iestāde jeb pārvalde. Tā pārstāvēja latvju tautas vairākumu un izteica tās gribu, tātad bija Latvijas valsts augstākās varas nesēja. Bez dažādām organizācijām, partijām, biedrībām, apvienībām utt. LPNP ietilpa arī Latviešu bēgļu palīdzības centrālā komiteja, kas viena pati apvienoja un pārstāvēja ap 260 dažādas organizētās latvju vienības Latvijā un Krievijā no Baltijas jūŗas līdz Klusajai lieljūŗai. Tajā jau bija pārstāvēti visi Latvijas apgabali un politiskie virzieni, un to jau varēja saukt un uzskatīt par Latvijas pirmo saeimu.[18]

Juris Soikāns

ZOBENA PASNIEGŠANA

Saskaņā ar Latvijas pagaidu valdības LIKUMU UN RĪKOJUMU KRĀJUMU I (1919. g. 15.jūlijā) Latvijas tautas padomes 1918. gada 18.novembŗa pasludinājums izteikts šādi:

„ Latvijas pilsoņiem!

Latvijas Tautas Padome, atzīdama sevi par vienīgo augstākās varas nesēju Latvijas valstī, pasludina, ka:

1) Latvija — apvienota etnografiskās robežās (Kurzeme, Vidzeme un Latgale) — ir patstāvīga, neatkarīga, demokratiski-republikāniska valsts. Satversmi un attiecības pret ārvalstīm noteiks tuvākā nākotnē Satversmes Sapulce, sasaukta uz vispārīgu, abu dzimumu, tiešu, vienlīdzīgu, aizklātu un proporcionālu vēlēšanu tiesību pamata.

2) Latvijas Tautas Padome ir nodibinājusi kā augstāko izpildu varu Latvijā — Latvijas Pagaidu Valdību.

Latvijas Tautas Padome uzaicina Latvijas pilsoņus uzturēt mieru un kārtību un visiem spēkiem pabalstīt Latvijas Pagaidu Valdību viņas grūtajā un atbildīgajā darbā.

Rīgā, 18. novembrī 1918. g.

Latvijas Pagaidu Valdības Ministru Prezidents: Ulmanis
Latvijas Tautas Padomes Priekšsēdētāja biedrs: Zemgals"

Iepriekš teiktais liecina, kad īstenībā pasludināta Latvijas valsts neatkarība. Ar to nebūt nemazinās 1918. g. 18.novembŗa Latvijas valsts neatkarības atkārtotā pasludinājuma nozīme. Šī diena joprojām būs latvju tautas lielā vēsturiskā diena. Tā atgādinās pienākumu neatlaidīgi un vienoti cīnīties par latvju tautai varmācīgi atņemto brīvību un valsts neatkarību tik ilgi, kamēr tā atkal būs atgūta. Tā mudinās cīnīties, kamēr okupētā Latvija būs atbrīvota no padomju okupācijas varas, lai pēc tam tikpat neatlaidīgi un vienoti turpinātu aizstāvēt paaudžu paaudzēs atgūto latvju tautas brīvību un Latvijas valsts neatkarību.

VĒRES

[1] REVUE BALTIQUE 1 (Paris, Sept. 1918), 20. lpp.; Līgotņu Jēkabs, LATVIJAS VALSTS DIBINĀŠANA (Latviešu pagaidu nacionālā padome) (Rīgā 1925), 62. un sek. lpp.; LATVIJA DESMIT GADOS (Rīgā 1928), 25. lpp.; A.Bīlmanis (ed.), LATVIJAS REPUBLIKA DESMIT PASTĀVĒŠANAS GADOS (Rīgā 1928), 22—24. lpp.; J.Seskis, LATVIJAS VALSTS IZCELŠANĀS (Rīgā 1938), 79. lpp. (otrais izdevums Linkolnā 1961); A.Švābe et al. (eds.), LATVIEŠU KONVERSĀCIJAS VĀRDNĪCA (turpmāk: LKV) XI (Rīgā 1934-35), 20987. sleja; A.Švābe (ed.), LATVJU ENCIKLOPĒDIJA (turpmāk: LE) (Stokholmā 1952-53), 1324.lpp.

[2] Uzsaukuma faksimilus sk.: LE, 1324. lpp.; U. Ģērmanis, „Latvijas neatkarības idejas attīstība", JAUNĀ GAITA 62 (1967), 30—31. lpp.; teksta atšķirības parādītas stūrainajās iekavās.

[3] MEMORANDUM ON LATVIA addressed to the peace conference by the Lettish delegation — iespiests 28 lpp. biezā burtnīcā (32×21 cm). Pievienotas divas krāsainas kartes: 1) „Map of lines of communication of Latvia" un 2) „The population of Latvia according to nationalities. According to the Census of 1917 for Riga (other towns 1911 and 1913) and of 1897 for Latgale and the country". Iespiešanas datums un vieta nav minēta.

[4] Autors nevar akceptēt U. Ģērmaņa viedokli (op.cit., 32. lpp.), ka ar terminu autonoma valsts ir „domāts par federātīvu republiku".

[5] LATVIJA 1918—1928. Atskats uz latvju tautas pagātni un valsts pirmiem 10 gadiem (Rīgā 1928), 12—13. lpp.; LE, 2582. lpp.; LA LETTONIE VINGT ANNEES D'INDEPENDANCE (Riga 1938), 20. lpp.; LKV, 21353. sleja.

[6] Vācijas valsts kanclera grāfa Hertlinga 1918. g. 19. marta, vicekanclera fon Paiera (Payer) un valsts ārlietu sekretāra fon Heinces (Heintze) 1918. gada 25. septembŗa runa reichstāgā. Gaston Gaillard, L'ALLEMAGNE ET LE BALTIKUM (Paris 1919), 44—45., 58—59., 61. un 268—273. lpp.; N.N., LATVIJAS VĒSTURE (Stokholmā 1948), 277—280. lpp.; Baltijas vāciešu Kurzemes landtāga 1918. gada 8. marta prasību iesniegums Vācijas ķeizaram Vilhelmam II. Henry de Chambon, ORIGINE ET HISTOIRE DE LETTONIE (Paris 1933), 28—29. lpp.; A. Bīlmanis, BALTIC ESSAYS (Washington D.C. 1945), 100—102. lpp.

[7] Iepriekš minētie avoti un: G. Gaillard, op.cit., 50—51. lpp.; A. Švābe (Schwabe), THE STORY OF LATVIA (Stockholm 1949), 34. lpp.

[8] Minētie avoti; A. Tibal, L'ALLEMAGNE ET LA BALTIQUE ORIENTALE DE 1915 A 1919 (Riga 1932), 22—24. lpp.; LATVIJA 1918—1928, 13—15. lpp.; REVUE BALTIQUE (Sept. 1918), 18—19. un 84—85. lpp.; A. Bīlmanis, HISTORY OF LATVIA (Princeton 1951), 280. lpp.; LKV, 19160-62. un 19190. sleja.

[9] LE, 1167. lpp.

[10] Minētie avoti; REVUE BALTIQUE (Oct. 1918), 56—57. un 86. lpp.; Hugo Vītols, LA MER BALTIQUE ET LES ETATS BALTES (Paris 1935), 248. un 251. lpp.; LETTONIE VINGT ANNEES..., 22. lpp.; G. Gaillard, op.cit., 63. lpp.

[11] REVUE BALTIQUE (Nov.-Déc. 1918), 86. lpp.; Malbone W. Graham, THE DIPLOMATIC RECOGNITION OF THE BORDER STATES III: LATVIA (Berkeley & Los Angeles 1941), 455. lpp.

[12] Šīs atbildes faksimils iespiests LE, 101. lpp.; A. Bīlmanis, LATVIAN-RUSSIAN RELATIONS. Documents (Washington D.C. 1944), 58. lpp.; LKV, 21173—21176. sleja.

[13]LE, 1325. lpp.; A. Bīlmanis (ed.), LATVIJAS REPUBLIKA..., 24. lpp.; Sabiedroto Parīzes miera līgšanas sanāksmes Baltijas komisijas protokoli.

[14]LKV, 21172. sleja.

[15]E. Andersons, LATVIJAS VĒSTURE 1914—1920 (Stokholmā 1967), 256. lpp.

[16]O. Freivalds, LATVIEŠU POLĪTISKĀS PARTIJAS 60 GADOS (Kopenhāgenā 1961), 57. lpp.; LATVIJA DESMIT GADOS, 26—27. lpp.

[17]REVUE BALTIQUE (Juin 1919), 248. lpp.:

„Note adressée par la Délégation Lettone à la Conférence de la Paix.
Votre Excellence,

En liaison avec l'éventualité d'une reconnaissance possible par les Puissances de l'Entente d'un Gouvernement Provisoire en Russie, la Délégation lettone auprès de la Conférence de la Paix a l'honneur de porter à la connaissance de Votre Excellence, au nom du Gouvernement Provisoire de Latvia, les faits suivants:

En novembre 1917, le Conseil National Letton qui représentait tous les organes de self-government élus conformément à la loi du 22 juin 1917 émanant du Gouvernement Provisoire Russe et tous les partis politiques bourgeois de Latvia, a proclamé, à l'unanimité, l'indépendance absolue de la Latvia.

En janvier 1918, cette décision relative à la séparation de la Latvia de la Russie a été officiellement notifiée par le représentant du Conseil National Letton à la Constituante Russe à Petrograd.

En novembre 1918, à Riga, le Conseil d'Etat de Latvia qui représentè tous les partis politiques du pays à l'exception des bolcheviks et des pangermanistes du „Baltenbund", a de nouveau proclamé solennellement et à l'unanimité l'indépendance de Latvia...

Paris, le 30 mai 1919. Z.A. Meierovics
Président de la Délégation lettone
Ministre des Affaires Etrangères de Latvia."

Malbone W. Graham, op.cit., 469. lpp.; A. Bīlmanis, LATVIAN-RUSSIAN RELATIONS, 63—64. lpp.

[18]LE, 231. lpp.

NACIONĀLĀ PADOME UN DEMOKRATISKAIS BLOKS

Ādolfs Klīve

Latviešu pagaidu nacionālo padomi (NP) nodibināja nacionālo karavīru, pilsonisko politisko partiju, saimniecisko organizāciju un lielo bēgļu komiteju pārstāvji un zemes padomju pilsoniskie delegāti Valkā no 1917. g. 17. līdz 19.novembrim. Šai sanāksmē NP proklamēja Latvijas neatkarību. Lai nodrošinātu sabiedroto lielvalstu atbalstu, Latviju izsludināja uz tautu pašnoteikšanās tiesību pamata par autonomu un nedalāmu valsts vienību, kuras iekšējo iekārtu un attiecības ar ārieni noteiks tās Satversmes sapulce. Pēc iniciātoru domām, NP bija jādibina Latvijas territorijā, un tās valdei ar priekšsēdi V.Zāmuelu jāpaliek Latvijā, bet ārlietu nodaļai jādarbojas Pēterpilī, un finanču nodaļai jāatrodas tās tuvumā. Sociāldemokrati atteicās darboties līdz NP:lielinieki tādēļ,ka bija jau atzinuši oktobra revolūciju ar Latvijas paklautību Padomju Krievijai, un mazinieki tādēļ, ka, pēc viņu domām, neatkarīga Latvija saimnieciski nevarēšot pastāvēt.

Krievijas un Vācijas miera līguma sarunu laikā Pēterpilī kļuva zināms, ka latviešu politiķi Rīgā apvienojušies Demokratiskajā blokā (DB) un uzsākuši Latvijas nākotnes veidošanu ar Vācijas valsts kanclera palīdzību. NP aprindās tas radīja lielu satraukumu, jo bija pret Latvijas interesēm. Ārlietu un finanču nodaļa nekavējoties nolēma,ka kādam atbildīgam NP loceklim jābrauc uz Rīgu un tur jāpārliecina demokratiskie latvieši neielaisties nekādā sadarbībā ar okupantiem. Vācijas sakāve nebija vairs aiz kalniem. Izraudzīja A.Bergu, kam arī laimīgi izdevās nokļūt Rīgā. Jūlija beigās no sabiedroto avotiem mūs autoritātīvi informēja, ka ilgāk par trim mēnešiem Vācija vairs neizturēs, un oktobra beigās būtu ļoti vēlama NP galveno pārstāvju atrašanās Rīgā.

NP priekšsēža uzskati par Demokratisko bloku

Pēc visādiem raibiem piedzīvojumiem es 12.novembrī atgriezos Rīgā. Atpakaļceļā uzzināju par Vācijas revolūciju 9. novembrī un Vācijas padošanos sabiedrotajiem 11.novembrī.

Rīgā tūlīt uzmeklēju NP priekšsēdi V. Zāmuelu. Kā jau minēts, Latvijā bija sastādījies bloks no vairākām politiskām partijām, kas pēc Vācijas sabrukuma un bloka vāciskās politikas neizdošanās pretendēja pārņemt Latvijas politisko vadību savās rokās, kaut gan NP bija guvusi spīdošu uzvaru nacionālā ideoloģijā un lielus panākumus starptautiskā politikā ar Latvijas neatkarības de facto atzīšanu. Ārvalstis arī bija atzinušas NP par Latvijas augstāko iestādi.

Sarunā ar V. Zāmuelu Ceturtās kreditbiedrības telpās, Brīvības un Elizabetes ielas stūrī, piedaloties A. Bergam, noskaidrojās, ka NP attiecības ar partiju bloku ir asas un abu organizāciju starpā nekādas sadarbības nav. Zinot DB vācisko orientāciju, tas nebija pārsteigums.

V. Zāmuels bloku par organizāciju nemaz neuzskatīja. Tam neesot ne statūtu, ne valdes, ne kaut kādas darbības iekārtas, pat ne noteikta nosaukuma. Citi to saucot par Politisko bloku, citi par Demokratisko bloku, citi par Partiju bloku, citi vienkārši par bloku. „Tas nav nekas vairāk kā nenoteikts dažu politiķu informācijas klubs, kuŗa dalībnieki salasās, kad gadās, nesaistošām sarunām", teica V. Zāmuels. Šī iemesla dēļ viņš neesot varējis bloka pārstāvjus pieaicināt NP darbā, jo, trūkstot katrai organizētai iekārtai, pārstāvju ievēlēšana tur nemaz neesot iespējama. Sargājot NP autoritāti, viņš neesot varējis arī personīgi piedalīties šai nenoteiktajā klubā. Vispār blokā esot nozīmīgas tikai divas personas: K. Ulmanis kā LZS priekšnieks un P. Kalniņš kā to sociāldemokratu priekšnieks, kas neesot aizgājuši uz Krieviju. Vairums šī politiskā kluba dalībnieku esot mākslīgi sameklētas, neaprakstītas figūras, kam jāreprezentējot latviešu politiķu abi spārni: labais spārns aizgājušā A. Krastkalna grupas vietā un demokratiskā latviešu pilsonība, kas ar savu politisko partiju starpniecību piedaloties NP. Visas šīs personas, ko Ulmanis un Kalniņš ap sevi blokā salasījuši, esot bez politiskas nozīmes.

Agrākā sociāldemokratu partijas vadība ar vairumu biedru un visiem Vidzemes zemes padomes sociāldemokratu locekļiem aizgājuši uz Krieviju un tur pārvērtušies par komūnistiem. Jaunajā sociāldemokratu partijā, kas nodibināta 1918. gada pavasarī, biedru sastāvs esot ļoti raibs. Tur blakus zvērinātiem komūnistiem kā K. Kurševicam, Kurzemniekam un citiem sēžot tādi pārliecināti demokrati kā M. Skujenieks, F. Menders un Dr. P. Kalniņš. Sociāldemokrati tagad

mēģinot atrauties no austrumnieciskā diktatūras gara un tuvināties Eiropai, pirmā kārtā Vācijai, no kurienes sociālistiskās idejas savā laikā Latvijā iepludinātas. Latviešu sociāldemokrati cenšoties nodibināt sakarus ar Berlīnes biedriem, bet bez redzamiem panākumiem. Maskavas gars viņos esot vēl ļoti stiprs un bailes atbrīvoties no partijas komūnistiskā laika lēmumiem ļoti lielas.

Blokam esot gan kāda kopīga, pilnīgi teorētiska rezolūcija, bet praktiskā politikā blokisti rīkojoties pilnīgi neatkarīgi cits no cita. Lielākā daļa bloka vīru stāvot par ciešu sadarbību ar vāciešiem. Tādi esot M. Valters, M. Bružis un P. Kalniņš. Citi tam pretojoties. Protestantu grupas vadonis esot K. Ulmanis.

Būtībā sadarbība NP un DB starpā esot ļoti ierobežota. NP esot pa ceļam iet kopā ar DB visāda veida protestos pret vācu okupāciju un okupācijas politiku. Vienu tādu protestu kopā ar dažiem bloka vīriem viņš esot parakstījis. Bet blokisti ejot tālāk un gribot arī pozitīvu Latvijas neatkarības politiku veidot kopā ar Vāciju, un tas, kā es to zinot, neesot NP pieņemams. NP nevarot sadarboties ar sabiedrotiem un tai pašā reizē veidot kopīgu politiku ar vāciešiem.

Vācu un latviešu sadarbības aizstāvji blokā daloties divās grupās. Viena grupa meklējot sadarbību tikai ar okupantiem, un lielā politika viņus nemaz neinteresējot. Reāli šīs grupas politikas mērķis esot A. Krastkalna izkonkurēšana piekāpībā pret vāciešiem. Šo grupu vadot M. Bružis.

Otra daļa latviešu un vācu sadarbības meklētāju visu laiku ticējusi Vācijas uzvarai karā un uz Vācijas uzvaras būvējusi Latvijas nākotni. Šo grupu vadot M. Valters un P. Kalniņš. Šīs grupas uzdevumā sociāldemokrats E. Skubiķis uzturot regulārus sakarus ar neoficiālu Vācijas pārstāvi Rīgā — A. Vinnigu. Drīz pēc Rīgas okupēšanas šī grupa izstrādājusi kādu memorandu, kas ar anonimu parakstu nosūtīts Vācijas valsts kancleram. V. Zāmuels vēl minēja dažādus citus iemeslus, kas sadarbību NP un DB starpā padarījusi pilnīgi neiespējamu.

Atbildēju Zāmuelam, ka viss, ko viņš stāsta par DB organizācijas trūkumu, izklausās pavisam neticami. Pat visprimitīvākā darba kopība nevar iztikt bez sava vadītāja, bez kopīga darba plāna, bez noteiktas iekārtas. Kur nu vēl politiska organizācija modernos apstākļos? A. Bergs pasmaidīja un noteica: „Padzīvojiet pāris dienas

Rīgā, tad jūs to redzēsit". Tas, ka bloka politika ir izteikti labvēlīga vāciešiem, man jau bija zināms. Ar saviem paskaidrojumiem V. Zāmuels to apstiprināja.

Lūdzu V. Zāmuelu nekavējoties sasaukt NP pilnsapulci, lai izstrādātu jaunu plānu darbam pēc Vācijas kapitulācijas. Aizrādīju, ka Vācijas padošanās sabiedrotiem ir tik svarīgs un mūsu politiskā dzīvē nozīmīgs notikums, ka NP pilnsapulce nav atliekama nevienu dienu. V. Zāmuels atbildēja, ka NP pilnsapulci nevarot sasaukt, kamēr J. Goldmanis neesot atgriezies Rīgā. Vēstulē J. Goldmanis rakstot, ka cerot būt šeit decembŗa sākumā. NP valdes sēde notikšot nākošā dienā šais pašās telpās. Viņš lūdzot mani sēdē piedalīties. Pateicos par uzaicinājumu, bet ar pilnsapulces atlikšanu nevarēju samierināties. Pārdzīvojamās dienas bija tik svarīgas, ka kavēšanās šeit varēja nodarīt nelabojamas kļūdas. „Ar karą darbības izbeigšanos notiek tik liels pagrieziens mūsu politiskajā dzīvē", es teicu, „ka pilnsapulce sasaucama vistuvākā laikā neatkarīgi no tā, vai tur ir klāt viens deputāts vairāk vai mazāk". V. Zāmuels tam atkārtoti nepievienojās, un viņu atbalstīja A. Bergs, aizrādīdams, ka J. Goldmanis ir ārlietu nodaļas vadītājs. Esot paredzams, ka Vācijas kapitulācijas rezultātā mūsu ārlietu politika jāveido pilnīgi no jauna, kas bez šīs politikas vadītāja piedalīšanās nemaz neesot iedomājams. Bez tam ar Vācijas kapitulāciju Latvijā nekas vēl neesot grozījies. Vācu vara valdot pār mums tāpat kā pirms kapitulācijas.

Man V. Zāmuela un A. Berga nostāja bija pilnīgi nesaprotama. Tā centās NP darbību apzinīgi vilcināt brīdī, kad visi apstākļi prasīja vislielāko un vissteidzamāko aktīvitāti.

BRĪVĀS ZEMES redaktora informācija

Sagadījās tā, ka pēc izrunāšanās ar V. Zāmuelu tai pašā dienā (12. novembrī) es varēju tikties ar K. Ulmaņa tā laika sekretāru Edmundu Freivaldu, vēlāko BRĪVĀS ZEMES redaktoru un Tautas padomes locekli, kas par DB darbību izrādījās ļoti labi informēts.

DB neesot nekāda organizācija, bet politisku apspriežu centrs, teica E. Freivalds. Denuncēšana un aprunāšana esot tik plaši izplatīta blokā pat vistuvāko paziņu starpā, kà atklāta izrunāšanās tur nemaz nenotiekot. Neviens vārds neatskanot pret Vāciju un vāciešiem. Atšķirībā no A. Krastkalna grupas, kur visas runas grozoties ap

sadarbību ar Vācijas armiju un vācu birokratiju, blokistu apspriedēs runājot par sadarbošanos ar Vācijas reichstāgu un tā kreisajām partijām.

Uz manu jautājumu par bloka oficiālo nosaukumu E. Freivalds paskaidroja, ka tāda nemaz neesot. Sociāldemokrati parasti to saucot par Demokratisko bloku, pilsoņi turpretim par Politisko bloku. Viņš lietojot apzīmējumu „Politisko partiju bloks", jo tas izklausoties iespaidīgāk nekā visi pārējie nosaukumi. K. Ulmanis parasti aprobežojoties ar teicienu „bloks" bez jebkādiem piekabinājumiem. Paši blokisti nosaukumam apzinīgi neveltījot lielu vērību, lai neveiksmju gadījumā vieglāk izvairītos no represijām.

„Bloks nodibinājās 1917. gada decembŗa beigās", teica E. Freivalds, „kā protesta akcija pret 22. decembrī notikušo A. Krastkalna sasaukto sapulci un tās lēmumiem. Līdz minētai sapulcei katrs latviešu nogrupējums rīkojās atsevišķi, tāpat kā tas bija 1917. gada vasarā."

Pēc vācu ienākšanas Rīgā pirmā sākusi rīkoties Rīgas sabiedrisko organizāciju padome, prasīdama okupantiem, lai latviešiem atļauj darboties līdz Rīgas pašvaldībā. M. Valters, kas ar vācu ienākšanu Rīgā izvērtās par ļoti kustīgu politiķi, šādu prasību atzina par nepietiekamu. Viņš kopā ar F. Menderu izstrādāja kādu vispārīgu rezolūciju, kuŗa sociāldemokratu prasību dēļ iznāca ļoti pretrunīga. Trūkstot kādai kopīgai politiskai organizācijai, rezolūciju neviens negribēja ar pilnu vārdu parakstīt, un to nosūtīja Vācijas valsts kancleram ar anonimu parakstu.

Ar tādu anonimu rīcību nebijuši apmierināti daži radikāldemokratu partijas advokāti, teica E. Freivalds, un ierosinājuši plašas latviešu organizāciju pārstāvju sapulces sasaukšanu Rīgā, līdzīgi kā tas noticis pēc Krievijas marta revolūcijas. Gatavojoties uz sapulci, tās organizātori pilnvarojuši A. Krastkalnu griezties ar attiecīgu lūgumu pie gubernātora. Atļauja sapulcei arī saņemta, bet ar noteikumu, ka tā jāvada A. Krastkalnam un viņam arī jāatbild par sapulces lēmumiem. Tādus noteikumus vairums sapulces ierosinātāju nav atzinuši. Kad A. Krastkalns sapulci tomēr sasauca un tā akceptēja okupantu inspirētos priekšlikumus, opozicionāri guva ierosmi zināmai, kaut arī vaļīgai, kopdarbībai, ko tad arī var uzskatīt par DB nodibināšanos.

Sākot jau ar pirmajām Rīgas okupācijas dienām, sadarbību ar vāciešiem noteikti aizstāvēja M. Bružis. Viņa ieskati, teica E. Freivalds, esot tādi, ka latviešu liberāļiem atklāti jādeklarējot latviešu pilsonības vēlēšanās draudzīgi sadarboties ar Vāciju. Tad Berlīnes valdība un Baltijas militārā pārvalde atmetīšot katru cenšanos pievilkt politiskā darbā latviešu konservātīvās aprindas un daudz labprātāk sadarbošoties ar latviešu liberāļiem, jo Baltijas konservātīvos iedzīvotājus jau reprezentējot šejienes vācieši. Tad arī grozīšoties Vācijas pangermāniskie kolonizācijas centieni Latvijā, jo, redzot latviešu labvēlīgo izturēšanos pret Vāciju, vācu tautai nebūšot vairs nekādas vajadzības meklēt Latvijā citu uzticamu elementu. M. Bružis esot oficiāls sakarnieks bloka un A. Krastkalna piekritēju starpā.

Līdzīgi, bet ne gluži tāpat, domājot P. Kalniņš. Viņš nopietni sagaidot sociāldemokratu revolūciju Vācijā pēc kara un domājot, ka ar tādu Vāciju, kurā valdīšot sociāldemokrati, latviešu sociāldemokratiem nodibināšoties vislabākās attiecības un arī latviešu pilsoņiem nebūšot grūtību saprasties.

M. Valteram, kā vecam draugam, esot liela ietekme uz K. Ulmani. M. Valtera politikas dēļ K. Ulmanis tā sanīdies ar savu kollēgu LZS valdē A. Brēmeri, ka viens otram vairs roku nedodot. K. Ulmanis blokā faktiski nemaz nepiedaloties un LZS pārstāvēšanu tur nodevis M. Valteram, kaut gan pēdējo par LZS biedru neskaitot.

No visiem blokistiem cīņā pret vācu lamatām kara pēdējā posmā visvairāk darījis K. Ulmanis. Kā Lauksaimniecības centrālbiedrības agronoms un kādas palīdzības biedrības sekretārs viņš apbraukājot vārīgākās vietas, kur vācu ietekme lielāka, un atklātās lauksaimnieku sapulcēs veikli apgaismojot tagadējo stāvokli. Ar NP informāciju, ko saņemot LĪDUMA redakcijā, un bagātiem piemēriem no mazo valstu dzīves K. Ulmanis savus klausītājus saistot pie neatkarīgas Latvijas idejas. Viņš runājot tik uzmanīgi, ka okupācijas vara viņam formāli nevarot nekā pārmest un sapulces noliegt, jo, runājot par patstāvīgu Latviju, Ulmanis tieši neminot, vai domāta hercogīste vai demokratiska Latvija. Līdzīgas sapulces viņš sasaucot arī Rīgā un gūstot ne mazākus panākumus kā uz laukiem. Mudinājumos latviešiem turēties kopā, būt izturīgiem un aktīviem viņš daudzreiz izmantojot pašus vāciešus kā labu piemēru. Ar savu aktīvitāti un drosmi cīņā pret

okupantiem K. Ulmanis esot izvirzījies par redzamāko vīru visā Polītisko partiju blokā.

Vienota, skaidri izteikta plāna par Latvijas nākotni DB neesot, aprobežojoties tikai ar vispārīgu vīziju. Cik tālu kopā iešana ar Vāciju varot turpināties un kas no tā varot iznākt, par to DB valdot liela neskaidrība. Sava prezidija, noteiktas darba kārtības, apvienotas rīcības DB neesot. Visu laiku DB darbība bijusi ļoti pagurusi. Tā atdzīvojusies tikai pēdējās dienās, pēc Vācijas revolūcijas.

Aktīvākā grupa DB esot sociāldemokrati, kuŗi sazinoties ar neatkarīgajiem sociāldemokratiem Berlīnē un uzturot Latvijā sakarus ar reichstāga locekli — sociāldemokratu A. Vinnigu, kas uzturoties Rīgā kā sakarnieks ar latviešiem.

V. Zāmuels esot ļoti kašķīgs, teica E. Freivalds, un apzinīgi izvairoties no sadarbības ar DB, jo dažus blokistus uzskatot par vācu spiegiem. Par NP Krievijā liela daļa blokistu izsakoties nicīgi un par J. Goldmani kā ārlietu „ministru" smejoties. Vispār E. Freivalds man sadeva tikdaudz materiāla par DB V. Zāmuela uzskatiem līdzīgā garā, ka man nepalika nekādu šaubu par DB raksturu un darbību.

Manām toreizējām vajadzībām ar šo informāciju pilnīgi pietika, jo mani interesēja tikai tas, vai DB bez protestiem Vācijas valdībai par okupantu rīcību un to polītiku darījis arī kaut ko pozitīvu Latvijas neatkarības veidošanā kopā ar vācu iestādēm. Viss pārējais bija sekundāras dabas.

Tagad tomēr, rakstot šīs rindas, liekas, nebūtu pareizi, ja neatzīmētu īsumā tās domas, ko neatkarības laikā par DB uzrakstījis viens no tā organizātoriem un aktīvākiem darbiniekiem — Dr. P. Kalniņš. Uz to pamudina arī lielā neskaidrība, kāda par šo laikmetu valda mūsu sabiedrībā un Latvijas historiografijā. Tādēļ apstāšos pie P. Kalniņa atmiņām, kā tās pēc A. Bīlmaņa rediģētās grāmatas publicētas Dr. P. Kalniņa piemiņas fonda izdevumā.[1]

Dr. P. Kalniņš un Demokratiskais bloks

Septembŗa vidū, 1917. gadā Rīgā, E. Bites dzīvoklī notikusi apspriede, kuŗā piedalījies bez E. Bites vēl viens demokratu partijas loceklis, M. Bružis, no Latvijas sociāldemokratiem P. Kalniņš un no Latviešu zemnieku savienības M. Valters. Atkārtoti jāpaskaidro, ka Dr. M. Valters nekad nav bijis LZS biedrs. Visi literātūrā, arī

LATVJU ENCIKLOPĒDIJĀ, sastopamie līdzīgie konstatējumi ir nepareizi. Tie dibinās uz pieņēmuma, ka M. Valters kā K. Ulmaņa tuvs draugs, ko Ulmanis visur atbalstīja un protežēja, ir LZS biedrs. Tāds secinājums nav pareizs. To es jau agrāk esmu aizrādījis un atkārtoju arī šeit. Cik man zināms, M. Valters arī pats nekad nav uzdevies par LZS biedru.

P. Kalniņš savās atmiņās raksta, ka šo četru vīru apspriedi E. Bites dzīvoklī „var uzskatīt par Demokratiskā Bloka dzimšanas dienu".[2] Kādēļ tas būtu jādara, P. Kalniņš nesaka. No nākošajiem teikumiem redzams, ka minētā četru vīru apspriedē par DB nekas nav ticis runāts, jo „tā šo apvienību vēlāk citi nosauca". Tātad šai apspriedē DB nav nodibināts. Tāpēc P. Kalniņš raksta, ka minēto apspriedi tikai „var" uzskatīt par DB dzimšanas dienu, resp. „var" arī neuzskatīt par tādu, kā to dara E. Freivalds un citi, attiecinādami DB nodibināšanos uz decembŗa beigām kā protestu pret 22. decembrī notikušo A. Krastkalna sapulci un tās lēmumiem. To apstiprina P. Kalniņa tālākās rindas,[3] ka ap to, t.i., DB „pamazām sāka pulcēties visi redzamākie sabiedriskie darbinieki, kas bija palikuši Rīgā". No tā jāsecina, ka septembŗa vidū E. Bites dzīvoklī notikusī apspriede labākā gadījumā bijusi tikai ierosinājums dibināt kādu centru, kas — kā raksta P. Kalniņš — ir pamazām audzis un, kā to atzīst E. Freivalds, par apzinīgu politisku, demokratisku jeb partiju bloku izveidojies tikai pēc konflikta ar A. Krastkalna grupu un 22. decembŗa sapulces.

Tālāk P. Kalniņš raksta: „Par ko Demokratiskais Bloks (tā šo apvienību vēlāk citi nosauca) savās pirmajās sēdēs sprieda, tas vislabāk redzams no tā pirmā iesnieguma, kuŗa noraksts man uzglabājies". Raksts adresēts Rīgas kaŗa gubernātoram, un P. Kalniņš tulkojumā to publicē šādi:[4]

„Pieņemot, ka pašreizējos apstākļos vācu iestādēm būtu sevišķi svarīgi saņemt ziņas par vietējiem apstākļiem un ka vācu iestādēm arī nebūtu nevēlama latviešu līdzdarbība, uzturot zemē mieru un kārtību, un, ievērojot vēl to, ka latviešu tautai šobrīd nav nekādu citu organu, kas varētu noskaidrot vācu iestādēm latviešu tautas vajadzības, šī iesnieguma parakstītāji, latviešu sabiedrisko organizāciju padomes izpildu komitejas pilnvarotie, kas reprezentē 124 kultūrālas, sabiedriskas, politiskas un kooperātīvas organizācijas

ar 125.000 biedriem, uzdrošinās vērst gubernātora laipno vērību uz sekojošo:

1. Karš ir sitis dziļas brūces latviešu tautai, saimnieciskā dzīve izpostīta; šādos apstākļos organizāciju padomes izpildu komiteja uzskata par savu pienākumu radīt zemē iespējami drīzi pārvaldes organizāciju, kurā latviešu tauta varētu pilntiesīgi līdzdarboties. Sevišķi norādām uz to, ka Rīgā uz 1917. g. 15.aprīļa likuma pamata 13./26.augustā ievēlēja pilsētas domi, kuras likumība nav apšaubāma un kura konstituējusies 3.septembrī (j.st.). Šīs pilsētas domes darbībai katrā ziņā būtu ārkārtīgi svarīga nozīme prātu nomierināšanā un saimnieciskās dzīves nokārtošanā. Mēs gribētu vēl uzsvērt, ka tieši šīs domes sastāvs dibinās uz dažādo nacionālo nogrupējumu paritātes pamata.

2. Kultūrālā laukā vispirmām kārtām vēlams, lai līdz šim pastāvējušās skolas iespējami drīzāk varētu uzsākt mācības. Pie tam mēs izsakām vēlēšanos, lai padomes pārstāvjiem būtu atļauts piedalīties skolu pārvaldē un lai visu priekšmetu mācības, tāpat kā līdz šim, notiktu mātes valodā.

3. Tālāk vēlams, lai sāktu darboties prese, un mums sevišķi jāuzsver, ka šis kultūras faktors latviešu tautai ir nepieciešams. Pats par sevi saprotams, ka kara ziņas paliktu pakļautas cenzūrai.

4. Pastāvīgi atkārtojas sūdzības par netaisnīgi izdarītām rekvizīcijām, un mēs domājam, ka vietējo organizāciju lidzdarbība pie rekvizīcijām varētu kaut daļēji šādas parādības novērst. Tāpat lieli trūkumi konstatējami latviešu bēgļu pārvietošanā, kurus tāpat varētu novērst, līdzdarbojoties latviešu organizācijām.

5. Beidzot gribam aizrādīt, ka latviešu tauta kā agrāk, tā arī pašreizējos apstākļos aizstāv viedokli par Latvijas nedalāmību, tautas pašnolemšanos un pašpārvaldi.

Rīgā, 1917.g. 23.septembrī Izpildu komitejas uzdevumā:
Bite, Paegle, Skulme, Deglavs,
Strautnieks, Traubergs, Menders, Pīpiņš"

No šī raksta ievada redzams, ka tā parakstītāji nav nekāds DB, bet tie ir „latviešu sabiedrisko organizāciju padomes izpildu komitejas pilnvarotie", kas „uzdrošinās vērst gubernātora laipno vērību" uz četros punktos izteiktām konkrētām vajadzībām.

Vispirms Sabiedrisko organizāciju padomes izpildu komitejas pilnvarotie uzskata par vajadzīgu 26.augustā ievēlētās Rīgas pilsētas domes darbību, kam „būtu ārkārtīgi svarīga nozīme prātu nomierināšanā un saimnieciskās dzīves nokārtošanā". Otrkārt būtu vēlams, „lai līdz šim pastāvējušās skolas drīzāk varētu uzsākt mācības", treškārt, lai sāktu darboties prese, pie kam „kara ziņas paliktu pakļautas cenzūrai", un ceturtkārt būtu vēlama „vietējo organizāciju līdzdarbība pie rekvizīcijām" un bēgļu pārvietošanas. Tie būtu tie jautājumi, par kuriem iesnieguma parakstītāji pieņem, ka vācu iestādēm „nebūtu nevēlama latviešu līdzdarbība", kā tas raksta sākumā teikts.

Piektajā posmā iesnieguma parakstītāji neprasa neko, tikai aizrāda, „ka latviešu tauta kā agrāk, tā arī pašreizējos apstākļos aizstāv viedokli par Latvijas nedalāmību, tautas pašnolemšanos un pašpārvaldi", kam laikam ir sakars ar raksta ievadā teikto, ka „pašreizējos apstākļos vācu iestādēm būtu sevišķi svarīgi saņemt ziņas par vietējiem apstākļiem". Raksts datēts ar 1917. g. 23.septembri, un to parakstījušas izpildu komitejas uzdevumā astoņas personas.

Šis laikam ir tas pats raksts, par kuru E.Freivalds teica, ka M.Valters nav bijis ar to apmierināts un kopā ar F.Menderu sastādījis kādu citu rakstu.

Novērtējot šo rakstu no latviešu nacionālās politikas viedokļa, jākonstatē Latviešu sabiedrisko organizāciju padomes nepārprotama vēlēšanās draudzīgi sadarboties ar Rīgas kara gubernātoru daudzās svarīgās lietās, jo tiek tikai aizrādīts (5.posmā), ka latviešu politiskās prasības pastāv, bet netiek prasīta to atzīšana un ievērošana ne visumā, ne daļēji.

Paliek nesaprotams, kāds šim rakstam sakars ar Demokratisko bloku. Latviešu sabiedrisko organizāciju padome ir pirmā organizācija, ko latvieši nodibināja pēc marta revolūcijas Krievijā un kam uzticēja Rīgas pilsētas pagaidu domes sastādīšanu. Rakstu parakstījuši tās izpildu komitejas redzami locekļi, gan raksturīgā un nesaprotamā kārtā neviens no tiem nav rakstījis visu vārdu, ne vārda pirmo burtu, kā tas parasts, bet visi lietojuši tikai uzvārdu.

P.Kalniņš, kā iepriekš atzīmēts, raksta, ka no šī iesnieguma „vislabāk redzams", par ko DB savās pirmajās sēdēs sprieda. Bet

tas nu, diemžēl, pat ar labāko gribu nemaz nav redzams. Sabiedrisko organizāciju padomes raksts Rīgas karņa gubernātoram ir šīs padomes izpildu komitejas uzdevumā rakstīts un parakstīts. Tur nav nekā ko slēpt vai celt DB, kas rakstā nemaz netiek pieminēts.

Tālāk P.Kalniņš savās atmiņās atzīmē, ka dažiem latviešu sociāldemokratiem izdevies atrast starp Vācijas landesvēristiem kādus Vācijas neatkarīgo sociālistu partijas biedrus, ar kuŗu palīdzību varēts nosūtīt Vācijas reichstāga deputātam G.Lēdebūram apmēram 40 sūtījumu dažādu strādnieku deputātu padomes, Latvijas sociāldemokratijas un DB iesniegumu norakstu vācu militārajām iestādēm. Tos Vācijas neatkarīgie sociāldemokrati sekmīgi izmantojuši cīņā pret panģermānistiem — Baltijas muižnieku un latviešu vienprātības fabricētājiem. Tas ir labs darbs, ko veikuši 1917. un 1918. gadā mūsu sociāldemokrati, bet tas nesaka nekā ne par, ne pret DB darbību, jo tas ir sociāldemokratu partijas darbs. Uzskatīt šo sociāldemokratu darbību par DB nopelnu nav nekāda pamata.

No iepriekš minētiem diviem P.Kalniņa piemēriem — raksta iesniegšanas Rīgas karņa gubernātoram un rakstu pārsūtīšanas uz Vāciju — izriet nepārprotams secinājums, ka neviens no minētiem darbiem nav DB nopelns. Raksts gubernātoram iesniegts Sabiedrisko organizāciju padomes izpildu komitejas uzdevumā, un rakstu pārsūtīšanu uz Vāciju veikuši latviešu sociāldemokrati, varbūt P.Kalniņš pats.

Demokratiskā bloka rezolūcija par Latvijas neatkarību

Jādomā, ka DB ir apzinājies savu vājo poziciju noteiktas organizācijas un vadības trūkuma dēļ. Lai radītu kādu kopīgu bazi savai darbībai un deklarētu savas attieksmes pret Latviju, tas, vadoties no dažādiem motīviem, uzdevis F.Menderam, K.Ulmanim, Dr.M.Valteram un P.Kalniņam izstrādāt attiecīgu rezolūciju.[5] Šī rezolūcija tad arī ir vienīgais P.Kalniņa minētais paša DB sastādītais dokuments. Tā, pēc P.Kalniņa atmiņām, pieņemta DB kopsēdē 1917. g. septembŗa beigās vai oktōbŗa sākumā. Raksts piesūtīts Vācijas valsts kancleram, un ar to iepazīstinātas abas reichstāga sociāldemokratu frakcijas, bet, kad tas noticis, P.Kalniņš nemin. Tāpat viņš nepaskaidro, kādēļ raksts nav piesūtīts norakstā reichstāga prezidentam un citām reichstāga frakcijām. Par K.Ulmaņa piedalīšanos tādā

politikā, kur Vācijas valsts kancleram adresēta iesnieguma norakstus piesūta tikai reichstāga sociāldemokratu frakcijām, bet ne reichstāga prezidentam un pilsoniskām frakcijām, es ļoti, ļoti šaubos, jo tāda rīcība ir tik spilgti sociālistiski partejiska, ka pilsoniska līdzdalība tur nemaz nav iedomājama.

DB rezolūcija sākas ar 1917. g. 30.jūlijā Rīgā notikušās politiskās konferences sastāva un tur pieņemto lēmumu uzskaiti un tad turpinās:[6]

„Saskaņā ar šo min. konferencē vienbalsīgi izteikto latviešu tautas gribu, latviešu politiski noteicēju aprindu pārstāvji tagadējos apstākļos pasludina sekojošo:

Ar vācu karaspēka virzīšanos uz priekšu, jautājums par Latvijas turpmāko izveidošanos izvēršas par starptautiskas politikas problēmu, jo pie tā nokārtošanas paliekošā veidā stipri ieinteresētas ne tikai kaimiņu valstis, Vācija un Krievija, bet arī visa Eiropa.

Iziedami no 1917. g. 30.jūlija lēmuma un no tautu pašnoteikšanās principa, mēs, ņemdami vērā jaunradušos stāvokli, uzsveram, ka apstākļos, kad starptautisko interešu pretešķības padarītu par neiespējamu Latvijas atgriešanos Krievijas demokratiskās valsts robežās, Latvijas turpmākais liktenis nav darāms atkarīgs no kara konflikta turpināšanās. Mierīga atrisinājuma labā vajadzīgs internacionālizēt ar Latviju sakarā esošo tiesisko jautājumu. Sevišķi ņemot vērā to apstākli, ka turpmāk draudzīgu kaimiņu attiecību nodibināšanās starp Vāciju un Krieviju iespējama vienīgi tādā kārtā, ja ar saprašanos miera ceļā panāktu interešu saskaņošanu pie Baltijas jūras, kas tomēr nebūtu iespējams, ja viena vai otra valsts šīs jūras svarīgāko daļu paturētu savās rokās, mēs, cenzdamies pēc demokratiska miera, kam jānodrošina arī Latvijas politiskā un saimnieciskā nākotne, prasām Latvijas neitralizēšanu tādā kārtā, ka starptautisko tiesību garantēta, Latvija kļūst par starpvalstu autonomiju. Republikāniska, neitralizēta, nedalīta Latvija, kuŗai ir brīva noteikšana par savu valsts satversmi, savu territoriju un savu neitrālu jūras piekrasti un ostām, ir nenoraidāma prasība, kāda izriet no 1917. g. 30.jūlija lēmuma. Šādā jautājuma atrisināšanā latviešu tauta redz vienīgo iespēju nodrošināt Baltijas zemju kultūrālo attīstību un saimniecisko progresu. Sakarā ar to noraidāmi visi centieni ģermānizēt, rusificēt vai kolonizēt Baltiju.

Pavisam nebūdami naidīgi pret vācu tautu, mēs tomēr noteikti noraidām latviešu zemes vai tās atsevišķas daļas pievienošanu Vācijai, vienalga ar kādām tiesībām tās tiktu darīts, jo tāds solis tikai slēptu sevī jaunu konfliktu dīgļus un kaitētu Latvijas saimnieciskās attīstības iespējām."

Šī rezolūcija, šķiet, ir tas pats pretrunīgais dokuments, par kuŗu man minēja E. Freivalds. To nav parakstījis DB, kā tas būtu sagaidāms, bet tas parakstīts ar pretenciozu anonimu frazi: „Die Vertreter politisch massgebender Kreise der lettischen Nation", kas latviski skanētu: „Latviešu nācijas politiski noteicošo aprindu pārstāvji". Tāds paraksts pašu rezolūciju Vācijas valsts kancleram padarīja pilnīgi nevērtīgu, jo tādu parakstu katrs var parakstīt zem jebkuŗa raksta. To, jādomā, saprata arī paši rezolūcijas rakstītāji. Visa tās nozīme koncentrējās ap Vācijas reichstāga sociāldemokratu frakcijām: cik tālu tās būs ar mieru Vācijas valsts kancleram sūtītās rezolūcijas norakstus segt ar savu autoritāti, pieminot tos vienā vai otrā nozīmīgā vietā. Bet arī tādā gadījumā šī rezolūcija Latvijai nevarēja dot nekā pozitīva, jo neviena valsts iestāde, izņemot kriminālpoliciju, anonimus rakstus nelasa. Tādēļ uz eventuāliem rezolūcijas publicējumiem presē vai reichstāga komisijās Vācijas valdības pārstāvji vienmēr varēja atbildēt ar tīrāko sirdsapziņu, ka valdība par tādu rezolūciju nekā nezina. Arī P. Kalniņš par šī pamestā bērna iekļūšanu reichstāgā nekā nepiemin un aprobežojas ar atzīmi, ka rezolūcija pieminēta, resp. apspriesta dažos laikrakstos. Turpretim par Sabiedrisko organizāciju padomes izpildu komitejas parakstīto iesniegumu, resp. saraksti ar vācu virspavēlniecību Baltijā P. Kalniņš konstatē, ka ar to deputāts G. Lēdebūrs iepazīstinājis Vācijas tautas vietniekus reichstāgā 1918. g. 19. martā. Protams, vienumēr paliek atklāts jautājums, cik vērtīgs Latvijas neatkarības sasniegšanai ir politisks pakalpojums, ko latviešiem sniedz tikai vācu neatkarīgie sociālisti, kuŗus paši vācieši toreiz pielīdzināja komūnistiem?

Pārejot pie pašas rezolūcijas, jāsaka, ka tajā patiesi ir daudz neskaidrību. Pats P. Kalniņš ar lepnumu sauc to par „Latvijas neatkarības rezolūciju", bet, ieskatoties tajā tuvāk, nekādas neatkarības neatrodam. Rezolūcijā skaidri teikts: „...mēs...prasām Latvijas neitralizēšanu tādā kārtā, ka starptautisko tiesību garantēta, Latvija kļūst par starpvalstu autonomiju". Tātad nevis par autonomu valsti,

bet par autonomiju, kur 30.jūlija konferencē minētās Krievijas vietā tagad „pēc vācu karaspēka virzīšanās uz priekšu" tiek projektēta kāda nezināma starpvalstiska suverēna organizācija. Ka šī starptautiskā suverēnā organizācija nevar būt tikai Vācija un Krievija, tas lasāms citā vietā rezolūcijā, kur DB ar plašu žestu paskaidro, ka Latvijas jautājuma nokārtošanā stipri ieinteresēta ne vairāk, ne mazāk kā „visa Eiropa".

Rezolūcijas autori prasa Latvijai plašas tiesības, bet atkal piesprauž noteikumu, ka tas „izriet no 1917. g. 30.jūlija lēmuma". Šis lēmums skan: Latvija ir politiski autonoma vienība Krievijas demokratiskā republikā. Tātad atkārtoti prasīta atkal nevis neatkarība, ar ko lepojas P.Kalniņš, bet autonomija, kur Latvija ar visām plašajām tiesībām iekšējā dzīvē un beztiesiskumu ārpolitikā atkarīga no kāda nezināma starpvalstiska iestādījuma.

Šeit jāievēro lielā starpība, kas izpaužas DB un NP deklarātīvajās prasībās. DB prasība ir autonomija, ko garantē starptautiskās tiesības. NP prasa Latviju kā autonomu un nedalāmu valsts vienību, kuras iekšējo iekārtu un attiecības ar ārieni nosaka pašas Latvijas Satversmes sapulce un cits neviens. Tas nozīmē, ka tā ir neatkarīga Latvija, jo galīga noteikšana visos jautājumos paredzēta Latvijas Satversmes sapulcei pašai.

DB rezolūcijas galvenais trūkums bija rupjā un vientiesīgā pašapmānīšanās. Septiņi simti gadu latvieši bija redzējuši, ka vācieši Baltijā vienmēr atbalsta tikai savus tautiešus. Cerībām, ka pēc uzvaras 1914. gadā sāktajā karā Vācija rīkosies citādi, nebija nekāda pamata. Tādēļ DB politika — cīnīties par Latvijas brīvību kaut arī tikai autonomijas ietvaros un darīt to ar Vācijas valsts kanclera palīdzību — bija īsredzīga un nenopietna. Šādas politikas reālais saturs varēja būt vienīgi NP centienu kavēšana un kompromitēšana.

DB ideologu izplānotā starpvalstu autonomija nebija ne latviešu nācijas, ne latviešu strādniecības interesēs. Starpvalstu autonomija bija Vācijas un baltvācu muižnieku interešu sargāšana mazāk spilgtā veidā nekā to paredzēja hercogīstes kolonizācijas un ģermānizācijas projekti. Ja to reālizētu, DB rezolūcijas starpvalstu autonomija glābtu gan Latviju no kolonizācijas ar vāciešiem, bet reizē ar to arī vācu muižniekus no agrārreformas, katrā ziņā no tādas agrārreformas, kas gribētu atsavināt vairāk nekā vienu trešdaļu no lielo zemes

valdījumu platības. Nelaime tikai tā, ka, Vācijai uzvarot, DB rezolūciju nekad nereālizētu.

Pie visa tā nāk klāt vēl viena lieta, kas DB „neatkarības rezolūciju" padara pavisam nevērtīgu. Tas ir šīs rezolūcijas kondicionālais raksturs, jo rezolūcija ir spēkā tikai tad, „kad starptautisko interešu pretešķības padarītu par neiespējamu Latvijas atgriešanos Krievijas demokratiskās valsts robežās", kā tas rezolūcijā pašā teikts.

P. Kalniņš savās atmiņās raksta, ka pārrunājamās rezolūcijas izstrādāšanu DB „uzdeva" F. Menderam, K. Ulmanim, Dr. M. Valteram un P. Kalniņam.[7] Šī rezolūcija pirmo reizi parādījās atklātībā 1928. gadā A. Bīlmaņa rediģētajā grāmatā LATVIJAS REPUBLIKA 10 PASTĀVĒŠANAS GADOS. Uz manu jautājumu pēc šīs grāmatas iznākšanas K. Ulmanis paskaidroja, ka viņš neesot piedalījies pārrunājamās rezolūcijas izstrādāšanā.

Meklējot sadarbību ar okupantiem un Vācijas reichstāgu, DB cīnījās pret latviešu konservātīvajiem un šīs cīņas dēļ dažreiz nonāca sadursmē ar vācu policiju. Baltvāci savukārt neieredzēja latviešu demokratus un izlietoja savu ietekmi viņu vajāšanai.

Šeit vēl jāatzīmē DB darbības atbalsis Krievijā. Skarbus pārmetumus par DB rezolūciju J. Goldmanim izteica Francijas militāratašejs un Z. Meierovicam un man Anglijas konsulārais pārstāvis R. H. Brjūss Lokharts. Sabiedrotie uzskatīja šīs rezolūcijas parakstu par sakropļotu un apzinīgi maldinošu NP parakstu, jo kas tad cits, pēc ārzemnieku domām, lai būtu latviešu nācijas noteicošie politiskie pārstāvji, ja ne tie paši NP locekļi? Un secinājums bija, ka latvieši piekopj apzinīgu politisku dubultspēli, kas ir diplomātiski pieklājīgs apzīmējums darbam, par ko karā laikā, kāds toreiz bija, daudz nerunā, bet rīkojas ātri un strupi. Mums neatlika nekas cits, kā taisnoties ar to, ka par anonimiem rakstiem mēs neatbildam, bet vai tas kādu no Latvijas neatkarības labvēļiem pārliecināja, ir cits jautājums. Šai sakarā es negribu apvainot negodīgā rīcībā nevienu DB darbinieku ne par viņu rezolūciju, ne par tās parakstu, tikai konstatēt, ar kādām grūtībām toreiz bija jāsaduras. Pieskaitot šeit klāt mūsu sarkanos strēlniekus, kas visu laiku kalpoja komūnistiem pret Sabiedroto valstu politiku, segdamies pie tam ar latviešu sociāldemokratijas vārdu, pret ko neviens sociāldemokrats līdz 1918. gada

pavasarim atklāti neuzstājās — viegli sapratīsit, kāds noskaņojums bija NP darbiniekos pret komūnistiem, latviešu sociāldemokratiem un DB, kad Igaunijas de facto neatkarību formāli atzina Anglija 1918. g. 3.maijā, Francija 13.maijā un Italija 29.maijā, bet mums (NP), tieši pieminot strēlniekus un latviešu nacionālos pārstāvjus Latvijā, pateica, ka „neatkarības doma latviešu tautā nav vēl nobriedusi".

Strēlnieku komūnistisko stāju sabiedrotie, protams, neatzina, tomēr NP darbības dēļ to saprata un strādāja pret to, kā mācēdami. Citādi tas bija ar DB Latvijā. Pēc NP informācijas sabiedrotie ieskatīja, ka okupētajā Latvijā tikai šaura grupiņa konservātīvo latviešu sadarbojas ar okupantiem. DB „neatkarības rezolūcijai" nokļūstot franču un angļu rokās, sabiedrotie turēja aizdomās, kā jau minēts, NP par dubultspēli, bet savus politiskos secinājumus veidoja neatkarīgi no šīm aizdomām, vadoties no rezolūcijā pašā minētiem faktiem, ka Latvijā ir iedzīvotāju grupas, kas meklē sapraŝanos ar Vāciju un sevi uzskata par noteicējām. Tā DB pāriešana no protestiem pret Vācijas okupāciju un pret okupantu politiku uz sadarbību ar Vāciju un Latvijas nākotnes veidošanu ar Vācijas kanclera palīdzību, ko pauda DB rezolūcija, nopietni atvēsināja sabiedroto simpatijas pret NP un Latvijas neatkarību. To, jādomā, veicināja arī DB rezolūcijas tālākā daļa ar netaktisko jaukšanos lielajā politikā: kā nodibināmas draudzīgas attiecības starp Vāciju un Krieviju, kā saskaņojamas intereses pie Baltijas jūras utt.

Rezultātā sekoja latviešu politikas aizkavēšana vismaz līdz tam laikam, kamēr latvieši iemācās internacionālā forumā uzvesties. Tādas sekas bija DB „Latvijas neatkarības rezolūcijai".

Tuvojoties Vācijas sabrukumam, DB, pēc P.Kalniņa atmiņām spriežot, ir tik tālu ieslīdējis vāciskā orientācijā, ka Vācijas sabrukuma tuvošanos nemaz neredz, bet naīvi priecājas, ka vācieši kļuvuši piekāpīgāki DB protestu un rezolūciju ietekmē: vācieši iemācījušies atrast Rīgā bez A.Krastkalna arī citus latviešus. P.Kalniņš sevišķi apmierināts par pazīstamā Lielvācijas ideologa Šulces-Gevernica ierašanos Rīgā uz sarunām ar vietējiem politiķiem, lai vēl pēdējā brīdī saglabātu „mīļās Baltijas provinces" vāciešiem. P.Kalniņš ir neapmierināts ar A.Bergu, kas Gevernicam pateicis, ka NP vēl nav izlemta Latvijas satversmes sapulces vēlēšanu kārtība, kad DB tas

jau esot platformā, ar ko P. Kalniņš šoreiz laikam domā DB izstrādāto un Vācijas valsts kancleram nosūtīto rezolūciju.[8] Ka A. Bergs, izņemot protestus, pēc NP lēmuma nemaz nedrīkst ielaisties politiskās sarunās ar Vācijas pārstāvjiem, bet smalkjūtības un takta dēļ negrib to Gevernicam tieši acīs teikt, P. Kalniņš toreiz laikam nevarēja ne iedomāties, ne saprast.

Noslēgumā jāatzīst, ka DB izstrādātā rezolūcija ar prasību Vācijas valsts kancleram pēc starpvalstu autonomijas Latvijai tiecās pēc liela stila politiskas sadarbības ar Vāciju, tāpat kā Sabiedrisko organizāciju padomes izpildu komitejas prasība pēc sadarbības šaurākā nozīmē ar vācu okupantiem Latvijā. Salīdzinot ar A. Krastkalna politiku, DB politika bija tikpat draudzīga vāciešiem kā konservātivo latviešu aprindu politika, tikai pēc būtības nacionālāka un daudz demokratiskāka, tomēr līdz Latvijas neatkarības prasībai nepacēlās.

Demokratiskā bloka politikas vērtējums

Secinājums par Demokratiskā bloka politiku nekur tālu nav jāmeklē. Tas izriet no tā darbības. Atskaitot slepenas savstarpējās pārrunas, tas nav darījis nekā. Sabiedrībā katrs bloka loceklis rīkojās pēc saviem ieskatiem. Pat vienīgo paša bloka izstrādāto rezolūciju nav parakstījis ne bloks pats, ne kāda no tā partijām. Arī nekādu citu reāli eksistējošu latviešu organizāciju, kas rezolūciju parakstītu, bloks nav mācējis ne konstruēt, ne atrast.

Pozitīva nozīme latviešu tautas un topošās Latvijas valsts labā piešķiŗama DB tuvu stāvošu aprindu protestiem pret Vācijas imperiālistisko politiku un K. Ulmaņa aģitācijai pret parakstu sūtīšanu Vācijas ķeizaram. Visa pārējā DB aprindu politika, kuŗas mērķis bija latviešu tautas nākotnes veidošana kopā ar Vācijas kancleru un Vācijas reichstāga frakcijām, ir tikpat vērtīga vai nevērtīga kā A. Krastkalna politika kopā ar vācu okupantiem un Baltijas muižniekiem. Šī DB aprindu politika, kas caur un cauri dibinājās uz Vācijas uzvaru karā, izrādījās galīgi īsredzīga un pilnīgi sabruka reizē ar Vācijas kapitulāciju 1918. g. 11. novembrī.

Ja mums nebūtu bijis Nacionālās padomes un latviešu tauta būtu sekojusi DB politikai, tā 11. novembrī atrastos pilnīgā politiskā strupceļā un izolētībā. Tai nebūtu nekādas saskares ar uzvarētājiem un viņu diktēto Austrumeiropas politiku. Sekojot DB politikai, latvieši,

pretēji igauņiem un lietuviešiem, atrastos vienā maisā ar sakautajiem vāciešiem. Ar DB politiku mēs nebūtu panākuši, lai kara beigās Anglija atzītu mūsu valsts neatkarību de facto. Mums nebūtu vispārīga uzvarētāju atbalsta, ko baudīja NP un kādu izmantot visā pilnībā neļāva DB ar savu īsredzīgo nostāšanos pret NP pēc Vācijas kapitulācijas. Bez NP latvieši sabiedroto acīs būtu tauta, kuŗā „neatkarības doma vēl nav nobriedusi", kā to mums Krievijā pateica pēc DB safabricētā „Latviešu nācijas politiski noteicošo aprindu pārstāvju" memoranda Vācijas valsts kancleram noklūšanas Lielbritanijas un Francijas vēstniecības rokās Krievijā.

Laime, ka bez DB mums bija arī tālredzīgāki politiķi (NP), kuŗiem jau bija savs pārstāvis Londonā. Tā aizvējā latviešu tauta varēja 1) noskatīties, kā 1918. g. 29. decembrī no Latvijas brīvības, resp. no valsts augstākās iestādes aizbēg lielākā un vecākā politiskā partija, 2) novērot 16. aprīļa „priekšnesumu" Liepājā un 3) piedzīvot pie Cēsīm reālu mācības stundu, ko deva labs igauņu skolmeistars.

Tikai pēc tam Anglijas diplomātiskais pārstāvis Liepājā un militārais pārstāvis Rīgā paziņoja, ka Anglija K. Ulmaņa valdību atzīst par Latvijas valdību, bet nepieminēja Tautas padomi.

VĒRES

[1] TAUTAI UN BRĪVĪBAI (Stokholmā 1952), 16—30. un 50—53. lpp.

[2] Ibid., 18. lpp.

[3] Ibid., 21. lpp.

[4] Ibid., 18—19. lpp.

[5] Ibid., 22. lpp.

[6] Ibid., 23. lpp.

[7] Ibid., 22. lpp.

[8] Ibid., 26. lpp.

LATVIJAS VALSTS PASLUDINĀŠANAS AKTA DALĪBNIEKU IDENTIFIKĀCIJA

Ādolfs Šilde

(Mēģinājums noskaidrot 1918. gada 18. novembŗa valsts proklamēšanas akta dalībniekus pēc vēsturiska fotoattēla)

Latvijas tautas padomes sastāvs pirms valsts pasludināšanas akta

1918. gada 17. novembrī Rīgā nodibinājās Latvijas tautas padome, kas saskaņā ar astoņu latviešu politisko partiju vienošanos 18. novembrī pasludināja Latvijas republikas nodibināšanos un suverēnās varas nodošanu šim valststiesiskajam organam. Minētās astoņas partijas bija jau pirms tam darbojušās Latviešu pagaidu nacionālajā padomē (Valkā un Pēterpilī) vai Demokratiskajā blokā (Rīgā), dažas pat abās no šīm organizācijām. Staņislavs Kambala, kas 17. un 18. novembŗa sanāksmē pārstāvēja Latgali, gan bija piederējis pie Latviešu nacionāldemokratu partijas, bet vēsturisko lēmumu brīdī pārstāvēja Latgales zemes padomi.

Lai izdibinātu to personu vārdus, kas piedalījās pašā valsts pasludināšanas aktā un redzamas pievienotajā fotoattēlā, ir svarīgi zināt, kam bija mandāti pārstāvēt Latviešu zemnieku savienību, Latvijas sociāldemokratisko strādnieku partiju, Latvijas demokratisko partiju, Latvijas radikāldemokratisko partiju, Latvijas revolūcionāro sociālistu partiju, Latviešu nacionāldemokratu partiju, Latviešu republikāņu partiju un Latvijas neatkarības partiju 17. novembrī dibinātajā Latvijas tautas padomē.

Neizprotamā kārtā Latvijas tautas padomes protokolos, ko 1920. gadā publicēja Latvijas satversmes sapulce, nav atzīmēti 18. novembŗa valsts proklamācijas akta dalībnieki, ko partijas bija pilnvarojušas piedalīties un tās pārstāvēt. Arī valsts neatkarības laika daudzajos izdevumos, kur ievietots fotoattēls ar proklamācijas akta dalībniekiem uz Nacionālā teātŗa skatuves, minētas tikai nedaudzas personas, bet ne visi dalībnieki. Tādēļ neatliek nekas cits, kā konstatēt, kas iepriekšējās dienas vakarā (17. novembrī) piedalījušies Latvijas tautas padomes dibināšanas sēdē un kam pēc panāktās vienošanās vajadzēja piedalīties arī valsts proklamēšanas aktā. Ja salīdzina dažādu neatkarības laika izdevumu tekstus, tad arī tur ir pretrunas par skaitu

un personām. Atliek tādēļ pieturēties pie Tautas padomes protokola par 1918. g. 17.novembŗa sēdi.[1] Šai sēdē kā delegāti ar mandātiem piedalījās:

1) No Latviešu zemnieku savienības: Kārlis Ulmanis, Dr. Miķelis Valters, Jānis Ampermans, Jānis Vārsbergs, Vilis Gulbis, Ernests Bauers, Arturs Žers, Nikolajs Svemps, Kārlis Vanags, Jānis Bērziņš, Oto Nonācs, Edmunds Freivalds un Pēteris Murīts.

2) No Latvijas sociāldemokratiskās strādnieku partijas: Dr.Fricis Menders, Jūlijs Celms, Dr.Pauls Kalniņš, Andrejs Petrevics un Marģers Skujenieks.

3) No Latvijas demokratiskās partijas: Erasts Bite, Dāvids Golts, Mikus Bružs, Augusts Raņķis un Jānis Bergsons.

4) No Latvijas radikāldemokratiskās partijas: Jānis Zālītis, Gustavs Zemgals, Kārlis Kasparsons un Rūdolfs Benuss.

5) No Latvijas revolūcionāro sociālistu partijas: Eduards Traubergs, Emīls Skubiķis un Kārlis Albertiņš.

6) No Nacionāldemokratu partijas: Jānis Akurāters un Atis Ķeniņš.

7) No Republikāņu partijas: Eduards Strautnieks.

8) No Latvijas neatkarības partijas: Spricis Paegle.

Bez tam sēdē piedalījās jau minētais Latgales zemes padomes loceklis Staņislavs Kambala. Tātad kopā bija 35 personas. Pēc Dr. Paula Kalniņa publicētām atmiņām[2] un dažām citām publikācijām rodas ieskats, ka piedalījušies 40 un nevis 35 sēdes dalībnieki. Nesaskaņa izskaidrojama tā, ka Sociāldemokratu partija bija gan tiesīga sūtīt 10 pārstāvjus, bet 17.novembŗa sēdē piedalījās tikai pieci no viņiem. Turpretim daži no tiem dienu vēlāk gan piedalījās proklamēšanas aktā.

No Latgalei paredzētiem 18 pārstāvjiem proklamēšanas akta steidzīgās sasaukšanas dēļ varēja piedalīties tikai Kambala, kamēr no Kurzemes vēl vajadzēja nākt 21 pārstāvim.[3] Mazākuma tautības Latvijas valsts proklamēšanas aktā vispār nebija pārstāvētas. Tās piedalījās ar saviem pilnvarotajiem pārstāvjiem Tautas padomes 2.decembŗa sēdē vai vēlāk.

Valsts pasludināšanas akta dalībnieki Nacionālajā teātrī

Bez tiešas identifikācijas pēc fotoattēla Tautas padomes protokolā tomēr redzams (kaut bez dalībnieku saraksta), ka 18.novembŗa

proklamācijas aktā piedalījušās šādas personas: Gustavs Zemgals, Erasts Bite, Spricis Paegle, Marģers Skujenieks, Emīls Skubiķis, Staņislavs Kambala, Kārlis Ulmanis, Dr. Miķelis Valters, Oto Nonācs, Dr. Pauls Kalniņš, Dāvids Golts, Jānis Zālītis, Atis Ķeniņš, Eduards Strautnieks un Latvju kareivju nacionālās savienības vārdā kā apsveicējs virsnieks Roberts Dambītis.

Ja saskaita visas personas, kas redzamas attēlā uz skatuves, tad to skaits ir ap 70. Tik liels, kā redzējām, Tautas padomes sastāvs toreiz nebija. Tātad bez Tautas padomes locekļiem uz Nacionālā teātŗa skatuves kā proklamēšanas akta vietas redzamas vēl citas personas. Rodas jautājums — kas tās par personām? Kā varbūtējus dalībniekus varētu minēt: 1) Tautas padomes administrātīvo personālu (sekretāri, protokolists), 2) koŗa dalībniekus, 3) pilnvaroto pārstāvju dzīvesbiedres. Tie ir tikai minējumi, jo par to trūkst jebkāda norādījuma. Par to, ka aizmugurē sastājušies lielāko tiesu koristi, šī rakstiņa autoram izteicies prof. Dr. Jānis Bokalders.

Dažas personas, kam pēc amata vajadzēja būt klāt, piemēram, ievēlētajam Tautas padomes priekšsēdim Jānim Čakstem, kaŗa un okupācijas apstākļu dēļ nebija iespējams ierasties valsts proklamēšanas aktā. Latviešu pagaidu nacionālās padomes priekšsēdis Voldemārs Zāmuels un viņa tuvi darbabiedri, kā Arveds Bergs un Ādolfs Klīve, nepiedalījās principiālu apsvērumu dēļ, jo bija ieskatos, ka atdalīšanos no Krievijas un Latvijas patstāvību bija jau agrāk pasludinājusi šī padome. Dedzīgs Latvijas valsts tiesību cīnītājs Zigfrīds Meierovics un vēl daži citi atradās svarīgu uzdevumu veikšanai Rietumeiropā.

Ir tomēr svarīgi pieminēt, ka plašajās Nacionālā teātŗa telpās valsts pasludināšanas brīdī atradās prāva latviešu inteliģences daļa un daudz nacionālo kaŗavīru un studentu, kas apsargāja svinīgo sapulci no traucējumiem, kādus sagaidīja no polītisko nelabvēļu puses. Savus vērojumus par šo aktu aprakstījusi Anna Brigadere, Ādolfs Bļodnieks, Fēlikss Krusa u.c.

Vēsturiskā notikuma dalībnieku tālāka identifikācija

Šī rakstiņa nolūks ir panākt pilnīgāku, ja ne pilnīgu, 18. novembŗa valsts proklamācijas akta dalībnieku identifikāciju. Tas izdarāms ar aculiecinieku, kā arī to personu palīdzību, kas spēj sazīmēt fotoattēlā

dalībnieku sejas. To darīt ir pienācis pēdējais brīdis. Jāpabrīnās, ka tas jau nav savā laikā izdarīts Latvijā. Tā kā Daugavas apgāds Stokholmā drīzumā nobeigs savus sējumus par 1914—1940. g. Latvijas vēstures notikumiem, tad būtu labi, ja izdotos šim un citiem nākamajiem izdevumiem iegūt pilnīgākas ziņas arī tikko apskatītā jautājumā. Katru jaunu noskaidrojumu lūdzam dot šī raksta autoram (Königsbergerstr.137, 44 Münster, West Germany) vai ARCHĪVA redaktoram prof.Dr.E.Dunsdorfam (3 Dickens St., Elwood, Vic.3184,Australia).

Noskaidrojumiem palīdzēs varbūt tas, ka fotoattēlā politisko partiju pārstāvji nostājušies puslīdz pēc „spārniem".[4] Skatoties no skatuves iekšpuses, kreisajā pusē ir sociāldemokrati un sociālrevolūcionāri, labajā — Zemnieku savienības pārstāvji, vidū dažādu novirzienu demokrati. Ap prezidija galdu stāv galvenās Tautas padomes amatpersonas. Derētu noskaidrot, kas ir persona pirmā balkona ložā pa kreisi. Zināma nozīme būtu arī noskaidrot, kas piedalījušies šai aktā publikā. Tam gan mazāk noderēs fotoattēls, vairāk laikabiedru atmiņas.

Fotoattēlam, kas reproducēts dažādos izdevumos, ir divi varianti. Abi uzņēmumi izdarīti apmēram tai pašā brīdī. Dažas sejas vienā ir redzamas pilnīgāk nekā otrā. Vecākajos izdevumos (1918.g. Astras izdotā LATVIJAS VALSTS PASLUDINĀŠANA un 1919.g. Latvijas izdotā KO MUMS DOS BRĪVA, NEATKARĪGA LATVIJA) uzņēmuma autora tiesības ir A.Mednim ar „Klio" firmu, LATVIEŠU KONVERSĀCIJAS VĀRDNĪCAS 11.sējumā norādīts uz fotografu V.Rīdzenieku. Iespējams, ka kādā privātā krājumā ir kāds vēl nepublicēts uzņēmums. Katrs papildu norādījums kalpos Latvijas vēsturei. Lūdzam tos sniegt.

VĒRES

[1] LATVIJAS TAUTAS PADOME, I puse (Satversmes sapulces izdevums Rīgā 1920), 5. lpp.

[2] P.Kalniņš, „Kā izauga Tautas Padome", A.Bīlmanis (ed.), LATVIJAS REPUBLIKA DESMIT PASTĀVĒŠANAS GADOS (Rīgā 1928), 54—59. lpp.

[3] Ibid., 59. lpp.

[4] F.Krusa, „Astoņpadsmitajā novembrī", UNIVERSITAS 14 (1964), 28. lpp.

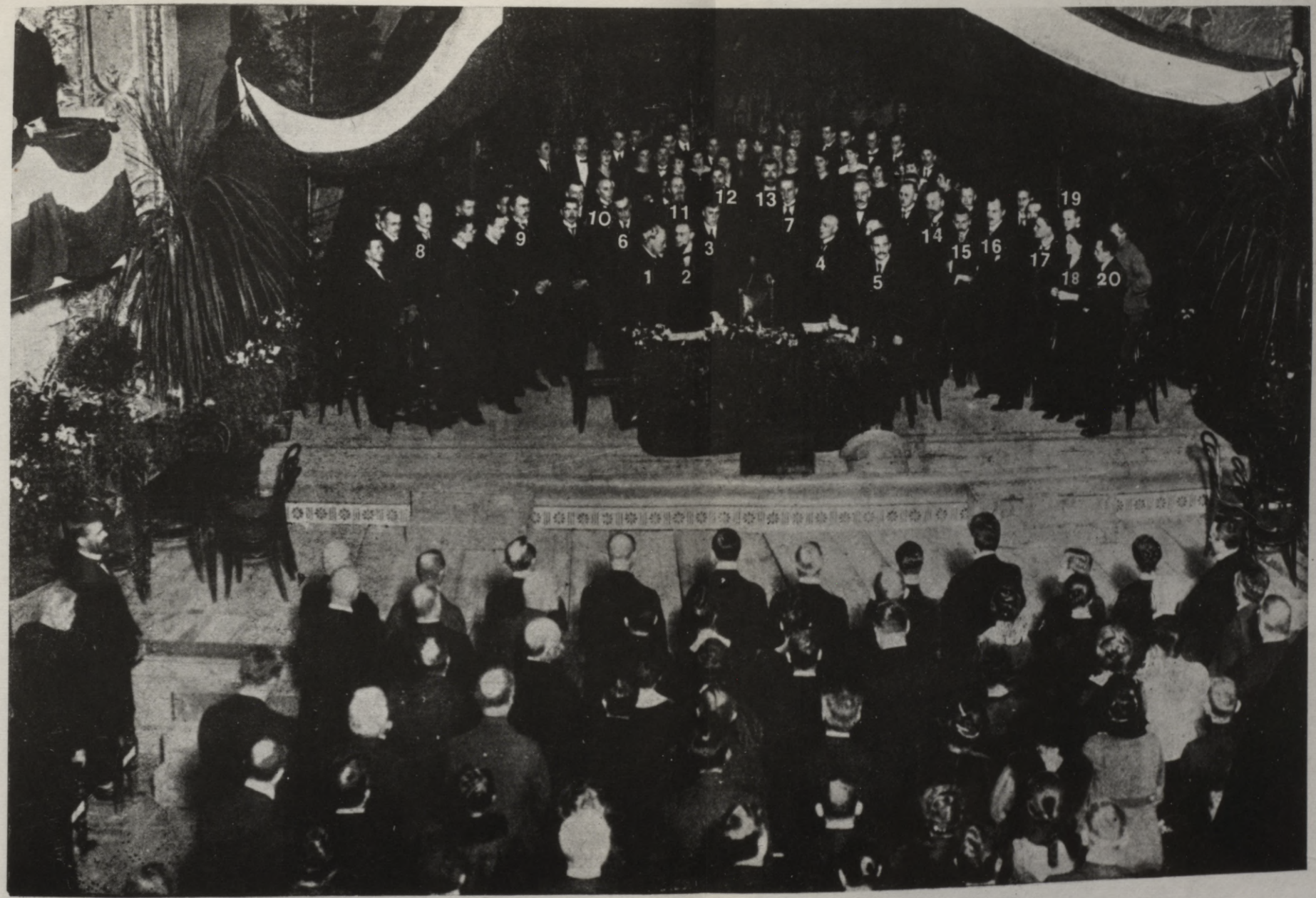

NEATKARĪGĀS LATVIJAS PROKLAMĒŠANA 1918. G. 18. NOVEMBRĪ NACIONĀLĀ TEĀTRĪ

No valsts proklamēšanas akta dalībniekiem pagaidām identificēti pēc šī uzņēmuma: 1. Gustavs Zemgals, 2. Marģers Skujenieks, 3. Kārlis Ulmanis, 4. Erasts Bite, 5. Staņislavs Kambala, 6. Dr. Miķelis Valters, 7. Jānis Zālītis, 8. Kārlis Vanags, 9. Oto Nonācs, 10. Jānis Akurāters, 11. Jūlijs Brūmelis, 12. Eduards Strautnieks, 13. Spricis Paegle, 14. Mikus Bružs, 15. Andrejs Petrevics, 16. Kārlis Kurševics, 17. Dr. Pauls Kalniņš, 18. Klāra Kalniņa, 19. Bruno Kalniņš, 20. Dr. Fricis Menders

PLĀNS LATVIJAS ATJAUNOŠANAI (PLA)

Laimonis Streips

Jau šī raksta nosaukums vien rāda, cik neskaidra ir situācija ap šo tematu. Termins „Latvijas atjaunošana" var būt semantiski nepareizs, jo jāvaicā, kādu stāvokli mēs gribētu atjaunot (vienu no divām Latvijas neatkarības laika valdības formām laikmetā, kad Eiropā tautas virzās uz federāciju pusi?). Un runāt par „plānu" ir labākā gadījumā augstprātība, jo jāšaubās, vai kāds viens pats var šādu plānu izstrādāt. Traģisks totiesu ir atzinums, ka visos šais gados nav radusies neviena baltiešu organizācija vai organizāciju kopums, kas būtu izstrādājis plānu loģiskai darbībai šai virzienā, ņemot vērā laika un telpas radītos apstākļus tuvākā un tālākā nākotnē.

Ja nu gribam ievērot minētos ierobežojumus, tad varam runāt par PLA raksta autora personiskajā skatījumā. Ja tas izraisīs debates un tā noskaidros virzienu, ierobežojot to kaut vai 90° apmērā, ir tad būs padarīts vairāk nekā visa baltiešu sabiedrība spējusi kopš 1940. gada.

Dalīta tauta

Otrais pasaules karš, kas sadalīja latviešu tautu divās daļās, radīja arī situāciju, ko pasaule nesaprot: proti, to, cik ļoti komūnistiskā sistēma izolē sev pakļautos cilvēkus. Pat šejienes latvieši, arvien biežāk apciemojot Latviju un vērojot, piemēram, amerikāņu augošo sadarbību ar Padomju savienību, sāk aizmirst kādu ļoti svarīgu aspektu tai jautājumu kompleksā, ko šai rakstā apskatīsim: to, ka latvieši ārpus Latvijas nevar sākt un uzturēt nekādu nozīmīgu dialogu ar saviem domu biedriem Latvijā. Šim faktam ir pakārtots viss tas, ko var attiecināt uz mūsu sakariem ar latviešiem Latvijas territorijā.

Latvieši Latvijā

Latviešu tautas nākotnes ieceres dibinās uz diviem pamatprincipiem: 1) latviešu tauta jāuztur kā fiziska vienība; 2) latviešu tautai jārada tāds politiskās varas avots, kas tai ļaus pašai noteikt savu nākotnes sadzīves formu. Šie divi faktori, protams, ir pamatā ikkuŗam PLA, bet reizē jāpasvītro, ka, pazūdot pirmajam faktoram, otrs zūd

tam līdz. Ne viens, ne otrs no tiem tomēr nav operātīvs. Operātīvos principus savukārt var sasummēt šādi:

1) Latviešu tauta dzīvo valstī, kas ir okupēta; tās okupanti piekopj viegli saskatāmu un dokumentējamu genosida politiku. Tāpēc tauta varēs sevi uzturēt kā fizisku vienību x gadus, bet ne x+1 gadu; tā kā (x-1). gadā būs par vēlu notikumu gaitu grozīt, tad jākonstatē, ka tas jāsāk darīt tagad. Saprotams, daļu šī vissvarīgākā uzdevuma darīs Latvijas latvieši paši un ir to darījuši visu šo laiku, bet atlikušais jāveic tai tautas daļai, kas neatrodas Latvijas territorijā. Par šo sarežģīto jautājumu runājot, jāsaka, ka manis jau pieminētais dialoga iespēju trūkums jāuzskata par izšķirēju faktoru neveiksmēm šai karā par tautas pastāvēšanu. Iespēju iztirzāšana, kā notikumu gaitu grozīt, man tāpēc jāatstāj kompetences trūkuma dēļ, reizē pasvītrojot, ka pats esmu apzīmējis šo pienākumu par galveno mūsu tautas kopējā darbā.

2) Konstatējot, ka tautas pastāvēšanas jautājumam pakārtots tautas pašnoteikšanās princips, turpmākajā diskusijā jāpieņem, ka tauta, kas negrib mirt, grib pati noteikt savas gaitas. Tāpēc pieņemu, ka latviešu tauta Latvijā izcīnīs šo cīņu ar tikai iespējami lielu atbalstu no tās tautas daļas, kas atrodas ārpus Latvijas. Tālākā aktīvitāte, kas ietelp darba otrajā daļā, pieder lielā mērā tiem latviešiem, kas atrodas Rietumeiropā, Amerikas kontinentos un Austrālijā.

Latvieši rietumu pasaulē

a) Pirmais uzdevums šeit ir informātīvas dabas. Par Igaunijas, Latvijas un Lietuvas problēmu jāinformē visa pasaule, reizē pieminot visu komūnisma problēmu kopumu. Ir iespējams iedomāties situāciju, ka Baltijas valstis iegūst turienes tautām vēlamu stāvokli tai pašā laikā, kad komūnisma hēgemonija citās pasaules daļās nemainās, bet daudz vieglāk ir pieņemt, ka tas notiks, komūnisma imperijai vispār sabrūkot. Tas tomēr ne druskas nemazina vajadzību veikt steidzīgu informācijas darbu: ir taču gluži vienalga, kā atbrīvo tautu, kas vairs neeksistē! Dažādo tautu informēšana par Latviju (Latvijas vārda vietā var ērti likt Baltijas valstis!), tās pagātni, tagadni un nākotni ir darbs, kur pašlaik tiecas izpausties politiska aktīvitāte Latvijas labā. Pareizi veikts, tas var nest augļus arī tad, kad vajadzīgais stāvoklis sasniegts un Baltijas tautām jāiesaistās kādā šaurākā politiskā federācijā un ar to pasaulē. Tas ir elementārs

fakts. Jākonstatē, ka latviešu sabiedrība pēdējo četru gadu laikā ir saredzējusi informācijas darba nepieciešamību un sākusi pat organizēt tā pamatus. No otras puses tomēr jāsaskata visai raksturīgas kļūdas jau pašā organizēšanas darbā.

b) Otrs darbs ir tāda politiska aktīvitāte, kas iet pāri informātīvajam darbam; kas, nerunājot vairs par informāciju, formulē prasības un meklē tām pasaules valstu atbalstu, lai galu galā panāktu dažādo Padomju savienības kolōniju atbrīvošanu. Jāpiezīmē, ka, darot to tikai Latvijas vai Baltijas tautu apmērā, darbs būs līdz nejēdzīgumam neekonomisks, ņemot vērā, ka līdzīgu stāvokli taču cenšas panākt arī daudzas citas tautas. No otras puses tomēr nevar noliegt to, ka latviešu sabiedrības aktīvitātei jāsākas šai sabiedrībā pašā.

c) Latviešu sabiedrības aktīvitāti informācijas un politiskās cīņas apjomā ierobežo divi faktori: latviešu skaits un līdzekļu daudzums. Abi šie faktori tāpēc ir izšķīrēji visa PLA nozīmē. Raksta sākumā minētās divdaļīgās problēmas otru daļu tāpēc tālāk risināšu, pamatojoties uz novērojumiem par šiem faktoriem.

Caurmēra latvietis?

Strādājot latviešu sabiedrībā, ar laiku jāatzīst, ka caurmēra latvieša nav. Nav tāpēc, ka vislielākais skaits latviešu (kur caurmērs būtu jāmeklē) ir latviskās lietās vienaldzīgi. Latviešu sabiedrībā ietilpst tie, kas 1944-45. gadā izbrauca no Latvijas, viņu pēcnācēji, kas diezgan lielā mērā ir puslatvieši, un neliels skaits to, kas Latvijas territoriju atstāja dažādos laika posmos pirms Otrā pasaules kara.

Kaut trūkst pētījumu, jādomā, ka latviešu sadalījumu varētu piemērot Gausa līknei, kuŗas vienā malā būtu tie, kas aktīvi noliedz pat to, ka viņi cēlušies no latviešu tautas, un otrā tie, kas to savukārt uzsveŗ un bazē savu dzīvi latviešu lietās. Atkārtojot sacīto, ka caurmēra latvieša nav, Gausa līknes augstākajā punktā, tātad tai vietā, kur apskatītās sabiedrības locekļu skaits vislielākais, atrodas tie, kas pašlaik latviešu sabiedrības centienus aktīvi neatbalsta. Tāpēc materiāls, ar ko jācer īstenot kādu PLA, ir Gausa līknes vienā malā. Jāatceras arī tas, ka ikkuŗā tautā politiskās aktīvitātes dzinulis ir tikai nelielam procentam, un citādi tas nebūs mūsu sabiedrībā, jebšu jāpasvītro, ka šī sabiedrība atrodas kaŗastāvoklī. Svarīgais jautājums tātad ir: kā šo Gausa līkni pavirzīt mums vēlamā virzienā?

Latviešu organizācija

Latvieši ir organizēti, bet visumā tādā pašā veidā, kā viņi bija organizēti Latvijā. Tas attiecas uz gandrīz visu organizāciju uzbūvi, gan garīgām, gan laicīgām. Ja brīvajā Latvijā šāds organizātorisks sadalījums iedarbojās visumā sekmīgi, tad tagad apstākļi ir krietni citādi, un pienākumi ļoti atšķirīgi no parastajiem. Jau valsts iestādījumu trūkums vien ir ļoti īpašs apstāklis, tāpēc jāsaka, ka latviešu organizātoriskā uzbūve ir jāmaina, lai tautas spēku izmantotu iespējami saimnieciski. Organizātoriskās uzbūves maiņas vajadzība mazāk attiecas uz katras atsevišķas pilsētas latviešu organizācijām, kam to īpašajā līmenī ir svarīgi uzdevumi PLA ietvaros! Bet latviešu lielajām organizācijām jāpārmet ne vien mērķtiecīgas aktīvitātes trūkums, bet arī divi citi grēki: koordinācijas trūkums organizāciju starpā un no Latvijas izbraukušo latviešu pazaudēšana. Tas bija novēršams, jo latviešu centrālajām organizācijām palaikam bijušas iespējas tiktāl sadarboties ar katras zemes valdību, lai sekotu, kur paliek mūsu tautas locekļi, pārvietojoties pasaulē. Kritika jāattiecina arī uz citām organizācijām, īpaši akadēmiskajām, kas ir centušās pavisam citos apstākļos darīt Latvijā ierastus darbus, tā nopietni kavējot latviešu sabiedrības centienus un samazinot aktīvo darītāju skaitu.

Pirmās daļas kopsavilkums

1) Latviešu tauta ir sadalīta divās daļās, un starp abām daļām iespējama tikai ļoti ierobežota saskare. Politiskais stāvoklis neļauj plašu, kopēju un nozīmīgu plānu radīšanu, saskaņošanu un īstenošanu, jebšu tas būtu atzīstams par ārkārtīgi vēlamu.

2) Latviešu tautai draud stāvoklis, kurā tauta vairs nav par tādu klasificējama. Latvieši Latvijā šo stāvokli apzinās un strādā tam pretim. Latviešiem ārpus Latvijas šai ziņā jāpiedalās un jāparedz, ka aktīvitāte šai ziņā būs jākāpina.

3) Latviešu darbs ārpus Latvijas ir divkāršs: a) informātīvas dabas, pastāvīgi informējot pasaules tautas par latviešiem un Latvijas tautas paredzamo un vēlamo nākotni; b) aktīvi politisku mērķu nospraušana, prasību formulēšana un ceļu atrašana, kas ved tuvāk mērķu reālizēšanai. Tai pašā laikā jāatzīst, ka grūti saskatīt Baltijas valstu pašnoteikšanās tiesību atgūšanu bez vispārējas komūnistu imperijas sagrūšanas, tāpēc darbs jāsaskaņo ar tautām līdzīgā situācijā.

4) Latviešu sabiedrība, kam šie uzdevumi veicami, ir visumā jāklasificē kā tāda, kam šais darbos nav pietiekamas intereses.

5) Latvieši nav organizēti tā, lai pieejamās cilvēku un līdzekļu rezerves izmantotu saimnieciski.

Īss organizāciju raksturojums

Latviešu sabiedrībā aprūpes darbu vien veic vairākas organizācijas. Informācijas darbu pasākušas vairākas, bet darbs nav koordinēts organizāciju starpā, nav koordinēts arī ar visām citām ieinteresētajām tautām. Liels skaits latviešu organizāciju pavada laiku pašu (ne Latvijas vai latviešu tautas) pagātnes glorificēšanā; citas ceļ pieminekļus laikā, kad tiem izdotos līdzekļus vajadzētu izlietot tās zemes atbrīvošanai, kas vienīgā cienīga uz sevis nest latviešu pieminekļus.

Latviešu kultūrālā dzīve risinās pati. Kas šai ziņā ir svarīgākais darbs? Taču audzēt un izaudzēt tos, kas šo kultūru turpinās. Vai šis darbs jau padarīts? Nē, tas vēl bērnu autos! Vai latviešu sabiedrība ir informēta pati par sevi? Nē, mums nav vispārējas informācijas, statistikas vai pat visu latviešu un puslatviešu adrešu!

Kā organizācijas jāpārkārto?

Latviešu sabiedriskais darbs notiek vairākos aspektos: 1) izglītībā, 2) kultūrā un mākslā, 3) sociālā aprūpē, 4) iekšējā informācijā, 5) ārējā informācijā (saskaņoti ar citām tautām), 6) politiskā plānošanā (tāpat saskaņoti). Latviešiem tomēr visumā šai darbā nav lietderīgas organizātoriskās uzbūves, lai to pienācīgi ierosinātu un veiktu.

Kas var šos darbus veikt?

A. Politiskā darba veikšanai nepieciešamas šim mērķim plānotas un radītas organizācijas, kuŗu trim galvenajām grupām kopā būtu iespējams radīt rudimentāras eksilvaldības elementus: ārlietu daļa rūpētos par politisko plānošanu, informācijas daļa par ārējo informāciju un iekšlietu daļa par iekšējo informāciju. Lieki teikt, ka šīm daļām savā starpā cieši jāsadarbojas. Pie tam dažādo valstu un kontinentu darbinieki pamatprincipus pieņem federātīvi, bet par konkrēti darāmo darbu lemj eksekūtīvi, veic to iespējami saimnieciski un iespaidīgi atkarā no katras zemes apstākļiem.

B. Sociālās aprūpes darbam vajaga vismazāk ieteikumu. Šis darbs rūp visai latviešu sabiedrībai, jo skaŗ katra paša ādu. Latvijas

nelaime, acīm redzot, katra ādu neskaŗ. Var teikt, ka organizācijas, kas strādā aprūpes laukā, padara ievērojamu darbu, un tā apvienošana uz amerikāņu „Crusade of Mercy" pamatiem nepanāktu vairāk.

C. Jautājumi par izglītības un kultūras darbu savukārt būtu atrisināmi iespējami sekmīgi, ja plānošanas darbu nodotu īpašai organizācijai, ko tradicionālu iemeslu dēļ varētu nosaukt par Latvijas nacionālo kultūras akadēmiju. Šīs akadēmijas satvarā jau tūliņ saskatāmas vairākas galīgi nepieciešamas funkcijas, ko veiktu atsevišķas nodaļas:

a) Demografiskā nodaļa, kas sameklētu pa šiem gadiem pazaudētos latviešus un pētītu viņu demografisko īpašību kompleksu.

b) Sociologiskā nodaļa, kas pētītu latviešu sabiedrības sociologiskās īpašības, lielu vērību veltījot šīs sabiedrības nostājai attieksmē uz latviešu lietu.

c) Bibliotēka un archīvs, kas savāktu, klasificētu, pavairotu un izplatītu visus materiālus, kas attiecas uz latviešu kultūras lietām, un palīdzētu zinātniekiem, kas šo sabiedrību un kultūru pētī.

d) Zemākās izglītības nodaļa pētītu mācību metodiku un līdzekļus latviešu skolu darba uzlabošanai un sistēmatizēšanai un uzturētu šim nolūkam paredzētas laborātorijas.

e) Mākslas nodaļas veiktu un veicinātu dažādus fundamentālus pētījumus dažādajos latviešu mākslas un līdzīgu nozaŗu novados.

f) Financiālā nodaļa panāktu pietiekamu financiālu bazi akadēmijas darbam.

Kas darbosies šais iestādījumos?

Nav šaubu, ka latviešu sabiedrībā, īpaši jauno akadēmiski izglītoto latviešu starpā, ir diezgan tādu, kas varētu iedarbināt un darbināt šīs fundamentālās organizācijas. Turklāt paredzams, ka paliktu arī diezgan nākošās pakāpes darbinieku: to, kas fundamentālo organizāciju darbu piemērotu katras atsevišķas valsts vai pilsētas latviešu vajadzībām. Tāpat par priekšnoteikumu jāpieņem tas, ka tās organizācijas, kuŗu funkcijas vai daļu funkciju pārietu efektīvāko fundamentālo organizāciju kompetencē, dotu jaunajām organizācijām daļu savu darbinieku. Vēlreiz jāpiemin jaunie akadēmiski izglītotie latvieši, kas māca dažādu valstu augstākajās un vidējās mācību iestādēs, tāpat tie, kas nodarbojas arī citādos iestādījumos ar tematiem, kuŗi interesē latviešu sabiedrību. Tādu personu ir ļoti daudz, bet šis potenciāls

nav apzināts un nav izmantots saskaņotā veidā! Jāatceras, ka šie ļaudis vasarā bieži nav nodarbināti savās darbavietās un varētu būt ieinteresēti darboties fundamentālajās organizācijās, bieži vien darot tīri zinātnisku darbu. Tāpēc īpaši jāpasvītro, ka proponētajām fundamentālajām organizācijām ir vajadzīgas arī telpas, kurās darboties.

Kas šos pasākumus financēs?

Ir konstatēts, ka latviešu sabiedrības iestādījumiem nav nodokļu noteikšanas un iekasēšanas tiesību. Šo konstatējumu nevar apstrīdēt. Bet var saredzēt trīs līdzekļu iegūšanas veidus.

1) Dalības maksa politiskajā kompleksā un Kultūras akadēmijā. Nav grūti pieņemt, ka prāvs skaits latviešu ģimeņu gribētu maksāt zināmu summu gadā — 100 līdz 500 dolāru, lai veicinātu fundamentālo organizāciju darbu Latvijas atjaunošanai un saņemtu ieguvumus, kas celtos no kultūrālā darba.

2) Sabiedriskās aktīvitātes financēšana ar ilgtermiņa aizdevumu.

3) Līdzekļi fundamentālajām organizācijām no nelatviešu avotiem. a) Kultūras akadēmiju varbūt financētu tādi cittautu iestādījumi, ko varētu interesēt, piemēram, socioloģiski un demografiski pētījumi par kādu minoritātes sabiedrību. b) Zināma daļa līdzekļu kādam koordinētam politiskam darbam nāktu no tām etniskajām grupām, kas šai darbā piedalās. c) Zināma daļa līdzekļu politiskajiem pasākumiem varētu nākt no tādu ļaužu puses, kam rūp vispārējs pretkomūnistisks darbs, cerot, ka arī viņu sajukusī pasaule tā nokārtosies uz ilgāku laiku.

Kā labā strādā laiks?

Laiks strādā mūsu ienaidnieku labā. Mūsu un mūsu valsts un tautas ienaidnieku labā. Par to nav šaubu. Tāpēc var manis skicēto PLA kritizēt pa daļām vai vispār, bet tas negroza svarīgo faktu, ka kādas latviešu grupas izstrādātās ieceres par nākotni būs drīz jāpieņem un jāiedarbina. Ja mans plāns dotu šai ziņā kaut vai mazu grūdienu, kaut vai vienu reālu ieteikumu, tad raksta mērķis būtu sasniegts, tā nolūks panākts. Bet panākts tikai uz ļoti neilgu laiku, jo laiks nestrādā mūsu labā!

Otrās daļas kopsavilkums

1) Latviešu organizācijas nav atradušas pašreizējam laikam un uzdevumiem piemērotu formu. Ar to izskaidrojama arī liela daļa

latviešu sabiedrības apatijas pret organizāciju centieniem un jūsmīga piedalīšanās plaši un reāli iecerētos un tālredzīgi plānotos pasākumos.

2) Latviešu organizācijas jāpārveido, visu politiskās plānošanas un aktīvitātes un visu kultūrālo funkciju darbu apvienojot divās fundamentālās organizācijās. Tā panāktu ne vien latviešu sabiedrības atdzīvināšanu (lai neteiktu: atmodu!) un uz Latvijas atjaunošanu un latviešu tautas saglābšanu tēmētus pasākumus, bet arī skandinātu Latvijas un latviešu vārdu ne vien valstu ministrijās un parlamentos, bet arī daudzu pasaules sabiedrību kultūrālajos iestādījumos, kas galīgajā analizē varētu būt svarīgākais no šiem pasākumiem.

3) Šis PLA paredz, ka visu kontinentu un valstu latvieši iesaistīsies trīsdaļīgā politiskā organizācijā ar eksilvaldības iezīmēm.

4) Kultūrālajam darbam, kas atbalstītu politisko darbu, un ar to saistīto zinātnisko pētījumu iedzīvināšanai šis PLA paredz dibināt Latvijas nacionālo kultūras akadēmiju, kam ir paredzama sava svarīga loma arī manis pieminētajā eksilvaldības darbībā.

5) Šo plānu financēšanai pieminēti trīs no vairākiem iespējamiem līdzekļu iegūšanas veidiem.

Nobeigums

Šis PLA ir tikai skelets. Katru no apskatītajiem faktoriem varētu aprakstīt daudz plašāk, plāna atsevišķajām daļām dodot monografijas. Bet šis vai cits līdzīgs skelets ir jārada, jāapgādā ar miesu un asinīm, ar smadzenēm un nerviem, ar rokām un kājām. Trimdinieku sabiedrība nekad nav veselīgs iestādījums; emigrantu sabiedrība ir izteikti neveselīga. Tā politisko bēgļu sabiedrība, pie kuŗas mēs piederam, tomēr ir tik stipra, ka tai ir iespējas šo skeletu radīt un apgādāt to ar visu nepieciešamo organisma funkciju veikšanai. Pasaules vēsturē būs maz līdzīgu sabiedrisko grupu, kas to būtu spējušas. Tā pati par sevi ir doma, kas valdzina. Bet jāatkārto sākumā teiktais: šis ir PLA autora privātajā skatījumā, attīstījies no tā, ko viens cilvēks ir jutis, domājis, dzirdējis, redzējis, novērojis un — sintezējis! Tāpēc pazemīgi jāsaka, ka šīs domas un teorija nebazējas uz kādiem publicētiem darbiem, bet uz latviešu sabiedrības panākumu, kļūdu un — visnotaļ — iespēju novērojumiem.

PĀRRUNAS PAR PLA

Laimonis Streips izstrādāja PLA pēc ARCHĪVA redakcijas aicinājuma, veidojot to pa divi lāgi. Šeit iespiestais ir otrais, pārstrādātais formulējums. Pārrunās par plānu piedalās desmit autori. Dažus no tiem aicināja PLA autors, citus ARCHĪVA redakcija. Tā kā aicinātie saņēma gan pirmo, gan otro PLA versiju, redakcijai nācās rakstus īsināt, lai tos pieskaņotu iespiestajam plānam.

Redakcija cer, ka plānā un pārrunās izteiktās domas radīs pārdomas un pārspriedumus. Tā kā nākošais ARCHĪVA sējums iznāks tikai pēc gada, problēmas aktuālitātes dēļ nevarēs gaidīt, lai pārrunas tur turpinātu. Lūdzam tādēļ mūsu trimdas presi neliegt savas slejas skarto jautājumu iztirzāšanai.

Redakcija

I

1) Dalīta tauta. Ideju apmaiņa vai personiska saskare ar tautiešiem dzimtenē patlaban ir iespējama tikai tāda, kas kalpo okupācijas varas interesēm. Ar jebkāda veida slepenu sakaru nodibināšanu jābūt ļoti piesardzīgiem, lai nedotu okupācijas varai ieganstu represijām pret masām. Tai pašā laikā jācenšas izmantot visniecīgākās iespējas, lai palīdzētu tautiešiem dzimtenē palikt nacionāli vienotiem un stipriem. Kādas šīs iespējas būtu, nav publiski diskutējams jautājums.

2) Latvieši Latvijā. Pievienojos konstatējumam, ka svarīgākais jautājums trimdā notiekošās asimilācijas un dzimtenē Maskavas varas izdarītā genosida dēļ ir jautājums par tautas eksistences saglabāšanu. Ja Latvijā latvieši būs tādā mazākumā, ka nebūs spējīgi aizstāvēties pret Latvijā ievesto citu tautību vairākumu, nebūs vajadzīga plānošana par neatkarības atjaunošanu.

3) Latvieši rietumu pasaulē. Tas, ko latvieši brīvajā pasaulē var darīt, lai sekmētu mūsu tautas atbrīvošanu vai vismaz radītu labvēlīgu klimatu mūsu mērķu sasniegšanai, ir aktīvs un mērķtiecīgs, labi plānots informācijas darbs. Ārējās informācijas uzdevumus, kas bieži ir delikāti, nedrīkstētu uzticēt maz piedzīvojušiem darbiniekiem. No tā, cik mums būs sekmju pareizi noorganizētā informācijas darbā, ir lielā mērā atkarīgs brīvo pasaules tautu atbalsts mūsu lietai.

4) Caurmēra latvietis. Latviešu sabiedrība, tās filozofija un mērķi ir citādi nekā trimdas sākuma gados. Tomēr ir sameklējami raksturi, kas atbilstu caurmēra latvietim. Dzinulis darboties sabiedriskā vai politiskā darbā piemīt samērā nelielam cilvēku skaitam. Mūsu apstākļos tālab nelielai aktīvistu grupai uzlikta sevišķi liela slodze, jo daudzos gadījumos tiem jādarbojas vairākās organizācijās.

5) Latviešu organizācijas. Vairums organizāciju ir centušās piemēroties tās zemes apstākļiem, kurā tās darbojas, protams, paturot, cik iespējams, nacionāli īpatnējo. Mūsu centrālām organizācijām pārmet darba koordinācijas trūkumu un latviešu pazaudēšanu. Cik zinu, tad visas centrālās organizācijas ir centušās darbu koordinēt. Vai tik plašos apmēros un ar tādām sekmēm, ko varētu apzīmēt par ideālām, ir cits jautājums. Pastāv organizācijas, kas pēc sava rakstura neļaujas iekļauties kopējās organizācijās. Ir īpatnības, piemēram, garīgām un laicīgām organizācijām, kas neatļauj pilnīgu saplūšanu vienā koordinētā vadībā. Latviešu pazaudēšana ir neizbēgama trimdas parādība vai traģēdija, vienalga, kā to apzīmē. Mūsu uzdevums ir šo pazušanas procesu palēnināt.

6) Baltijas valstīm pašnoteikšanās tiesības būs tikai tad, kad vai nu karā, vai iekšējās revolūcijas ceļā būs sagruvusi Padomju savienības sarkanā imperija. No šī konstatējuma izriet nepieciešamība visām komūnistu apspiestām tautām atrast kopēju sadarbības veidu. Daļēji tas tiek reālizēts, kaut vai ar Apspiesto tautu asamblejas starpniecību.

7) Vairākas organizācijas dara to pašu darbu, bet kā lai šo parādību ierobežo? Baznīca uzskata, ka tai jāveic palīdzības darbs. Daugavas Vanagi vēlas palīdzēt saviem karā cietušiem cīņas biedriem un viņu ģimenes locekļiem utt. Kuru no šīm vai citām līdzīgām organizācijām varētu ierobežot palīdzības sniegšanā, un kas spētu šādus ierobežojumus izdarīt?

8) Pagātnes glorificēšana? Manuprāt tas jādara. Ja mēs svešumā neizjutīsim saistību ar savu zemi un savas tautas pagātni, ja mēs to necienīsim, kā tad mēs būsim spējīgi domāt par tautas nākotni un darboties tās labā? Tikai uz pagātnes mantojuma izaudzējami tie, kas mūsu kultūru turpinās.

Domāju, ka latviešu sabiedrībai ir kāda aptuvena informācija par latviešiem attiecīgās zemēs. Amerikas latviešu apvienībai ir

sava kartotēka, kas vai nu ik gadus tiek papildināta, vai tajā atjaunotas mainītās adreses. Ir tautieši, kas savas adreses nepaziņo nevienai organizācijai. Protams, tos nav viegli atrast. Domāju, ka latviešu kartotēka ir arī Kanādā. Jautājums, vai šīs kartotēkas ir ideālā stāvoklī. Ja tas tā nav, tad lielā mērā tāpēc, ka mums nav darbinieki, kas šo darbu varētu nepārtraukti veikt.

9) Kā organizācijas jāpārkārto? Mēs esam trimdā jau daudzkārt radījuši jaunas organizācijas vai pārkārtojuši vecās. Pēc kāda laika pārkārtotās organizācijas kļuvušas „vecas" un prasa jaunus pārkārtojumus. Iemesls tas, ka starp ideālo un iespējamo vienmēr būs lielāka vai mazāka atstarpe. Mums bieži ir jāimprovizē iespējamais ar niecīgiem līdzekļiem un nedaudziem darītājiem. Ideālu sasniegt, vienalga, kādā nozarē, ir tikpat kā neiespējami. Mums ir kopēja jumta organizācija — Brīvās pasaules latviešu apvienība. Mēs vēl vienmēr nopūlamies ar tās statūtu pārstrādāšanu. Bet vai pārstrādātie statūti, vienalga kādi, atrisinās jautājumus, kas kavē sekmīgu darbu? Kā saskaņot latviešu dzīves īpatnības dažādos kontinentos, dažādos apstākļos izveidotās intereses? Kā tikt pāri vienas otras zemes likumu ierobežojumiem? Un beidzot, kā sagādāt līdzekļus kādas plaša vēriena mašīnērijas uzturēšanai? Praksē ir pierādījies, ka grūti sadabūt līdzekļus Tautas balvai.

Par jauno akadēmiski izglītoto darbinieku iesaistīšanos latviešu organizāciju darbā, šķiet, rets būs starp mums, kas par to nepriecātos. Diemžēl, viņu līdzdalība latviešu dzīves dažādos pasākumos ir samērā maza. Autors pats pieder pie šīs katēgorijas un ir viens no tiem, kas ar lielu aizrautību cenšas kalpot mūsu kopējai lietai. Domāju, ka viņš labāk pārzina jauno akadēmiski izglītoto latviešu noskaņojumu nekā es, un tālab viņam nesalīdzināmi vieglāk būs atrast atbildi, kālab viņu nav vairāk starp aktīviem latviešu organizāciju darbiniekiem.

10) Rudimentāra eksilvaldība. Kaut vai rudimentāra, katra eksilvaldība pašreizējos apstākļos ir risks. Igauņiem savā laikā bija divas eksilvaldības — viena Stokholmā, otra Kanādā. Abas ir beigušas eksistēt, jo ne vien citas valdības tās neatzina, bet, pats svarīgākais, arī tautieši paši. Mēs nekad nespēsim radīt kaut kāda veida organizāciju, kuŗai būtu tik liela autoritāte, ka tās rīkojumiem paklausītu.

11) Secinājums: uzskatu šo diskusiju, pārrunājot „Plānu Latvijas atjaunošanai", par iepriecinošu parādību, sevišķi tālab, ka tas nāk no svešniecībā izglītību baudījuša jaunākās vai vidējās paaudzes aktīva latviešu sabiedriskā darbinieka. Nav tik svarīgi, vai ir iespējams par visu projektā minēto vienoties, un, ja vienotos, vai varētu visu tādā veidā reālizēt. Kamēr mēs par kaut ko debatējam, mēs neesam vienaldzīgi. Kamēr neesam kļuvuši vienaldzīgi pret mūsu kopējiem uzdevumiem, mums būs aktīvi ļaudis, kas kaut ko pozitīvu paveiks, ja arī tas nebūs visos gadījumos varbūt labākais, ko mēs vēlētos. Uzskatu apmaiņā izkristallizēsies reālais no ideālā, un katrā ziņā kaut kas no plānotā nogulsies pamatā tālākiem plānojumiem.

Alfrēds Bērziņš

II

1) Streips raksta sākumā gluži pareizi aprāda, ka vispirms nepieciešams precīzēt, kādu stāvokli mēs iedomājamies ar vārdiem „Latvijas atjaunošana". Diemžēl, savā rakstā viņš pats to nedara.

Ir tiešām pēdējais laiks izstrādāt konkrētu plānu, ko īsti mēs vēlamies panākt attieksmē uz Latvijas zemi. Šo mērķu un nodomu kopojums liekams jebkura darbības plāna pamatā, un tas noteiks visu pārējo. Tas nepieciešams divu iemeslu dēļ: a) Mēs nevaram plānot darbību Latvijai vien — ir jārada kopējs plāns Baltijas valstīm, kurā latviešu ieguldījums ir tikai daļa no kopējās atbrīvošanas akcijas. Tāpēc mērķu nospraušana un plāna izstrādāšana ir baltiešu kopējs uzdevums. b) Jāatšķir vēlamais no relātīvi iespējamā. Viens no plānotāju uzdevumiem būtu izstrādāt spraustо mērķu hierarchiju, balstoties ne vien uz vēlamības noteiktas prioritātes, bet arī uz praktiskām iespējām.

Jājautā, vai jebkura atbrīvošanas plāna pirmā nepieciešamība nav vienkārši šāda kopēja baltiešu plānošanas institūta radīšana. Nepietiek ar to, ka mēs prasām Baltijas valstīm brīvību. Mums jāpasaka arī, kādu brīvību un kādā valsts formā mēs vēlamies un ar kādu darbību un kādos virzienos mēs to domājam sasniegt.

2) Jāoponē pret domu, ka ar latviešiem dzimtenē nav iespējams nozīmīgs dialogs. Protams, nevar būt runas par politiska satura pārrunām. Šāds dialogs varētu attiekties uz tādām lietām kā: jaunatnes

audzināšanu un izglītību, sportu, dažām kultūras dzīves nozarēm, zinātnes un tehnikas attīstību, sadzīves jautājumu risināšanu, pilsētu plānošanu, architektūras problēmām u.c.

Tā vien liekas, ka šai jomā galvenie šķēršļi no aizjūras latviešu viedokļa būtu daži viņu sabiedrības locekļi paši, jo jebkādi dialoga meklētāji no mūsu puses tūlīt tiktu notriepti ar sarkano krāsu un „ekskomūnicēti" no tīri teōrētiskās „trimdas sabiedrības".

3) Par pārorganizēšanos līdzšinējā pieredze rāda, ka organizāciju veidam un skaitam pašam par sevi nav lielas nozīmes latviešu kultūrālās un politiskās aktīvitātes veidošanā. Drīzāk šķiet, ka aktīvitāte samazinās diametrāli pretēji organizāciju skaitam. Pie jaunu institūtu radīšanas tāpēc jāpieiet ar lielu skepsi — svarīgāk ir mēģināt mērķtiecīgi iedarbināt un koordinēt jau esošās organizācijas, nevis radīt vēl kaut kādas jaunas vai pārorganizēt visu aparātu. Izņēmums būtu vienīgi augstākā vadības un plānošanas centra radīšana, kas būtu kopīgs visiem baltiešiem.

Otrkārt būtu jāuzsveŗ organizēšanās uz leju — latviešu grupu un „šūniņu" darbības veicināšana lokālos apmēros, ar ko panāktu individu maksimālo iesaistījumu kopējās lietās un kas tieši palīdzētu lielajām organizācijām to darbu veikšanā.

4) Var būt dažādos ieskatos par to, vai un kādas briesmas eventuāli draud latviešu tautas fiziskai pastāvēšanai dzimtenē. Pēc manām domām, apstākļiem nepasliktinoties, latvieši tomēr pastāvēs un nezudīs — pretēji tam, ko domā Streips. Šeit tomēr nav nedz vietas, nedz vajadzības debatēt par šo jautājumu, jo šī pārliecība ne mazākā mērā negroza un neietekmē visus pārējos apsvērumus par Latvijas atbrīvošanu un par nepieciešamo plānošanu šī mērķa sasniegšanai.

5) Ļoti svarīgs ir jautājums par politiskās un kultūrālās aktīvitātes, tās vadīšanas un plānošanas financēšanu. Līdzšinējā darbā vērojama lielā mērā īsredzība un izšķērdība — visi organizāciju budžeti atkarīgi no ziedojumiem. Neviens nav domājis par pastāvīgu atbrīvošanas fondu radīšanu, lai pēc tam visu aktīvitāti vai vismaz lielu tās daļu financētu no ieguldījumu augļiem.

Gadu no gada samazinās ziedotāju skaits. Jo ātrāk radīs kādu institūtu, kas sāks no šiem ziedojumiem uzbūvēt pastāvīgu fondu vai pat vairākus fondus dažādās valstīs, jo lielāks būs vēlākais guvums.

Protams, fondu uzbūve prasīs laiku, un pirmajos gados būs maz ienākumu tiešajām vajadzībām. Bet pēc desmit gadiem jau varētu cerēt uz pietiekamu ienākumu lielumu, lai uzturētu daudzus nacionālos pasākumus. Vēlāk ar katru gadu šis skaits vēl varētu pieaugt, līdz kapitāla pienesums apsiktu, un paliktu tikai augļu devums darbībai.

Pārvalde varētu atrasties kopējas baltiešu akciju sabiedrības rokās, kas darbotos pēc tīri komerciāliem principiem un būtu inkorporēta kādā no rietumu valstīm. Par ieguldījumu veidu lemtu baltiešu kopējais politiskais aparāts, kas vadītos kā no politiskiem, tā financiāliem un nodokļu likumu apsvērumiem.

Īsumā jāpieskaņas pārējiem iespējamiem financēšanas veidiem, kas minēti pārrunājamā rakstā:

a) Tautiešu dalības maksa. Doma laba, bet atbalstītāju nebūs daudz, un individuālais devums būs mazāks nekā cerēts. Principā šī pieeja atzīstama, bet tikai pēc tam, kad būs radīts kopējais financiālais institūts, un ar daudz mazākām individuālām iemaksām. Vismaz puse devuma būtu jārezervē pamatfonda uzbūvei.

b) Ilgtermiņa aizdevums. Nav saredzams, kādā veidā šādam projektam gūtu atbalstītājus. Bez tam par aizdevumiem jāmaksā augļi, un to mēs nevaram atļauties — tas nozīmētu ņemt no vienu tautiešu kabatām un pārlikt citās.

c) Līdzekļi no nelatviešu avotiem. Šī doma laba, bet atkal vismaz daļa līdzekļu būtu jāvirza pamatfonda uzbūvē, par cik to neliegtu pašu svešo devēju noteikumi. Bet visā visumā šo varētu mēģināt izvirzīt par galveno līdzekļu avotu speciālu kārtējo uzdevumu veikšanai.

6) Šīs īsās piezīmes skaŗ tikai dažus jautājumus. Pati ideja par atbrīvošanas plāna radīšanu ir tik apsveicama, ka par to būtu vērts turpināt pārrunas un iztirzāt arī citus ar to saistītos jautājumus — vai nu šai pašā, vai citā forumā. Bet runāšanai, resp. rakstīšanai nebūs lielas nozīmes, ja galu galā mēs nesāksim arī attiecīgo darbību. Tāpēc — domāsim ne vien par to, ko darīt, bet arī, kas darīs, kur un kad.

Ināŗs Brēdrichs

III

Nevaru pievienoties uzskatam, ka latviešu organizācijas nav atradušas pašreizējam laikam un uzdevumiem piemērotu formu, un secinājumam, ka tādēļ tās jāpārveido.

Plāna autora sešos posmos formulētais latviešu sabiedriskā darba norises sadalījums nav nekas jauns. Sabiedriskā darba iekļaušana trijās galvenajās — kultūras, aprūpes un informācijas — darba jomās ir princips, pēc kā darbojas latviešu centrālie iestādījumi visā pasaulē. Ja darbam līdz šim nav bijuši vēlamie rezultāti, tad tas vismazāk ir plānojumu trūkums. Mērķi un darba metodes ir formulēti desmitiem reižu, un šie formulējumi atrodami ikvienas latviešu centrālās organizācijas archīvā. Rezultātu mazasinībai visnotaļ par iemeslu ir bijis darbinieku trūkums.

Latviešiem trimdā varētu būt divi galvenie uzdevumi: latviskuma saglabāšana emigrācijā un iespējamā palīdzība Latvijas neatkarības atgūšanai. Arī plāna autors tā domā, iesakot divus galvenos soļus: nacionālas kultūras akadēmijas dibināšanu un jaunas politiskas organizācijas radīšanu ar „eksilvaldības iezīmēm".

Ja par pirmā soļa vēlamību visi būsim vienis prātis, tad pie otra mums jāpieiet gauži uzmanīgi un uz pirkstgaliem.

Eksilvaldības „iezīmes", kā to tik uzmanīgi saka autors, varam saskatīt arī jebkurā no mūsu centrālajām organizācijām, kas veic politisko darbu Latvijas brīvības labā. Visnotaļ tas būtu attiecināms uz Brīvās pasaules latviešu apvienību. Darbs, ne nosaukums, arī te ir svarīgākais, kurpretī nosaukumam bez faktiska seguma ir ne tikai skaistumkļūdas propagandas zīņā vien. Vai poļu trimdas valdība Londonā, piemēram, pašlaik ir ar lielāku ietekmi nekā BPLA Vašingtonā? Uz šo jautājumu netiešu atbildi dod arī pats autors, atzīstot, ka „politiskais stāvoklis neļauj plašu, kopēju un nozīmīgu plānu radīšanu, saskaņošanu un īstenošanu, jebšu tas būtu atzīstams par ārkārtīgi vēlamu".

Latviešu trimdinieku darbs brīvajā pasaulē kultūras, aprūpes un politikas laukā sekmīgi ir veicams vispirms uz vienīgās dabiskās — reģionālās, t.i., kontinentu bazes. Tikai tad, kad tas būs devis reālus rezultātus, iespējams runāt par tā saskaņošanu globālā plāksnē. Viss cits bieži vien būs tikai mājas celšana no jumta.

Ne jaunas organizācijas ar „eksilvaldības iezīmēm" mums ir nepieciešamas, bet jau pastāvošo un formulēto plānojumu reālizēšana. Ne ģenerāļi mums vajadzīgi, bet nacionāli misionāri visās dzīves nozarēs.

Emīls Dēliņš

IV

Jau tas vien, ka tāds plāns parādījies, norāda uz tā vajadzību. Veltīgi esam gaidījuši uz tādu jau 20 gadu. Tas tāpēc, ka trimdas laikā nav parādījusies kāda spilgta politiski darbīga personība, kas būtu devusi idejas nākotnei, izveidojusi kustību šo nākotnes ideju reālizēšanai un gādājusi par efektīvu organizāciju nosprausto mērķu sasniegšanai, jo bez tādas notiek juceklīga darbība šur un tur, kaut arī ar vislabākiem nodomiem katrā atsevišķā vietā un laikā.

Tā kā spilgtā personība nav parādījusies vecākā paaudzē, tā ir jāmeklē jaunākos gadagājumos. Tai gan spilgtums vēl jāparāda darbos. Mēs dzīvojam speciālistu laikmetā, kur katrai nozarei prasa attiecīgu izglītību. Politiskās lietās vajadzīga politiska izglītība. Parasti nevar nekā laba sagaidīt no darbiniekiem, kas ir speciālisti tādā zinātnes nozarē, kuŗai nav nekāda sakara ar politiku, kaut tā būtu vai augstākā matēmatika. Tie var gan palīdzēt lietas izdarīt. Vadītāju vietās nevar būt personas, kas ir kādas svešas valsts ierēdņi.

Nav tā, ka nebūtu nekādu projektu par Baltijas telpas nākotni. Prof. K. Dzelzītis ir izstrādājis projektu Baltijas savienotajām valstīm ar visu vajadzīgo elementu formulējumu. Tas ir publicēts Baltijas juristu žurnālā. Ir savi līdzīgi projekti arī lietuviešiem un igauņiem.

Plāna autors aizrāda, ka kavēklis bijis mazais skaits darbinieku un naudas trūkums, bet ir vēl trešais iemesls — slinkums. Ja nav norādījumu no augšas, no vadības, zūd interese par politisko darbību. Beidzot tad notiek eksplozija no apakšas, no kādām pašdarbības grupām, kuŗām gulēšana apnikusi. Tā ir bijis ar BATUN, ar „Americans for Congressional Action", ar kultūras darbinieku kongresu sarīkošanu, ar radio raidījumiem uz Latviju. Arī pārrunājamais ierosinājums ir tāds.

Tā kā nav politiskas vadības, tad nav arī neatlaidīgas ierosmes no augšas uz sadarbību plašās aprindās ar mūsu kaimiņiem, kas

jāuzskata par lielu kļūdu. Sadarbība nāk pati no apakšas, un nevis no ASV, kur lielākais skaits baltiešu, bet no citām zemēm — no Austrālijas un Kanādas. Pareizs ir aizrādījums, ka neapmierinoša darbība ir sabiedriskās dzīves laukā ar neskaitāmām biedrībām. Kaut mūsu pienākums un mūsu dzimtenes sauciens liek, lai pirmā vietā būtu politiskā darbība, mēs to esam ignorējuši. Šīs lietas steidzīgi labojamas.

Jau pirmā kultūras darbinieku kongresā Čikāgā 1965. gadā minēju par kultūras padomes vajadzību. Tā būtu sākums kultūras akadēmijai, jo ir vajadzīga pirmorganizācija, kas ideju pakāpeniski izveido. Kamēr tai nav savas mītnes, kultūras padome varētu sanākt garākās sesijās, piemēram, Garezerā uz divi nedēļām, lai nospraustu darbības veidus. Vēlāk nebūtu grūti plānot arī savu jumtu virs galvas. ALA kultūras nodaļa pazīstama ar ideju nabadzību, jo tās darbība dibināta uz hēdonisma filozofijas pamatiem, bet mums ir vajadzīgs hēroisks ideālisms.

Šūpuļu un skolu jautājums. Ja skolu lietas norit apmierinoši, tad novārtā ir izglītība, kas jāsāk no šūpuļa. Te būtu svarīgi mācīties no citām mazām tautām, kurās mātes vairāk apzinās savu uzdevumu tautas nākotnei. Jau šūpuļa dziesmās tur atskan brīvības motīvs, kas paliek jaunā cilvēka dvēseles pamatos. Par nākotnes skatījumu jārunā jau skolas laikā vēstures stundās. Tāpat kaimiņu sadarbības un draudzības kopšana jāsāk skolās ar skolu savstarpējiem apciemojumiem valsts svētku dienās. Ar to panāktu arī bērnu vecumam piemērotas svētku programmas izstrādāšanu. Šis ierosinājums vēl nav atradis dzirdīgas ausis skolotāju aprindās.

Lielus idejiskus darbus ierosina mazas grupas, bet ideju reālizēšanai vajadzīgi daudzi darītāji. Tāpēc nepieciešama latviešu sabiedrības orientēšana politiskā darbībā un organizēšana tādiem nolūkiem, kur priekšgalā būtu „rudimentāra eksilvaldība". Pārorganizējama mūsu pārstāvju ievēlēšana, to darot tiešās un aizklātās vēlēšanās. Katrā ziņā tas nepieciešams ASV, kur dzīvo lielākais skaits latviešu trimdā. Kandidātiem atklāti jādeklarē sava nostāja un politiskie uzskati, sevišķi attieksmē uz Latvijas lietām; viņiem jāpasaka savi nodomi, kā viņi rīkosies ievēlēšanas gadījumā. Tad balsotāji zinās, par ko balsot. Tagad ir tā, ka nekādi solījumi nav doti, ne kas zināms par kandidātu nostāju mums svarīgos jautājumos.

Ansis Karps

V

Var vienīgi pievienoties rakstā izteiktajām pamatdomām: 1) laiks strādā mūsu ienaidnieku labā; 2) mūsu trimdas dzīvē gan ir samērā rosīga sabiedriskā darbība, bet ļoti maz uzņēmības un gribas izplānot kādu patiesi reālu politisku aktīvitāti. Ir arī taisnība, ka daļa organizāciju nav tikusi tālāk par savu tradiciju kopšanu (kas gan ir cienījamas!) un sentimentālu atmiņu cilāšanu. Vēl ļaunāk ir tas, ka ne viena vien no tām deklarē, ka nevar nodarboties ar „politiku", aizmirstot, ka šo organizāciju dibināšanas laikā tām bijis tīri politisks mērķis — latviešu tautas pašcieņas un patstāvības gribas izveidošana.

Mūsu darbībai un darbības plāniem būtu jāizpaužas šādos virzienos: 1) sabiedriskā darbībā latviskās apziņas uzturēšanai latviešu sabiedrībā, kuŗas mērķis ir cīņa par dzimtenes atbrīvošanu; 2) jāmēģina rast līdzekļus, lai darītu zināmu latviešiem Latvijā, ka viņi nav aizmirsti, tā dodot tiem spēku un cerību izturēt ļoti grūto laikmetu.

Lai attaisnotu pirmo uzdevumu un reālizētu otro, nepieciešama aktīva politiskā darbība, kas ietvertu sevī plāna autora minēto aktīvitāti: informāciju un politiskas prasības.

Šeit jāapzinās, ka pat ļoti izcili brīvo valstu valstsvīri bieži vien ir gandrīz pilnīgi neinformēti par Baltijas valstu problēmu. Vēl mazāk informēti ir šo valstu pilsoņi, no kuŗu nostājas un gribas izpausmes veidojas politiskā līnija demokratijās. Tātad ir jāizveido ļoti plaša apmēra politiskas informācijas darbs, lai rezultātā varētu nākt ar politiskām prasībām Latvijas labā. Ka nav pamata bezdarbību un egoismu, baudot labo dzīvi, attaisnot ar frazi, ka mēs neko nespējam, labi pierāda mūsu panākumi un labvēlīgais noskaņojums Amerikas savienoto valstu kongresā. Nav arī pamata pesimismam, ka mūsu trimdas locekļu vairākums ir vienaldzīgs, jo ir pierādījies, ka katru reizi, kad nosprausts, organizēts un darīts zināms reāls politisks mērķis, aktīvitāte ir bijusi patiesi iepriecinoša.

Var vienīgi pievienoties domai, ka mums pirmā kārtā trūkst plāna ilgstošai, koordinētai un mērķtiecīgai politiskai darbībai un ka visa mūsu trimdas dzīves aktīvitāte ir pakļaujama šim primārajam politiskajam mērķim. Tas ir: radīt apstākļus, kas latviešiem Latvijā dotu cerības nākotnei un reizē arī ietekmētu pasaules sabiedrisko

domu, no kuŗas atkarājas, vai nākotnē mūsu valstij būt vai nebūt. Šādas patiesi nozīmīgas noslieces un nostājas radīšanu nevar panākt īsā laikā. Mēs to nekad nesasniegsim, ja vistuvākajā laikā tukšu, fražainu runu un filozofēšanas vietā neradīsim koordinētu centru, kas izstrādātu reālu plānu ar reālām prasībām. Pārrunājamam rakstam ir pozitīva nozīme tai ziņā, ka tas aicina tieši uz šādu nepieciešamu darbu.

Voldemārs Korsts

VI

Plāns Latvijas atjaunošanai neapšaubāmi ierosina domāt par svešumā esošo latviešu nacionālpolītiskā darba organizēšanu. Neapstrīdāms ir pieņēmums, ka visa šī darba mērķis ir panākt Latvijas atjaunošanu (labāk gan būtu teikt: latviešu tautas pašnoteikšanās tiesību atgūšanu). Totiesu plašāku pārrunu vērts ir konstatējums, ka mūsu darbībai trūkst vajadzīgā plāna, koordinācijas un mērķtiecības.

Runājot par plānošanu, vispirms jāsaka, ka tā ir nozīmīga tikai tad, ja tā ir reāla. Tas par visām lietām nozīmē, ka ikviena plāna īstenotāja rīcībā ir jābūt šī plāna izpildīšanai nepieciešamiem līdzekļiem. Turpinoties līdzšinējai pasaules tautu sadzīves kārtībai (t.i., varas politikas laikmetam), latvieši pašu spēkiem varētu atgūt savas pašnoteikšanās tiesības tikai tad, ja mums būtu pietiekami daudz varas, lai mēs a) varētu izbeigt padomju okupāciju Latvijā un b) panāktu arī to, ka Padomju savienību nenomaina kāda cita mūsu centieniem naidīga valsts. Lai to īstenotu, 1940. gadā mūsu rīcībā nebija diezgan spēku, un tagad šai ziņā stāvoklis ir vēl sliktāks. Nav arī cerību, ka tas varētu jau drīzumā mainīties. Tādēļ pašreiz joprojām nav vajadzīgo priekšnoteikumu, lai varētu uzsākt Latvijas atbrīvošanas plānošanu. Tādu plānu savā ierosinājumā nav ietilpinājis arī pats autors.

Plānot būtu iespējams gan to, kā panākt mūsu kopības ilgstošu saglabāšanu svešumā. Vajadzētu meklēt arī iespējas stiprināt latviešu tautas pretestības garu dzimtenē. Parallēli abām minētām rosmēm vienmēr rūpīgi būtu jāseko pasaules politisko notikumu attīstībai, pastāvīgi aktīvi stiprinot tos strāvojumus, kas tiecas panākt arī mūsu tautai pieņemamu lietu izkārtojumu.

Tomēr varētu ļoti šaubīties, vai tādēļ būtu tik radikāli jāmaina mūsu centrālo organizāciju struktūra, kā to ierosina plāna autors. Īstenībā darbs ir jau uzsākts visos viņa ierosinājumā minētos virzienos. Saprotams, jārūpējas par tā kāpināšanu. Ir taisnība arī, ka mūsu darbībai būtu jākļūst daudz mērķtiecīgākai un ka nepieciešama stipri labāka darba koordinācija. Bet visu sacīto gluži labi var paveikt Brīvās pasaules latviešu apvienība, ja vien mūsu kopība radītu tās darbam vajadzīgos materiālos un organizātoriskos priekšnoteikumus.

Nav domājams, ka jau tagad varētu mums vēlamo rosmju skaitā ietilpināt plānā minēto latviešu un citu Austrumeiropas tautu prasību formulēšanu. Starptautiskā situācija vienkārši nav tiktāl nobriedusi, lai tas būtu iespējams. Reāli — pirms šādu prasību formulēšanas vajadzētu panākt, lai par rietumu pasaules politisko mērķi kļūtu ne tikai komūnisma izplatīšanās apturēšana, bet arī apspiesto tautu atbrīvošana. Tik ilgi, kamēr tas tā nav, visas mūsu prasības būs neauglīgas, un vienmēr būs tāda pati neziņas radīta mīņāšanās, kāda bija 1956. gadā Ungārijas sacelšanās laikā. Otrs piemērs teiktajam ir Savienoto valstu kongresa 416. rezolūcija Baltijas valstu lietā. Par šīs rezolūcijas iedzīvināšanu neviens nedomās, kamēr mūsu rīcībā nav spēka prasīt ne tikai vārdus, bet darbus.

Nevaru akceptēt domu, ka mūsu centrālai organizācijai būtu jātiecas pēc kādām „eksilvaldības iezīmēm". Šādu iezīmju meklēšana vienmēr ir saistīta ar lielām un grūti pamatojamām pretenzijām. Vispirms šāds institūts nekad lāga nevarētu teikt, ka tas pārstāv tos latviešu tūkstošus, kas tagad ir Savienoto valstu, Kanādas un Austrālijas pavalstnieki. Ja tā, tad uz kā šāda „valdība" īsti varētu balstīties un kur ir tā zeme, kas tai atļautu cik necik aktīvi darboties savā territorijā?

Doma par sadarbību ar citām Austrumeiropas tautām nav jauna. To jau organizē ACEN, un arī šai ziņā jādomā tikai par iespējamo darbības kāpinājumu.

Mūsu nolūks nav radīt kādu totālitāru sistēmu, kurā visas rosmes bez izņēmuma būtu pakļautas vienam virsmērķim. Tā nu mēs mēģinām pēc iespējas normāli dzīvot arī savu personisko dzīvi. To darot, mēs starp citu meklējam piemērotu draugu sabiedrību. Studējošie to bieži dara, iestājoties kādā akadēmiskā organizācijā, kas saviem

biedriem parasti māca latvisku stāju un tā palīdz viņiem palikt latviešiem. Skaidrs, ka šāda palikšana latvietībā nevis mazina aktīvo darītāju skaitu, bet gan to pavairo. Tādēļ arī akadēmiskajām organizācijām veltītā kritika noraidāma kā faktos nepamatota.

Jānis Ritenis

VII

Negribīgi apņēmos paklausīt ARCHĪVA redaktora lūgumam dot kādas kritiskas piezīmes par pārrunājamo rakstu. Negribīgs esmu tādēļ, ka zinu, cik bieži latviešu sabiedrībā kritika rada pārpratumus.

Vispirms jākonstatē, ka manuprāt raksts neatbilst virsrakstam — tas nav plāns Latvijas atjaunošanai, bet gan tikai daži visai vispārēji, visai platoniski, visai teorētiski, visai personiski ieteikumi latviešu organizāciju darbībai.

Tomēr vienu gribas pasvītrot — autors ļoti slavējams par mēģinājumu radīt interesi par Latvijas nākotnes plānošanu. Patlaban, šķiet, pienācis īstais laiks ļoti nopietni un ļoti aktīvi ķerties pie Latvijas atjaunošanas plānu izstrādāšanas, pie mūsu ticības apliecības formulējuma. Tagad būtu īstais laiks aiz divi iemesliem — viena ārēja, otra iekšēja. Iekšējais iemesls varētu būt tāds, ka mums tagad jau pieaugusi un arvien lielākā skaitā pieaug paaudze, kam nākotne vairs nav identisks jēdziens ar pagātni, kas tātad par nākotni var domāt „sine ira et studio" (ko, diemžēl, nevar teikt par plāna autora pieeju pie sava temata). Ārējais motīvs varētu būt tas, ka, spriežot pēc visām zīmēm, mūsu ienaidnieki, t.i., komūnistiskā pasaule nonākusi garīgā un politiskā krizē, un tāpēc mums laiks pāriet garīgā ofensīvā. Komūnisti vairs netic tam, ko sludina, tāpēc viņi atrodas defensīvā, kas dažkārt, kā jau tādās reizēs parasts, pieņem arroganti agresīvas formas, bet tikai, lai slēptu iekšējo tukšumu. Nedrīkstam tomēr pieļaut loģisku kļūdu, iedomājoties, ja nu komūnisti (visnotaļ viņu jaunatne) vairs netic savām dogmām, ka tad tas tūlīt nozīmētu, ka viņi tic mūsu pārliecības pamatprincipiem. Ja sastopamies ar kādas iekšējas skepses pierādījumiem vai pat ar ārējas nedraudzības apliecinājumiem pret valdošo pasaules uzskatu un politisko režīmu visādu Jevtušenko publikācijās vai ar kompartijas sankciju Latvijā klajā laistajiem literātu un publicistu ražojumiem,

tad tas nebūt nenozīmē, ka viņi ir demokrati vai pat neitrāli ļaudis, kas ir ar mieru pieņemt mūsu, t.i., rietumu pasaules domāšanas pamataksiōmas. Kādas tās? Piemēram — brīvība, kas rietumnieka izpratnē ir absolūti nepieciešama kā intelektuālai, tā politiskai augšanai. Piemēram — personības integritāte, cilvēka dzīvība un cilvēka cieņa rietumniekam ir svētas lietas, neaizkaramas, to robežas nepārkāpjamas. Komūnistam šādas atziņas šķiet liekas, nevajadzīgas, smieklīgi kankari, reakcionāri aizspriedumi.

No visa tā izriet mans pirmais un fundamentālākais piebildums (nebūt ne nepieciešami iebildums) pie PLA — tā autors savās piezīmēs nav mēģinājis dot (pat nepasvītrojot, ka tas vajadzīgs) ideoloģiju, skaidru un vienkāršu formulu, kas iededzina tautas iztēli, kas rada ticību. Vārda mums vajaga — vienkārša, skaidra vārda, maģiskā vārda — „Ja kas vārdu uzminētu, augšām celtos gaismas pils".

Franču revolūcijas laikā trim vārdiem: „liberté, fraternité, egalité" bija vairāk nekā trīs kaujas divīziju vērtība. 1918. gadā tie bija divi vārdi, kas iededzināja liesmās mūsu tautas dvēseli: „Brīvu Latviju!" Tagad mums šiem divi vārdiem vajaga kaut ko vēl klāt, kaut ko, kas dziedē brūces tautas dvēselē, kaut ko, kas liecinātu, ka mēs paši ticam un varam citus pārliecināt.

Laikā starp 1905. un 1918. gadu Rainis, Kārlis Skalbe un Fricis Bārda deva šos vārdus un šo ticības spēku. Taču ir vēl liels jautājums, vai viņi šo spēku tautai deva, vai paši no tautas to ņēma un piešķīra tam tikai formu. Varbūt, ka arī tagad mums visvairāk par visu trūkst dziļas iekšējas ticības. Ja mums būs šī ticība, būs arī viss cits, būs iedvesmīgi politiski organizātori, būs arī dzejnieki, kas „vārdu uzminēs". Kā šo mūsu ticību stiprināt, kur to rast tiem, kam tā zudusi, kā to vairot tiem, kam tā apsikusi? PLA, diemžēl, uz šiem jautājumiem neatbild, tā autors šo elementu nemaz neiekalkulē. Tomēr gribu apgalvot, ka bez šī elementa nekādas citas kalkulācijas nav nekā vērtas.

Ciešā sakarā ar nule teikto ir otrs piebildums. Plānojot Latvijas atjaunošanu, nekāda loma nav ierādīta baznīcai, resp. baznīcām. Ir vecu veca patiesība, tūkstošām reižu pierādīta, ka tas, kas netic Dievam, beigu beigās netic pats sev. Nekāds plāns Latvijas atjaunošanai nesekmēsies, ja tajā nebūs iebūvēti šādi stipri pamatelementi.

Ir jau iespējams, ka daudz kas remontējams mūsu attieksmēs ar baznīcu un otrādi, taču neviens nopietns nākotnes plānotājs nedrīkst šo elementu vienkārši ignorēt.

Pakavējoties konkrēti pie rakstā teiktā, vispirms jāapstājas pie sākumā izvirzītās tezes, it kā termins „Latvijas atjaunošana" varētu būt semantiski nepareizs — jāaizrāda, ka autors, šo tezi izvirzījis, to nenoraida. Tas tātad jādara šo kritisko piezīmju rakstītājam. Šādas tezes aizstāvji jauc jēdzienus. Viens jēdziens ir „Latvija", resp. „Latvijas valsts" (traktējumā, kādā ar problēmu nodarbojas PLA, šie divi jēdzieni būtu identiski), kurmet cits jēdziens ir „Latvijas politiskā iekārta", resp. Latvijā vēlamais politiskais režīms. Ir neloģiski un, gribētos teikt, naīvi tiem, kas nepulgo laikmetu starp 1934. un 1940. gadu brīvajā Latvijā (nekad neviens latvietis nedrīkst aizmirst, ka tā bija brīva Latvija; ja kas to noliedz, tas smagi grēko, vienalga, vai tā laika valdība viņam patika, vai ne), pārmest vēlēšanos atjaunot Ulmaņa laikus. Katrs, pat viskarstākais rustikānis, taču skaidri zina, ka tas nav iespējams, jo Ulmaņa laiki bez Ulmaņa nevar eksistēt. Tāpat nebūs daudz nopietni ņemamu pārspriedēju, kas absolūti nepiekāpīgi prasīs, lai Latvijā bez grozījumiem atjauno 1922. gada konstitūciju ar visu tās vēlēšanu sistēmu. Katrā ziņā tai jaunajai paaudzei, kas tagad kļūst 21 gadu veca (un tātad iegūst balss tiesības atjaunotajā Latvijā), pagalam nerūp pirmās Latvijas satversmes sapulces pūliņu rezultāts, nedz arī kameru sistēma. Tā prasa brīvas Latvijas atgūšanu, tas viss. Par to, kāda tur būs satversme, šī paaudze spriedīs pati kopā ar Latvijas territorijā pilngadību sasniegušajiem tautas locekļiem pēc brīvības atgūšanas. Satversmes projektu izstrādāšana ir rotaļa, kas jauniem ļaudīm palaikam ir bijusi tīkams laika kavēklis, tāpēc varbūt būtu vēlams mudināt entuziastus ar to nodarboties, lai kāpinātu konstruktīvu domāšanu par Latvijas nākotni. Nekad tomēr nevajaga aizmirst, ka šādi spriedumi ir tikai ieteikumi, tikai projekti; autori var tos aizstāvēt un reklāmēt; bet viņi nedrīkst to dēļ atšķelties no tautas kopuma.

Tāpat mūsu tautas divdalījums (tauta okupētajā dzimtenē un trimdā brīvībā uzaugušie latvieši) nebūtu pārāk traģiski izvērtējams. Autoram jāsaka paldies par šīs problēmas iznešanu diskusiju forumā. Pārāk bieži to ignorējam pavisam, visnotaļ teikdami, ka tautas „kodols" atrodas „dzimtenē" (pareizākais „tēvzemes" jēdziens šo

apzīmējumu vēl nav pietiekami aizstājis) un ka atgrieztais zars bez saknēm senču līstajos līdumos nevar zaļot (šis ieskats ir identisks ar komūnistu propagandas pamatnostāju, kad tie runā uz „tautiešiem svešatnē"). Ja mēs turpināsim apzināties, ka esam vienas tautas sastāvdaļa, ja savus ieskatus grožosim ar iecietību un visās savstarpējās attieksmēs lietosim pacietību un kopsim pazemības tikumu, tad grūtībām tiksim samērā viegli pāri. Ja mūsu gadsimta otrajā un trešajā gadu desmitī poļu nācija spēja bez grūtībām saliedēties vienā organismā, kaut trešdaļa tās sastāva bija vairākas paaudzes bijusi prūšu pakļautībā, trešdaļa dzīvojusi austriešu kultūras gaisotnē un trešdaļa mitinājusies krievu uzpulētajā barbarismā, tad arī mums nav ko nodoties pesimismam.

Šai pašai problēmai ir arī kāds cits aspekts, ko nekad nedrīkstam piemirst. Kad trimdinieki tiksies ar tēvzemes tautiešiem, nedrīkstam vaļu ļaut savstarpējām „mēs" un „jūs" apsūdzībām, lai cik reizumis kārdinājums būtu liels. Tādi strīdi ir nacionālas nāveszāles. Allaž tomēr jāiegaumē, ka vienmēr radīsies politiskas vadības pretendenti, kas aiz demagoģiskiem apsvērumiem tās piemaisīs tautai dodamajā ēsmā.

Autors cilā arī federālisma problēmu, taču veids, kā viņš to dara, neapmierina kritisku lasītāju. Liekas, ka tai ieskatu kompleksā, ko PLA autors mums atreferē, samanāma neskaidra domāšana, un ja arī šoreiz varbūt nevietā runāt par jēdzienu sajaukšanu, tad tomēr katrā ziņā par kļūdainu prioritāšu izpratni. Nekādā ziņā mēs nevaram tagad kā nācija vai atbildīga nācijas daļa, vai arī tās nozīmīgs organs (piemēram, BPLA vai kāda no mūsu kontinentu apvienībām) saistīties ar kādiem federācijas nodomiem. Pareizā prioritāte ir tāda: pirmais solis — nācijai jāatgūst suverēnitāte, tad var sekot otrs solis, un nācija ar referendu var pievienoties citām nācijām kādā federālā sistēmā. Tas nozīmē, ka var gan eksistēt organizācijas, piemēram, kādas politiskas partijas, kas propagandē federālisma idejas, mēģina tautai tās izskaidrot un tautu pārliecināt par to labumiem, bet lēmums par iekļaušanos federācijā var notikt tikai pēc suverēnitātes atgūšanas. Tā tas ir juridiski. Arī politiski tā tam jābūt iebūvētam mūsu nacionālās ideoloģijas pamatos. To prasa katras lepnas nācijas cieņa un gods. Citādi tas nevar būt. Pie tam referendam par pievienošanos federācijā jābūt ar kvalificētu vairākumu.

Federācija, kuŗā tās sastāvdaļas iestājušās ar 51 % balsu vairākumu, 49 % balsojot pretī, nebūs dzīvotāja. Tas nozīmē, ka organizācijām, kas ieteic federālismu, kaut vai triju Baltijas tautu starpā, darāms liels, intensīvs un ilgstošs pārliecināšanas darbs.

Tālāk apstāsimies pie izteikuma, ka esot tīri traģiski, ja Baltijas valstu tautas neesot līdz šim radījušas organizāciju kopēja plāna izstrādāšanai. Uz to var tomēr skatīties arī citādi. Ir iespējams, ka, atsacīdamies no plānošanas, baltieši ir pierādījuši veselīgu politisku instinktu. Varbūt līdz šim nodzīvotais laika sprīdis nebija īstais plānošanas laiks, varbūt plānošana šai tikko aizvadītajā laikmetā būtu atnesusi vairāk posta nekā labuma. Tādu pieeju var motīvēt no divi pusēm. Var, piemēram, teikt, ka tā paaudze, kas mūsu dzīvi vadījusi līdzšinējos gados, nebija īsti piemērota nākotnes plānošanai, jo pārāk dziļi bija iegremdējusies pagātnē, katra tās dvēseles pora bija piesūkusies pagātnes dvašas. Plānošana vienmēr ir lielā mērā abstrakts darbs. No tās paaudzes, kas asiņojusi, Latvijas (un tāpat Igaunijas un Lietuvas) brīvību izcīnījot un veidojot, kā arī aizstāvot un zaudējot, nevar prasīt abstraktu pieeju. Otrkārt — plānošana nozīmē angažēšanos, kādas ideju sistēmas akceptēšanu un cīņu par to. Tāda cīņa varēja būt arī bīstama. Pēc iztirzātā redzējām, ka plānošana būtu varējusi beigties ar iekšējām ķildām igauņu, latviešu un lietuviešu starpā. Otrs aspekts turpretim liek bīties no pārsteidzīgas un pāragras cīņas ar pretinieku nelaikā un nevietā. Konkrēts plānojums būtu agri vai vēlu prasījis tiltu mešanu uz okupēto tēvzemju ļaudīm (vai nu tiltu, vai pazemes tuneļu).

PLA plaši iztirzā informācijas darbu, liekot to pašā centrā. Jājautā, vai te atkal ir pietiekami skaidra doma. Šis darbs nebūt nav nesvarīgs. Informācijas izplatīšana ir ļoti svarīga lieta — jo čaklāk un inteliģentāk, jo veiklāk, asprātīgāk un ekonomiskāk to darām, jo labāk pakalpojam nākotnei. Tomēr jāpievieno divi citādi izgaismojumi.

a) Pārrunām par informācijas darbu un tā metodēm nav vietas „plānā". Plāns ir struktūras jautājumu izklāstījums. Informācijas darbs turpretim nav struktūrāla problēma, bet metodes jautājums. Ja architekts uzzīmē mājas plānu, viņš tajā rāda, kāda plānotā māja būs, nevis, kā to cels. Plānā mēs operējam ar stratēģiskām atziņām un jēdzieniem, informācijas darbs turpretim ir taktikas lieta, tas ir vienību komandieŗu, ne stāba priekšnieka uzdevums.

Otrkārt informācijas darbam nav būtiskas saistības ar Latvijas atjaunošanu. Tādā izpratnē, kādā to aplūko plāna autors, šis darbs ir patiesu un iespējami sīku ziņu izplatīšana noteicējos ļaudīs brīvajā pasaulē par nelietībām, ko Latvijā (tāpat Igaunijā un Lietuvā) patlaban nodara okupanti. Šāds darbs interesē ne vien Latvijas atjaunotājus, bet arī tos, kam rūp tikai komūnisma sakāve, piemēram, tādus, kas vēlas, lai Krievijā komūnistiskais režīms izbeigtos, bet kam nebūt nerūp, lai no Latvijas izvāktos krievi. Ja tā, tad skaidrs, ka informācijas darba iztirzājumam nav vietas plānā par Latvijas atjaunošanu.

Tālāk lasām, ka daudz tautu jau cenšoties būtībā sasniegt to pašu, ko mēs, tālab mūsu darbs tai pašā virzienā var kļūt „līdz nejēdzībai neekonomisks". Arī šī atziņa nav ietilpināma pārrunās par plānu, arī tā nav struktūras, bet metodes lieta. Politiskajiem „inženieriem" jāizspriež, kā spēki visekonomiskāk izlietojami. Šajā un līdzīgās lietās nekādā ziņā nedrīkstam būt dogmātiski. Spēku izlietošanas paņēmieni, kā arī vietas, kur tos iedarbinām, vienmēr atkarīgi no acumirklīgās situācijas. Gluži kā militārā taktikā — kā un kad uzbrukt, vai varbūt vispār neuzbrukt, bet tikai aizstāvēties, tas taču viss atkarīgs no apvidus, no pretinieka spēku koncentrācijas, novietojuma utt. No teiktā izriet, ka ir gan svarīgi ievērot citu intereses, kam arī rūp Padomju imperiālisma novēršana, bet tā nav Latvijas atbrīvošanas plāna sastāvdaļa. Zināmos apstākļos mums pat var būt kaitīgi to ietilpināt plānā. Savas tēvijas atbrīvošana un tās neatkarības atjaunošana mums jāplāno pašiem, tā rūp tikai mums, ne citiem.

Teze, ka līdzekļi un cilvēki jātaupa, ir svarīga, bet tā jātver dziļāk. Katrs parallēlisms ir apgrēcība pret Latvijas nākotni. Ja Z organizācija kaut ko pasākusi, tad Y organizācija kaitē Latvijas atjaunošanas mērķiem, ja tā pasāk to pašu vai kaut ko ļoti līdzīgu. Ja Y organizācijas darboņi nav apmierināti ar veidu, kādā Z organizācijas vadītāji uzdevumu veic, viņu pienākums ir Z vīriem izskaidrot savus ieskatus. Ja tad Z vīri, kas darbu pasākuši pirmie vai kam pēc viņu sabiedrības uzticētā stāvokļa to nākas veikt, Y ļaužu argumentus nepieņem, tad pēdējiem ir pienākums vīrišķīgi apklust. Iecirtīga spītība, tiepīga turēšanās pie sava un lēmums katrā ziņā rīkoties „pa savai modei", uzskatot to par vienīgo pareizo, nav piedodama. Diemžēl, šis secinājums rakstā nav skaidri pasvītrots.

Tālākais apskatāmā rakstā ir mūsu pašreizējās organizātoriskās struktūras kritizēšana. To lasot, uzmācas aizdomas, ka tā balstās uz nedrošiem pamatiem. Piemēram, sastopamies ar apgalvojumu, ka trimdas latviešu organizācijas dara apmēram to pašu un ir uzbūvētas apmēram tāpat, kā tas bija Latvijā. Tāds apgalvojums pārsteidz. Piemēram, viena no visaktīvākajām un nozīmīgākām trimdas latviešu organizācijām ir Daugavas Vanagi. Tā dibināta 1946. gadā Beļģijā ļoti specifiskos apstākļos — Latvijā nekā tai līdzīga nebija. Protams, dažas organizācijas un iestādījumi ir paturējuši savu Latvijā izveidoto struktūru un tradicijas. Piemēram, mēs neesam dibinājuši speciālas, trimdas vajadzībām vien piemērotas baznīcas. Arī, tā saucamās, akadēmiskās organizācijas paturējušas savu iekārtu un darbības principus. Tomēr, ja ieskatāmies vērīgāk, pat te ieraugām radikālas maiņas. Piemēram, nezin vai būtu bijis pieļaujams, ka tā pati korporācija vai vienība vienlaicīgi darbojas Tērbatā, Maskavā, Pēterpilī un Rīgā, tagad turpretim tā notiek. Ņujorkā, Melburnā, Sidnejā, Stokholmā, Londonā ir tās pašas organizācijas kopas. Bez tam — vai taisni Latvijā izveidotu principu paturēšana nav viens no visnozīmīgākajiem cīņas veidiem par nākotnes Latviju? Mēs ticam Latvijai, ko mums ar varu atņēma. Ja mēs prasām tās atjaunošanu, tad taču tas nozīmē, ka gribam palikt uzticīgi mums nolaupītās Latvijas tradicijām, principiem, garīgajai sejai, tās būtībai.

Lasot pārrunājamo rakstu, šķiet, ka tikai, sākot ar apakšvirsrakstu „Kā organizācijas jāpārkārto?" īsteni sākas plāns. Šķiet, ka šī prasība pēc organizāciju pārkārtojuma ir visa plāna alfa un omega, bet lasītājam gribas jautāt: kādēļ? Kādēļ jāpārkārto? Vai tikai tādēļ, lai pārkārtotu? Un ar šo pārkārtojumu varētu radīt šķitumu, ka bijusi liela aktīvitāte? Patiesu un būtisku motīvējumu prasībai pārkārtot autors nedod. Apstāsimies un padomāsim! Aizvadītajos 20 gados mums bijis daudz un dažādu organizāciju. Ir daudz tādu, kas šai laikā iznīkušas. Tās, kas eksistē vēl joprojām, daudzas spējušas pastāvēt visus 20 gadus, tātad pierādījušas eksistences spēju un, acīm redzot, atbilst kādai prasībai mūsu sabiedrībā, izpilda tajā kādu funkciju. Kāda ir garantija, ka pārkārtotās organizācijas varēs pastāvēt, ka tās atbildīs kādai prasībai tautas sabiedriskajās norisēs? Varbūt pārkārtojot būs tikai iznīcināta iekārta, kas 20 gadu eksistencē pierādījusi dzīvības spējas, bet jaunais radījums varbūt tādas neparādīs.

Kāds ir visas šīs pārkārtošanas mērķis? Ja arī motīvējuma neredzam, taču kādam iemeslam jābūt deklarētam. Tāds arī ir. Autors pasaka, ka pārkārtojumi vajadzīgi, lai radītu „rudimentāras eksilvaldības elementus". Vai tas ir vēlams? Pierādījuma nav.

Pagājušajos pāris desmit gados par eksilvaldību ir šad tad runāts, bet tās aizstāvji vienmēr izvairījušies vēlamību analizēt un operējuši ar šo jēdzienu kā ar aksiōmatisku, pašu par sevi saprotamu lietu. Ir turpretim vairākkārt norādīts, ka eksilvaldība kā politiski nozīmīgs faktors var darboties tikai, ja tai ir divi priekšnoteikumi — ārēja atzīšana un iekšēja autoritāte.

Eksilvaldība vai valdība ar eksilvaldības iezīmēm varētu būt kaitīga, jo tajā slēpjas konfliktu dīglļi. Konflikti mūs novājina un, ja tie ir asi, var būt pat nāvīgi. Konflikti var būt trejādi: 1) mūsu pašu dažādo grupējumu starpā, 2) trimdas un tēvzemes latviešu starpā, 3) mūsu un patvēruma zemju tautu, svarīgu sabiedrisku institūtu un grupējumu starpā vai pat mūsu un šo zemju valdību starpā. Nav šaubu, ka sevišķi šīs pēdējās grupas konfliktus mūsu ienaidnieki mēģinās visiem spēkiem provocēt. Jau tagad mūs apmelo par fašistiem un citādi, bet, eksilvaldībai eksistējot, zeme šādām provokācijām būs nesalīdzināmi auglīgāka. Valdība ir politiskas cīņas iestādījums. Tikko eksistē „valdība" (lai cik ilūzora tās vara), tā eksistē arī ļaudis un grupas, kas cīnās par „valdības grožu" saņemšanu savās rokās. Jau kopš Vācijas nometņu laikiem caurmēra latvietis ar labsirdīgu ironiju piezobojis tos, kam paticis tēlot ministrus un parlamenta deputātus. Ja eksilvaldība līdz šim nav radīta, tad ne jau pretendentu trūkuma dēļ, bet gan aiz vadītāju personu tālredzības un atbildības sajūtas un aiz pašas tautas veselā prāta.

Ir kāda fundamentāla atšķirība starp politisku darbību valstī, kur tauta dzīvo pašas territorijā un kur vara pieder likumīgai valdībai, un politisku darbību trimdā. Pirmajā gadījumā — normālos apstākļos, ja divi pilsoņi vai divas organizācijas, vai pat divas sociālas grupas nonāk konfliktā, var sacīt — tas nekas, tas pat ir labi, jo rada veselīgu spriegumu, konkurenci, asina centību. Abi pretinieki gribot negribot turpina būt tautas sastāvdaļa. Kaut viens otru nīstot, tie turpina veikt savas funkcijas tautas dzīvajās norisēs. Ne tā tas ir trimdā. Te viens sarūgtinājumā par otra rīcību vai pārsteidzīgās dusmās var pavisam viegli pavērst tēvzemei muguru, atteikties veikt

savus patriotiskos pienākumus un spītībā „asimilēties". Katras, pat vismazākās, organizācijas vēsturē zinām daudz tādu gadījumu. Protams, varam paraustīt plecus un teikt slavenos vārdus: „Kas grib, lai brauc!" vai citu līdzvērtīgu frazi, taču tā ir izšķērdīga nostāja.

Nākamais ierosinājums plānā ir akadēmijas dibināšana. Teorētiski ierosinājums jau izklausās lielisks, atliek tikai vēlēt daudz sekmju tā īstenošanā, gan allaž prātā turot atziņu, ka teorija un prakse ļoti bieži visai stipri atšķiras.

Pārrunājamā raksta autoram neesot šaubu par to, kā labā strādājot laiks. Kritiķim tomēr „ex officio" ir pienākums šaubīties. Liekas, ka frazei par laika darbošanos viena vai otra labā nozīme ir zudusi, ja tāda tai vispār ir bijusi. Šķiet, ka būtībā laiks ir neitrāls, tāpat kā lielgabals ir neitrāls — tas šauj uz to pusi, uz kuru pagriezts tā stobrs. Jāprot laiku lietot. Viens no Latvijas atjaunošanas plānotāju galvenajiem uzdevumiem, šķiet, būtu izdomāt izdevīgākos veidus, kā laiku kalpināt mūsu labā.

PLA svētīgākā un svarīgākā atziņa ir, ka darbībai Latvijas atjaunošanas labā pamatā liekama latviešu kultūras veicināšana. Katrs latvietis, kas, citas kultūras apjozts, trimdā aiz brīvas gribas kopj latviešu kultūras vērtības, ir lielākais un stiprākais garants brīvas Latvijas nākotnei.

Noslēgumā gribētos tikai vēl pasvītrot, ka Latvijas nākotni izcīnīs gribas sektorā. Katrs plāns Latvijas atjaunošanai prasa, lai mēs skaidri definējam tos spēkus, kas ietekmē a) ārpasaules gribu, b) mūsu ienaidnieku gribu, c) mūsu pašu gribu.

Ārpasaules gribu Latviju atbrīvot diezin vai mums izdosies iedarbināt, jo Latvijas atbrīvošana ir politisks akts. Politikas pamatlikums ir paša intereses. Jāšaubās, vai mēs spēsim pietiekami pārliecinoši citām valstīm pierādīt, ka viņu intereses prasa, lai tās Latviju atbrīvo. Mēs, zināms, varam sagaidīt, ka radīsies tāds vispārējs politiskais klimats, kas izdevīgs Latvijas brīvībai. To mēs panāksim ar savu informācijas darbu, liekas, saka plāna autors. Taču neaizmirsīsim, ka tas ir tikai palīglīdzeklis un būtībā ļoti ekstensīvs, dārgs un ilga termiņa darbs.

Iedarbība uz ienaidnieka gribu? Tādā formulējumā pirmajā mirklī var likties nesaprotami, kas tā var būt par rīcību, kas ietekmē ienaidnieka gribu. Ienaidnieks ir ieguvis Latviju un grib to paturēt.

Būtībā te ietilpst viss, kas vājina ienaidnieka spēku — ja, piemēram, komūnistu imperija kļūst iekšēji tik izkurtējusi, ka viņiem kļūst pilnīgi vienalga, vai fanātisko priekšgājēju iegūto ķeizarvalsti tie patur vai arī tā sadrūp. Ne jau viena imperija vien tādā veidā sabrukusi. Ir veidi, kā ietekmēt ienaidnieka gribu. Bet vai mums tie ir pieejami? Plānotāju uzdevums noskaidrot, cik lielā apmērā mēs ar tiem varam operēt.

Vissvarīgāk tomēr ir un paliek — ārdēt un rūdīt mūsu pašu gribu.

Olgerts Rozītis

VIII

Latviešu nacionālā dzīvē ir dažādas kaites, kas kavē darbu Latvijas valsts atjaunošanas veicināšanai. Lai šīs kaites novērstu, autors iesaka mūsu organizāciju pārveidošanu. Rodas jautājums, vai organizātoriskie trūkumi ir kaišu cēlonis vai to sekas? Ja kaišu pirmcēlonis nav atrodams organizācijās, vai tad to pārveidošana pati par sevi darbosies kā dziedinātājas zāles?

Dalīta tauta. Latvieši ir dalīta tauta — dalīta fiziski un garīgi. Nekad nedrīkstētu aizmirst, ka no nacionālā viedokļa tas ir nevēlams fakts. Latvijas valsts atjaunošanas iespējas vairotos, ja tiktu samazināts efekts, ko rada tautas sadalīšanās divās daļās. No šī pēdējā faktora un nevis nespējas uzsākt kādu nozīmīgu dialogu ir atkarīgs viss tas, ko var attiecināt uz mūsu sakariem ar latviešiem Latvijā. Tautas sadalīšanās divās daļās ir latviešu vissvarīgākā iekšējā nacionālpolītiskā problēma, un to nevar nolikt pie malas tikai tāpēc, ka tā ir ļoti grūta un delikāta. Ja mēs to darītu, tad arī mūsu politiskā darbošanās brīvajās zemēs ar katru gadu kļūtu mazāk nozīmīga.

Latvieši Latvijā. Pēc autora domām, latviešiem Latvijā vissvarīgākais jautājums esot tautas eksistence un nevis pašnoteikšanās tiesības. Tāpat apstākļus iztulko arī daudzi šejienes latvieši. Mēs lasām, ka, pazūdot tautai, pazudīs arī politiskās varas avots. Rodas jautājums — kā tad lai saglabā tautas eksistenci? Senos laikos to latvieši varēja izdarīt savu lauku un mežu noslēgtībā. Šodien to varētu veikt tikai ar simtprocentīgu dzelzs gribu un noteiktību. Tāda nekad nekur nav bijusi un nav arī tagad, ne latviešos Latvijā, ne arī brīvajās zemēs. Ienaidnieks, kas nav žēlīgs, to apzinās. Tāpēc no šīs

situācijas tautu varētu glābt tikai sava valsts. Iesākums tam varētu būt domas aktīvizēšana, ka, lai saglabātu tautu, ir jācenšas atgūt valsti. Tauta ilgi sevi nesaglabās, ja mērķis būs tikai tautas saglabāšana.

Caurmēra latvietis? Kas var šos darbus veikt? Rakstā konstatēts, ka politiskās aktīvitātes dzinulis piemīt tikai nelielam procentam tautas locekļu un ka politiskais darbs ir svarīgākais darbs. Kā panākt politiski aktīvo latviešu skaita palielināšanu? Viens līdzeklis būtu centrālās organizācijas darbības (iekšējās un ārējās informācijas un politiskās plānošanas) paplašināšana, nodibinot dažādas darbības sekcijas un komisijas, kam būtu specifiska atbildība un pienākumi. Tas, protams, nozīmētu nacionālpolitiskās plānošanas un vadības decentrālizēšanu. Tas nozīmētu arī jaunu darbības lauku atvēršanu.

Ja mākslas, kultūras un izglītības darbā nereti ir daudz (pie tam arī jaunu) līdzdalībnieku, tad tas tādēļ, ka ir dažādas darbības iespējas. Nacionāli sabiedriskā darbā varētu iesaistīt jebkuŗu latvieti, ja papūlētos atrast un saistīt šo cilvēku specifiskās intereses vai speciālitāti ar kādu nacionāli sabiedrisku nodarbību. Izņēmums šeit būtu tikai tie, kuŗu psīchē ir pretlatvisks noskaņojums. Taču iesaistīšanās kādā nacionāli sabiedriskā darbā nenozīmē, ka šāds latvietis automatiski piedalīsies nacionālpolitiskā darbā. Lai šādas piedalīšanās varbūtību palielinātu, jādod vairāk iespēju aktīvi darboties pasākumos, kas interesantāki par vēstuļu rakstīšanu. Piemēram, nacionālpolitiskā darbība atdzīvotos, ja mēs uzdrīkstētos meklēt un radīt domu biedrus Latvijā un ja mēs nelaimes gadījuma radītu vai neizbēgamu kompromitēšanos neuzskatītu par neizlabojamu vai nepiedodamu grēku.

Kā organizācijas jāpārkārto? Iztirzājamais organizācijas plāns ir funkcionāls. Tas, droši vien, būtu sekmīgs, ja mēs varētu visu sākt pilnīgi no jauna. Vienīgā vaina, ka mums jau ir vesela rinda organizāciju, kas savos pasākumos atkārtojas gan sadarbībā, gan sacensībā. Jaunas neatkarīgas organizācijas vajadzētu radīt (apvienojoties) tikai tai darbībai, kur attiecīgajā laukā nav jau aktīva dominējoša organizācija. Citām jaunām organizācijām par kodolu derētu attiecīgās centrālo organizāciju sekcijas, piemēram, izglītības, mākslas un kultūras laukā. Sociālās aprūpes darbam jaunu organizāciju nevajaga — to varētu pilnīgi veikt draudzes un Daugavas Vanagi.

Sekmīgākās organizācijas ir tās, kur vadība un norādījumi nav jāmeklē kādā tālā pilsētā. Tāpēc katrai organizācijai un nodaļām vajadzētu lielu rīcības brīvību darbībā un darbības rajonā. Organizāciju sadarbošanās kontinentu un starpkontinentu apvienībās ir ieteicama, bet tai nav jākļūst par nepieciešamību, bez kuras darbība apstātos.

Noslēgums. Pārrunājamais PLA bazējoties uz autora personiskā novērtējuma, domām un izjūtām. To pašu var teikt arī par visām mūsu pastāvošām organizācijām — tās atspoguļo dažādo sabiedriski aktīvo latviešu dažādo novērtējumu, domas, izjūtas un neracionālus ieradumus. Tātad, pārveidojot organizācijas, automatiski nepārveidos vecos novērtējumus, ieražas, domas, izjūtas un refleksus. Kaites ātrāk pāries, ja pilnīgāk pārzināsim faktus un tos neierobežoti un loģiski publiski iztirzāsim (iekšējās informācijas darbs). Pārorganizēt varētu tikai tad, kad vairums nacionālo darbinieku saskatīs nepieciešamību izveidot jaunus darbalaukus un darbības veidu. Kā darbības lauki un veids pakāpeniski mainīsies, tā arī pakāpeniski varētu uzlabot organizātoriskos ietvarus. *Ilgvars Spilners*

IX

Jau sen bija izjūtama vajadzība pēc šāda plāna, jo mūsu trimdas politiskā darbība Latvijas atbrīvošanai lielā mērā atstāta pašplūsmei. Pat vēl vairāk: ir ļoti daudz tādu latviešu trimdas organizāciju, kas svinīgos gadījumos deklarē savu gatavību cīņai par mūsu dzimtenes atbrīvošanu, bet faktiski nekā nedara šai virzienā, pat neatbalsta ar līdzekļiem tos, kas aktīvi šai laukā darbojas.

Vispirms jākonstatē, ka latviešu tauta pašlaik nav sadalīta tikai divās, bet gan trīs daļās, jo šai iedalījumā aizmirsta deportēto saime. Pēc Ādolfa Šildes aplēses, tā aptver 180.000—270.000 tautiešu.

Autors pareizi pasvītro, ka mūsu cīņa par Latvijas atbrīvošanu ir steidzināma, jo mūsu dzimtenē arvien vairāk ieplūst svešs elements no Padomju savienības, un mūsu tauta samazinās sakarā ar krievu komūnistu un viņu līdzskrējēju nežēlīgo genosida politiku. Protams, mūsu tauta dzimtenē iespēju robežās cīnās pret to, tomēr trimdas latviešiem ir daudz iespēju viņiem šai ziņā palīdzēt.

Ļoti svarīgs te ir informācijas darbs, kuŗa nolūks ir informēt brīvās pasaules tautas par latviešu tautu un tās brīvības centieniem. Otrs darbs ir zināmu prasību formulēšana. Ja pirmo darbu var veikt tieši latviešu zinātnieki un publicisti, kā arī diplomāti, tad otrs darbs būtu saskaņojams ar citu apspiesto tautu darbību, kuŗas atrodas līdzīgā situācijā. Te patiešām varam daudz ko vēlēties: faktisko darītāju ir maz, sabiedrības morālais un materiālais atbalsts nepietiekams. Bez tam vērojams koordinācijas trūkums un parallēlisms.

Darba veikšanai autors ieteic radīt rudimentāru eksilvaldību, kuŗas ārlietu daļa rūpētos par latviešu politisko plānošanas darbu, informācijas daļa par ārējās informācijas darbu un iekšlietu daļa par iekšējo informāciju. Izglītības un mākslas veicināšanai viņš ieteic dibināt Latviešu nacionālo kultūras akadēmiju. Tāpat viņš ieteic pārkārtot arī aprūpes lietas. Man šķiet, ka aprūpes darbu itin labi veic ALA aprūpes birojs, kam izdevies pat koordinēt dažādo draudžu un laicīgo organizāciju aprūpes darbu. Arī izglītības darbu ar labiem panākumiem kārto ALA kultūras birojs, kas koordinē arī darbību citās gara kultūras nozarēs.

Totiesu ļoti apsveicams ir pārējais Latviešu nacionālās kultūras akadēmijas darbības plāns, ja tikai to izdotos iedzīvināt. Kādreiz Ņujorkā kultūras darbinieku konferencē (1953.g.) jau bija izteikts ierosinājums dibināt Latviešu kultūras institūtu, bet ierosinājums palika bez tālākas rīcības. 1968.gadā paredzēts latviešu sovjetologu kongress Vašingtonā, kas varbūt panāks Baltijas institūta nodibināšanu pie kādas ASV universitātes. Tas varētu vēlāk būt pamats autora iecerētai Latviešu nacionālai kultūras akadēmijai. Ja šis Baltijas institūts ar saviem pētījumiem izpelnītos ASV zinātnieku aprindu ievērību un atzinību, tad varētu cerēt saņemt atbalstu arī no dažādiem ASV fondiem, kas atbalsta zinātnisko pētniecību. Būtu ļoti svarīgi šai darbā iesaistīt pēc iespējas vairāk jauno latviešu zinātnieku.

Tomēr visumā jāpadomā par to, lai nerastos jauns parallēlisms un spēku saskaldīšana. Būtu labi, ja jaunos plānus varētu iedzīvināt globālos ietvaros. Latviešu trimdas eksilvaldības dibināšana pagaidām būtu atliekama, jo šī jautājuma kārtošana tikai sašķeltu trimdas sabiedrību, kam jau tā grūti panākt pilnīgu vienprātību. Atcerēsimies, ar kādām grūtībām un cik gausi dzima Brīvās pasaules latviešu apvienība!

Nikolajs Vīksniņš

X

Jāšaubās, vai debates par PLA panāks „vairāk nekā visa baltiešu sabiedrība spējusi kopš 1940. gada". Šāds apgalvojums tikai apliecina autora pārāk lielo pašapziņu.

Autoram varbūt ir taisnība, runājot par dialoga uzturēšanu ar domu biedriem Latvijā, bet nav jāaizmirst informācijas piegādes iespējas pa citiem ceļiem no rietumu pasaules — ar radioraidījumiem u.c. Liela nozīme šeit būtu raidītājam, par ko mums pašiem būtu sava teikšana. Attieksmē uz Latvijas atjaunošanu nebūtu jāaizmirst arī Ungārijas piemērs. Latvieši Latvijā varbūt būs ar citādiem politiskiem un sabiedriskiem uzskatiem nekā latvieši aizjūrā. Runājot par materiālo un citāda veida atbalstu, der atcerēties Izraelas piemēru.

Par galīgu atbrīvošanu varētu runāt tikai tad, ja iejauktos kāda lielvalsts mūsu labā. Tās savukārt iejauksies tikai tad, ja būs skartas viņu pašu intereses, jo neviena lielvalsts nevēlas sagandēt attiecības ar kādu citu valsti. Galvenais — ir jāformulē mūsu prasības un jāmeklē tām pasaules valstu atbalsts, jāmeklē un jāatrod ceļi, kas ved tuvāk mūsu formulēto mērķu sasniegšanai.

Ļoti problēmatisks ir plāna autora ieteikums „pazudušo" latviešu apzināšanai. Nav saredzams, kāds pārējiem no tā rastos labums. Organizāciju vairošanās un saskaldīšanās ir grūti novēršama parādība un nav nekas neparasts. Ar pārorganizēšanos nekas nebūtu līdzēts, jo process sāktos atkal no gala.

Kārlis Žubeckis

LATVIJAS VIETVĀRDI ZVIEDRIJAS RŪNAKMEŅOS

Arnolds Kursis

Rakstītas ziņas par latviešiem un viņu apdzīvotām zemēm ap mūsu ēras gadtūkstošu miju ir gaužām trūcīgas. Ar maz izņēmumiem tās visas sniedz īslandiešu un skandinavu avoti. Dānijas devumu reprezentē Sakša Gramatiķa (Saxo Grammaticus) GESTA DANORUM, Īslandes — īslandiešu sāgas, bet Zviedrijas — rūnu ieraksti.

Ja Sakša darba pirmās 9 grāmatas (līdz Svenam Estridsonam), kuŗās vietvietām pieminēti arī notikumi it kā senajā Latvijā, var uzskatīt par pseudovēsturisku konfābulāciju un īslandiešu sāgas par vēsturiski apšaubāmiem tradiciju un atmiņu stāstiem, tad rūnu ieraksti ir jāuzskata par sava laika autentiskiem dokumentiem.

Starp Skandinavijā apzinātiem vairākiem tūkstošiem priekšmetu ar ieskrāpētām, iegrebtām vai iekaltām rūnu zīmēm un tekstiem tikai Zviedrijā atrasti tādi, kuŗos gan atsevišķi vārdi, gan teikumi norāda vai nu uz zemgaļiem, vai kādu vietu Latvijā. Diemžēl, ierakstu un rūnu neskaidrības dēļ rūnologi ne vienmēr var vienoties par tekstu lasījumu un tulkošanu, tādēļ no astoņiem gadījumiem, kuŗos it kā varētu salasīt Latvijas vietvārdus, tikai divos gadījumos — Mērvallas (Mervalla) un Šonhemas (Sjonhem) rūnakmenī tie ir pilnīgi nepārprotami.

Iekalumi ir samērā skaidri Odas (Åda) klintssienā un pazudušajā Bēnestades (Bönestad) rūnakmenī, kamēr Sigtunas svaru kārbā rūnu ieskrāpējumu var tulkot divējādi, to attiecinot vai nu uz sembiem, vai zemgaļiem. Neskaidrā teksta dēļ ļoti problēmatisks ir Vekholmas (Veckholm) baznīcas rūnakmens iekaluma attiecinājums uz Vidzemi, bet tikpat kā neiespējami ir Grēnstas (Grönsta) un Nēsbiholmas (Näsbyholm) rūnakmens iekalumos salasīt un tulkot Zemgales vārdu. Sekojošo pārskatu motīvē kopēja apcerējuma trūkums latviešu valodā par rūnu ierakstiem.

Mērvallas rūnakmens

Senākos rakstos tas apzīmēts arī par „Myrvallas" un Nedervallas rūnakmeni. Atrodas Mērvallā (Mervalla, Ytterselö sn., Selebo hd., Södermanland).

MĒRVALLAS RŪNAKMENS

Mēlara ezera (Mälaren) Sēlas salā (Selö), Mērvallas īpašuma pļavā, kur paceļas ievērojami augsts kalns, starp nekristīgo dusasvietām, kuŗas apzīmē vienkārši, nekalti, stāvus saslieti laukakmeņi, atrodas arī kāds 1,1 reiz 1,4 m liels granīta rūnakmens, kuŗā iekalta krustazīme un aplī izliekts čūskas ķermenis. Visā ķermeņa garumā, kuŗā ir daudz bojājumu, salasāms ļoti dziļi iestrādāts rūnu teksts:

siriþ.lit.resa.stan.[...]a.at.suen.sin [b]unta.
h[n].uft.siklt.til.simkala.turu[m].knari.um.tumisnis [1]

Skaidrais iekalums nedod iemeslu lielākām domstarpībām lasījumā, tomēr otra teikuma tulkošanā kādreiz pastāvēja zināmas novirzes.

Viens no pirmajiem rūnu rakstu apzinātājiem — zviedrs Peringšelds (Peringskiöld) to tulkoja:

„Sigrīda akmeni cēla Svenam, savam vīram, kas bieži burāja uz Zemgali ap Kolkasragu, vadīdams karalaivu (krigz skepet).

Arī latviešu vēstures literātūrā otro teikumu var lasīt dažādās variācijās, piemēram:

„...viņš bieži burāja uz Zemgali ar dārgu kuģi..."
„...kas bieži ar bagātiem kuģiem braucis uz Zemgali..."
u.c. „...viņš bieži buroja uz Zemgali greznā kuģī gar Kolkasragu..."

Nav šaubu, ka „simkala" ir Zemgale un „tumisnis" (Domesnäs) — Kolkasrags. Tulkošanas dažādību rada vārdkopa „turum knari".

Peringšelda kareiviskajam tulkojumam iegansts meklējams „m" skaņas apzīmētājas rūnas trūkumā vārda „turu" beigās. Tās iekalums ir izdzisis, kādēļ Peringšelds vārdā „turu" iedomājās saskatām senziemeļnieku karadieva vārdu „Tyr" un „turu knari" tulkoja kā „Tyru knari" — kara(dieva) laiva. Neatkarīgi no „turu" vai „Tyru" vārdu „knari" 9. un 10. gadsimtenī tiešām lietoja kā karalaivas apzīmējumu, bet ne vairs tad, kad darināja Mērvallas rūnakmeni (ap 1040. gadu). Šis bija vīkingu ekspansijas pēdējais gadudesmits, un iepriekšējos gadsimtos bija izveidojies no „knara" pilnīgi atšķirīgs laivas tips.

Knaris bija samērā īss un plats, augstām malām, dziļu iegrimi (15 % no laivas garuma) un lēnu gaitu. Viļņu lauzīts, tas stenēja un knakšķēja, no kā arī ieguva savu nosaukumu. 11. gadsimtenī vīkingu laiva bija „langskip" (garlaiva) ar tās dažādajiem variantiem — „drake", „skeid", „snekke". Garlaiva bija paredzēta karaspēka transportam. Tās garums varēja sasniegt 46, pat 80 metrus ar 120 airētājiem. Kā invāzijas laivai, kam jāvar piestāties jebkurā vietā un jāpārvar ne tikai jūras, bet arī upju sēkļi, tās iegrime nepārsniedza 80 cm. Ne mazāka nozīme bija šādas laivas lielajam ātrumam. Knaris neatbilda nevienai no šīm prasībām, tādēļ to 11. gadsimtenī lietoja tikai preču transportam.

Pati vārdkopa „turum knari" pazīstama jau no 9. līdz 10. gadsimtenim īslandiešu dzejā. Piemēram, Egils (Egilssaga Skallagrimssonar), sapņodams par vīkinga gaitām mātes apsolītajā knarī, starp citu vārsmo:

„Standa upp i stafni
styra dyrum knerri"

Šai gadījumā knaris ir bijis Egila dārgums, vērtība pati par sevi, jo saskaņā ar Egila sāgas chronoloģiju dzeja ir teikta 920. gadā. Pieņemot, ka Egils ir dzimis ap 900. gadu (pēc jaunākām atziņām — kādus desmit gadus vēlāk), viņam dzejas rašanās laikā varēja būt

nepilni 20 vai vēl daudz mazāk gadu. Kam gan laiva šai vecumā nebija vērtība?

Ka vārdkopa „turum knari" Mērvallas rūnakmenī ir īslandiešu dzejas inspirēta, apstiprina arī Sofus Buges (Sophus Bugge) un J. G. Liljegrena norādījumi par rūnakmens teksta otrās puses saskaņu ar īslandiešu pantmēra prasībām:

Han uft siklt til Simakala
Turum knari, um Tumisnis.

Salīdzinot Egila un Svena knaŗa funkcijas, redzams, ka vienam tā ir dārga kaŗalaiva, bet otram — laiva ar dārgu kravu. Kopēja palikusi vienīgi klišeja — „turum knari". Egila Skalagrimsona sāgā knaŗi pieminēti dažādās vietās un dažādā sakarībā.[2]

Ka Svens uz Zemgali devies kā tirgotājs, norāda arī viņa sociālā stāvokļa apzīmējums rūnakmenī — „bunta". Šis vārds ir cēlies no infinitīva „bo" — dzīvot, un tā particips ir „boende" ar sākotnēju nozīmi: tas, kas dzīvo (uz vietas). Šādi uz vietas dzīvotāji bija zemnieki. „Bunta" zviedru valodā nenozīmē „vīrs", bet „zemnieks". Paradums, ka zemnieka sieva savu vīru sauc par „bunde", vēl joprojām Zviedrijā nav izzudis. No tā var secināt, ka Svens bija viens no tiem turīgiem zemniekiem Mēlara ezera krastos, kas nodarbojās ar tirdzniecību, periodiski ieburājot Zemgalē (Portus Semigalliae?).

Iekaluma tekstu tulkojot latviski, būtu vēlams pārpratumu novēršanai turēties pie izteiktās domas satura, ne burta.

„Turum knari" ir vienskaitļa forma. „Turum" nenozīmē ne grezns, ne bagāts, bet dārgs, kas jāattiecina uz laivas saturu, kravu, ne pašu laivu. „Knar" nav jātulko „kuģis", bet „laiva". Vīkingu laiku dažādajiem laivu tipiem ir viena kopēja pamatīpašība — tās bija konstruētas airēšanai. Tām pat nebija stūres mūsu izpratnē, bet speciāls airis laivas pakaļgala sānos. Vīkingu laivas bija atkarīgas no aiŗiem, jo viņi nemācēja burāt pret vēju. Nav arī zināms, vai vīkingu laivām, kā tas vēlāk bija „kogiem" (kogg), bijuši vairāki klaji, vai slēgtas kajītes. Vīkingu laiku „peldošie satiksmes līdzekļi" kā savā izskatā, tā konstrukcijā neatkarīgi no lieluma bija laivas.

Mērvallas rūnakmens teksta satura tulkojums drīkstētu būt: „Sigrīda šo akmeni lika celt par piemiņu savam vīram Svenam. Viņš bieži laivā ar bagātu kravu burāja ap Kolkasragu uz Zemgali."

Neievērojot īslandiešu dzejas specifiskos un stingros pantmēra likumus, otro teikumu varētu atļauties izteikt vārsmā:

Viņš burāja bieži uz Zemgali
Ar dārgu kravu ap Kolkragu.

Šonhemas rūnakmens

Gotlandē, Šonhemas (Sjonhem) baznīcas kapsētā reiz stāvēja rūnakmens, kas tagad novietots Visbijas (Visby) mūzejā (Gotlands Fornsal) un atgādina, ka kāds gotlandietis 11. gs. sākumā ir miris Ventspilī. Rūnakmens dažās rūnu iekaluma vietās ir pilnīgi salūzis un dažās tā bojāts, ka sakarīgu domu nav iespējams izlobīt. Tādēļ ir dažādi lasījumi un dažādi tulkojumi.

Lasījums (pēc Visbijas mūzeja versijas):

þina:eftir:ai[.....]rþ:tauþr:a:uitau:systriR:[.....].....]r:bryþr:þtria:roþandr:auk:þir:iRu:faþur:bryþr.

Tulkojums: Šis:pēc:Ai[.....]rd:miris:Ventspilī:māsas[.....]r:trīs:brāļi: Rodalds (Rodandrs?): un:Rodguts:Rodars:un:Torstains:tie:ir:tēva:brāļi.

Profesors Oto fon Frīzens (von Friesen) teikuma pirmā „A" vietā lasa „L" un iekalumu tulko: „Šis akmens ir celts par piemiņu Liknatam. Viņš mira pie Ventspils. Divas māsas pārdzīvoja trīs brāļus. Radalds un Rodgots, Rodars un Torstens, tie ir tēva brāļi."

ŠONHEMAS RŪNAKMENS

Rūnakmens ir darināts 11. gadsimtenī un apliecina sakarus ar „Uitau" jeb „Vitau", ko rūnologi attiecina uz Ventspili (Windau). Nav nekādu pierādījumu, ka 11. gadsimtenī tur būtu bijusi kāda pils vai pilsēta, tādēļ tulkojums: „mira pie Ventspils" izklausās kā anachronisms. Bet citu iespēju jau nav, ja nevēlas tulkot kā aprakstu: „mira pie Ventas grīvas".

Liknata (citā lasījumā: Airika = Ērika) miršana latviešu historiografijā palaikam interpretēta kā cīņas rezultāts. LATVIEŠU ENCIKLOPĒDIJĀ (2628. lpp.) lasām: „Ventu (Wintau) piemin jau 12. gs. [?] zviedru rūnu raksts, kas liecina, ka to tirdzn[iecības] nolūkos apmeklēja skandinavu vikingi. Tāpat Ventas grīva bij pazīstama Baltijas slavu tirgotājiem — vendiem." Tātad skaidri pateikts, ka mirušais bijis tirgotājs. Ja archeoloģiskie materiāli atkārtoti apliecinājuši, ka gotlandieši bijuši tirgotāji, tas vēl nedod iemeslu apgalvot, ka arī Liknats tāds bijis. Vēl mazāk pierādījumu ir apgalvojumam, ka Ventas grīva bija pazīstama vendiem. Iespējams, ka tā varēja būt, bet tas nav pierādāms. Tādā pašā pieņēmumā arī bazēts apgalvojums, ka Liknats bijis karavīrs. Nav zināms, kas viņš tāds bija un kādā nāvē mira.

Par to, ka Liknats varbūt nemaz nav nogalināts, it kā runā divi citi rūnakmeņi. Tie stāvējuši kādreiz blakus Liknata akmenim un celti par piemiņu viņa brāļiem. Vienā no tiem starp citu lasāms: „Viņš mira mājās...", kamēr otrā, atšķirībā no abiem pārējiem: „Valachi to nogalināja kādā izbraucienā".

Konsekvences dēļ arī „miršanas rūnakmeņos" vajadzētu būt iekaltam „nogalināts", ja tas tā būtu noticis.

Odas klints rūnu iekalums

Tā atrašanās vieta ir Oda (Åda, Vagnhärads sn., Hölebo hd., Södermanland). Ceļmalā uz Trūsas (Trosa) pilsētiņu, iepretim diviem vareniem rūnakmeņiem, Odas klints sienā blakus viens otram redzami divi rūnu rakstu iekalumi. Kaut arī klints siena ir stipri saplaisājusi un laika zoba nodeldēta, vienā no iekalumiem lasāms:

hermoþr:lit:hauka:at:barkuiþ:brudur:sin:
h[an:] trukniþi: a lf:lanti

ODAS KLINTS RŪNAS

Kaut gan ne tik skaidri kā divos iepriekšējos rūnakmeņos, rūnas tomēr saredzamas labi un ļauj salasīt vārdu „lf:lanti", ko tulko par „Lifland" un attiecina uz Vidzemi.

Hermods: lika: cirst: priekš: Barkvida: brāļa: sava: V[iņš:] noslīka: Liflandē

[Šo rakstu] Hermods lika cirst sava brāļa Barkvida piemiņai. Viņš noslīka Vidzemē.

Iekalumu datē ar 11. gadsimteni vietā, kur kādreiz rosījusies dzīva tirdzniecība. Ūdeņiem atkāpjoties, mainījās arī tirgus vieta, nostabilizēdamās pašreizējā Trūsā. Arī jaunajā vietā pilsētiņas tirgotāji bija nodibinājuši tik dzīvus veikalnieciskus sakarus ar aizjūras zemēm, ka 1422. gadā Stokholma, nevēlēdamās savā tuvumā konkurentu, Trūsu kā tirdzniecības ostu aizliedza. Vai Barkvids bija tirgotājs, vai sirinieks, paliek nezināms.

Bēnestādes rūnakmens

Akmens atradies Bēnestādē (Bönestad, Allhelgona sn., Rönö hd., Södermanland). Šī rūnakmens vecākais attēls pazīstams no kāda 1737. gada disertācijas darba. Dažus desmit gadus vēlāk J.H.Skrēders (Schröder) par to raksta: „Tas guļ kā kāpņu slieksnis pie saimniecības vadītāja mājas durvīm. Liku to tīri nomazgāt, tad uzzīmēju un paskaidroju saimniecības īpašniekam par atradumu, izteikdams vēlēšanos, lai akmeni novieto kādā vairāk piemērotā vietā. Šis rūnakmens bija mazāka apmēra, ar ļoti vienkāršu iekalumu, bez krustazīmes vai čūskas gredzena. Raksta zīmes bija lielas un kārtīgas, bet ļoti nodilušas. Piepildot padziļinājumus ar ūdeni un izmantojot saules staru izdevīgu lūzumu, man izdevās to uzzīmēt turpat vai visā pilnībā. Kas bija neskaidrs, atstāju [neuzzīmētu]."

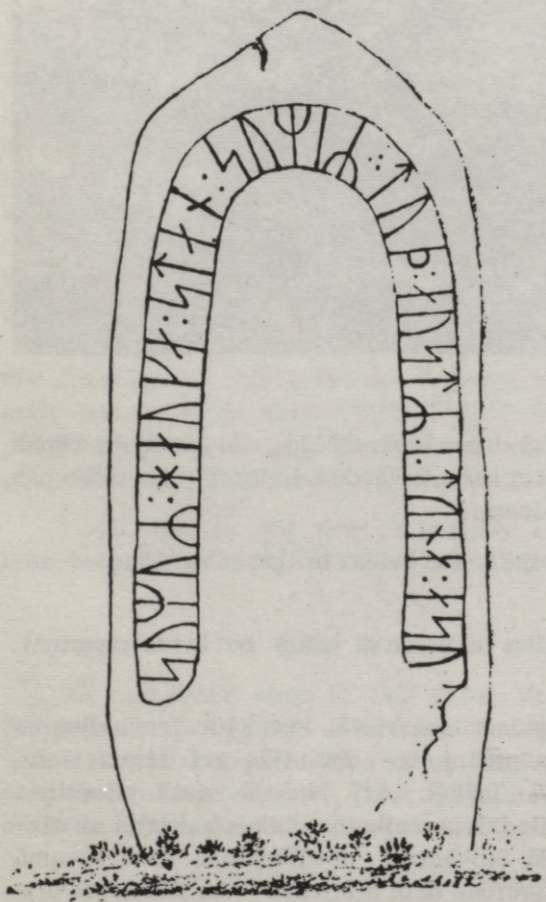

BĒNESTĀDES RŪNAKMENS

Kopš tā laika rūnakmens ir pazudis.

Ieraksts zīmējumā ir šāds:

sumuR:hauka:stan:
sumiR:tuþ:austR:i:tu-
na:asu

Par Skrēdera zīmētā rūnakmens ierakstu Buge izsakās: „Tā kā nezinu nevienu drošu šī ieraksta zīmējumu, varu visumā sniegt tikai nedrošus pieņēmumus. Ieraksts man

liekas mazliet aizdomīgs. Šķiet, ka trūkst sākuma. Varētu iedomāties apmēram tā: NN lika Sumuram kalt akmeni pēc Sumara. Neuzdrošinos izšķirt, vai ieraksta sākums ir vārsmā, vai ne. Vārdu kārtība teikumā runātu tam par labu." Analizējot atsevišķus vārdus, Buge starp citu saka: — „SumiR" liekas esam subjekts. Tas ir vārds Summars; „tuþ" nozīmētu miris, beigts; liekas kā saīsinājums no „tuþi". „Tuna", pēc manām domām, ir Dyna [Daugava]. „Asu" man izliekas bezjēdzīgs; varētu pieņemt grafisku vārda „usa" jeb „osa" samaiņīšanu ar vārdu „oss": grīva. — Buge šo akmeni uzskata par īstu 10. gadsimteņa darbu un ierakstu tulko: „Sumurs kala akmeni. Sumars mira austrumos pie Daugavas grīvas."

Ierakstu mēģināts lasīt un tulkot arī citādi. Tā kā šķiet, ka teikumam nav sākuma, tad daži rūnologi ir minējuši, ka tas varētu iesākties ar kāda karavīra vārdu. Vārdkopu „sumiR:tuþ" tad varētu tulkot ar „kas ir miris" — „sum iR tuþ". Šādā gadījumā vārds „asu" būtu jāpieņem kā jaunāka forma no senzviedru „hās", ar kuŗu apzīmēja militāru vienību (apmēram kā latviešiem: karadraudze), bet „Tune" (tuna) tad būtu šīs vienības vadonis: ...NN ir miris Tunes karadraudzē...

Vārdu „tuna" varētu arī saistīt ar kādu vietu Zviedrijā (piemēram, Tuna, Sigtuna, Eskilstuna) vai vienkārši ar kādu lielāku lauku sētu, jo „tuna" sākotnēji nozīmēja iežogotu vietu, sētu, pagalmu (vācu „Zaun", angļu „town"). Visi šie pieņēmumi ir minējumi, neapšaubot Daugavas versijas priōritāti.

Bez šī rūnakmens tai pašā novadā (Rönö härad) sastopami vairāki akmeņi, kuŗi nepārprotami stāsta par kara gaitām un sirojumiem uz Angliju un Grieķiju. Tā kā novads atrodas Nīčēpingas upes krastos, kuŗa ietek Baltijas jūŗā, un ir pazīstams ar Nīčēpingas pilsētu kā centru jau 11. gadsimtenī (toreiz gan tā bija tikai tirgus vieta, kā pats vārds norāda), varētu pieņemt, ka bojā gājušais ir bijis tirgotājs. Varbūt karotājs...

Vekholmas baznīcas rūnakmens

Tā atrašanās vieta bija Vekholmā (Veckholms kyrka, Veckholms sn., Uppland). Vekholmas baznīcas priekštelpā kādreiz bijis rūnakmens, par kuŗu zviedrs Dībeks (Dybeck) savā 1860. gada ceļojuma aprakstā žēlojas, ka Vekholmas pagasta īpatnējais rūnakmens, kas

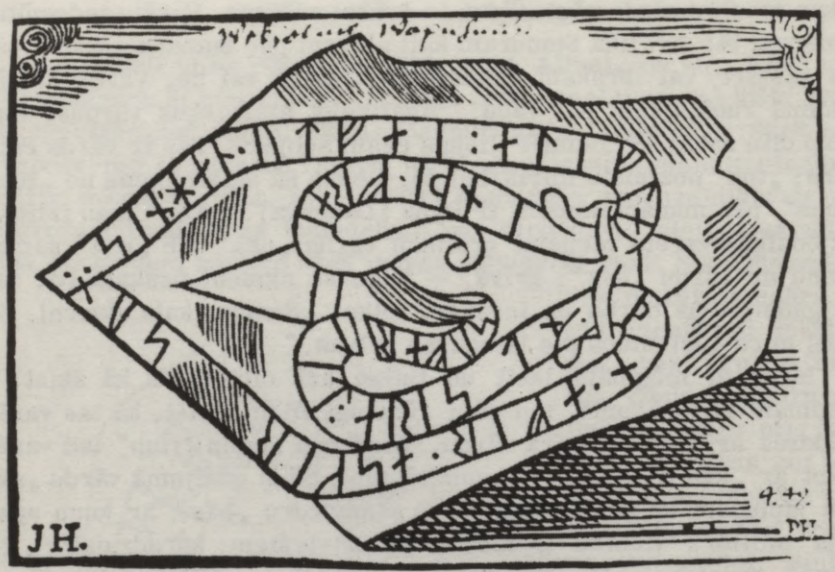

VEKHOLMAS RŪNAKMENS

bija gulējis baznīcas priekšnama durvīs, ir pazudis. Domā, ka tas izlietots baznīcas priekštelpas klona apsegšanai, jo rūnu lasījumi, kas ir saglabājušies, diezgan ievērojami viens no otra atšķiras, liecinot par rūnu neskaidrību nodiluma dēļ. Pavisam saglabājušies trīs dažādi rūnakmens attēli: J. Recēlija (Rhezelius) tintes zīmējums, Bureja (Bureus) vara grebums, P. Helgonija (Helgonius) un J. Hadorfa (Hadorph) kokgriezums. Neviens no tiem nedod īsti skaidru un nepārprotamu lasījumu. Pēc Buges domām, Helgonija un Hadorfa kokgriezums ir vislabākais:

sufar:lit:aristn.þin.afir.askir sun:sin:
han.utfai:alifla indi.frai

Buge raksta pirmo pusi tulko: Sufars:lika:iekalt:šo.pēc Asgira: dēla:sava (Sufars šo ierakstu lika iekalt par piemiņu savam dēlam Asgiram).

Ieraksta otro pusi bojāto un neskaidro rūnu dēļ var dažādi lasīt un tulkot, kā arī iespējami dažādi secinājumi. Brokmans (Broocman) domā, ka ieraksts darināts par piemiņu kādam karavīram, kas kritis Ingvara, tālbraucēja, (Ingvar viðförla) karapulkā. Viņš pieņem, ka

dēka sākusies Uplandē, un vārdu „frai" iedomājas kā apzīmējumu „no šejienes" (härifrån), t.i., no Uplandes, un ierakstu tulko: „Viņš izbrauca uz Liflandi (Vidzemi) no šejienes".

Eliass Vesēns (Elias Wessen) no, tā sauktajiem, Ingvara rūnakmeņiem, kuŗus Zviedrijā skaita apmēram 25, tikai sešus lokālizē Uplandē. Viņš nedomā, ka kāds no šiem sešiem vai pārējiem 19 būtu celts par piemiņu kādam no Ingvara karapulka, kas būtu kritis Latvijā.

Buge, balstoties uz ieraksta pēdējā vārda „frai", domā, ka kritušais ir piederējis pie vīkinga Froigera jeb Frēgera karapulka, un tulko: „Viņš krita Liflandē Frēgera pulkā". Savu tulkojumu Buge motīvē, pamatojoties uz vārda „alifla indi": — Liljegrens raksta „a Liflaindi", bet „landi" nevar rakstīt „laindi". Bez tam starp „lifla" un „indi" ir atstarpe, kuŗā pietiktu vietas divām rūnām. Arī starp „i" un „nþi" ir vieta vienai rūnai. Es domāju, ka tur vajadzēja būt „aliflati liþi", kas nozīmētu „a Liflandi liði Frakis" (Vidzemē Frēgera karapulkā). —

Buge pats savu lasījumu uzskata par nedrošu, piebilzdams, ka zīmējums, pēc kuŗa viņš vadījies, nav apmierinošs. Buges tulkojums: „Sufars lika celt akmeni Esgeram, savam dēlam. Viņš krita Vidzemē Frēgera karapulkā." Pēc Buges domām, Frēgers ir dzīvojis Uplandē un kopā ar saviem brāļiem — Urmeru un Urmulfu — kā arī citiem vīkingiem devies ķēniņa Emunda (Olava Šētkonunga dēla) uzdevumā uz Grieķiju, kur krituši abi viņa brāļi, bet Frēgers pats gājis bojā atpakaļceļā Sāmsalā. Ir pavisam 4 rūnakmeņi, par kuŗiem domā, ka tie attiecināmi uz Frēgera dēkā kritušajiem. Tā saukto, Frēgera akmeņu darinātāji, kuŗu vārdi ir zināmi, darbojušies laikā no 1025. līdz piecdesmitajiem gadiem, t.i., ķēniņa Emunda valdīšanas laikā. O. Montelijs šos ierakstus un Frēgera karа dēku vēlas attiecināt uz 11. gadsimteņa trīsdesmitajiem gadiem.

Sigtunas svaru kārba

Kārba (Viktdosa från Sigtuna, Uppland) tagad glabājas Stokholmas vēsturiskajā mūzejā (Stockholms Historiska Museum, Nr. 14513). Sigtuna ir vecākā Zviedrijas pilsēta. Tā dibināta ap 1000. gadu, lai aizstātu nezināmu iemeslu dēļ bojā gājušo Birku. Pilsētiņa nebija nocietināta ar valņiem vai mūŗiem. Tajā neatradās arī pils vai cietoksnis. Līdz 1187. gadam šeit rosījās dzīva tirdzniecība un kristīgās

misijas darbs. Par pilsētiņas izpostītājiem dažādās annālēs ir dažādas ziņas. Apgalvojums, ka postīšanas darbā piedalījušies arī kurši, līdz šim zināmā viduslaiku literātūrā apstiprinājumu nav guvis.

1911. gada vasarā kādā pilsētiņas dārzā izraka 10 cm platu un 7,8 cm augstu varņa kārbu, kuŗā uzglabāti rokassvariņi ar atsvariem. Ārpusē gar kārbas un tās vāka 1 cm platajām vertikālajām malām ir rūnu ieskrāpējums.

Vākā: tiarfR x fikaf x simskum x mani x skalar x þis[aR] x i[.....]ati x inuirmuntr x faþi x runor x þisar

Kārbā: fuhl x ualua x slait x faluan x fankauk x anasau[k]a

Rūnas ieskrāpētas skaidri. Vietā, kur vajadzētu būt it kā kādas zemes nosaukumam, teksts ir izdzisis. Ieraksta lasījums domstarpības nerada, bet atsevišķo vārdu tulkošanas iespējas dod teksta saturam divas dažādas versijas. O. fon Frīzens tulko:

Vākā: Djervs šos traukus ieguva no sembu vīra ..... zemē. Vermunds šīs rūnas ieskrāpēja.

Kārbā: Putns saplosīja laupītāju līķa bālumā. Varēja redzēt, kā maitu ērglis (dzeguze) brieda.

Apcerot kārbas ierakstu detaļās, Frīzens starp citu pieļauj iespēju, ka „sembu vīrs" varētu tikt tulkots kā „zemgaļu vīrs". Ieraksta saturu Frīzens izskaidro kā tirdzniecisku darījumu un brīdinājumu tam, kas šo kārbu gribētu nolaupīt: tam klātos tāpat kā laupītājam līķa bālumā, kuŗu plosīja maitu putns. Kārbas ieraksts, pēc Frīzena domām, ir dzejas rindu pāris īslandiešu pantmērā:

Fugl velva sleit fǫlvan:
fann gauk a nas auka.

Ēriks Brāte (Brate), kas tāpat kā Frīzens ir valodnieks, izsakās: „Kaut gan es cienu viņa [Frīzena] asprātību un zināšanas, viņš mani tomēr nevar pārliecināt, ka būtu šo rindu nozīmi pareizi uztvēris". Nekavējoties pie Brātes rūnoloģiskās argumentācijas, jāpiemin, ka „simskum mani" viņš tulko: „zemgaļu vīrs no Zemgales", kam svaru kārba atņemta kā karņa laupījums. Dzejas rindu pārī viņš saskata minētu nevis laupītāju, bet kritušus karņotājus. Savu versiju viņš pierāda ar atsevišķu vārdu analizi, atsaucoties uz īslandiešu dzejnieku Sigvatu:

„Ir vilinājums šo rindu pāri piedēvēt tieši viņam, pieņemot, ka šīs rindas iederējušās viņa sacerētajā godināšanas dziesmā ķēniņam Anundam Jākobam, kuŗu Sigvats piemin savā dzejā „Skaldatal". To viņš, domājams, sadzejojis starp 1031. un 1035. gadu, uzturēdamies ķēniņa galmā Zviedrijā. Varbūt, ka ieskrāpētajās rindās pieminēts tieši tas Anunda sirojums Zemgalē, par kuŗu stāsta Ingvara, tālbraucēja, sāga." Brātes tulkojums:

Djervs šos traukus ieguva [kā laupījumu] no
kāda zemgaļu vīra Zemgalē [zemgaļu zemē].
Vermunds šīs rūnas ieskrāpēja.
Putns plosīja bālos kritušo pulkus:
varēja redzēt maitas ērgli, kā tas brieda.

Par iestarpināto Zemgales vīru, kas rūnu tekstā nav minēts, Brāte paskaidro, ka trūkstošais zīmju skaits šeit ir 9, kas labi atbilst vārdam „simkala" ([simkala x l]ati — zemgaļu zemē).

Brāte iet vēl tālāk svaru kārbas ieskrāpējuma interpretācijā. Viņš pieļauj iespēju, ka kārbas īpašnieks Djervs varētu pats būt piedalījies cīņā ar zemgaļiem. Vermunds to it kā būtu zinājis un, Djervu godinot, ieskrāpējis atmiņā saglabāto Sigvata vārsmu.

Ja „simskum mani" tulkojums par „zemgaļu vīru" loģiski atbilstu Mērvallas rūnakmenī iekaltā vārda „Simkala" nozīmei un šī vārda ievietošana trūkstošo rūnu vietā uzskatāma par minējumu labā ticībā, tad Brātes pārējā norišu konstrukcija liekas par daudz pārdroša, lai būtu ticama.

Dzegužakmens

Šī rūnakmens (Göksten) atrašanās vieta ir Nesbiholmā (Näsbyholm, Härads sn., Åkers hd., Södermanland). Masīvais granīta laukakmens savu vārdu ieguvis no tajā iekaltā attēla, kas rāda kādu epizodu no ģermāņu sāgu varoņa Sigurda Fafnisbana (pūķa Fafnes nogalinātāja) dzīves, kad putni tam atklāj svarīgu noslēpumu.

Pūķa ķermenī iestrādātās rūnas pašas par sevi ir labi saredzamas, bet ir nepārvaramas grūtības tās sasaistīt saprotamos vārdos un loģiskā teikumā. Buge pieņem, ka rūnu iekalējs, vai nu nemākulības, vai citu iemeslu dēļ, vārdos ir sagrozījis rūnu kārtību, kā arī šķietami nemotīvēti dažos vārdos iestarpinājis „i" rūnu un dažos apmainījis „n" rūnu pret „a".

DZEGUŽAKMENS

Bez tam dažās vietās akmenī rūnu lasīšanu traucē rupjie kvarca kristalli, bet ziemeļu sānos tam nolūzis kāds gabals ar daļu no rūnu iekaluma, kas pazudis. Uz neliela nolūzuma fragmenta atrodas tie rūnu sagrupējumi, no kuŗiem it kā varētu izlobīt Zemgales vārdu. Minēto iemeslu dēļ ir radušies vairāki atšķirīgi lasījumi un tulkojumi.

Lasījums akmenī: ...iuraRi:kaum:isaio:raisti:stai:ain:þansi:at:þuaR:fauþr:sloþn:kbrat:sin:faþu...

Lasījums nolūzušajā fragmentā: uli:hano:msi

Valodnieks K.Sēve (Carl Säve), mainot vārdu kārtību un lasot dažas rūnas citādi nekā augšējā lasījumā, dabū: „Isaio cēla akmeni viens pats par piemiņu Thuaram, Slodes tēvam, un Brantam, savam tēvam... Rūnas ieskrāpēja Iurars no Kaumas."

Ar daudz lielāku iedrīkstēšanos tekstu lasa un tulko Buge, pats izteikdamies: „Šis ir ļoti pārdrošs mēģinājums". Viņa lasījums:

ruaR kuma son raisti stain þansa at uþar fauþr sloþa ak abtr sin faþu[r] [k]uli han o sim[kalum skifti].

„Roars, Gumes dēls, šo akmeni cēla par piemiņu Audaram, Slodes tēvam, un savam tēvam. Zeltu viņš Zem[galē ieguva].

Pret abiem šiem tulkojumiem vērsti pamatoti kritikas iebildumi. Pilnīgi nepārprotami ir vārdi to secībā: raisti:stai:ain:þansi:at: þuar:fauþr.....:sin faþu[r]... (cēla akmeni šo priekš Duara [Audara], tēva..... sava tēva). Vārdi „Gumes dēls" ir vienkāršs pieņēmums. Līdzīgi ir arī ar „Slodes tēvu". Vārdu „Sloþa" Sēve dabū, mainot iekaluma pēdējo rūnu „n" pret „a" un, tāpat kā Buge, apmainot rūnas vārdā „iuraRi", dabū „ruaR", un „þuaR" vietā „Audar".

Tikpat pārdroši Buge tulko iekalumu nolūzušajā fragmentā. No „uli:hano:msi" viņš dabū „kuli:han:o: simkalum skifti". Rūnkopu „uli"viņš uzskata par pārpalikumu no vārda „guli", „iuli" jeb „kuli", kas nozīmētu „zelts". Rūna „g", resp. „i" vai „k" gājusi bojā nolūzuma dēļ. „hano" varētu tulkot kā vietniekvārdu „viņš", ja tā beigās neatrastos „o" skaņas apzīmētāja rūna. Buge tāpēc šo „o" atdala un to tulko prepozicijas „iekš" nozīmē. „msi" viņš pieņem kā rūnu kārtības sagrozījumu no „sim", kas savukārt būtu vārda „simkala" saīsinājums. No šiem trim apšaubāmas kvalitātes vārdiem labākā gadījumā varētu veidot tikpat apšaubāmu teikumu: „kuli han o simkalum" (zeltu viņš Zemgalē...).

Trūkstošo darbības vārdu, kas teikumam piešķirtu jēgu, Buge piekonstruē, vadoties no citiem rūnu ierakstiem, kuŗos darbības attiecība pret zeltu ir nepārprotama. Var sacīt, ka Buge visā „uli: hano:msi" rekonstruēšanā ir vadījies no stereotipiem ierakstiem (iekavās attiecīgo rūnu atrašanās vieta):

„...:i:krikum:iuli:skifti" (Grinda, Spelviks sn., Rönö hd.)
„...:i:krikium:uli:skifti" (Rycksta, Råby sn., Rönö hd.)
„...:a:aklati:kialti:skifti" (Grinda, Spelviks sn., Rönö hd.)

Trūkstošais darbības vārds tātad ir „skifti", kas šeit minētos gadījumos nozīmē „iegūt" (Grieķijā, resp. Anglijā zeltu iegūt).

Zinot, ka ziemeļzemju „zelta laiks" bija ap 400—500. gadu un ka vīkingu laikos zelta ieplūdums Skandinavijā bija pilnīgi apstājies, zelts šajos ierakstos ir lietots pārnestā nozīmē, attiecinot to uz

mantu un vērtslietām vispār, bet uz sudrabu speciāli. Tā 991. gadā angļi ziemeļzemju vīkingiem bija spiesti izsniegt „atkāpšanās naudu" 10.000 mārciņu apmērā, 994. gadā — 16.000 mārciņu, 1002. gadā — 24.000 mārciņu, 1007. gadā — 36.000 mārciņu un 1012. gadā ne mazāk kā 48.000 mārciņu sudraba! Ja viena mārciņa sver 400 gramu, tad viegli aplēst ziemeļnieku ienākumus laupītāju darbā. Šī ir izdarība, ko rūnakmeņos apzīmē par „gulli skifti".

Savāda tādēļ izliekas „zosu akmenī" iekaltā rūnu teksta līdzšinējā latviskā interpretācija: „Gumas dēls Roars cēla šo akmeni par piemiņu Slodes tēvam Audaram, kas dalīja zeltu Zemgalē".

Ja patīk, var jau vārdu „skifti" tulkot arī kā „dalīt", bet nav jāaizmirst paskaidrot, ka tā bija salaupītā dalīšana pašu laupītāju starpā.

Pamatojoties uz Buges konstruētā tulkojuma, nav nekāda stingra pamata ierakstu attiecināt uz Zemgali vai kādu citu zemi. Tāpat viņa piekārtais „skifti" teikuma beigās ir mēģinājums iztaisīt kaut ko no nekā. Teksta saturs saskaņā ar Buges lasījumu un tulkojumu būtu: „Roars, Gumes dēls, šo akmeni cēla par piemiņu Audaram, kas bija Slodes tēvs, un [arī] savam tēvam. Viņš [Roara tēvs] Zemgalē ieguva bagātību [eventuāli sudrabu], saņemot savu laupījuma daļu."

Grēnstas rūnakmens

Grēnstas (Grönsta, Klosters sn., Öster Rekarne hd., Södermanland) rūnakmens ir pazudis, bet senākajos rūnoloģiska rakstura darbos — BAUTIL, RANSAKNINGAR, RUNVERSER — tā kādreizējā atrašanās vieta ir norādīta Grēnstas tīruma uzkalniņā. Teksts ir bijis iekalts 1,88 m augstā un 1 m platā laukakmenī:

sin faþur:raisti:stain:þansi:at þurstain:fauRi:maisi:

Tā kā akmens ir gājis bojā, tad nav iespējams pārbaudīt lasījuma pareizību, bet, ja pieņem, ka lasītais atbilst iekaltajam, saturs izrādās pilnīgi neizprotams. Lai tiktu pie kaut cik saprotama tulkojuma, tāpat kā citos gadījumos jāizlīdzas ar konstrukciju, ņemot par piemēru līdzīgi formulētus iekalumus citos rūnakmeņos.

Buge par tekstu izsakās: „Pirmais vārds man izliekas neiespējams, bet pēdējie divi — tā, kā tie uzrakstīti — bezjēdzīgi. Pieņemu,

ka vārdā „sinfaþur" notikusi rūnu samainīšana no vārda „frustain", kas būtu personas vārds — Frøystain [Freistain, A.K.]. „fauRi : maisi" būtu jāsaprot kā „faur i saimi" (for i Semi), kas nozīmētu: brauca uz Semlandi".

Buges konstruētais tulkojums tad izskatītu: Freistains šo akmeni cēla Sembas braucējam Torstenam. Buge pieļauj arī mazāk akceptējamu iespēju, ka „for i Semi" varētu nozīmēt „brauca uz Zemgali".

GRĒNSTAS RŪNAKMENS

Izņemot rūnakmeni Gotlandē, pārējie ieraksti ir priekšmetos no Viduszviedrijas — Svealandes jeb, kā to sauca vīkingu laikos, Svitjodas. Visi rūnu darinājumi ir no 11. gadsimteņa. Vekholmas baznīcas rūnakmens zīmējums liek domāt, ka ieraksts ir kalts 10. gadsimtenī, un tas ir vienīgais, ko var tulkot kā piemiņas ierakstu karā kritušam vīkingam. Šāds tulkojums pie tam arī ir tikai pieņēmums — ja „frai" var akceptēt par īpašvārdu „Frēgers". Mērvallas ieraksts runā par zemnieku — tirgotāju, nepieminot miršanas vietu un veidu.

Visos tekstos Latvijas vietvārdi norāda uz zviedrisku izcelsmi. Izņēmums ir Zemgale (Simkala), kas ir latviskas cilmes. Ieraksti piemin vietvārdus Kurzemē, Vidzemē un Zemgalē.

VĒRES

[1] Atsevišķie punkti (turpmākos ierakstos kōls un krusts) atdala vārdus vienu no otra. Punkti un burti iekavās apzīmē trūkstošās rūnu zīmes.

[2] Egils saga Skallagrimssonar ved Finnur Jonsson (København 1886). Egils saga Skalla-Grímssonar. Sigurður Nordal (Reykjavik 1933). Egil Skallagrimssons saga. Hj.Alving (Stockholm 1959).

LITERĀTŪRA

J.Peringskiöld, MONUMENTA SVEO-GOTHICA (Kungliga Biblioteket, Stockholm).

J.G.Liljegren, VERSAR SKRIFNE MED RUNOR (Stockholm 1820).

R.Dybeck, SVENSKA RUNURKUNDER I (Stockholm 1855).

E.Brate, SVENSKA RUNRISTARE (Stockholm 1926).

S.Bugge, RUNVERSER (Stockholm 1891).

J.Göransson, BAUTIL (Stockholm 1750).

C.Säve, GUTNISKA URKUNDER (Stockholm 1859).

A.W.Brøgger, H.Sheteling, VIKINGESKIPENE (Oslo 1950).

O.von Friesen, UPPLANDS RUNSTENAR (Stockholm 1913); „Runinskrifter på en koppardosa", FORNVÄNNEN (Stockholm 1912); „Var restes runstenarna?", ibid. (Stockholm 1942).

B.Landström, SKEPPET (Stockholm 1961).

NORDISK GULDSMIDE (Stockholm 1964).

SVERIGES RUNINSKRIFTER. Upplands runinskrifter 3:1 (Stockholm 1949). Södermanlands runinskrifter I, 3:1, 3:2; II, 3:4 (Stockholm 1924—1936).

GOTLANDS BILDSTEINE II (Stockholm 1942).

S.B.F.Jansson, RUNINSKRIFTER I SVERIGE (Stockholm 1963).

KULTURHISTORISK LEXIKON FÖR NORDISK MEDELTID (København-Oslo -Stockholm). Joprojām turpina iznākt.

NORDISK FAMILJEBOK (Malmö 1951—1955).

O.Montelius, „Svenska runstenar om färder österut", FORNVÄNNEN (Stockholm 1914).

A.Švābe, SENĀS LATVIJAS VĒSTURES AVOTI II (Rīgā 1937); (ed.), LATVJU ENCIKLOPĒDIJA (Stokholmā 1950—1955).

E.Dunsdorfs, MŪŽĪGAIS LATVIEŠU KAŗAVĪRS (Melburnā 1967); SAKTU STĀSTI (Melburnā 1966).

U.Ģērmanis, LATVIEŠU TAUTAS PIEDZĪVOJUMI (Stokholmā 1959).

[A.Spekke], LATVIJAS VĒSTURE (Stokholmā 1948).

F.Zālītis, LATVIJAS VĒSTURE (Vācijā 1947).

F.Balodis, DET ÄLDSTA LETTLAND (Uppsala 1940).

VALODA UN LITERĀTŪRA

LATVIEŠU VALODA KVANTITĀTĪVĀS LINGVISTIKAS GAISMĀ

Velta Rūķe

I

Valodas pētītas jau senajā Grieķijā un Indijā: jau pirms 2000 gadiem valodnieki interesējušies par gramatikas likumiem, analizējuši teikumu uzbūvi, skaidrojuši vārdu etimoloģiju. Priekš kādiem 100 gadiem dzima vēsturiski salīdzināmā skola, kas par galveno pienākumu izvirzīja pētīt valodu attīstību, meklēt radniecīgo valodu sākumus kopējā pirmvalodā, skaidrot skaņu un formu pārvērtības laiku gaitā. Romantisma ziedu laikos tas izvērtās par vienu no visvairāk iemīļotajiem valodnieku uzdevumiem.

Pēc Otrā pasaules kara, izveidojoties informācijas mācībai, arī valodniecībai nāca klāt jauns darbalauks. Valoda kā viens no svarīgākajiem saziņas līdzekļiem dabiski iekļāvās jaunajā informācijas jeb saziņas mācības nozarē. Mūsu dienās varbūtību teorija un matēmatiskā statistika kļuvušas nepieciešams instruments arī valodniecībai, un ir izteiktas domas, ka tieši matēmatika un lingvistika, kā uzsvēra kāds no runātājiem 1967. gada rudenī Pasaules valodnieku kongresā Bukarestē, būs galvenās nākotnes zinātnes, no kuŗu auglīgās sadarbības gaidāmi nozīmīgākie ieguvumi cilvēcei.

Ieviešot matēmatiskās metodes valodu pētniecībā, zinātnieki bija vēlējušies pārvērst lingvistiku par eksaktu zinātni, lai šī mērījamā un skaitļos izsakāmā valodniecība („kvantitātīvā lingvistika"), apstrādājot valodas faktus, tādējādi iegūtu lielāku precīzitāti un objektīvitāti, kā arī panāktu lielāku drošības pakāpi, balstot pētījumu rezultātus uz ārkārtīgi plaša izmantotā materiāla. Tieši pēdējais noteikums ļāva kvantitātīvās lingvistikas nozarei īsti uzplaukt tikai pēc kara, kad kļuva pazīstamas elektroniskās skaitļojamās mašīnas, jo ar rokām vien īsā laikā nav pa spēkam veikt nepieciešamās aplēses par stipri plašu teksta materiālu. Tamlīdzīgas aplēses ir nepieciešami priekšdarbi dažādiem pasākumiem praktiskā laukā — gan konstruējot automatiskās tulkojamās mašīnas, gan sintezējot runu, gan ražojot aparātus mechaniskai rokrakstu šķirošanai, kā arī telefōna un telegrafa tīkla uzlabošanai.

Pašā pēdējā laikā dzirdēti arī iebildumi, ka valodniecības īstais lauks tomēr meklējams sociālā, psiholoģiskā un intelektuālā plāksnē un ka matēmatiskie dati vieni paši gan rāda, piemēram, formu biežumu utt., bet līdz šim maz ko varējuši pateikt par šo formālo elementu saturu un jēgu, par valodas dziļāko būtību. Jādomā, ka nākotnē, meklējot izlīdzinājumu starp dažādajām zinātniskajām metodēm, arī kvantitātīvajai lingvistikai izdosies atrast savu īsto vietu zinātnē, kur tās devums būs visauglīgākais.

II

Viens no kvantitātīvās lingvistikas nozarojumiem ir valodas statistika. Lai labāk izprastu, kas ar šo metodi paveikts, pētījot mūsu valodu, uzmetīsim vispirms lielās līnijās šās zinātnes nozares vēsturi.

Vērtēt valodas parādības no kvantitātīvā viedokļa nebūt nav mūsdienu atklājums: šās ievirzes sākumi meklējami jau pirms kādiem 100 gadiem. Tāpat kā par valodas patoloģiju un bērnu valodu pagājušā gadsimtā interesējās sevišķi ārsti un psihologi, arī valodas statistikā pirmo darbu veica nevis profesionāli valodnieki, bet matēmatiķi un stenografi. Matēmatiķis bija, piemēram, Andrejs Markovs, kas 1913. gadā publicēja pētījumu par vokāļu un konsonantu frekvenci Puškina JEVGEŅIJĀ OŅEGINĀ. Pēc 44 gadiem šo Markova pētījumu izmantoja Amerikas lingvists Gustavs Herdans (Herdan), kas izdarīja līdzīgas burtu aplēses par JEVGEŅIJA OŅEGINA anglisko tulkojumu, lai pēc tam salīdzinātu burtu skaitliskās attieksmes krievu un angļu valodā un pamatotu ar tām prasību pēc angļu rakstības reformas.

Stenografi, kam ikdienas darbā bija tieši jāsaduras ar vārdu dažādo biežumu un jāmeklē vienkāršāk uzrakstāmas saīsinājumu zīmes taisni tiem vārdiem un vārdu kopām, kas runā atkārtojas ik uz soļa, pirmie veica priekšdarbus vārdu biežuma vārdnīcām. Tais stenografijas sistēmās, kas radās ap šā gadsimta sākumu, svarīga bija ne vien vārdu, bet arī morfēmu frekvence. Milzīgo izdevumu HÄUFIGKEITSWÖRTERBUCH DER DEUTSCHEN SPRACHE 1897-98, kura pamatā ir apmēram 11 miljoni vārdu sakarīgā tekstā, bija veidojis stenografu kollektīvs pats savām aroda vajadzībām. Stenografs bija arī francūzis Estū (J.H.Estoup), kas kopā ar Cipfu (G.K.Zipf) vēlāk atklāja pirmās rēgulas par vārdu izkliedi. Ievērojams ir arī

zviedru, slavu, īpaši čechu, kā arī latviešu stenografu devums kvantitātīvai lingvistikai tās sākuma posmā.

Par pirmo biežuma vārdnīcu pasaulē uzlūko ķīniešu hieroglifu vārdnīcu, ko 1861. gadā sastādījis Geimbls. Ap gadsimtu miju parādījās jau pieminētā Kēdinga (F.W.Kaeding) vārdnīca par vācu valodu (1897-98); 1921. gadā tai sekoja angļu (E.L.Thorndike, A TEACHER'S WORD BOOK), kas aptvēra 20.000 biežākos vārdus no kādiem 10 miljoniem sakarīgā tekstā skaitītiem vārdiem; 1929.gadā — franču (E.Vander Bake, FRENCH WORD BOOK). Mūsu dienās šādas vārdnīcas jau sastādītas vai vēl top par gandrīz vai visām kultūrvalodām.

Pirmā latviešu valodas biežuma vārdnīca iespiesta 1966. gadā: T.Jakubaite, D.Kristovska, V.Ozola, R.Prūse, N.Sīka, LATVIEŠU VALODAS BIEŽUMA VĀRDNĪCA. 1.sējums. Tehnika un rūpniecība (Rīgā 1966), 622 lpp.

Tā sastādīta ZA Valodas un literatūras institūta matēmatiskās lingvistikas laborātorijā. Pirmais publicētais sējums veikts ar roku darbu, bet nākošo divu sējumu sastādīšanā tiek lietota ESM skaitļošanas technika. Par avotiem izmantota pēdējo 15 gadu zinātniski techniskā literatūra latviešu valodā, ņemot paraugus no enerģētikas, elektrotechnikas, radioelektronikas, mašīnbūvniecības, celtniecības un citām apakšnozarēm, kopā 292 izlases ar 1000 vārdlietojumu katrā. Neizmantotas palikušas publikācijas ārpus Latvijas, tāpat arī pirmskaŗa darbi. Ja ievēro, ka leksika ir viens no vismainīgākajiem elementiem valodā un ka strauji mainās arī atsevišķo leksisko elementu lietošanas biežums, rodas dibināts jautājums, vai publicētā vārdnīca tikpat labi atspoguļo arī Latvijas laika zinātniski technisko literatūru.

Vārdnīcu veido divi saraksti: 1) biežuma saraksts, kas dod nepilnus 7000 vārdu dilstošā biežuma secībā, sākot ar visbiežākajiem (un, ar, būt, tas, no, kas, arī, uz, šis, kuŗš, varēt, vai, par, pēc, darbs, kā, liels, ka, ja, bet, līdz, lietot, viens, lai, laiks, tad, šāds, nebūt, ūdens, viss...), un 2) alfabētiskais vārdu saraksts, kur pie katra vārda atzīmēts tā biežums atsevišķās zinātnes nozarēs, kā arī visās šais „apakšvalodās" kopā. Vārdu sarakstā ietilpināti arī tekstos sastaptie īpašvārdi.

Biežuma vārdnīcu praktiskā jēga slēpjas atzinumā, ko atklāja Kēdings un vēlāk precīzēja P.Girō (Guiraud), proti, ka nepieciešams

zināt samērā niecīgu, bet piemēroti izraudzītu vārdu skaitu, lai varētu orientēties *visos* šās valodas tekstos. Tā jau pirmais tūkstotis visbiežāko vārdu sedz 70—80 % vārdu ikvienā brīvi izraudzītā tekstā. Procentu skaits nedaudz variē katrā valodā; latviešu techniskajā literātūrā tas ir ap 70 %, kas nozīmē, ka, zinot šo tūkstoti techniskajos rakstos visbiežāk lietoto vārdu, ikvienā šās nozares latviskajā tekstā caurmērā no katriem 100 vārdiem nesaprotami būs tikai 30.

Jūtamākas svārstības rāda dažādie valodas *stili*. Tā, piemēram, pēc N. P. Vakara publicētās krievu frekvences vārdnīcas, jau pirmie 360 vārdi ikdienas sarunās sedz 73 %, kas nozīmē, ka sarunvalodā lietojamais vārdu krājums ir šaurāka apjoma nekā literārā valodā. Vispār, vārdu biežums liekas esam apgrieztā proporcijā kopējam vārdu skaitam visā attiecīgajā nozarē (pēc zviedru stenografa Melīna sastādītajām tabulām redzams, ka jau pirmie 12 kancelejas valodā visbiežāk sastopamie vārdi aptver turpat vai ceturto daļu (22 %) visa šās speciālās nozares vārdu krājuma!).

Biežuma vārdnīcas plaši izmanto paidagoģiskiem nolūkiem, sastādot, piemēram, tekstus jauniesācējiem, lai tie pirmajās stundās iepazītos ar visvairāk lietotajiem vārdiem, pēc tam pakāpeniski — pēc dilstošās frekvences — papildinātu vārdu krājumu ar mazāk parastiem. Protams, sastādot īstu kādas valodas biežuma vārdnīcu, nepietiek tikai mechaniski sakopot statistiskās aplēsēs dabūtos vārdu sarakstus; tie mērķtiecīgi jānoapaļo un jāpapildina, piemēram, uzņemot visus skaitļus no 1 līdz 10, kaut arī ne visi tie konstatēti ar to pašu biežuma pakāpi.

III

No tām skaitāmām un mērījamām vienībām, ar ko nodarbojas valodas statistika, pētniekus tātad vispirms interesēja *vārds*. Jau pirmie valodas statistiķi ievēroja zināmu likumsakarību starp vārda frekvenci un vārda formu. Pēc Girō formulētās rēgulas, visbiežākie vārdi mēdz būt visīsākie. Piemēram var noderēt biežāko vārdu virknes zviedru (och, i, att, det, jag, en, på, den, som, till, för, är ...), franču (a, ce, cela, en, le, la, leur, être ...) un mūsu pašu valodā, piemēram, zinātniski techniskā literātūrā (un, ar, būt, tas, no, kas, arī, uz, šis, kurš, varēt, vai, par, pēc, darbs, kā ...),

kur ļoti biežie vārdi ir ne vien īsi, bet arī vienkārši pēc savas uzbūves: parasti sastāv vai nu no vienas pašas fonēmas, vai no vokāļa un konsonanta (un, ar, no, uz, kā), bez kādiem līdzskaņu sastrēgumiem utt.

Viens no funkcionālās un statistiskās lingvistikas tēviem Cipfs domājās atradis arī zināmu sakaru starp kāda vārda dažādajām nozīmēm un šā vārda relātīvo frekvenci, ko viņš izteica ar matēmatisko formulu $m=\sqrt{F}$, kur m apzīmē kāda vārda dažādās nozīmes, bet F attiecīgā vārda biežumu valodā. Minētā Cipfa formula gan vēlāk kritizēta, norādot, ka tā nav piemērojama pirmajiem 20 visparastākajiem vārdiem; bez tam Cipfs savās aplēsēs izmantojis tikai vārdnīcās atzīmētās nozīmes, kas tur var būt iekļuvušas diezgan nejauši.

Augstāk dotie piemēri rāda arī, ka starp visbiežākajiem vārdiem dominē, t.s., konstrukciju vārdi (prepozicijas, pronōmeni, konjunkcijas un partikulas), kamēr jēgpilnie vārdi stipri variē atkarā no tā, par ko kāds pašlaik runā. Samērā neseni pētījumi (R.-D. Keil) atklāj, ka no tematikas visvairāk atkarīga substantīvu izvēle, kamēr verbu frekvenci satura maiņa ietekmē mazāk.

Analizējot LATVIEŠU VALODAS BIEŽUMA VĀRDNĪCĀ pirmo 1000 vārdu (no 292.000 vārdlietojumiem, 45.211 vārdformām un 13.319 pamatformām), redzam, ka 30 % veido šie konstrukciju vārdi (prievārdi, saikļi, partikulas, vietniekvārdi), piemēram: a) ar, no, uz, pēc, par; b) un, vai, ka, ja, bet, jo; c) vai, lai, kā; d) tas, kas, šis, kurš, šāds, viss. Pārējie vārdi raksturo zinātnisko valodu vispār, jo sastopami visās jeb gandrīz visās „apakšvalodās". Starp biežākajiem verbiem atrodami: būt, varēt, lietot, nebūt, tikt, izmantot, iegūt, dot, izdarīt, saukt, atrasties, izgatavot, rasties, parādīt, novietot, nosacīt, notikt, radīt, sastāvēt, veikt, pieņemt, atbilst, izveidot, strādāt, samazināt(ies), redzēt, noteikt, paredzēt, saturēt, palielināt, salikt, sasniegt, savienot, nodrošināt, ieslēgt, darboties, uzstādīt, aprēķināt, apstrādāt, pieaugt, saistīt, izstrādāt, sākt u.c.

No adjektīviem var minēt: liels, mazs, augsts, mitrs, atsevišķs, galvenais, vienkāršs, labs, jauns u.c.

No substantīviem: darbs, laiks, ūdens, detaļa, mašīna, gadījums, temperatūra, spriegums, strāva, veids, virsma, process, vieta, daļa, piemērs, zīmējums, sistēma, attēls, materiāls, schēma,

gaiss, gāze, izmērs, enerģija, koks, ātrums, ķēde, iekārta, spiediens, jauda, stāvoklis, elektrons, lielums, ražošana, ceļš, gals, skaits, pretestība, punkts, apstāklis, virziens, gads, metāls, tips, konstrukcija, attēls utt.

Vairāk kuriozitātes dēļ var atzīmēt, ka analizētajos zinātniski-tehniskos rakstos pirmajā tūkstotī biežāko vārdu ir arī pāris īpašvārdu: Rīga, Latvijas PSR (79 reizes) un Latvija (50 reizes).

Līdzšinējās biežuma vārdnīcas balstās uz rakstītiem tekstiem un atspoguļo vārdu frekvenci koptā literārā valodā. Ap 1960. gadu, kad Amerikā sāka dzīvāk interesēties par svešvalodu mācību skolās, atklājās, ka, mācot studentiem saprast dzirdēto un pašiem brīvi sarunāties, nepieciešama arī statistika par ikdienas runā visparastākiem vārdiem. 1966. gadā nāca klajā N. P. Vakara A WORD COUNT OF SPOKEN RUSSIAN, kur autors par sarunvalodas paraugiem bija izmantojis dialogus reālistiska satura lugās. Salīdzinot šo Vakara krievu sarunvalodas vārdnīcu ar līdzīgām studijām par krievu literāro valodu, redzam milzu starpību, kas rāda, cik atšķirīga ir vārdu un gramatisko formu izkliede rakstītā tekstā no vienas puses un brīvā runā no otras puses. Kvantitātīvās lingvistikas nopelns ir tas, ka tā spēj šo atšķirību izteikt objektīvos skaitļos. Atšķiras ne tikai teikumu garums (sarunvalodā dominē īsi, vien-, div- un trīsvārdu teikumi), bet arī gramatisko formu frekvence (piemēram, ikdienas runā 1. un 2. persona ir biežāka par 3. personu, kamēr rakstu valodā — otrādi), kā arī vārdu biežums (vārds, kas visai parasts rakstītā tekstā, var tikai retumis parādīties ikdienas runā, un otrādi).

Latviešu sarunvaloda ar statistisko metodi vēl nav pētīta.

IV

Taču vārds saistījis valodnieku interesi arī no cita viedokļa. Dažādās valodās izdarīti pētījumi par vārda caurmēra garumu — pēc zilbju vai pēc skaņu (un burtu) skaita.

Vārdu caurmēra garums var raksturot gan atsevišķu valodu, gan veselu valodu grupu. Analitiskās valodās vārdi mēdz būt visumā īsāki nekā sintetiskās. Indoeiropiešu valodu grupā latviešu valoda ieņem vidus stāvokli starp vācu un krievu valodu un stāv diezgan tuvu grieķu un čechu valodai (vārdā caurmērā ir 2,14 zilbes). Vārdu garums atkarīgs arī no attiecīgā žanra: dzejā mēdz lietot īsākus vārdus

nekā prozā, sarunas valodā — īsākus nekā literārajā valodā. Valodu vēsturiskā attīstība rāda, ka laiku gaitā indoeiropiešu valodās vārdu caurmēra garums samazinās. Taču, pretēji šim vairāku valodnieku uzsvērtajam ekonomiskajam principam, dažās valodās var vērot arī pretēju tendenci. Tā krievu valodā pārdesmit gadu laikā vārdu caurmēra garums rakstītos tekstos pieaudzis no 2,30 līdz 2,74 zilbēm.

Arī vārdu šķiru procentuālā sadale visās valodās nav viena un tā pati, piemēram, substantīvu un verbu skaitliskais samērs sakarīgā tekstā vienā valodā var būt citādāks nekā otrā. Renskis (Renský) pētījis angļu un čechu valodu no šā viedokļa un noskaidrojis, ka angļu valoda visumā nōminālāka nekā čechu, bet abām valodām kopīga pazīme ir substantīvu biežāks lietojums zinātniskā prozā, kamēr dzeju — tiklab angļu, kā čechu valodā — raksturo verbālāka izteiksme.

Latviešu vārdu garumu pētījis K.Karulis un R. un E.Drilļi. Kaut gan abi autori nav analizējuši gluži tos pašus rakstniekus, pētījumu rezultāti rāda ļoti līdzīgu ainu. Pēc Karuļa, latviešu vārdu caurmēra garums ir 2,19 zilbes: dailliterātūrā 1,94, pārējā literātūrā — 2,57. Drilļu pirmajā apcerē („Latviešu valoda informācijas teorijas gaismā", Latviešu humānitāro zinātņu asociācijas RAKSTU KRĀJUMĀ II, 138—151. lpp.) izraudzīti tikai 7 latviešu rakstnieku prozas darbi, kur vidējais zilbju skaits vārdā izrādījies 2,009.

Tāpat kā citās valodās, arī latviešu dailliterātūrā tiek lietoti caurmērā īsāki vārdi nekā zinātniskās vai publicistiskās apcerēs, prozā — garāki nekā dzejas valodā, atkārtotā runā sastopami īsāki vārdi nekā vēstījuma daļās. Drāmatiskos sacerējumos vārdu caurmēra garums aptuveni līdzinās vārdu garumam prozas darbu fragmentos ar atkārtotu runu. Karulis bija salīdzinājis divas Blaumaņa noveles: „Nāves ēnā" (fragmentu) un „Andriksonu" (fragmentu), pie tam konstatējis, ka pirmajā tekstā, kur ļoti daudz atkārtotas runas, vārdu caurmēra garums ir mazāks.

Plašāku pētījumu tieši par Blaumaņa valodu pēc tam veica Elza un Rūdolfs Drilļi ar nolūku noskaidrot starpību 1) starp Blaumaņa drāmu un viņa prozas valodu, 2) starp Blaumaņa un Raiņa drāmu, kā arī 3) noteikt Blaumaņa vietu citu latviešu rakstnieku vidū. Analizei bija ņemtas drāmas SESTDIENAS VAKARS un INDRĀNI, no novelēm „Nāves ēnā". Izrādās, ka Blaumaņa prozu un drāmu raksturo neparasti

augsts procents vienzilbes vārdu; atsevišķos skaitītos vārdu simtos vienzilbes vārdu skaits sasniedz pat 55 un 60 %, kamēr pārējo latviešu autoru darbos tik daudz vienzilbes vārdu vienkopus nav gadījies konstatēt. Latviešiem raksturīgo divzilbju vārdu (kas arī Skalbes rakstos aizņem 44 %) Blaumanim ir par kādiem 4 % mazāk nekā Rainim. Arī vidējais vārdu garums (1,9386 zilbes) ierindo Blaumani starp tiem latviešu rakstniekiem, kas mīl lietot īsus vārdus, proti, starp Skalbi un Jaunsudrabiņu.

Lai piekļūtu tuvāk cēloņiem, kas mudinājuši Blaumani lietot tik daudz vienzilbes vārdu, Driļļi tika analizējuši noveli „Nāves ēnā" ik pa vārdu simtam, pie tam salīdzinot skaitliskos datus ar atbilstošajā teksta gabaliņā aprakstīto notikumu. Šādā salīdzinājumā skaidri atklājās, ka īsie vārdi pieaug skaitā tais vietās, kur tēlojums kļūst drāmatiskāks un kur mierīgo stāstījumu nomaina uztraukti dialogi. Situācijās, kur kulminē traģiskais satraukums, vārdu garuma līkne rāda strauju noslieci uz vienzilbes vārdu pusi; tur, kur saspīlējums atslābst, skaitā pieņemas div- un vairākzilbju vārdi.

Interesantas atziņas dod arī Elzas un Rūdolfa Driļļu pētījums par J.Raiņa drāmu valodu informācijas teorijas gaismā (Raiņa RAKSTI 17, 1965, 289—294. lpp.). Par avotiem izmantotas šādas drāmas: UGUNS UN NAKTS, JĀZEPS UN VIŅA BRĀĻI, PŪT, VĒJIŅI, MĪLA STIPRĀKA PAR NĀVI un RĪGAS RAGANA. Studijas rezultāti rāda ne vien lielo starpību starp drāmas valodu no vienas puses un prōzas darbu valodu no otras puses, bet arī atšķirības starp atsevišķiem Raiņa darbiem. Vārdu caurmēra garums vismazākais JĀZEPĀ UN VIŅA BRĀĻOS, vislielākais — lugā PŪT, VĒJIŅI. Visās Raiņa drāmās vienzilbes vārdu nedaudz vairāk par divzilbju, pavisam trūkst sešzilbju vārdu (tādu nav daudz arī Skalbes, Jaunsudrabiņa un citu rakstnieku prōzā, tomēr ir!), un arī pieczilbju vārdu ir pavisam nedaudz (vienīgi MĪLĀ STIPRĀKĀ PAR NĀVI, kas rakstīta nesaistītā valodā, atrodami 10 piemēri). Vidējais vārdu garums Rainim ir 1,779.

Vārdu garumu var raksturot arī pēc burtu vai skaņu skaita. Latviešu valodā pagaidām pētīta tikai zinātniski techniskā literātūra, kur visbiežāk sastop vārdus ar 8 burtiem, pēc tam seko 2 burtu vārdi, tad 5 un 6. Pavisam reti ir 17—20 burtu vārdi. Caurmērā vārdā ir 6,9 burti, daiļliterātūrā — nedaudz mazāk (6,3).

V

Kvantitātīvā lingvistika izmēģinājusies atrisināt arī dažus jautājumus vēsturiskā plāksnē, piemēram Svodešs (Morris Swadesh) 1948. gadā ar, t.s., glotochronoloģisko metodi centās noteikt valodu patstāvīgās attīstības ilgumu pēc atdalīšanās no kopvalodas. Mazliet pārveidotu, šo metodi izlietoja lietuviešu valodnieks V. Urbutis 1962. gadā, lai noteiktu gadsimtu, kad latviešu valoda atdalījusies no kopējās latviešu-lietuviešu pirmvalodas un veidojusies patstāvīgi tālāk kā atsevišķa valodas vienība. Metode balstās uz pieņēmuma, ka centrālais vārdu krājums, kas sastāv no vissvarīgākajiem ikdienā nepieciešamiem un no kultūras neatkarīgiem vārdiem, pārmainās tikai pamazām, pie tam visās valodās apmēram tādā pašā tempā (ģenerālais indeks 0,86). Izraugoties 100 šādus vārdus (piemēram: asinis, acis, ausis, auksts, dzert, ēst, degt ...) un salīdzinot, kuŗi no tiem vienādi, kuŗi atšķirīgi tagadējā latviešu un lietuviešu valodā, Urbutis pēc īpašas formulas aplēsa, ka abu valodu atšķirīgais attīstības posms ildzis 1280 gadus, kas atļauj austrumbaltu šķelšanās laiku datēt ar 7. gs. vidu. Lai gan Svodeša glotochronoloģiskā metode vēlāk daudz kritizēta, jo nepareizs šķiet pats pamatpieņēmums (visas valodas visos laika posmos nebūt nepārmainās vienmērīgi), zīmīgi tomēr, ka Urbutis ar šo paņēmienu nonācis ļoti tuvu tam datējumam, ko jau agrāk par austrumbaltu dalīšanās sākumu bija atzinis K. Būga, argumentējot ar archaiologu datiem un citiem apsvērumiem.

VI

Ja sākumā kvantitātīvās lingvistikas interešu centrā bija *vārds*, tad nedaudz vēlāk interese pārsviedās uz atsevišķu skaņu (fonēmu) biežumu un to izkliedi vārdā. Jau trīsdesmitajos gados (1929) Cipfam izdevās konstatēt vispārēju rēgulu, ka visās valodās, kas pazīst balsīgo un nebalsīgo līdzskaņu pretstatu, nebalsīgie līdzskaņi sakarīgā tekstā parādās biežāk nekā atbilstošie balsīgie. Dažās valodās *p*, *t*, *k* skaits ir pat divtik liels nekā *b*, *d*, *g*. Jāatceras, ka pasaulē ir diezgan daudz valodu, kur vispār balsīgo slēdzeņu nav (piemēram, senajā somu valodā).

Izdarot līdzīgas analizes par latviešu literāro izrunu, 1951. gadā man izdevās šo Cipfa rēgulu apstiprināt arī ar latviešu valodas

datiem: ikvienā pārī, kur latviešu valodā iespējams balsīgā un nebalsīgā līdzskaņa pretstats, nebalsīgais parādās biežāk nekā tā balsīgais pretstats, t.i., *p* ir biežāks par *b*, *k* — par *g*, *t* — par *d*, *s* — par *z*, *c* — par *dz*, *š* — par *ž*, *č* — par *dž*. Sevišķi krasa ir starpība starp *s* un *z*, kamēr samērā neliels ir nebalsīgā *p* pārsvars par balsīgo *b*.

Pēc mana 1951. gada pētījuma rezultātiem, latviešu valodā konsonantu un vokāļu attieksme ir apmēram 55 % : 45 %, konsonantiskais koeficients — 1,22. Biežākie līdzskaņi: *s*, *t*, *n*, *k* un *r*, samērā bieži arī *m* un *v*; retākie — *dž*, *ģ*, *č*, *ŗ*, *ķ*, *ž*, *ļ* un *dz*. Zobeņi apmēram trīsreiz biežāki par lūpeņiem; visretākie ir aukslējeņi. Latviešu valodas vēsture rāda zobeņu skaita pakāpenisku pieaugumu uz agrāko aukslējeņu konta. Ikvienā līdzskaņu pārī „nemīkstināts : mīkstināts līdzskanis" nemīkstinātais ir daudz biežāks. Samērā daudz ir sonōro skaņu (skaneņu), pie kam *r* biežāks par *l*.

No patskaņiem visbiežākā ir *a* skaņa, kas biežāka arī par latviešu valodā visbiežāko līdzskani *s*. Pēc tam seko *i* un *u*, kamēr *e* un (platais) *ę* latviešu valodā ir samērā retas skaņas. Katrā pretstata pārī — īsais un garais patskanis — īsais ir daudz biežāks par atbilstošo garo, pie kam viskrasākā frekvences starpība ir starp *u* un *ū*. Visumā vēlāro patskaņu sakarīgā tekstā ir vairāk nekā palātālo.

Apmēram tādu pašu ainu par mūsu valodu gūstam arī no A. Lorenca un Z. Nesaules 1963. gadā izdarītās analizes par burtu izkliedi. Pētījums bija veikts ar elektronisko mašīnu LM-3, par tekstiem izmantojot V. Lāča UZ JAUNO KRASTU, Raiņa, Vācieša, Elksnes un Dineres dzeju. Konstatēta, vienkārt, neliela starpība burtu frekvencē starp analizēto prōzas un dzejas tekstu: ja prōzā visbiežāk parādās burti *A I S T E U R N K Ā ...*, tad dzejā burtu biežums dilstošā secībā ir *A S I E T U R K N Ā ...* Visretākais burts prōzas tekstos ir *H*, kamēr dzejā — *F*.

Pēc T. Jakubaites pētījuma, burtu frekvence zinātniski tehniskajā literātūrā uzrāda dažas īpatnības. Ja daiļliterātūrā retākie burti ir *F* un *H*, tad zinātniski tehniskajos tekstos tādi ir *Č* un *Ķ*.

Trūkst vēl pilnīgu datu par fōnēmu un burtu izkliedi vārdu sākumā, beigās un vidū. Pašreizējie dati attiecas tikai uz zinātniski tehnisko literātūru: pēc tiem iznāk, ka vārdi visparastāk sākas ar *P-*, *S-*, *A-*, *I-*, bet gandrīz nekad ar *Ļ-*, *Ģ-*, *Ņ-*, *Ē-*, *Č-*, *Ž-*.

Vārda nobeigumā parastākais ir -S, aiz tā seko -A, kamēr tikpat kā nekad šai pozicijā nav sastopami -L, -Ū, -F, -Ķ, -Č, -Ģ, -H, -Ņ. Vispār vārda beigās atrodamo burtu skaits latviešu valodā stipri vairāk ierobežots nekā vārda sākumā vai vidū (kur sastop visdažādākos burtus dažādās kombinācijās).

Ka pat radniecīgās indoeiropiešu valodās skaņu frekvence nav tā pati, rāda paviršs salīdzinājums ar zviedru valodu (sal.: Mary Weiss, STATISTICAL METHODS IN LINGUISTICS I, 41—54. lpp.), kur biežākais līdzskanis izrādās *n*, kam seko *t*, *r*, *s*, *d*, bet biežākie vokāļi ir *e*, *a*, pēc tam *i* un abas *o*-fonēmas, turpretim zviedru valodai tipiskie *y*, *u*, *ő* ir samērā reti. Citādas ir arī skaitliskās attieksmes starp visu vokāļu un konsonantu skaitu sakarīgā tekstā: zviedru valoda ir konsonantiskāka par latviešu (41 % vokāļu pret 59 % konsonantu, kamēr latviešu valodā 45 % : 55 %).

Mazliet atšķiras arī proporcionālais samērs starp visu zobeņu grupu salīdzinājumā ar lūpeņiem un aukslējeņiem: abās valodās gan zobeņu ir daudz (vismaz trīs reizes) vairāk par lūpeņiem, bet zviedru valodā aukslējeņu skaits liekas mazliet lielāks nekā latviešu valodā (pēc Veisas pētījuma, zviedru valodā ir 62 % zobeņu pret 18 % lūpeņu un 19 % aukslējeņu). Jāpatur gan prātā, ka skaitļi var nedaudz mainīties atkarā no analizētā valodas žanra. Kā norādījusi jau Veisa, vispār vokāliskais elements ir stiprāks sarunas valodā nekā cēlāka stila rakstu valodā, visvairāk tā ir telefōna sarunās — sal. Norēna (Noreen), Fanta un Veisas pētījumus par zviedru valodu.

VII

Pētījumus par teikumu garumu dažādās valodās veicis V. Fukss (Fucks), noskaidrojot, ka prōzas autori lieto par apmēram 34 % garākus teikumus nekā dzejnieki. Jūtami atšķiras arī teikumu apjoms rakstītā tekstā un sarunas valodā. Pēc T. Jakubaites analizēm, latviešu zinātniski techniskajā literātūrā caurmērā ir 17 vārdu teikumā.

VIII

Pētījamā vēl daudz. Īpaši svarīgi būtu apstrādāt vispirms tos laukus, kur matēmatiski statistiskā metode sola labus panākumus. Tā, piemēram, būtu interesanti uzzināt, kuŗi vārdu tipi latviešu

valodā ir visbiežākie. Spriežot pēc līdzšinējiem pētījumiem, visparastākais morfoloģiskais tips ir ā-celmu deklinācija (ar galotnēm -a, -as, -ai, -u, -ā, -ās, -ām), bet bieži ir arī o- un ē-celmi. Noteikto adjektīvu deklinācijā dat./instr. un daudzsk. lok. formas ir krietni retākas par pārējiem locījumiem. Pārskati par atsevišķu locījumu, kā arī citu gramatisko formu izkliedi latviešu valodā vēl nav publicēti. Par krievu valodu zināms, ka veckrievu valodā bija biežāk sastopami daži locījumi (piemēram, datīvs), kas mūsu dienās kļuvuši samērā retāki (piemēram, datīva vietā stājies ģenitīvs vai citādas konstrukcijas ar citiem locījumiem).

Plašas iespējas kvantitātīvai lingvistikai paveras arī rakstnieku valodas un stila analizēs. Te ietilpst arī iespējas noteikt (nezināmo) autoru kādam literāram sacerējumam. Atsevišķa rakstnieka, kā arī visas latviešu valodas sintaktisko uzbūvi labi raksturotu pārskats par vārdu seku teikumā. Zināmu ieskatu teikumu veidā dotu jau statistika par pirmajiem vārdiem teikuma sākumā. Kā zināms, latviešu valodā iespējami divi varianti, no kuriem viens vairāk parasts rietumu, otrs — austrumu latviešiem, proti, teikumu var ievadīt vai nu 1) subst. + verbs (vīrs aizbrauca...) vai adverbs + verbs + subst. (reiz dzīvoja vīrs...), vai arī 2) verbs + subst. (dzīvoja vīrs...). Otrs paveids bija visai izplatīts latgaliešu dialektā, un krievu valodas ietekmē tas izplatās arvien vairāk jaunajā latviešu padomju literātūrā, sevišķi tulkojumos; tā, piemēram, Annas Sakses darbos: Dzīvoja vecos laikos kurpnieks Krišus..., Iet Krišus uz mājām..., Palika vīriņi basām kājām... Rietumu latviešu rakstniecībā dabiski būtu gaidāms pirmā tipa pārsvars. Statistika šai gadījumā objektīvos skaitļos parādītu svešu valodu ietekmes un to pieaugumu latviešu teikumu veidojumā.

Gluži tāpat kā katrai valodai ir raksturīgs veids, kā atsevišķās skaņas (burtus) var kombinēt vārdā un cik bieži šādas skaņu grupas sastopamas sakarīgā tekstā, tāpat kādu valodu var raksturot arī aplēses par vārdu šķiru sablīvējumiem — piemēram, cik substantīvu, cik verbu, cik adjektīvu mēdz sekot cits aiz cita latviešu teikumā. Droši var teikt, ka šādi blīvējumi nav vienādi iemīļoti visos stilos: publicistikā daudz biežāk atradīsim vienkopus trīs vai četrus substantīvus, pa trim vai četriem adjektīviem, kamēr dzejā no tā labprāt vairās. Apstiprinājumu vai korriģējumu šim minējumam var

dot tikai lietpratīgi izmantota matēmatiski statistiskā metode attiecīgā materiāla apstrādāšanā.

Ar elektronisko skaitļojamo mašīnu palīgu valodniekam vieglāk parādīt kopējo vārdu krājumu kāda atsevišķa rakstnieka visos darbos vai zināma laikmeta tekstos, kā arī to, cik bieži ticis lietots katrs atsevišķais vārds un tā locījuma forma. Šai pētniecības nozarē iederētos tādas rakstnieku pilnīgās vārdnīcas, kādas ir jau citās valodās, piemēram, par Šēkspiru vai Puškinu. Jau priekš vairākiem gadiem tiku ierosinājusi sastādīt šādu biežuma vārdnīcu par Raiņa darbiem, tad par mūsu tautasdziesmām, lai, darbu arvien tālāk izplešot, rastos objektīvs salīdzināmais materiāls, kas palīdzētu noteikt dažādu laikmetu pazīmes, kā arī atsevišķa rakstnieka vārdu krājuma apjomu un šā krājuma struktūru ir kvalitātīvā, ir kvantitātīvā ziņā.

Ar to saistās arī vispārēja rakstura jautājums par to, cik plašu vārdu krājumu vispār un cik bieži atsevišķos vārdus lieto viens vai otrs runātājs un cik lielas ir individuālās svārstības atkarā no katra cilvēka vecuma, izglītības, aroda un rakstura. Jau nobeigtās, bet joprojām vēl nepublicētās latviešu valodas APVIDU VĀRDU VĀRDNĪCAS, kas Latvijā viena pagasta vai pat tikai viena pagasta gala robežās balstās uz nedaudziem labiem izloksnes pratējiem, ir katra par sevi stipri plaša — ap 20.000 šķirkļu katrā. Šie skaitļi jau paši par sevi atspēko valodnieciskā literātūrā dažkārt lasāmos spriedumus, kas balstās uz novērojumiem citās zemēs, it kā zemnieka vārdu krājums būtu stipri ierobežots un daudz neko nepārsniegtu dažus simtus. Katrā ziņā latviešu lauku cilvēka leksika — pēc dialektologu pētījumiem — ir stipri plaša, vispusīga un izteiksmē niansēta.

Valodas statistika ļautu arī objektīvi salīdzināt viena cilvēka vai veselas ļaužu grupas aktīvo (lietojamo) un pasīvo (tikai saprotamo, bet paša runā nelietoto) vārdu krājumu.

It īpaši interesants būtu šāds pētījums par vairākvalodu runātājiem. Var, piemēram, domāt, ka pat īstajiem bilingvāļiem vārdu d a u d z u m s abās valodās varbūt jūtami neatšķiras, bet toties vārdu sastāvs katrā protamajā valodā ir savs, tāpat atšķirīgas ir varbūt arī vārdu kombinācijas un vārdu lietojuma biežums. Matēmatiskās aplēses skaidri parādītu vairākvalodu runātāju prasmi un raksturīgākos vaibstus katrā no šīm valodām.

Kvantitātīvās lingvistikas nozarē auglīgs darbs iespējams vienīgi, sadarbojoties valodniekam ar matēmatiķi un statistiķi. Vienam ir nepieciešamais ieskats valodas uzbūvē un aktuālās pētījamās problēmās, otram — vajadzīgās zināšanas matēmatiskās aplēsēs un māka likt lietā skaitļojamās mašīnas. Tādēļ būtu svētīgi, ja arī mūsu matēmatikas un statistikas speciālisti, kam interese par valodu, neliegtu savu atsaucību un palīgu, sekmējot šāda veida tālākos pētījumus par latviešu valodu.

LITERĀTŪRA

V.Rūķe, „Lauthäufigkeit in der lettischen Schriftsprache", Slaviska Institutets vid Lunds Universitet ÅRSBOK 1948-49 (Lund 1951), 153—164. lpp.

K.Karulis, „Latviešu valodas vārdu garums (zilbēs)", Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Valodas un literatūras institūta BIĻETENS 1 (Rīgā 1962), 19—24.lpp.

V.Urbutis, „Kaip senos lietuvių ir latvių kalbos", KALBOTYRA 4 (1962), 381—386. lpp.

E.Jakubaitis, „Optimal'nyj kod alfavita latyšskogo jazyka", TRUDY In-ta elektroniki i vyčislit. tehniki AN LSSR 2 (1962), 13—17. lpp.

E. un R.Drilļi, „Latviešu valoda informācijas teorijas gaismā", Latviešu humānitāro zinātņu asociācijas RAKSTU KRĀJUMS 2 (Ņujorkā 1963), 138—151. lpp.

A.Lorencs, „Valoda un informācijas teorija", ZINĀTNE UN TEHNIKA 38 (1963), 8—10. lpp.

A.Lorencs, Z.Nesaule, „Statističeskie svojstva latyšskogo jazyka", ZA VĒSTIS 195 (1963), 41—48. lpp.

T.Jakubaitis, „O statističeskoj strukture naučno-tehničeskih tekstov latyšskogo jazyka", ZA VESTIS 200 (1964), 21—25. lpp.; ibid. 206, 31—36. lpp.

E. un R.Drilļi, „J.Raiņa drāmu valoda informācijas teorijas gaismā", J.Rainis, RAKSTI 17 (1965), 289—294. lpp.

T.Jakubaite, „Cik bieži lietojam vārdus?", ZINĀTNE UN TEHNIKA 72 (1966), 5—6. lpp.

T.Jakubaite, D.Kristovska, V.Ozola, R.Prūse, N.Sīka, LATVIEŠU VALODAS BIEŽUMA VĀRDNĪCA, I sēj. Tehnika un rūpniecība. I daļa (Rīgā 1966).

E. un R.Drilļi, „Rūdolfa Blaumaņa valoda informācijas teorijas gaismā", CEĻI 13 (1967 iespiešanā).

LATVIEŠU GRAMATIKA UN CITTAUTU SKOLNIEKS: TRADICIONĀLĀ APRAKSTA PIEMĒROTĪBA

Trevors Fenels

Latviešu valoda nekad nav plaši mācīta kā svešvaloda, tādēļ saprotamā kārtā katru cittautieti, kas mācās latviski, uzskata zināmā mērā par brīnumu. Viņam parasti mēdz daudz jautāt, pirmām kārtām: „Kādēļ jūs nolēmāt mācīties latviski?", „Kas ir jūsu mīļākais latviešu rakstnieks?" un „Vai jums neliekas, ka latviešu valoda ir ārkārtīgi grūta?" Šo pēdējo jautājumu der apcerēt plašāk.

Vispirms būtu jānoskaidro, kādā nozīmē vārds „grūta" šeit lietots. Vai tas nozīmētu, ka gramatiskie jēdzieni ir sevišķi grūti aptverami, t.i., ka angļiem ir jēdzieniski grūti aptvert valodu, kuras kultūrālais konteksts ir pavisam cits nekā angļu valodai? No otras puses, varbūt šis jautājums jāsaprot vienkārši tā, ka, mācoties latviski, ir ļoti daudz kas jāiegaumē.

Jēdzieniskās grūtības neliekas esam visai lielas, ja salīdzina latviešu valodu, teiksim, ar ķīniešu valodu. Latviešu valoda taču tāpat kā angļu valoda ietilpst indoeiropiešu valodu saimē, kamēr ķīniešu valoda te neietilpst. Saprotams, radīsies dažas problēmas, bet visumā šķiet, ka eventuālās grūtības māceklim radīs nepieciešamība daudz ko iegaumēt.

Jāaizrāda, ka ne visos aspektos latviešu valoda ir vienādi grūta, par ko var pārliecināties, kaut paviršī iepazīstoties ar latviešu pareizrakstību. Pēc tam, kad māceklis ir iemācījies burtus un to fonētisko nozīmi, viņam būs vieglāk burtot latviski nekā angliski. Tas tādēļ, ka latviešu ortografija ir daudz vairāk vienādota nekā angļu. Nevaram teikt, ka šis latviešu valodas aspekts radītu grūtības.

Zināmas grūtības tomēr ir attieksmē uz izrunu, sevišķi ar skaņām, ko attēlo burti ķ un ģ, jo tās ir pilnīgi svešas angliski runājošiem. Tomēr, ja no šī viedokļa apceram franču valodu, tad redzam, ka vismaz pieci patskaņi būs grūti izrunājami: proti, nāsālie patskaņi, ko apzīmē ar burtu kopojumiem *an*, *in*, *on*, *un*, kā arī irrēgulārais palātālais patskanis, ko raksta kā *u* (sk. vācu ü). Papētījot krievu valodu, tur sastopam patskani ы un veselu virkni neparastu palātālizētu līdzskaņu. Tātad, kaut arī, latviešu valodu mācoties,

ir izrunas grūtības, tās tomēr ir mazākas nekā, mācoties franciski vai krieviski. No otras puses, kaut gan italiešu un spāņu valoda izrunas ziņā ir vieglākas nekā latviešu, no tā tomēr nevar secināt, ka latviešu valodas izruna ir grūta. Trūkstot zinātniskam kritērijam, varam tikai teikt, ka tā ir grūtāka par dažu labu citu valodu, bet vieglāka nekā vairums valodu.

Turpretim, apskatot latviešu valodas morfoloģiju, tūliņ redzam, ko jautātāji īsti domā, prasot par grūtībām. Kamēr angļu valodas morfoloģijā ir apmēram ducis lokāmo galotņu, tikmēr latviešu valodas morfoloģijā ir daudz substantīva un verba locījumu, kādus angļu valoda nepazīst, kaut gan līdzīgi ir krievu un latīņu valodā.

Apcerēsim vispirms substantīvus. Te ir desmit dažādi deklinācijas veidi, ko reprezentē vārdi: „zirgs", „brālis", „akmens", „lietus", „māsa", „māte", „nakts", „klausītājies", „mazgāšanās" un „dzirnus". Vairums mācībgrāmatu gan izlaiž divus vai trīs no tiem.[1] Šiem substantīviem ir septiņi locījumi vienskaitlī un daudzskaitlī,[2] kas dod pāri par simt galotņu, kaut dažas ir vienādas. Latīņu valodā, ko uzskata par ļoti bagātu ar locījumiem, ir tikai seši tipi: „hasta", „amicus", „oppidum", „rex", „exercitus" un „res". Tiem ir seši locījumi vienskaitlī un daudzskaitlī — kopā dabūjam 72 galotnes, no kurām daudzas ir vienādas.[3]

Jāatzīst, ka šis ir liels šķērslis māceklim, kura dzimtajā valodā nav substantīva deklināciju. Tomēr, ja māceklim ir daudzmaz lingvistiska izmaņa, jēdzienisku grūtumu te nav.

No šejienes ir samērā viegli pāriet uz adjektīva deklināciju, kas nav tik komplicēta, kaut gan noteiktās galotnes prasīs rūpīgu pieeju.

Mācekļa lielākās grūtības tomēr vēl tikai tagad sākas. Substantīvs liekas pavisam vienkāršs, salīdzinot ar sarežģīto verbu. Verbam ir trīs konjugācijas jeb lokāmās šķiras, tradicionāli iedalītas divpadsmit pašķirās,[4] bet arī tajās vēl ir atsevišķi gājieni. Ir astoņi pamatlaiki,[5] kas var būt darāmā, ciešamā vai vidējā kārtā un īstenības, vajadzības, atstāstījuma vai vajadzības atstāstījuma izteiksmē.[6] Ir arī plašs klāsts participu jeb divdabju,[7] no kuriem daudziem ir atgriezeniskā forma, kā arī noteiktā un nenoteiktā galotne.

Beidzot vēl ir ļoti komplicētā aspekta sistēma, kas var radīt lielas grūtības jēdzieniskā plāksnē. Students, kas nebaidās nopietna, neatlaidīga darba, gūs panākumus, bet, kam šādas pieejas trūks,

drīz vien atzīs, ka pasāktais ir pāri viņa spēkiem. Citiem vārdiem, pamatīgs darbs ir viss, kas vajadzīgs. Tomēr nevar noliegt, ka latviešu valodas morfoloģija vairumam studentu liksies grūta.

Problēmai tomēr ir vēl kāda nopietnāka puse ārpus valodas pašas. Tas ir mācībgrāmatu trūkums un to nepilnības.

Studentam, kas tikko sāk mācīties latviski, sevišķas grūtības sagādā tas, ka viņš nevar lasīt standarta tekstu, vienalga, vai tas būtu rakstīts skolēniem vai profesionāliem filologiem. Viņš pat nevar lasīt ābeci. Citiem vārdiem, students gluži nekā nevar pasākt pats, lai izmantotu autoritātīvus darbus, un viņš kļūst pilnīgi atkarīgs no skolotāja. Skolotājs, protams, var lasīt attiecīgos darbus, bet viņš tajos neatradīs tos paskaidrojumus, kas būtu jādod cittautu māceklim. Saku to tādēļ, ka ir daudz fundamentālu atšķirību starp gramatikām, kas rakstītas tiem, kuŗi mācās savu dzimto valodu, un gramatikām, kas domātas sveštautiešiem. Pirmie jau zina, kā valoda praktiski darbojas: viņi to pareizi izrunā, viņi neapzinīgi jau absorbējuši tās morfoloģiju, un viņiem nerada grūtības sintakse. Sveštautietim visu šo priekšrocību trūkst. Starpība īsumā ir šāda: dzimtās valodas runātājam visbiežāk jāmāca, kas viņam n a v jāsaka, kamēr sveštautietim jāmāca, kas viņam ir jāsaka. Pirmajā gadījumā jātīra jau iemācīta valoda, novēršot nevēlamos novirzienus. Otrā gadījumā ir uzdevums iedzīvināt pieņemamu formu lietošanu pilnīgā tukšumā.

Tālāk — svešvalodu iemācās lasīt, pirms to var sākt runāt, kamēr dzimto valodu iemācās runāt, pirms tajā sāk lasīt. Tas nozīmē, ka tais gadījumos, kad vārda rakstība un izruna nesaskan, sveštautietim jāaizrāda, ka vārdam ir neparasta izruna, kamēr tam, kas mācās savu dzimto valodu, jānorāda uz vārda neparasto rakstību. Tā kā vienā un tai pašā grāmatā nav iespējamas abas pieejas, sveštautietim nebūs panākumu, cenšoties gūt informāciju par izrunu no parastajām latviešu gramatikas grāmatām.

Šīs grāmatas gan var būt labs palīgs skolotājam, ja tās lieto tikai konsultējoties un nevis kā mācībgrāmatas. Plašākajos darbos[3] ir daudz informācijas par fonoloģiju, morfoloģiju un sintaksi, un tās teorētiski dod iespēju skolotājam mācīt, kā izrunāt un locīt vārdus un kā veidot teikumus. Skolotājam tomēr vajadzēs pārkārtot vielu tā, lai tā atbilstu skolēna progresam.

Daudzos gadījumos tomēr arī šīs plašās grāmatas nedos apmierinošu atbildi. To rāda daži piemēri.

Vairumam latviešu vārdu ir akcents uz pirmās zilbes, kas vienkāršo kā skolotāja, tā skolēna darbu. Tomēr ir daži stūrgalvīgi vārdi, kam akcents ir uz otrās zilbes un dažreiz pat uz trešās.[9] Kā skolotājam, tā skolēnam rodas jautājums: „Cik tādu vārdu ir?" un „Kuŗi ir šie vārdi?"

V. Bērziņa-Baltiņa savā LATVIEŠU VALODAS GRAMATIKĀ[10] min apmēram divdesmit šādu vārdu, kā arī tādas atklātas katēgorijas kā salikteņus ar *pus-* un *vis-*. Tikai „pamazītiņām" ir minēts ar akcentu uz trešās zilbes. Endzelīns[11] runā par salikteņiem ar *pus-* un *vis-* un min apmēram tikpat daudz citu vārdu kā Bērziņa-Baltiņa, bet nobeidz ar „u.c."[12] „Pamazītiņām" atkal ir vienīgais vārds ar akcentu uz trešās zilbes.[13] Zinātņu akadēmijas gramatikā[14] arī norādīts uz salikteņiem ar *pus-* un *vis-*, minot apmēram to pašu vārdu skaitu kā pārējie avoti, bet tajā ir vēl daudz citu piemēru nekā Endzelīna un Bērziņas-Baltiņas darbā minētie. Vienīgais vārds ar akcentu uz trešās zilbes atkal ir „pamazītiņām". Tā nekad nevaram būt īsti pārliecināti, vai mūsu saraksts par izņēmumiem akcenta lietošanā ir pilnīgs. Jāatzīst, ka monumentālajā K. Mīlenbacha latviešu-vācu valodas vārdnīcā[15] vienmēr ir norādīts, ja kāds vārds akcentējams nerēgulāri, bet kas spētu veikt milzīgo darbu, šos vārdus izrakstot?

Tālāk — problēma par šauro un plato *e*. Bērziņa-Baltiņa raksta:[16] „Īstos, nesaliktos latviešu vārdos *e*, *ē* skaņa ir plata, ja nākamajā zilbē seko vai senāk sekojis *a*, *ā*, platais *e*, *ē*, *u*, *ū*, *o*, *ai*, *au* un starpā nav mīkstināta līdzskaņa... vai *j*. Pārējos gadījumos *e*, *ē* skaņa ir šaura." Šis likums nekā nepalīdz studentam, kas nepārzina seno latviešu valodu, jo viņš nevar zināt, vai kāds no attiecīgajiem patskaņiem kādreiz nav sekojis zilbei ar *e*. Bez tam liekas, ka dažiem vārdiem ir tendence nepakļauties augšā minētajai glītajai schēmai. Piemēram, vārdus „vēstule" un „vēsture" biežāk izrunā ar šauro nekā ar plato *ē*. Ja tas tā turpināsies, gramatiķiem būs jāatzīst jaunā forma un jāformulē citādi likumi, pēc kuŗiem noteikt, vai *e* jāizrunā šauri, vai plati.

Ir vēl daudz citu sīkāku jautājumu par izrunu, uz kuŗiem standarta gramatikās nav atrodama apmierinoša atbilde, tomēr šķiet, ka neviens no tiem nav tik nozīmīgs kā problēmas, kas saistās ar

morfoloģiju. Šīs problēmas kļūst redzamas, ja vienkārši jautājam: „Vai šim likumam ir izņēmumi, un ja ir, tad kādi?" Ilustrēsim teikto, pārbaudot dažus elementārus likumus.

LIKUMS: „Piektās deklinācijas lietvārdiem daudzskaitļa ģenitīvā galotnes -*u* priekšā ...ir līdzskaņu mija, pie kam *p* vietā stājas *pj*..." utt.[17] Kādi ir šī likuma izņēmumi?

Pēc Zinātņu akadēmijas gramatikas,[18] tādu ir četras katēgorijas: a) atvasinātie substantīvi, kas beidzas ar -*de* vai -*te*, piemēram, „piecgade"; b) substantīvi, kur palātālizācija varētu radīt pārpratumus, piemēram, „mute"; c) svešvārdu substantīvi, kas beidzas ar -*de*, -*te*, -*se*, -*ze*, piemēram, „flote"; d) substantīvi ar galotni -*ste*, bet ne -*kste*, piemēram, „aste", pie kam c katēgorijā paralēlas palātālizētas formas ir pieņemamas un pat ieteiktas.

Visām četrām katēgorijām ir minēti piemēri, kas zīmīgi beidzas ar „u.c." Tas būtu apmierinoši par a, c un d katēgoriju, kur norāde ir pietiekama, lai sveštautietis varētu orientēties. Viņš tomēr nekā liela nevarēs iesākt ar b katēgoriju, kuŗā šādas norādes nav un doti tikai pieci piemēri. Vai šādu vārdu vēl ir daudz? Kā students lai zina, kuŗi tie ir?

LIKUMS: „Vienskaitļa 2. personā -*i* ir visiem 1. konjugācijas 5. grupas verbiem (kļūsti, pazīsti, kalsti, rimsti, slāpsti u.c.) un 3. grupas verbiem, kam sakne beidzas ar līdzskani *p*, *t* vai *d* (krīti, proti, rodi, topi, drūpi, jūti, sūti u.c.). Citām pirmatnīgo verbu grupām 2. pers, formās -*i* skaņa zudusi, piem., tu met, velc, dzen, roc, steidz, ciet."[19]

Šo likumu varbūt varētu īsumā izteikt šādi: galotne -*i* ir zudusi, izņemot 5. grupas verbus un 3. grupas *p*, *t*, *d* verbus. Kā sveštautietis šo likumu var izlietot? Tas, acīm redzot, atkarājas no tā, vai viņš var pazīt trešās un piektās grupas verbus. Piektās grupas verbus pazīt nav grūti: visiem tiem tagadnes celmā ir -*st*, un otrādi: visi pirmās konjugācijas verbi ar tagadnes celmu -*st* pieder pie piektās grupas. Diemžēl, trešās grupas verbus tik viegli nevar pazīt. To definīcija ir šāda: „Pirmās konjugācijas 3. grupa aptver verbus ar divējādu tagadnes celma veidojumu: tagadnes celmu raksturo 1) divskanis vai garš patskanis saknē, 2) saknei pievienots *n*."[20] Piemēros ietilpst „tikt", „krist", „just", „skriet" utt.

Grūtības šeit ir tās, ka, lai gan visi trešās grupas verbi atbilst augšā minētiem noteikumiem, nevar teikt, ka visi verbi, kas atbilst šiem noteikumiem, būtu trešās grupas verbi. Students varētu domāt, ka verbs „ēst" pieder pie trešās grupas, jo tagadnes celmā ir garš patskanis, un tādēļ būtu jālieto forma „tu *ēdi". Patiesībā „ēst" pieder pie pirmās grupas, un tādēļ jālieto forma „tu ēd". Studentam jābūt spējīgam atšķirt verbus, kam senajā latviešu valodā bija celmā *n*, no tiem, kam tā nebija. To nevar sagaidīt ne no viena sveštautieša, kas tikko sāk mācīties latviešu valodu.

Augšējais likums vēl jāpaplašina, lai ietilpinātu irrēgulāro verbu „būt" un izslēgtu irrēgulāros verbus „iet" un „dot",[21] bet tas ir sīkums.

Var iet vēl tālāk un aizrādīt, ka tradicionālais pirmās konjugācijas verbu apakšiedalījums sveštautietim visai daudz nedod. Sevišķi fonēmas |r̥| [22] izzušana literārā valodā nozīmē, ka izkoptā standartvalodā tāds verbs kā „aru, aru, art" nav vairs klasificējams kopā ar verbu „malu, malu, malt". Līdz ar to pirmās konjugācijas verbu apakšiedalījumā ir daži anachronismi, kas studenta grūtības vēl pavairo. Ja vēl ievērojam, ka verbs „lieku, liku, likt" pieder pie otrās grupas, bet konjugācijas ziņā identiskais „tieku, tiku, tikt" pie trešās,[23] tad redzam, ka šī tradicionālā pieeja nav vislabākā, lai sistēmatiski raksturotu pirmās konjugācijas verbus.

Problēmas ir arī attieksmē uz sintaksi. Piemēram, vai ir kādi likumi, kas nosaka vārdu kārtību teikumā? Šis jautājums gan skarts gramatikās,[24] bet, lai tur teikto izprastu, lasītājam vajadzīgas labas valodas zināšanas. Šāda veida grūtību piemērus varētu vēl minēt daudz.

Atstājot fonētikas, gramatikas un sintakses novadu, īsumā palūkosimies, kādas problēmas rodas, apgūstot vārdu krājumu. Šim mērķim studentam būs nepieciešama latviešu-angļu valodas vārdnīca, drusku pilnīgāka nekā līdz šim publicētās.[25] Ar to nedomāju, ka šādai vārdnīcai vajadzētu aptvert lielu skaitu vārdu. Nepieciešams gan, lai ikviens šķirklis būtu bagātīgi ilustrēts ar piemēriem, un tas, diemžēl, nav nevienā tagad pieejamā vārdnīcā. Studenti, kas labi prot vāciski, var lietot Mīlenbacha-Endzelīna vārdnīcu,[26] bet tādu būs maz.

Bez šīm grūtībām vēl ir ļoti speciālā problēma, ka latviešu vārdu krājumā pēdējos piecdesmit gados notikušas ievērojamas

pārmaiņas. Piemēram, daudzi Blaumaņa lietotie vārdi modernajā valodā vairs nav parasti vai atzīti par nevēlamiem. Šādas informācijas trūkst vārdnīcās, un studentam par katru vārdu, ko viņš iemācās, jānoskaidro, vai tas nav archaisms, dialekta vārds, svešvārds, ko vairs nelieto utt. Nekā citādi tas nav noskaidrojams, kā, izvaicājot lielāku skaitu latviešu — paņēmiens, kas, kā zināms, nedod drošus rezultātus. Šādos apstākļos nav novēršams, ka latviešu valoda, kādā raksta un runā students sveštautietis, būs pilna neveiklu izteicienu un jēdzieniem neatbilstošu vārdu. No tā varētu izbēgt tikai tad, ja students lasītu vienīgi tagadnes autoru darbus, ko ieteikt būtu ļoti problēmatiski.

Tā jāatzīst, ka sveštautietim pieejamie darbi par latviešu valodu atstāj bez atbildes daudz svarīgu jautājumu. Tomēr zināms skaits darbu ir rakstīti tieši cittautiešiem, un varētu sagaidīt, ka tajos būs ņemtas vērā problēmas, ar ko lietotājam jāsastopas. Visumā tomēr šīs grāmatas ir vēl mazāk noderīgas nekā tās, kas sarakstītas latviski.

Ja aprobežojamies ar divdesmito gadsimteni, tad vismaz divpadsmit grāmatas ir izdotas cittautiešu vajadzībām, un bez tam ir vēl citas, nepublicētas.

Septiņi darbi, šķiet, ir iznākuši starp 1920. un 1930. gadu. Četri no tiem ir vācu valodā[27] un pa vienam angļu,[28] franču[29] un krievu valodā.[30] Šeit nav īstā vieta, lai šos darbus aprakstītu vai novērtētu, bet, tā kā mūs interesē pirmām kārtām problēmas, ar kurām jāsastopas angļu valodas runātājam, sniegšu dažas piezīmes par Prinsa (J. D. Prince) PRACTICAL GRAMMAR OF THE LETTISH LANGUAGE.

Tā ir neliela grāmata, tikai xiv + 81 lpp. No tās tādēļ nevar sagaidīt daudz detaļu. Palūkosimies, vai tā dod atbildes uz jautājumiem, ko prasījām augšā, runājot par latviešu standarta gramatikas mācībgrāmatām.

a) Kuŗiem vārdiem nav akcenta uz pirmās zilbes? Prinss min šādus:[31] „labrīt", „labdien", „labvakar", „arvien", „tulīt" (sic!), „nekā", „neko", „nenieka", „nekas", „nekāds", „neviens", „nekur", „nekad" un „nebūt". Nekas nav teikts par superlātīviem adjektīviem ar prefiksu *vis-*,[32] kaut gan, garām ejot, pieminēti salikteņi ar *pus-*.[33] Endzelīns[34] necitē „labrīt", „labvakar", nedz formu „tulīt". Baltiņa-Bērziņa[35] nemin ne „labdien", ne „tulīt", pat ne „nekas".

Zinātņu akadēmijas gramatikā[36] izlaists ap pusduča Prinsa minēto vārdu, bet totiesu sniegti citi. Kaut Prinsa četrpadsmit atsevišķo vārdu kollekcija nav neko mazāka par citām, viņš ir izlaidis *vis*-grupu pilnīgi, tādēļ jāatzīst, ka Prinsa atbilde nav pilnīga.

b) Kad e izrunājams plati un kad šauri? Minot Brentano darbu par savu avotu, Prinss atzīmē šādus gadījumus, kad e izrunājams šauri:[37] 1) kad sekojošā zilbe sākas ar *j* vai palātālizētu konsonantu; 2) kad sekojošā zilbē ir palātālais šaurais patskanis; 3) sieviešu dzimtes substantīvu galotnēs, piemēram, „puķe"; 4) pirmās konjugācijas verbu infinitīvā un imperfektā un otrās un trešās konjugācijas infinitīvā, kas beidzas ar *-ēt*.

No otras puses, platais e jālieto:[38] 1) pirms pārējiem patskaņiem nekā minēti iepriekš; 2) to substantīvu un adjektīvu, kas beidzas ar *-s*, nominātīva vienskaitlī un daudzskaitlī un datīva daudzskaitlī; 3) adverbos, kas beidzas ar *-i*; 4) pirmās konjugācijas verbu trešā personā tagadnē, kur sākotnējais beigu patskanis ir izzudis.

Pret šo formulējumu var iebilst, ka tajā nav norādīts uz prepozicijām kā: „bez", „zem" utt., kā arī pronōmenu formām „es", „tevi", „tevis", „tev", „tevī", „sevi", „sev", „sevis", „sevī", „mēs". Tomēr fakti, kas minēti, ir pareizi, tikai jānožēlo, ka mācībgrāmatā cittautiešiem tikai 31 teksta rinda veltīta jautājumam, kas rada tik ļoti lielas grūtības.

c) Kuŗiem piektās deklinācijas substantīviem nav palātālizēta konsonanta daudzskaitļa ģenitīvā? Prinss[39] min tikai vienu — „aste". Ar to noteikti nepietiek.

d) Kuŗiem pirmās konjugācijas verbiem ir galotne *-i* otrās personas vienskaitlī tagadnē? Prinss min piemēros šādas formas:[40] „tu nāc", „siti", „meti", „velci", „cērti", „sieni", „roci", „lieci", „glāb", „ar", „teic", „kalsti", „mirsti", „esi", „cel", „topi", „ej", un „dod(i)", no kuŗām dažām ir *-i*, dažām nav. Ne visas šīs formas atzīs citi gramatiķi. Prinss nekur nenorāda, kad *-i* būtu jāpievieno, un tas ir nopietns trūkums.

e) Vai ir kādi likumi, kas nosaka vārdu kārtību? Atskaitot piezīmi, ka teiciens „es esmu celts tapis" ir sliktāks par „es esmu tapis celts",[41] un novērojumu, ka „ģenitīvs liekams pirms substantīva, ar kuŗu to lieto; izņemot gadījumus ar tīriem partitīviem...",[42]

Prinss veltī tikai 29 teksta rindas vārdu kārtības apspriešanai.[43] Apskats nav pietiekami detalizēts un ir sevišķi trūcīgs par adverbiem.

No teiktā izriet, ka Prinsa gramatika vai nu nedod atbildes, vai arī tās ir trūcīgas jautājumos, kuŗos latviešu mācībgrāmatas neatbilst cittautiešu vajadzībām. Daudzos gadījumos (piemēram, d jautājumā) teksts maldina, un citos gadījumos ir rupjas kļūdas. Par prepoziciju „pie" ir teikts, ka tā prasa datīvu,[44] „milti" tulkoti par „flower" (sic!),[45] verbā „mest" patskanis e esot plats visās tagadnes formās[46] un taml.

Ja students vēlas šo grāmatu lietot, ieteicams ļoti uzmanīties. Būtu tiešām ļoti bēdīgi, ja tā būtu vienīgā piesniedzamā grāmata angliski runājošam studentam.

Vēl nesen tā tiešām bija vienīgā. Pēdējos gados tomēr publicētas vismaz trīs grāmatas — viena krieviski,[47] divas angļu valodā.[48] Bez tam eksistē nepublicēti manuskripti, cik zinu, visi angļu valodā.[49]

Pie ZINŠU izdevuma nav ko kavēties. Tas aptveŗ tikai 40 lpp. un nav nekas vairāk kā sarunu kopojums. Angļu valodā paliek tātad tikai TEACH YOURSELF LATVIAN. Grāmata ir četras reizes biezāka nekā Prinsa darbs (tajā ir 325 lpp.), tādēļ varētu sagaidīt, ka tā būs vairāk detalizēta. Kādas atbildes šī grāmata dod uz mūsu jautājumiem?

a) Kuŗiem vārdiem nav akcenta uz pirmās zilbes? Šī problēma principā nav pārrunāta, bet ir teikts, ka būs norādīts, ja grāmatā minētajiem vārdiem ir irrēgulārais akcents.[50] Tomēr atrodami šādi vārdi bez attiecīgā norādījuma: „neviens", „nekā",[51] „paldie(v)s",[52] „labrīt", „labdien"[53] „vislabāk", „visplatākā"[54] „nekā",[55] superlātīva formas ar *vis-*,[56] „pusvienos", „pusdivos", „pustrijos",[57] „pusotra",[58] „arvien", „aizvien"[59] „turpretim".[60] Akcents gan norādīts 52. lappusē vārdiem „labrīt", „labdien", „labvakar" un „ardievu", tāpat vārdiem „nekad" un „klusītiņām".[61] Vārdnīcā[62] neatrodu neviena vārda ar akcenta norādījumu. Tātad tikai seši vārdi ir atzīti ar akcentu uz otrās zilbes, un, vēl bēdīgāk, *pus-* un *vis-* katēgorija nav minētas. Šai ziņā grāmata ir ne vien trūcīga, bet arī aplama.

b) Kad e ir plats un kad šaurs? Autore apsola atzīmēt visus platos e[63] un to arī paveic daudz pamatīgāk nekā par irrēgulāro akcentu. 11. posmā[64] lasām, ka -e- ir plats, ja tam seko zilbe ar patskani *a*, *u* vai *au*, bet šaurs pirms zilbes, kuŗā ir tagad vai bijis

agrāk *i*, *ie*, e (šaurais). Ka diftongs o pirmajā sarakstā izlaists, ir nelaimīga pārskatīšanās. Skaņu mijas verba celmos īsumā pārrunātas 28. posmā,[65] kur kā piemērs minēts „nest". Nekas tomēr nav teikts par to, ka „slēpt" seko citam paraugam. 85. posmā[66] lasām, ka „*i*-celma substantīviem nekad nav platais -e- celmā", kaut gan agrāk vārda „debess" daudzskaitļa ģenitīvs skaidri parādīts kā „debesu" ar abiem platiem e.[67] Ir pieminēta arī konsonantu palātālizēšanas ietekme.[68]

Tā, kaut gan vajadzīgā informācija ir dota, tas darīts diezgan nepārskatāmā veidā, un sastopamas arī nekonsekvences — sk. 66. un 67. vēri. Pats princips — parādīt visus platos e — tomēr ir ļoti labs un noderīgs.

c) Kuŗiem piektās deklinācijas substantīviem nav palātālizētu konsonantu daudzskaitļa ģenitīvā? Daudzskaitļa ģenitīvs vispirms minēts 37. posmā,[69] neatzīmējot nekādus izņēmumus. Vārds „mute" atrodams angļu-latviešu vārdnīcā,[70] nenorādot daudzskaitļa ģenitīvu. Latviešu-angļu vārdnīcā šī vārda nav. Nekur neatrodu norādi, ka ir izņēmumi.

d) Kuŗiem pirmās konjugācijas verbiem ir galotne -*i* otrās personas vienskaitlī tagadnē? Šī problēma tikai ļoti īsi un trūcīgi pārrunāta 29. un 103. lappusē.

e) Vai ir kādi likumi par vārdu kārtību? Vienīgais konstatējums par šo problēmu ir 6. posmā.[71] „Latviešu valodā vārdu kārtība ir pilnīgi brīva. Teikuma priekšmets var būt teikuma sākumā, beigās vai vidū. Ar novietojumu teikuma beigās vārdu vairāk uzsveŗ." Šis jautājums nav plašāk pārrunāts.

Attieksmē uz a, c, d un e jautājumu grāmata TEACH YOURSELF LATVIAN nepavisam neapmierina. Bez tam tajā ir vēl citas nekonsekvences un kļūdas. Piemēram, vārda „sēdēt" otrās personas vienskaitlis tagadnē ir minēts divējādi: „tu sēd"[72] un „tu sēdi".[73] Teikums „Viņš gribēja redzēt visu silu degam" ir minēts kā piemērs, lai rādītu, ka no verba „gribēt" var konstruēt formu ar sekojošu *-am/-ām* participu.[74] Skaidrs, ka particips „degam" ir atkarīgs no infinitīva „redzēt", nevis no verba „gribēja". „Gribēt" nevar lietot teikuma konstrukcijā ar sekojošu *-am/-ām* participu.[75]

No teiktā izriet divi svarīgi secinājumi. Vispirms, latviešu valodai ir ļoti komplicēta morfoloģija, un daudzi tās aspekti prasa

detalizētu iztirzājumu, lai sveštautietis vispār tiktu uz priekšu. Otrkārt, analizējot grāmatas, kas domātas latviešiem, un tās, kas paredzētas angliski runājošiem, ir jāatzīst, ka bieži vien ignorēti svarīgi jautājumi, izteikti pārprotami un kļūdaini spriedumi, un nav saskatītas īstās problēmas. Bez pārspīlējuma var teikt, ka pēc minētajām grāmatām vien sveštautietis nevarēs iegūt pilnīgas latviešu valodas zināšanas. Saprotams, ir citas metodes, kā iemācīties latviski, kas nebūs akadēmiskas, bet jāšaubās, vai tās spēs daudz palīdzēt, lai novērstu augšā minētās grūtības.

Šāds stāvoklis ir nožēlojams. Tas neskaŗ tikai ieinteresētos valodniekus, bet arī daudzus angliski runājošos, kas apprecējušies ar latvieti un vēlas iemācīties sava laulātā drauga valodu. Ja ne vairāk, tad viņu dēļ vien kaut kas jādara, lai novērstu neskaidrības, kas tagad viņiem neļauj sasniegt mērķi. Tomēr problēma ir vēl daudz nopietnāka.

Patlaban jaunā paaudze latviešu valodu iemācās ar to vecāku gādību un pūlēm, kuŗi mājās runā latviski, kā arī speciālās skolās, kas uz šī pamata ceļ tālāk, pieņemot, ka skolēniem jau ir zināma valodas prasme. Tomēr jāteic, ka šīs metodes panākumi nākotnē mazināsies. Latviskā sabiedrība trimdā ir pārāk maza, un ārējais spiediens pārāk liels. Daudziem bērniem, kas dzimuši ārpus Latvijas, latviešu valoda jau tagad ir otrā vietā, pēc angļu vai vācu valodas. Vai varam sagaidīt, ka nākošo paaudžu valodas prasme būs tāda pati, kā tā ir tagadējā paaudzē? Domāju, ka tas tā nebūs.

Tas nebūt nenozīmē, ka līdzšinējās metodes, cenšoties valodu saglabāt, būtu atmetamas, bet drīzāk, ka tās būtu papildināmas visiem līdzekļiem, kas tās darītu efektīvākas. Ir skaidrs, ka latviešu bērnu problēmas un grūtības laika gaitā kļūs līdzīgas sveštautiešu mācekļu problēmām vienkārši tādēļ, ka, vispārējam valodas prasmes līmenim pazeminoties, šiem bērniem būs arvien mazāk iespējas iegūt elementārās valodas zināšanas. Kad šīs zināšanas būs līdzīgas nullei un pat jau iepriekš, latviešu bērns un sveštautietis valodas iemācīšanās ziņā ne ar ko neatšķirsies.

No teiktā izriet, ka latviešu valodas skolotājiem vajadzēs arvien vairāk domāt par svešvalodā runājošo mācekļu grūtībām, jo tās ar laiku kļūs arī par latviešu bērnu problēmām. Vēl vairāk — šiem skolotājiem būs ne vien šīs problēmas jāpārzina, bet jāprot arī tās

atrisināt un dot apmierinošas atbildes. Vienīgais ceļš, kā skolotāji var iegūt šo problēmu pietiekamu izpratni, ir praktiska pieredze.

Jau šai nolūkā vien ļoti derētu noorganizēt kursus nelatviešu laulību partneriem — vīriem un sievām. Kaut gan mācībām būs jānotiek angliski, skolotāju pieredzi, kā novērst radušās grūtības, varēs viegli pārnest uz skolām, kur māca latviešu valodā un kur šī pieredze ļoti noderēs.

Bez pūlēm šo mērķi nevarēs sasniegt. Iepriekš norādīju tikai uz dažām grūtībām, ar kurām jāsastopas cittautu māceklim un kas novēršamas, lai mācības sekmētos. Minētie piemēri tomēr rāda, ka ir arī vēl daudz citu. Vajadzēs daudz pētījumu, būs jāsaraksta jaunas grāmatas un, galvenais, vajadzēs praktiskas pieredzes. To nedarot, ir maz cerību, ka izdosies apturēt jau vērojamo latviešu valodas pagrimumu kā rakstos, tā runā tagadējā un nākošā latviešu paaudzē.

VĒRES

[1] Sk. tomēr V. Bērziņas-Baltiņas LATVIEŠU VALODAS GRAMATIKU (5. izd. 1965), 70—71. lpp., kur dots pilnīgs deklinācijas veidu saraksts ar atbilstošām paradeigmām.

[2] Izņemot „klausītājies", „mazgāšanās" un „dzirnus", kas ir defektīvi. Sk.: ibid.

[3] Iespējamas arī citas analizes. Tas salīdzinājumu būtībā nemaina.

[4] Ibid., 119—147. lpp.

[5] Tagadne, pagātne, nākotne, kondicionālis, saliktā tagadne, saliktā pagātne, saliktā nākotne un kondicionāļa saliktās formas. Morfoloģiskā analizē kondicionāli labāk uzskatīt par laiku, nevis izteiksmi.

[6] Formāli konjunktīvam, un dēbitīva konjunktīvam nav pagātnes, kondicionāļa, saliktās pagātnes un saliktās kondicionāļa formas.

[7] Darāmās kārtas tagadnes particips ar *-dams*, *-oš̄s* un *-ot*; ciešamās kārtas tagadnes particips ar *-ams/-āms* un *-am/-ām*; darāmās kārtas pagātnes particips ar *-is*; ciešamās kārtas pagātnes particips ar *-s* un novecojusies darāmās kārtas nākotnes participa forma ar *-šot*.

[8] Piemēram: J. Endzelīns, LATVIEŠU VALODAS GRAMATIKA (Rīgā 1951) vai: Latvijas PSR Zinātņu akadēmija, MŪSDIENU LATVIEŠU LITERĀRĀS VALODAS GRAMATIKA I (Rīgā 1959) un II (Rīgā 1962).

[9] Sk. attiecīgi: „nekad" un „pamazītiņām".

[10] 32. lpp. [11] J. Endzelīns, op. cit., 30. lpp. [12] Ibid., 31. lpp. [13] Ibid.

[14] MŪSDIENU LATVIEŠU LITERĀRĀS VALODAS GRAMATIKA I, 70—71. lpp.

[15] K. Mīlenbachs (Mülenbachs), LATVIEŠU VALODAS VĀRDNĪCA (ed. J. Endzelīns) I—IV (Čikāgā 1953—1955); J. Endzelīns un E. Hauzenberga, PAPILDINĀJUMI UN LABOJUMI K. Mīlenbacha LATVIEŠU VALODAS VĀRDNĪCAI V—VI (Čikāgā 1956).

[16] V. Bērziņa-Baltiņa, op. cit., 15. lpp.

[17] MŪSDIENU LATVIEŠU LITERĀRĀS VALODAS GRAMATIKA I, 418. lpp.

[18] Ibid., 419—420. lpp. [19] Ibid., 674—675. lpp. [20] Ibid., 670. lpp.

[21] Ibid., 681—682. lpp.

[22] Palātālizētās |ŗ| fonēmas lietošana ir fakultatīva, kaut tās paturēšanai ir dažas priekšrocības. Sk.: ibid., 60—61. lpp. Šeit tomēr nav vietā argumentēt par ortografiska simbola attaisnojumu, kuŗu lieto tikai paradeigmatiskās skaidrības dēļ, bet kam nav tiešas fonēmiskas nozīmes.

[23] Ibid., 669—670. lpp.

[24] V. Bērziņa-Baltiņa, op. cit., 229—235. lpp.; MŪSDIENU LATVIEŠU LITERĀRĀS VALODAS GRAMATIKA II, 439. un sek. lpp.; J. Endzelīns, op. cit., 1046—1057. lpp.

[25] Piemēram, E. Turkina, LATVISKI-ANGLISKA VĀRDNĪCA (Dānijā 1948); LATVIEŠU-ANGĻU VĀRDNĪCA (Kopenhāgenā 1964); M. Andersone (ed.), E. Turkina, LATVIEŠU-ANGĻU VĀRDNĪCA (Rīgā 1963).

[26] Sk. 15. vēri. Derētu ļoti nopietni apsvērt šī darba tulkošanu angliski vai arī līdzīgas latviešu-angļu norāžu vārdnīcas sagatavošanu.

[27] J. Lautenbach, KLEINE LETTISCHE SPRACHLEHRE (Riga); J. Dravnieks, (Drawneek), LEICHT LETTISCH (Riga 1921); J. Endzelīns, LETTISCHES LESEBUCH (Heidelberg 1922); H. Brentano, HANDBUCH DER LETTISCHEN SPRACHE (Vienna & Leipzig).
Endzelīna monumentālais darbs LETTISCHE GRAMMATIK (Riga 1922) šeit nav ietilpināms, jo to nevar apzīmēt par mācībgrāmatu sveštautiešiem.

[28] J. D. Prince, A PRACTICAL GRAMMAR OF THE LETTISH LANGUAGE (London & Toronto 1925).

[29] Ch. Barret & E. Blese, GRAMMAIRE PRATIQUE DE LA LANGUE LATVIENNE (Riga 1928). Šī grāmata ir Prinsa darba (sk. 28. vēri) tulkojums, gan ar daudziem grozījumiem.

[30] L. Paegle, SAMOUČITELJ LATYŠSKOGO JAZYKA (Riga 1925).

[31] xii lpp. [32] 20—21. lpp. [33] 28. lpp. [34] Sk. 11. vēri. [35] Sk. 10. vēri.

[36] Sk. 14. vēri. [37] x lpp. [38] x—xi lpp. [39] 6. lpp.

[40] 32., 34—36., 49., 51., 56—58. lpp. [41] 56. lpp. [42] 70. lpp.

[43] 75—76. lpp. [44] 7. lpp. [45] 17. lpp. [46] 34. lpp.

[47] B.H. Veksler et al., UČEBNIK LATYŠSKOGO JAZYKA DLJA VZROSLYH I (Riga 1958), II (Riga 1959).

[48] O. Krātiņš et al., LATVIAN SELF-TAUGHT (Chicago); T. Budiņa-Lazdiņa, TEACH YOURSELF LATVIAN (London 1966).

[49] Piemēram: J.V. Loja, KRATKIJE SVEDENIJA PO GRAMMATIKE LATYŠSKOGO JAZYKA: J.R. Krueger (trans.), BRIEF REMARKS ON THE GRAMMAR OF THE LATVIAN LANGUAGE (Arlington 1952), mašīnrakstā; J. Sinka, PRACTICAL LATVIAN FOR SCHOOLS ([London] 1962—).

[50] 6. lpp. [51] 24. lpp. [52] 42. lpp [53] 49. lpp. [54] 61. lpp. [55] 68. lpp.

[56] 78. lpp. [57] 112. lpp. [58] 122. lpp. [59] 158. lpp. [60] 221. lpp. [61] 95. lpp.

[62] 241—290. lpp. [63] 7. lpp. [64] 12—13. lpp. [65] 23. lpp. [66] 56. lpp.

[67] 52. lpp. [68] 56. lpp. [69] 28. lpp. [70] 250. lpp. [71] 9. lpp. [72] 40. lpp.

[73] 65. lpp. [74] 157. lpp.

[75] Neviens no šiem jautājumiem nav apskatīts līdz šim publicētajās recenzijās — sk. MĒS 20 (1966), 35—36. lpp., un: THE SLAVONIC AND EAST EUROPIAN REVIEW 45, no. 104 (Jan. 1967), 264—265. lpp.

DAINU MOTĪVI ASPAZIJAS DARBOS

Alfrēds Gāters

Salīdzinot ar Raiņa daiļradi,[1] Aspazijas darbos dainu motīvi izlietāti krietni taupīgāk. Tomēr arī viņai dažos posmos tautas dzejai bijusi būtiska nozīme. Dainu pēdas šai rakstā izsekotas tiktāl, cik to ļāvuši trimdā izdotie Aspazijas raksti,[2] un Pēterpilī ap 1912. gadu publicētais Aspazijas dzejoļu krājums SARKANĀS PUĶES.[3]

Nacionālā atmodas laikmeta romantiķu daiļradē tautas poēzijai ir tik nozīmīga loma, ka 19. gs. posmu, kad darbojās Auseklis, Andrejs Pumpurs un Jēkabs Lautenbachs-Jūsmiņš, līdz ar Teodoru Zeifertu var dēvēt par tautas dzejas renesansi.[4] Tautas dzejas satura un formas elementi bija galvenā izejviela, individuālu mākslas dzeju darinot, un šī izejviela tika iestrādāta gan fragmentāri ģenuīnā formā, gan pārveidota pēc dzejnieka individuālās gaumes un romantiskā laikmeta gara. Šī īpatnējā dzejas māksla iesniedzas vēl Aspazijas jaunības daiļradē.

Skolas laikā sacerētajos dzejoļos „Jaunā gadā", „Latvju vīrs" un „Studentu dziesma" kopā ar Aspazijai vēlāk raksturīgajām vētrainās romantikas brāzmām labi samanāms arī nacionālās romantikas gars ar īpatnējo vārdu krājumu: tautu dēli, tautas zeltenīte, dievi, gaismas cenšoņi u.c. Turpat atrodami arīdzan daži izteicieni, kas varētu būt nākuši no dainām, piemēram: rakstīt zīdautu. Nacionālromantiķu ietekme jūtama arī gaŗajā dzejojumā „Saules meita" (1893), kur arīdzan sava daļa pseudomītoloģijas.

Pilnīgi nacionālā romantisma garā ir ieturēts Aspazijas jaunības dzejolis „Mans bāleliņš". Kā četrpēdu trochajs (gan ar nerēgulāru pēdu aprāvumu) šis dzejolis pēc metriskā veidojuma atgādina dainu pantus. Atšķiŗas tas no dainām ar citādu domas un sintaktisku vienību sadalījumu pa strofām, īpatnējo nacionālās romantikas sentimentu un tās satura elementiem. Bet nepārprotami no dainām ņemti izteicieni, piemēram: pūriņu darināt; rakstīt raibus cimdus; dziedāja lakstīgala baltieviņas pazarā; es uzkāpšu kalniņā; rasu (pērles) ... salasīšu priekšautā; zelta staru vainadziņš u.c.

Dainu materiāls izlietāts arī Aspazijas vēlāka laika darbos, pie tam šādā izkārtojumā:

1) Dainu pantus sastopam kā teksta izskaistinājumu, iepītus bez nolūka virzīt fābulas pavedienu. Te iestarpinātas lugas personu dziedātas dainas, kas vai nu vispār pazīstamas, vai kam atbilst dažas vārdkopas K. Barona un H. Visendorfa LATVJU DAINĀS.

Pie pirmās grupas sal.:

Teku, teku, nepanāku,
Saucu, saucu — nesasaucu A^5 I 518

Tur es dzēru, tur man tika
Tanī mazā krodziņā ZT I 120

Kuplāk izlietāti panti, kam K. Barona un H. Visendorfa LATVJU DAINĀS var atrast tikai atsevišķas korespondējošas vietas:

Kam bāleliņš vārtus veŗ
Un māmiņa gultu taisa? A I 541

Jaunokais broļeļeņš,
Tys pasteidze vortus vērt
33643,1

Māku diet, māku skriet,
Māku danci ritināt!
Kad iekāpu audeklī,
Dzijas vilkās čokarā!
Pa trim gadiem vienu cimdu
Kā margot nomargoju! VN I 605

Dziedāt māku, dancot māku,
Audakl' austi vien nemāku.
Līdz iekāpu audaklā,
Dzijas rauju čokurā 942
Par trīs gadi cimdu pāri
Kā margot nomargoju 7284

Lai bēdājas kas par bēdu,
Es par bēdu nebēdāju VN I 630

Bēdu manu lielu bēdu,
Es par bēdu nebēdāju 107

Čīkst man kauli staigājot,
Klab man zobi runājot VN I 646

Čīkst tiem kauli staigājot,
Klab tiem zobi runājot 20278

Nāc nu klusā kambarītī, ...
Rožu klāšu paladziņu VN I 651

Rožu klāju paladziņu
3175, 6443

Nu jau mani mičos, nu jau mani mičos,
Vedīs klētī guldināt —
Skaistais, zaļais rožu kronis,
Puķīt zilu, zaļu VN I 629

Nu mani mičos 24648

Sniedz rociņu, dod mutītes!
Nāc ar mani klētiņā! VN I 628

Sniedz rociņu, dod mutīti,
Būsi mana līgaviņa
13273,1

Baltin bāls mēnestiņš —		Te bija saule, te pazuda
Bālais mēness ieripoji		Melnajos mākoņos
Melnajos mākoņos	VN I 628	18376, 24736
Ja nedosi ganeklīti,		Ja nedosi tās meitiņas,
Es nomiršu žēlabās	A I 545	Es nomiršu žēlabās 13250
Dod, māmiņa, man meitiņu,		Dod, māmiņa, man meitiņu,
Tā manim gauži tika.		Dod to pašu lielāko;
Nakti miegu negulēju,		Neba kāda skuķa dēļ
Putās skrēju kumeliņu	A I 544	Sviedroj' savu kumeliņu 14712
		Birst kumeļam baltas putas 33639 var.

VAIDELOTĒ uz zīdauta šūdināts dainas pants, kas visnotaļ atbilst Āronu Matīsa krājumā MUSU TAUTAS DZIESMAS (Rīgā 1888) uzņemtajam variantam (LATVJU DAINĀS: 7171, 4.var.):

Es savam tautu dēlam		Es savam tautu dēlam
Rakstu raibu zīdautiņu:		Rakstu raibu nēzdaudziņu:
Ap malām puķes liku,		Ap malām puķes liku,
Vidū savu mīļu sirdi	V I 25	Vidū savu mīļu sirdi
		(citi varianti: 7171;2.,3.var.; 33642,9)

Visai bieži tomēr arī šīm kopējā darba satura ziņā pleonastiskajām dainām neizdevās atrast tiešus korrelātus Barona un Visendorfa LATVJU DAINĀS. Jādomā, ka Aspazija vai nu izlietājusi tieši pašas dzirdētus variantus, vai arī brīvi kombinējusi dzirdētu, resp. lasītu dainu motīvus. Pēdējā iespēja šķiet ticamāka.

Tā, piemēram, precinieku dziesma VAIDELOTĒ:

Kam drebēji, apšu lapa,		Drebi, drebi, apšu lapa,
Kad vējiņis vēdināja?		Maza vēja purināta;
Kam bijies, līgaviņa,		Tā drebēja man sirsniņa,
Kad es tevi bildināju,		Bajāriņš bildināja 14887
Kad es tevi bildināju	V I 31	(līdzīgi 15400, 15676-78)

Gan no cieta akmentiņa
Es izšķīlu uguntiņu —
Tā no bargas mātes meitas
Vai es mutes nedabūšu?
Vai es mutes nedabūšu? V I 31

Kam, vējiņi, nāci, lauzi
Ziedu pilnu ābelīti!
Kam, Dieviņi, izredzēji
Sevim dailu zeltainīti? —
Kā ābeli ziedēdamu
Dieviņš ņēma līgaviņu,
Lai tai tautas nelaupītu
Viņas zīļu vainadziņu —
Savu jaunu meitas mūžu
Lai tā beigtu ziedēdama,
To kā baltu villainīti
Uzsegdama, nosegdama V I 71

Kad tā gāja, zeme rīb,
Akmens šķīla uguntiņu 6645
(līdzīgi arī 13194, 14980)

Pie akmiņa guni šķīla [kumelš] 29697

Kam, vējiņ, tu nolauzi
Krūzoto ozoliņu? 27445

Kam tu lūzi, ābelīte 27444,1

Balta zied ābelīte...
Balti māsa apģērbās,
Tautiņās aiziedama 17076

Tā nevaid viena diena,
Viss mūžiņš dzīvojams.
Tā nevaid vilnainīte,
Uzsedzama, nosedzama 15134

Dzejnieces pašas fantazijas produkts, šķiet, ir vēstījums, ka Dieviņš ņēmis cilvēka bērnu par līgavu. Iespējams, ka pamudinājumam viņai derējušas retās dainas, kas stāsta par Dieviņa kāzām un Saules meitas precēšanu:

Dieviņš ņēma Saules meitu 34043,8,23; 34047,2.,3.un 5.var.

Dievīts ņēma Saules meitu 34039,1.var.; 34047,1.var.

Dieviņam kāzas dzēra 34043,22

Individuālas poētiskas variācijas Aspazijai ir arī par Laimu un, liekas, arī par Mēnesi:

Zelta vārpstu ritina
Laimas baltā rociņa;
Tek tev dzīvīb's pavedienis
Saules mūža garumā A I 536

Māmiņa valkāja zīļu vainadziņu,
Mēness gāja saulei par panāksniņu A I 544

Vismaz autoram neizdevās atrast dainu paraugus, kur Mēness ietu par panāksnieku (tāpat arī norādes, ka māmiņa nestu vainagu). Bez grūtībām var gan atrast dainas, kurās par panāksnieku (resp. vedēju) tēlots Pērkons (34043,8,13,17,18,23; 34047,1—2,12—16).

Pēc dainu parauga Aspazija veidojusi vēl šādus pantus, kuru saturs tikai netieši — bez korrelātīvām vārdkopām — atbilst K. Barona krājumā uzņemtajām dainām:

Skrej, dūjiņa, zilspārnīte,
Vēsti ciema putniņiem,
Dziedi, zīlīt, pareģīte,
Pateic maniem bāliņiem:
  Šonaksniņu līgaviņu
  Tautiets pārved sētiņā,
  Sārtvaidzīti daiļaviņu
  Gulda savā klētiņā A I 541

Zīle liela pareģone
Piel. II, 2581,1
Sīvi, sīvi zīle brēc...;
Šorīt jāja sīvs tautiets
Māsiņai roku dot 15461

Neņem, bāliņ, man meitiņu,
Neved viņu tālu ceļu;
Labāk manā dārziņā
Plūc sev daiļu āboliņu.
  Daiļi tavi āboliņi
  Ābelītes pazarā,
  Vēl daiļāka tava meita
  Tautu meitu pulciņā A I 544

Kas man deva to ābolu,
Kas ābeles galiņā?
Kas man deva to meitiņu,
Kas aug viena māmiņai 11220

Ak tu meža ābelīte,
Tavu skaistu āboliņu 5373

Ļoti brīvs teksta veidojums ir šādā pantā:

Ņem sev, puisīt, balt'aitiņu,
Ņem sev mundru kazlēniņu,
Tikai atstāj man meitiņu,
Manu dārgu auklējumu!
  Nedod manim balt'aitiņu,
  Dod man pašu ganeklīti,
  Ja nedosi ganeklīti,
  Es nomiršu žēlabās.
Novītīšu, nokritīšu
Kā ābols no zariņa,
Maldīsies man dvēselīte
Kā aitiņa paklīdusi — A I 545

Dodiet pašu adītāju![6]
Ja nedosi tās meitiņas,
Es nomiršu žēlabās 13250

2) Vietām dainu rindas iesaistītas tiešajā tekstā, un to funkcija tad nav vairs tikai tekstu pušķot, bet — tāpat kā Raiņa drāmās — virzīt norisi, resp. izteikt kontekstam svarīgu domu:

Dieviņš tevi ņems pie rokas,	Dieviņš ņēma pie rociņas,
Vedīs atkal kalniņā VN I 596	Veda mani kalniņā 9118
Kur mēs abi tikāmies,	Līcin līka tā vietiņa,
Plauka rozes, magonītes;	Kur mēs abas runājām 26666
Kur mēs abi šķiŗamies,	Satikosi ar māsiņu,
Tur asaru upe tecēs.	Nevarēju izšķirties;
Pašķiries tu, zemīt,	Jau zemīte līcin līka,
Paņem manu augumiņu VN I 595	Kājas mirka asarās 26671
	Pasašķiri tu, zemīte,
	Paslēp munu augumeņu [7]

Jo sevišķi VAIDELOTĒ atsevišķas dainu vārdkopas Aspazija iestrādājusi pašas sintaktiskajās vienībās:

Kā ieva, ziedus izkārusi, gaida	Ieva, ziedus izkāruse,
Uz pilnu mēnesi, tā skuķe raugās,	Gaida pilnu mēnestiņu;
Vai atjās bālēliņš V I 24	Māsa, pūru pielocījse,
	Gaida tautas atjājam
	7601, 14022
Lūk, [Mirdza ir] it kā ievas ziedu baltumiņu	Es būt' liepas kuplumiņu, Ievas ziedu baltumiņu
Un liepas kuplumiņu V I 53	Piel.II, 4511,1,2
... es kunigaikštim	Kas var liegti vējiņam
Tikpat maz varu liegt to bildināt,	Rožu krūmu vēdināt?
Kā vējam rožu krūmu vēdināt —	Kas var liegti puisēnam
V I 61	Daiļu meitu bildināt? 14742

3) Nereti Aspazijas valoda izpušķota ar dainu motīviem, kas pārveidoti tropos vai citādi pilnīgi pārstrādāti individuālās vārdkopās:

... tā nav	
Vis karŗa gaita, kas mūs šurpu ved,	Tautiets, mani precēdams,
Bet tagad liepu lapu ceļu eimam	Liepu lapu ceļu klāja 15222
V I 32	

	... Liepu lapu ceļu klāja, Lai es ietu šorudeni 10179
... pati es Kā dziesmu pilna lakstīgala esmu, Kam spārni pil no zelta lāsītēm V I 63	Ak tu, zelta lakstīgala, Nelaidiesi rāvienā, Visi tavi spārnu gali Zeltītāmi lāsītēm 14852
No viņa vien tā sapņo... Kā sila bite, medus piesūkusies V I 62	Gan bitīte norakstīs [priedi] Medaiņām kājiņām 30318
... tavs alutiņš mums par sirmu, tavs vīns par skābu TC I 365	Muca gul kambarī Apsirmējšu muguriņu Piel.II, 1469,1

4) Lirikā dainu izlietājumos vērojamas dažas atšķirības. Vispirms nav nedz individuāli pārveidotu, nedz ģenuīnu dainu pantu iestarpinājumu, kas lietāti teksta kuplināšanai bez nozīmes darba kopējai koncepcijai. Tikai vienā vietā Aspazija pazīstamu dainu, mainot priekšstatus, pārveidojusi par individuālu dzeju: krājumā SAULAINS STŪRĪTIS viņa tā pārstrādājusi dziesmu „Viens gans nomira":

Meitiņa nomira, Visas puķes raudāja. Visi zili zvaniņi Apkārt zvanīja. Roze kāpa debesīs Dievam sūdzēt. SS II 126	Viens gans nomira, Citi gani raudāja... Dzeguze zvanīja Līkā bērzā... Kaza kāpa debesīs Dievam sūdzēt 2692

Dzejolī „Rudens bakchanals" (RAGANU NAKTS 1923) viņa iekombinējusi šādu dainu garā darinātu strofu:.

Liepa loka, lazda raksta,
Stīdzenītis izvidzina RN II 447

Citādi biežāk nekā drāmās Aspazija lirikā min saviem vārdiem no dainām pazīstamus tēlainus priekšstatus:

... ozols, koku augstmanis, Sev zelta jostu apjozis ZK II 228	Trim kārtām zelta josta Ap zaļo ozoliņu 15076

Kā es tevi posu un rotāju,
Kā saulīte apjož ozolu
Trim kārtām zelta jostu
ZK II 298

[Veļu māte]
Liepai nojoz zelta jostu
ZK II 152

Tu, mēnestiņ, palieci nomodā...,
Tev zvaigznītes kopā ir jāsaskaita
ZK II 284

[Veļu māte]
Segu uzmet mēnestiņam,
Neļauj zvaigznes skaitīt viņam
ZK II 152

Kā saule kūla mēnesi,
Es arī tevi kulšu!
... Un [saule] kūla ar sidraba sakārnīti ZK II 284

Ritu ritu lāsiņas,
Sīkas, zaļas, apaļas:
Saules meitu asaras SS II 124

Man visa dzīve skan saskaņā,
Kā melnajam krauklītim ozolā
Man rociņā zelta spēles.
ZK II 314

Es saules meita gan neesmu —
... Bet sarkanrožu dārziņā
Es tomēr kroņus pinu!
Un cauri caur magoņu lapiņām...
Es jūtu karsti skatāmies
Uz sevi dievu dēlu ZK II 259

Resnajam ozolam [saules velte]
Trim kārtām zelta josta
34039,20

... Ozolam zelta jostu 34039,8

Saulīt', spodri laizdamās,...
Ozolam jostu deva
33827,15.var.

(Laikam darināts pēc dainām par ozola zelta jostu.)

Mēnestiņis zvaigznes skaita,
Vai ir visas vakarā
20922, 33857

Saule kūla Mēnesnīcu
Ar sudraba čakarniņu 33927

Pilni meži piebiruši
Saules gaužu asariņu 33767
Saulītes asariņas
21283, 33738,3,5

Krauklīts sēž ozolā,
Zelta spēles rociņā 13613

Saules meitas kroņus pina
Sarkanrožu dārziņā;
Dieva dēli lūkojās
Caur magoņu lapiņām 33972

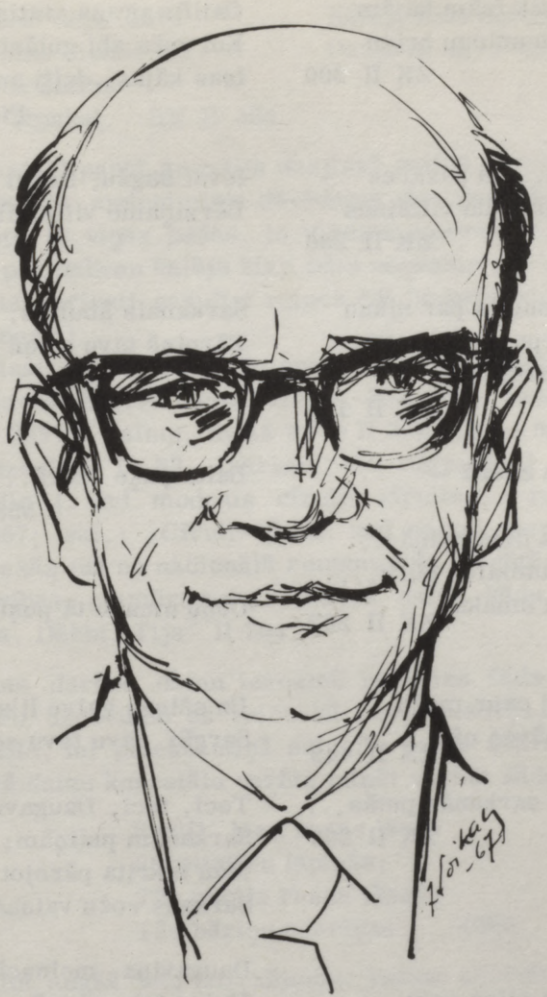

ALFRĒDS GĀTERS

Zīmējis Juris Soikāns

... gailīts ar tik īsām kājām
Pa dziļu, dziļu sniegu brien
ZK II 200

Gan galotnītes, gan pazares
Tad dabon sagšas un villaines
ZK II 230

Tur [dainās] sacīts par niknu tārpu, kas grauž
Un āboliņam sirdi lauž
ZK II 160

Tu, baltā puķe ezerā —
Ak vai!
Kas apdziedāta dziesmiņā...
— Tas ziedu puteklīšu pūrs...,
Tam esot dūņu smaka!
ZK II 202

... mēness ...
Mākoņzirgā jāj caur mežu
Galvu likt uz nāves ežu
RN II 449

Plūst Daugava sarkanās putās...
ZK II 263

... Daugava
Plūst melna un pilna veļu
ZK II 263

... viesi vislielākās godībās
Bij Ziemsvētki rakstītās kamanās
SS II 24

Gailīts prasa vistiņai:
Kur mēs abi gulēsim?
Isas kājas, dziļi sniegi...
Piel.II, 2470,1

Ievai sagšu, liepai sagšu,
Bērziņame villainīti
33879,3.var.

Sarkanais ābuliņš,
Tārpiņš tavu sakni grauza
12284

Balta puķe ezerā...
5587,5589,7574

Dūņu smaku tā puķīte 11146

Uz ežiņas galvu liku,
Sargāj' savu tēvu zemi 3794

Teci, teci, Daugaviņa,
Sarkanām putiņām;
Man iekrita pārejot
Sarkans rožu vainadziņš 24518

Daugaviņa, melnacīte,
Melna tek vakarā;
Kā tā melna netecēja,
Pilna dārgu dvēselīšu
Piel.II,30710,1

Ziemas svētki sabraukuši
Rakstītām kamanām 33289

Debess versmē vaŗa kalvē — Kalējs kala debesīs,
Pērkons karstas dienas kaļ: — Daugavā oglis bira — 33721
Zili zaļas nokrāsotas
Nomet zemē atpakaļ RN II 354

Šai skaistajā pantā Aspazija dzejiskā valļībā pārstrādājusi dainas par debesu kalēju, metonimiski dēvēdama viņu par Pērkonu. Laikam gan šis trops ir viņas pašas, jo vismaz autoram neizdevās atrast dainas, kur par debesu kalēju klaji būtu nosaukts Pērkons. K. Barona 33724. dainas varianti gan divi reizes šai funkcijā min Dieviņu (Dieviņš kala debesīs).

Visai bieži Aspazijas lirika greznota ar atsevišķiem tautas poēzijas jēdzieniem: Saules meitas II 438, 354, 472, saules zelta sagša II 232 (sal. 33934. dainu), meža māte II 230, jūŗas māmuliņa II 529, saules gredzentiņš II 93, (sarkan)rožu dārziņš II 203, 171, 189, cīrulis-vīrulis („Kad modrais cīrulis-vīrulis... jau saldi dusēja vagās" II 267; sal.: „Cīruli-vīruli, kad ņemsi sievu" 2612), tāpat arī mītoloģiskās (un no nacionālā romantisma aizgūtās pseudomītoloģiskās) dievības, piemēram: „...nāves dzija, kādu izvērpj liktens māsas Kārta, Dēkla, Tija" II 204.

5) Prōzas darbos dainu ierosmē radusies šāda poētiska vieta: „Savu nākošo uzdevumu es veicu kā rasas meitiņa, kas tiek Saules mātes izsūtīta, lai priekšautiņā salasītu nakts asaras" III 376. Kā zināmā mērā dainu korrelātu varētu minēt varbūt šādu pantu:

Saulīt' lasa rasas lāses
Skreitelīšu lapiņās;
Tās nebija rasas lāses,
Tās bāriņu asariņas 4386

Pārskatot augšā doto iztirzājumu, varam secināt, ka nenozīmīgi Aspazijas daiļradē ir tieši ģenuīnu vai arī dzejnieces pašas pārveidoto dainu pantu iestarpinājumi drāmu tekstā. Atskaitot kādu dzejoli, individuāla dainu pantu variēšana nav vērojama arī Aspazijas lirikā. Atsevišķu dainu motīvu brīvs pārstrādājums turpretim ir visai raksturīgs viņas lirikai, sevišķi krājumos ZIEDU KLĒPIS (1912) un SAULAINS STŪRĪTIS (1910), pa daļai arī drāmā VAIDELOTE (1894). Turpretim nemaz dainas nav izmantotas SARKANAJĀS PUĶĒS (1897).

Vērojam, ka Aspazija dainām vairāk pievērsusies agrīnā jaunības posmā un 20. gadsimta pirmā gadu desmita beigās.

Visumā Aspazijai tuva ir dainu tīri aistētiskā pasaule, ko viņa apliecina, gan bieži iestrādādama dainu jēdzienus, gan (dzejolī „Tārps un āboliņš" II 160) izteikdama vārdos:

Vai tautas dziesmas pazīsti...?
Tur ir tik jaukas līdzības,
Ka acīs saskrej asaras.

VĒRES

[1]Sal.: Jāzeps Rudzītis, „Tautasdziesmu luga KRAUKLĪTIS", TAUTAS DZEJNIEKS RAINIS 1865—1965 (Rīgā 1965), 49—76. lpp.; „J.Raiņa PŪT, VĒJIŅI kā tautasdziesmu luga", Latvijas PSR Zin.ak. Valodas un literatūras institūta RAKSTI IX (Rīgā 1958), 305—345. lpp.

[2]Latvju grāmatas (Waverly, Iowa) izdevumi: I ASPAZIJAS DRĀMA (1963), II ASPAZIJAS LIRIKA (1964), III ASPAZIJAS PROZA (1965).

[3]Universālā bibliotēka, 164. nr.

[4]T.Zeiferts, LATVIEŠU RAKSTNIECĪBAS VĒSTURE II (Rīgā 1923), 224. lpp.; K.Dziļleja, „Latviešu literātūras vēstures periodizācija, LATVIEŠU VĒSTURNIEKU PIRMĀ KONFERENCE TRIMDĀ 1948. g. janvārī (Lībekā 1948), 53. lpp.

[5]Citēto Aspazijas grāmatu tituli apzīmēti ar šādiem saīsinājumiem: A — ATRIEBĒJA, RN — RAGANU NAKTS, SS — SAULAINS STŪRĪTIS, TC — TORŅA CĒLĀJS, V — VAIDELOTE, VN — VELNA NAUDA, ZK — ZIEDU KLĒPIS. Romiešu cipars (I,II,III) aiz titula apzīmējuma norāda Latvju grāmatas izdevuma sējumu. Skaitlis aiz titula un sējuma saīsinājuma apzīmē lappusi. Tikai ar skaitļiem apzīmēti citāti no K.Barona un H.Visendorfa LATVJU DAINĀM.

[6]Fr.D.Vārs, PALCMARIEŠU DZIESMU KRĀJUMS, H.Biezais (ed.) (Upsalā 1961), 257. nr.

[7]Latviešu folkloras krātuve, TAUTAS DZIESMAS I (Rīgā 1936), 40549. nr.

PAR LATGALES DZIESMĀM BARONA DAINĀS

Valdis Zeps

1) Par avotu izmantošanu. Pēdējā laikā vairākkārt rakstīts par Vāra PALCMARIEŠU DZIESMU KRĀJUMA[1] uzņemšanu, resp. neuzņemšanu Barona un Visendorfa LATVJU DAINĀS (turpmāk BV).[2] Bet Vāra gadījums jau nebūt nav izolēts — BV ļoti vāji reprezentēti arī citi veci dziesmu krājumi, to starpā Manteufela un Plāteres (turpmāk MP) krājums no Krāslavas[3] un Uļanovskas Viļānu dziesmas.[4] No MP 170 dziesmām DAINĀS iespiestas tikai 39; no 329 Uļanovskas dziesmām iespiests mazāk par pussimta.[5] Rokrakstā iesūtītie Latgales dziesmu krājumi turpretim šķiet izmantoti diezgan pilnīgi; piemēram, no 88 iesūtītām Kalupes dziesmām iespiestas 75.

Iemesls veco iespiesto tekstu vājai reprezentācijai nebūs tālu jāmeklē. Ja apskatām, piemēram, tās 39 MP dziesmas, kas iekļuvušas BV, tad redzam, ka pirmā sējumā iespiestas 24, otrā — 7, trešā — 4, ceturtā — 1 un piektā — 3 dziesmas. Šim skaitļu sadalījumam pa daļai sakars ar dziesmu tematiku — sveštautiešu krājumos daudz bāru dziesmu, un tās uzņemtas DAINU pirmajā sējumā. Bet vai nebūs arī tā, ka ar laiku Baronam vienkārši apnicis cīnīties ar sveštautiešu sakropļojumiem?

2) Par tekstu rediģēšanu. Izsekojot MP tekstu liktenim LATVJU DAINĀS, tekstu rediģēšanas principi un šo principu izveidošanās galvenos vilcienos ir skaidri.

a) Tikai pašās pirmajās burtnīcās Latgales dziesmas pārceltas (tulkotas) lejaslatviski, piemēram, BV 515:

Sihki dzeedu, gari wilku (welku)
Us robescha ganidama

utt. no MP 158:

Siejky dziżu — gary wyłku
Iz rubieża ganiejdama

utt.

b) Līdz apmēram 3000. BV dziesmai no MP pārņemtās dziesmas (citu Latgales dziesmu agrajās burtnīcās vispār tikpat kā nav) atstātas vecajā Latgales ortografijā ar nelieliem pārgrozījumiem: starpība starp ł un l ne vienmēr izturēta, w aizstāts ar v, apostrofs nav

saprasts kā mīkstinājuma zīme, un ieviesušās sīkas nekonsekvences (MP c parasti BV c, bet reizēm BV z).

c) Tālāko Latgales dziesmu rediģēšanu uzņēmies Pīters Smeļters[6] pie kam, pretēji Baronam, Smeļters oriģinālu respektē principā absolūti, kaut arī praktiski rodas viens otrs sarežģījums. Smeļters pārraksta pēc zināmiem principiem veco ortografiju burtu pa burtam, pievienojot no savas puses tikai norādījumu par e izrunu un akcentus (par tiem vēlāk). Tā MP 141, [b]:

Ok Diwień! kur eś lejszus
Boryniejta pałykdama!

kļūst Smeļtera redakcijā par (BV 3915,1):

Ok Dìyeņ, kur eş ļeišús,
Bòriņeita palykdama!

Ka Smeļters šeit seko rakstībai, norāda kaut vai „bārenītes" galotne -*ta*, kas, valodas faktiem sekojot, būtu jāraksta (ceteris paribus) -*ţa* vai -*ţę* (sal. BV 33805: „kollpyuņeitę", sekojot MP 102: „kołpyuniejtie".

Sīkas novirzes rodas tikai, sekojot dažiem pilnīgi mechaniskiem principiem, piemēram, katrs -*ry*- aizstāts ar -*rï*- utt. Tāpat apostrofs vēl joprojām ne vienmēr saprasts kā mīkstinājuma zīme. Tā MP 57, [c] „Dud' mamień" pareizi uztverts (BV 9558) kā „Dúģ mameņ", kurpretim MP 95 „raud' " sabojāts par BV 6622,2 „raud".

Blakus tīri mechaniskai pārcelšanai Smeļters no savas puses pievienojis akcentus — akūtu (´) kā lauzto un gravi (`) kā krītošo, un palaikam norādījis ar punktiņu zem burta, kad e izrunājams plati. (Savienojumos ar plūdeņiem krītošais akcents reizēm apzīmēts ar dubultburtu — „bollta", „bonndys".)

Par akcentu jāsaka, ka tas bieži izlaists, īpaši uz divskaņiem. Liekot akcentus, Smeļters sekojis savai (varakļāniešu) izrunai, nemēģinot (nevarēdams) izzināt, kāds tas bijis attiecīgā vietā. Vārdi, kuŗus Smeļters nav īsti sapratis, palikuši bez jebkāda akcenta, ar to neviļus radot iespaidu, ka šie vārdi izrunājami ar īsiem patskaņiem. Iespiedumkļūdu daudz. Visvērtīgāki šie akcenti būs, šķiet, tieši Varakļānu dialektoloģijai.

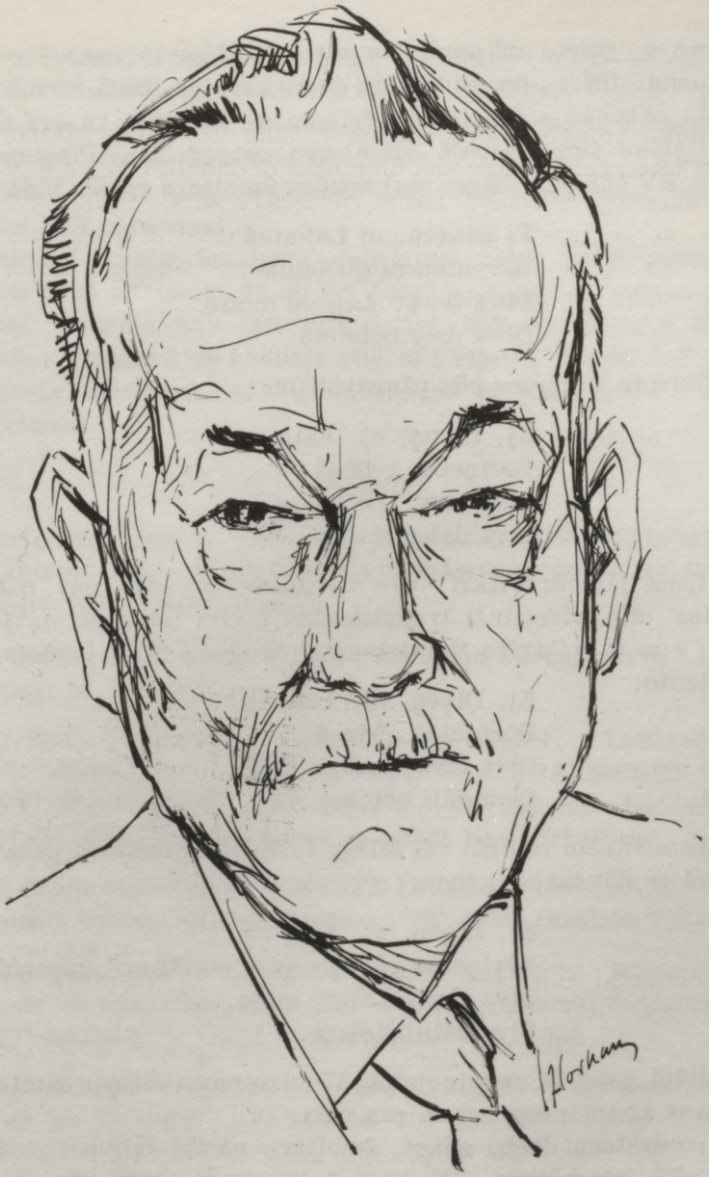

ERNESTS BLESE

Zīmējis Juris Soikāns

Platais e, šķiet, arī apzīmēts pēc Varakļānu izrunas.[7]

Nav man zināms (te nu līdzētu dainu skapis), kādā formā Smeļtera rokās nākušas neiespiestās dziesmas. Jādomā, ka arī tās būs bijušas lielāko tiesu vecajā latgaliešu ortografijā. Pieņemu, ka, piemēram, BV 4985 (no Kārsavas) nonāca Smeļtera rokās šādā veidā:

Ej Diwień, ej Łajmień
Boryniejsza gudieniâ
Diws taws, Łajmie motie
Diwa dały boleleni

Smeļters to vispirms būs pārrakstījis:

Ej, Diẏeņ, ej, Laiṃeņ,
Boriņeiša gudeņâ:
Divs tavs, Laiṃe moţe,
Diva dali boļeļeņi.

Šeit īpaši jāievēro tikai -ry- aizstāšana ar -ri- un „dały" ar „dali"; viss cits vienkārši transliterēts.[8] Šim tekstam pievienojot akcentus (e un ę izšķirība šai dziesmai nav norādīta), iegūstam BV 4985 iespiesto:

Ej, Dìẏeņ, ej, Laìṃeņ,
Bòriņeiša gùḑeņâ:
Dìvs tàvs, Laìṃe mòţe,
Dìva dáli bòļeļeņi.

Šo tekstu varētu rediģēt vēl tālāk, ievērojot Smeļtera paša principus reizē ar Kārsavas izrunu:

Ęj, Dìẏeņ, ęj, Laìṃeņ,
Bòriņeíša gùḑeņî: (var atstāt arī „gùḑeņâ")
Dìvs tàvs, Laìṃę mòţę,
Dìva dáli bòļęļeņi.

Rezultātā gandrīz nevainojams šīs dziesmas skaņas attēls. Tik laba saskaņa ar turienes izrunu gan reta.

Savu redaktora darbu sākot, Smeļters rūpīgi šķiŗ pat grafiskus variantus. Tā, piemēram, BV 4286,5 Smeļtera paša pierakstītais „variants" skan: „maņ þèrst gaudys asareņis", kam blakus dots Laizāna rakstītais „gaudas asareņas". Abi rakstības veidi šeit attēlo

vienu un to pašu izloksnes fonētiku, un nekāda „varianta" šeit laikam nav.[9] Vēlākos sējumos tādi „varianti" vairs nav šķirti. Vietām var pat rasties aizdomas, ka Smelters sekojis Barona paraugam un „apvienojis" īstus variantus vienā tekstā (piemēram, BV 4069,2, kur divpadsmit rindu gara dziesma dota bez variantiem, bet it kā to teikušas trīs personas).

Visumā tomēr Smeltera redaktora roka bijusi nesalīdzināmi vieglāka nekā Baronam. Ja nu BV Latgales teksti ar visu to no valodniecības viedokļa nav īsti pilnvērtīgi, tad tur jāvaino sākotnējās (poliskās) ortografijas nespēja attēlot Latgales valodu visā tās bagātībā, nevis Smeltera darbs, kas visumā ir ļoti rūpīgs un saudzīgs pret avotiem.

VĒRES

[1] Friedrich Daniel Wahr, PALZMAREESCHU DSEESMU KRAHJUMS (Ruien 1808); F. D. Vārs, PALCMARIEŠU DZIESMU KRĀJUMS, H. Biezais, ed. (Upsalā 1961).

[2] Piemēram, Jānis Rudzītis, „Krišjāņa Barona darbs", ARCHĪVS IV (1964), 35—77. lpp.

[3] G. Manteuffel-Szoege und Celine v. Plater, „Lettische Volkslieder", MAGAZIN ... DER LETTISCH-LITERARISCHEN GESELLSCHAFT XIV, 2 (1869), 162—206. lpp. Krāslavas dziesmu starpā šeit arī dziesmas no Dricēniem, diemžēl, bez norādījuma, kuras.

[4] Stefania Ulanowska, ŁOTYSZE INFLANT POLSKICH I—II. Zbiór wiadomości do antropologii krajowej XV—XVI (Kraków 1891—1892).

[5] Konstatējams, salīdzinot Barona reģistrus jebkura sējuma beigās ar Veltas Rūķes rakstu „Latgales dziesmu reģistrs Barona LATVJU DAINĀM", CEĻI 9 (1939), 429—455. lpp.

[6] Šeit sekoju M. Asares rakstam „Latgaliešu tautasdziesmu vākšana un publicēšana", VALODAS UN LITERATŪRAS INSTITŪTA RAKSTI XI (1959), 325—335. lpp., īpaši 329—330. lpp. Cik liela loma Smeltera bija Latgales dziesmu rediģēšanā, diemžēl, nezinu un nevaru noskaidrot, jo man nav pieejami nepieciešamie avoti. Iekšējā sakarība tomēr liek domāt, ka visas Latgales dziesmas ir

vienas rokas rediģētas, un Asare citē šādu ekscerptu no V.Skujas „Tautas dzīsmes un Pīters Smeļters", ZĪDŪNS 12 (1938): „Kad dzīsmes sōka īspīst Latvju Dainos, par galvenū korrektoru beju es [t.i., Smeļters, V.Z.]; bet ari Vissendorfs lūti interesejos par latgalīšu tautasdzīsmēm un izlūksni. Tōpēc es ar jū gondreiz vysas nūraksteitōs dzīsmes pōrlasējōm kūpeigi gon munā, gon jō dzeivuklī, pat jō veikalā."

[7] Vismaz Kārsavas dziesmās BV e un ę sadalījums galīgi neatbilst izloksnes izrunai.

[8] Vai visas dziesmas Smeļtera paša, vai arī kāda cita translitērētas, principā nav svarīgi.

[9] Galotnes -as, -es tieši tautasdziesmās gluži neiespējamas nav. Jebkurā gadījumā varam runāt augstākais par stila (ne teksta) variantiem.

DAŽAS PIEZĪMES PAR SALIKTEŅIEM LATVIEŠU VALODĀ

Kārlis Draviņš

1) Kam iznācis sīkāk iepazīties ar Latvijas vietvārdu krājumiem, būs starp citu pamanījis zīmīgo faktu, ka saliktu vietvārdu veidošanas ziņā dažādi mūsu dzimtenes apgabali ievērojami atšķiras viens no otra. Īpaši tas konstatējams prof. J. Plāķa fonētiski visai rūpīgajos vietu nosaukumu un latviešu pavārdu vākumos. Latvijas vietvārdi nu rāda, ka Latgalē, Augšzemē, Vidzemes augšzemnieku daļā, bet tamlīdz arī daudzās vidus izloksnēs dominē divu sakņu salikteņi — un ka šo apvidu runātāji vairās sakausēt trīs un vairāk sastāvdaļas vienā vārdā. Šī parādība nav bez saviem dziļākiem cēloņiem: kā to liecina prof. Annas Ābeles pētījumi (FBR 3, 41. lpp.), augšzemnieku valodā dominē vārdu tips, kam beigu zilbes vokāli izrunā stipri skaidri, kamēr lejzemniekiem vārdu beigas ir vairāk vai mazāk reducētas. Tāpēc pēdējie daudz vieglāk var sapludināt vārdus un savā runā ļoti daudzos gadījumos arī izlīdzas ar salikteni, kur mūsu austrumu izlokšņu runātāji saka divus atsevišķus vārdus.

2) Ja mūsu rakstu valodā iesakņojies salikteņu darināšanas tips, kur milzīgā pārsvarā salikumi ar d i v ā m, bet ne trim vai vairākām saknēm (skat. zemāk 23. posmu), tad gan tāpēc, ka latviešu rakstu valodu uz ilgiem laikiem nosacīja 17. gs. beigās veiktais bībeles tulkojums. Šī 1685—1694. g. izdevuma valodas pamatā ir vidus izloksnes. Tas gan nav tikai šīs grāmatas tulkotāja E. Glika (un viņa palīgu) nopelns; visumā ticis sekots Kristofora Fīrekera iedibinātai latviešu ortografijas līnijai.

3) Katra vēl runāta valoda pakļauta dažādām pakāpeniskām pārmaiņām. Viena vai otra no tām var norisināties dažādā straujumā, taču šī vēl dzīvo valodu, tā dēvētā, „attīstība" nav apturama, kaut arī stūrgalvīgi mēģinātu paturēt kādu sen aizgājušu laiku ortografiju (kā to dara, piemēram, angļi). Līdzīgi tam arī salikteņu darināšanas paņēmieni kādā valodā var laiku pa laikam vairāk vai mazāk pārgrozīties.

Kā tas noticis latviešu rakstos, nav pilnībā noskaidrojams, jo no attālākiem gadsimtiem saglabājušies ļoti ierobežoti materiāli.

Mūsu uzrakstījumos salikteņi uzejami jau visvecākajos pazīstamos tekstos. Tā Grūnava tēvreizē (vecākais pirmparaugs būs datējams ar apmēram 1450.g.[1]) stāv vārds „mÿſtlaſtilbi",[2] kas, pēc J.Endzelīna u.c. domām, ir vairākkārtīgos pārkopējumos sagrozījies „visvalstības" vārds, grieķu oriģināla „basileīa" (= karaļvalsts) tulkojums. Vēl vecākus mūsu senču valodas salikteņus uzejam dažos 13. gs. dokumentos, tā, piemēram, „Opemelle" (= Upmala, apvidus Zemgalē ap Lielupi), „Donedange" (= Dundaga)[3] u.c. Latgales un Zemgales vārds uzejams vēl senākos rakstos, tā veckrievu Nestora chronikā, kas sastādīta, kā spriež, ap 1113. gadu.

Vēl vecāki ir iekalumi Zviedrijas rūnakmeņos.[4]

4) Ja salikteņu netrūkst arī analfabētu runātā valodā un viņu dzejiskos sacerējumos (tā, piemēram, mūsu tautasdziesmās), tad saliktu vārdu skaits latviešu valodā īpaši strauji sācis pieaugt, kad sāka nākt klajā laicīga satura grāmatas. Aplūkojamās vielas daudzpusības dēļ nācās meklēt daudz jaunu apzīmējumu, un tā mūsu valodā pakāpeniski ieviesās liels skaits, tā saukto, internacionālismu, t.i., terminu, kurus kā kultūras kopmantu pārņēmušas daudzas tautas. Laba daļa no tiem ir salikteņi; piebilstams, ka kāds to skaits uzejams jau agrīnajos veclatviešu rakstos. Tā jau visvecākajā (mums pašreiz pazīstamā) latviešu grāmatā, 1585. g. KATOĻU KATECHISMĀ, blakus tādiem tīri latviskiem salikteņiem kā „daſſchekart" (= dažukārt) vai „wuſſewalditaiam (= visuvaldītājam) uzejam arī saliktus svešvārdus, tā „Sacramentes" (= sakramenti), „iumprouwes" (= jumpravas, jaunavas) u.c. Zīmīgi, ka šinī vecajā grāmatā sastop arī tāda tipa salikteņus kā „rožsarkans" (roſecarkan, roſe ſcarkane)[5] — skat. zemāk.

Protams, ka KATOĻU KATECHISMĀ arī salikteņu lietošanas un rakstīšanas ziņā būs sekots daudz senākiem, ilgi jau priekš tam iedibinātiem latviešu rakstības principiem.

5) Mūsu valodas īstā veidošanās par kultūrtautas valodu sākās tikai jaunlatviešu laikā. Tagad no viņām sparīgo cīņu dienām mūs šķiŗ jau vairāk nekā gadu simtenis. Mūsu aplūkojamos jautājumos jāatzīmē, ka latviešu valodas izkopšanās straujajā gaitā, aizvien tālāk aizejot no 17. un 18. gs. vienkāršā rustikālisma, rindai agrāko salikteņu nācies pazust. Tā J.Elgers (m.1685) lieto apzīmējumu

„sirdsspiešana" (ſirdisſpeſzana)[6], kur tagad runājam par sirdēstiem vai bēdām; Vecais Stenders (m.1796) raksta par „priekšelli" (arī — „elles priekškuru"),[7] bet mūslaiku rakstos sastop „šķīstītavas" vārdu; J. Langijs (m.1685) savā vārdnīcā (87 a) vācu „edel" tulko ar vārdu „īstgodīgs", kamēr tagad pilnīgi dominē adjektīvs „dižciltīgs"; šo piemēru rindu varētu visai pagarināt. Tamlīdz laba daļa veco salikto apzīmējumu tagad aizstāta ar dažādiem internacionālismiem, piemēram, ja J. Langijs rakstīja par „notikumu-grāmatu"[8] un Vecais Stenders par „laiku grāmatu",[9] tad tagad runājam par „chronikām", bet Stendera „tie četrkārtīgi cilvēcīgi prāti, kas no asinīm nāk"[10] (zīmīga pielāgošanās neskoloto zemnieku domāšanai!) tiek it vienkārši dēvēti par „temperamentiem".

6) Kad kāds saliktenis mūsu valodā uzradies, drošāk būs iespējams pasacīt, kad būs gatava latviešu valodas dižvārdnīca (tēzaurs). Tagad par daža laba salikteņa vecumu varam spriest, ja zinām, kad kļuvis pazīstams pats apzīmētais objekts. Vismazāk grūtību ir ar gluži nesen darinātiem terminiem, piemēram, ar tādiem kā „perfokarte" (resp. „robkarte"), „perfolente" (resp. „roblente")(ZT 5, 1967), arī „vrakotājs", „bumbiņrakstulis" (= lodene) (Anšl. Eglīša darbos, laikam viņa paša darinājumi), „īlēnpapēži", „īssvārciņi" (piemēram, LAIKS 1966, 7.dec.) u.tml. Reizēm tas būs iespējams arī tad, kad salikteņi ir vecāku laiku, sal., piemēram, tādus apzīmējumus kā „draudzesskola", „pagastvalde", „asakodziņas" (= ērkšķogas) (Alojā, V. Maurīte FBR 19, 1939, 84. lpp.) u.tml.

7) Tā kā salikteņi ir visai nozīmīgs faktors valodā, to apskats parasti ietelp ne vien skolu valodas mācībā, bet arī zinātniskajās gramatikās. Praktiskā pareizrakstības mācībā vienmēr iznāks sadurties, vispirmām kārtām, ar problēmu, kuŗi ciešākie vārdu savienojumi turami par īstiem salikteņiem, t.i., ko īsti rakstīt kopā, ko atsevišķi. Parasti šai ziņā mēdz sekot kādu autoritātīvu valodniecības speciālistu ieteikumiem; tiem trūkstot, rakstībā var rasties daudz svārstību. To labi redz, pārlūkojot vecāku laiku latviešu autoru rakstus. Tā J. Mancelis turējis par salikteņiem, piemēram, apzīmējumus „Seenalaix" (= sienalaiks), „Eewaskohx" (= ievas koks), Semmesghabbals (= zemes gabals) u.c., bet daudzu vārdu starpā licis savienojuma svītriņas, piem., „Wackara=Swaigſne" (= vakarzvaigzne),

„Ghulltas=pallax" (= gultas palags), „Warŗa=wiexne" (= varavīksne) u.c.[11] Līdzīgi tam J.Langijs savā vārdnīcā raksta, piemēram, „Laſdakohks" (= lazda), bet turpat blakus arī „Reekſto=kohks" (= riekstu koks), arī „Wahds=ſemes=ahbols" (= Vāczemes ābols), pat „Uhs=raugs".[12]

Līdzīgas svārstības uzejam Vecā Stendera vārdnīcā, piemēram, kopā rakstīts „tabapehz" (2, 177), „ellespraulis" (1, 206), turpretim šķirti, piemēram, „Tehwa reiſe" (= tēvreize) (1, 317), „deenas widdus wehjſch" (= dienvidu vējš) (1, 37), vēl citos gadījumos vārdus savienojot ar svītriņu, piemēram, „behrnu-ſahpes" (2, 688), „meeſchauſas" (2, 410).[13]

8) Arī mūsu dienās ļoti daudz gadījumos mēdzam līdztekus rakstīt gan salikteni, gan to pašu, izsacītu diviem vārdiem, piemēram, „matu eļļa" || „mateļļa", „naža gals" || „nažgals" u.tml. Ir tomēr daudz gadījumu, kad nozīmes diferences vai precīzijas dēļ rakstām vienīgi salikteni, piemēram, „pilsēta" (ne „pils sēta"), „lielgabals" (ne „liels gabals", kā savā laikā rakstīja veclatviešu autori) u.tml.

Daudz gadījumos saliktenis atļauj izteikties ar ievērojami lielāku izteiksmes koncentrāciju, piemēram (Anšl.Eglīša darbos): „dzelzscepuroti" (bruņinieki), „ārplanetnieki" (= citu pasauļu iedzīvotāji), „riteņmāja" (= mājoklis uz riteņiem, kas pārvadājams) u.tml.

9) Ja arī salikteņi vairākos aspektos ir izcili izteiksmes līdzekļi, tad tomēr to darināšanai ir savas robežas, kuŗas nosaka mūsu valodas īpatnības.

Pirmkārt, kādus vārdus sakausējot saliktenī, var rasties neērtas, grūti izrunājamas skaņu kopas. Parasti mēdz būt, ka autori šāda veida pasmagu salikteņu vietā raksta divus vārdus, piemēram, „ogļskābā gāze" (ne „ogļskābgāze"), „laikrakstu papīrs" (ne „laikrakstpapīrs"), „pakrastes krāces" (ne „pakrastkrāces") u.tml.

Īpaši nevēlami šādi „skarbi" salikteņi ir dzejā, kur valodas melodiskais plūdums daudzkārt var gūt izcilu nozīmi, un tā pat lieliski skanīgo pantu autors Ed.Virza savā laikā dabūja dzirdēt pārmetumus, ka atļāvies rakstīt par Saules dieva „četrjūgu" (ar nepatīkami skarbo skaņkopu *-trj-* vidū!).

Novērojumi liecina, ka tamlīdzīgos saliktos vārdos daudzi runātāji kādas skaņas vārda vidū izlaiž (tāpat, kā nerunājam „tēvs", bet

„tēs", ne „siksnspārnis", bet „sikspārnis" — jau Vecā Stendera vārdnīcā (1, 262) „fikſpahrne"); tāpēc, piemēram, it labi varam lietot terminu „ātrceļš" (angļu „highway") — ar kondiciju, ka tie, kam izruna tiešām sagādātu grūtības, varētu runāt arī „ātceļš".

10) Mūsu valodā tikai kādās nedaudzās izloksnēs tādos gadījumos, kur saduras divi patskaņi, vidū mēdz iespraust vēl kādu atšķirēju skaņu (piemēram, „sila jierba" (= sila irbe, mežirbe — Neretā), sal. FBR 19, 1939, 100. lpp.). Citādi mūsu valodā patskaņu saduras (hiātus) neizjūt par nepieļaujamām, sal., piemēram, tādus vārdus kā „neass, paeglis, neilgi", tāpat vārdos ar gariem patskaņiem vai divskaņiem, piemēram, „neēd, paātrs, saiet, paaugt, pieaugt". Pazīstami vēl kuplāki patskaņu sablīvējumi, piemēram, „neieēd, neieiet" u.tml.

Šīs mūsu valodas īpašības dēļ tādi salikti moderni termini, kam vidū saduras divi, trīs, event. pat četri patskaņi, pilnīgi akceptējami, piemēram, „ultraīsviļņi", „mikroobjekti", „stereooptika", „eiropeoīdā" (rase) u.tml.

Piebilstams, ka nav mazs tādu salikteņu skaits, kuros sekots šī svešvārda rakstībai kādā citā valodā, pārņemot arī vokāli, kas iesprausts pirmās daļas beigās, piemēram, „elektrolize", (zemes) „magnetosfaira", „jonosfaira" u.tml.

11) Pārlūkojot dažādus mūsu preses izdevumus, ar gandarījumu jākonstatē, ka daudzus autorus (event. arī spiestuvju korrektorus) viņu darbā vadījusi izkopta valodas izjūta, un tā var sastapt daudzus it garus salikteņus, kas pilnīgi akceptējami. Tā, piemēram, Anšl. Eglītis raksta par „dolarrāvību" (LAIKS 1965, 11.sept.), „kriminālšausminātājiem" (= filmām ar šaušalīgu, kriminālu raksturu) (LAIKS 1966, 27.jūl.), Laimonis Streips par „Pārdaugavrīgu" (JG 61, 1967, 60. lpp.), Edv.Mednis par „lielkatastrofu" (LAIKS 1965, 2.janv.) u.tml. Nevainojami arī tādi salikteņi kā „likumsakarība", „robežkoncentrācija" (gāzēs), „atkritumvads" (ZT), „jaunpagānisms" (St.Škutāns, MISIONARU DARBEIBA LATGOLĀ, 1959, 76. lpp.), „viesstrādnieks" (LATVIJA (Vācijā) 1966, 1.sept.), „klosterkārniņi", „graudberzis" u.c.

12) Speciālu zinātņu nozaru literātūru, bet arī daiļdarbus lasot, var novērot, ka daudzi autori vairījušies rakstīt salikteņus tur, kur

tie, tīri teorētiski spriežot, būtu iespējami. Tā redzam, ka rakstīts, piemēram, „gala stacija" (un ne „galstacija"), „ādas cimdi" (ne „ādcimdi"), „ādas mētelis" (ne „ādmētelis"), „vaislas lopi" (ne „vaisllopi"), „zviedru, poļu, krievu laiki" (ne „zviedrlaiki", „poļlaiki", „krievlaiki" utj.

13) Kāda (citādi iespējama) salikteņa sastāvdaļas var būt stipri gaŗi vārdi. Savu pārāk lielo dimensiju dēļ daudzi tādi darinājumi negrib lāgā iekļauties mūsu valodas ritmā, kļūst grūti izrunājami. Tāpēc nevēlami, piemēram, tamlīdzīgi salikteņi kā (seko autora darinājumi!) #„automātizācijnodaļa", #„efektīvitātrādītāji" (ZT 3, 1967, 5. lpp. „efektīvitātes rādītāji", t.i., divos vārdos!) #„daudzkaustranšejekskavātors" (ibid., 15. lpp. trijos vārdos), #„akadēmijbibliotēka" u.tml.

Šo iemeslu dēļ jaunākās latviešu vārdnīcās sastop prāvu skaitu vairākvārdu terminu, piemēram, krievu „agrolesomelioracija" tulkota nevis ar #„laukmežmeliorāciju", bet ar terminu „lauku mežmeliorācija", „pylenepronicaemyj" ne ar #„putekļnecaurlaidīgs", bet ar „putekļu necaurlaidīgs" u.tml.[14]

Var vērot arī zināmu vairīšanos no salikteņiem, kam kāda vārda saknes elementi atkārtojas otrreiz, tā, piemēram, raksta „vārdu biežuma vārdnīca", nevis #„vārdbiežumvārdnīca". Laikam šāda pat iemesla dēļ nedzird runājam par #„bērzbirzi", bet gan par „bērzu birzi", ne par #„pļavpļaušanu", bet „pļavas pļaušanu" u.tml.

14) Redzams vēl, ka mūsu valodā nemēdz darināt salikteņus, kur pirmās daļas pamatā būtu kāds adjektīvs vai divdabis ar noteicamo galotni. Tā runājam un rakstām, piemēram, „magnētiskā anomalija" (bet ne #„magnetiskanomālija"), „baltā, dzeltenā, melnā rase" (nevis #„baltrase" u.tml.), „grafiskā dzeja" (Andr.Irbe, JG 61, 1967, 18. lpp.) (nevis #„grafiskdzeja" jeb #„grafikdzeja") u.tml. Līdzīgi tam vairās darināt salikteņus, ja pirmās daļas izskaņa ir *-šana*, piemēram, sakām „pašrēgulēšanas mechanismi" (nervu sistēmā), bet ne #„pašregulēšanmēchanismi", „dzeršanas kaite" (nevis „dzeršankaite") u.tml.

15) Salīdzinājums ar lietuviešu valodu labi parāda, ka mūsu valodā jau priekš daudziem gadsimtiem izpaudusies spēcīga tendence vārdu formas pārveidot īsākas, „saŗucināt", un tā kādreizējā „tēvas"

vietā tagad runājam „tēvs" un pat „tēs". Šāds „saļucināšanas" process turpinājies līdz mūsu dienām, starp citu izpauzdamies arī salikteņu darināšanā. Tā jau Vecais Stenders savā vārdnīcā (1, 202) raksta ne „krāsnspods", bet „krāspods", ne „krāsnmata", bet „krāsmata" (1, 115), un ja J. Langijs savā leksikonā raksta (blakus „vienpadsmit") arī vēl „vienpadesmit" (131 a), tad tagad modernās formas ir tikai ar „-padsmit". Ka saīsināti arī daudzi salikti Latvijas vietvārdi, liek domāt to rakstība dažādos vecos dokumentos, sal., piemēram, „Dubenalken" un „Dunalka", „Donedangen" un „Dundaga", „Waldegahlen" un „Valgale" u.tml.

Vēl soli tālāk šinī virzienā bija spēris Rainis ar saviem pazīstamajiem vārdu īsinājumiem, un arī pie tādiem vēl vēlāka laika darinājumiem kā „apdare", „pārraide", „atkāpe", „atlase" u. tml. esam jau pilnīgi pieraduši.

16) Pašreiz redzams, ka pastāvīgi rodas klāt jauni sastrupināti salikteņi, piemēram, „asinsrade" (ZT 4, 1966, 6. lpp.), „siltumpārvade" (ZT 3, 1966, 27. lpp.), „dīkstāve", „ātrapstrāde" u. c. Sagaidāms, ka to skaits vēl stipri pieaugs. Piemēram, varētu ieviest terminu #„tālsilde" (= plašāku rajonu apsildīšana no viena centra), sal. ZT 3, 1967, 5. lpp.: „siltuma tālapgādes sistēmu izstrādāšana".

Vērojams arī tādu salikteņu skaita pieaugums, kuļiem izmesti kādi elementi vārda vidū. Tā jau Latvijas universitātē mūsu valodnieki (J. Endzelīns u.c.) runāja par „lejsvācu" (= lejasvācu) valodu; tamlīdz tagad uzejam tādus apzīmējumus kā „ofsetspieduma" (ofseta iespieduma) metode (ZT 2, 1965, 21. lpp.), „Vidsjūļzemes" (= Vidusjūļas zemes) u.tml.

Varam iedomāties, ka turpmāk varētu tikt ieviesti, piemēram, tādi apzīmējumi kā #„tāšraksti" (= tāšu uzraksti, izrakti Novgorodā, Pliskavā u.c.), #„stāvmēris" (= auto stāvēšanas laika mērītājs, parkometrs), #„bezbalsttelpa" (= bezatbalsta telpa — kosmonautikā) u.d.c.

Tālākie soļi šinī virzienā ir darināt salikteņus no atsevišķo sastāvdaļu fragmentiem, piemēram, „perfokarte" (ZT 2, 1965, 7. lpp.), „zoovetaptieka" (= zooveterinārijas aptieka, lopu zāļu aptieka) (ZT 2, 1966, 13. lpp.). Šinī grupā iederas arī tādi termini kā „Eurazija" (= Eiropa + Āzija) vai „Afreirazija" (tas pats + Afrika) (ZT 12, 1965, 18. lpp.).

Vēl solis tālāk ir pazīstamie īsdarinājumi — īsvārdi, kur terminu veido tikai kādi vārdu fragmenti vai pat atsevišķas skaņas (resp. burti), piemēram: ASV, ELJA u.c.

17) Minētā tipa „saņucināto" salikteņu darināšanai dažā gadījumā tomēr būs par šķērsli izteiksmes skaidrības un noteiktības prasības, kas īpaši aktuālas praktiska un zinātniska rakstura darbos, kur autoriem jāvairās no apzīmējumiem, kuŗi var radīt pārpratumus. Tā, piemēram, Vecais Stenders savā vārdnīcā (1, 156) min „mazgātājas sievas" (sniegdams vācu tulkojumu „Waschweiber"): ja nu darinātu kādu salikteni #„mazgsievas", varētu rasties kādas asociācijas ar vārdu „mazgs" (= mezgls). Tāpat nederētu veco terminu „zemes pīte" (= vācu „Erdenkloss")(ibid., 1, 194) aizstāt ar kādu #„zempīti" (sal. adjektīvu „zems" un prepoziciju „zem"). Līdzīgi tam tiek rakstīts „cēlējspēks" (lidmašīnu aplēsēs) (ZT 2, 1966, 6.lpp.), nevis #„cēlspēks" jeb #„ceļspēks" (sal. vārdus „celis" un „cēls"!). Tāpat „podnieka ripas" vietā nederēs lietot terminu #„podripa"(!), „zemesgarozas" jeb „zemes garozas" vietā sacīt #„zeņgaroza"(!) u.tml.

18) Augstāk (4. posmā) iznāca atzīmēt, ka jau 1585. g. katechismā uzejams tāds salikts apzīmējums kā „rožsarkans". Nav šaubu, ka šādi veclatviešu rakstu salikteņi darināti, tieši sekojot svešiem paraugiem (sal. vācu „rosenrot!).

Vēlēdamies, lai mūsu valoda būtu tīra no visādiem nelatviskiem piegružojumiem, J.Endzelīns daudzkārt tika aizrādījis, ka tādi salikumi kā „sniegbalts", „asinssarkans" u.tml. ir pavisam neciešami ģermānismi. Latviešu valodā tie tikpat nepieļaujami, kā, piemēram, krievi savā valodā galīgi neciestu tādus vāciskus darinājumus kā „snegobelyj" (= schneeweiss) vai „krovokrasnyj" (= blutrot). Endzelīna lielās autoritātes dēļ (un arī, viņa skolniekiem un skolniecēm kļūstot par Rīgas u.c. spiestuvju korrektoriem) šāda tipa salikteņu skaits mūsu rakstos visai saņuka. Varēja pat gaidīt, ka šie ģermānismi iznīks pavisam, līdzīgi tam, kā izzuduši, piemēram, vārdi „bukštierēšana", „nēzdoks", „spīzmane" u.tml.

19) Bet tas nav noticis. Taisni otrādi — pārlūkojot latviešu pēdējo gadu desmitu izdevumus, šāda tipa salikteņus uzejam tur lielā skaitā. Latvijā iespiestos darbos tie, vērojams, jau pilnīgi legālizējušies (sal. arī Zinātņu akadēmijas Valodas un literātūras institūta

izdotajā MŪSDIENU LATVIEŠU LITERĀRĀS VALODAS GRAMATIKĀ I, 81.lpp. (141.posmā) sacīto.[15] Tā Ojārs Vācietis savā dzejoļu krājumā ELPA (Rīgā 1966) raksta „jasminbaltas" (101. lpp.) un „sniegbaltas" (102. lpp.), Alfrēds Krūklis Šellija dzejoļa tulkojumā (krājumā: Šellijs, LIRIKA, Rīgā 1961, 161. lpp.) „purpursārtais atmirdzums"; O.Vācieša dzejoļu krājumā KRĀCES APIET NAV LAIKA (1960) uzejam tādus apzīmējumus kā „dzīvespriecīgs" (166. lpp.), „ogļu melnas acis" (127. lpp.) utj.

Tas pats redzams dažādos zinātniskos rakstos, tā, piemēram, krājumā LATVIJAS DZĪVNIEKI (Rīgā 1966) J.Sloka, rakstīdams par zivīm, saka, ka rudulim spuras esot „karmīnsarkanas", plicim vēders „sudrabbalts", turpat A.Šulcs, aplūkodams tauriņus, min „pelnpelēko tauriņu" (pūcīti) (153.lpp.) un norāda, ka sprīžmetim priekšspārni esot „okerdzeltēni" (155. lpp.).

Līdzīgi daudzos trimdas izdevumos; tā J.Klīdzējs raksta par „sudrabpelēko kleitu" (DZĪVĪTE, DZĪVĪTE, 1967, 164. lpp.), Linards Tauns savā dzejoļu krājumā MŪŽĪGAIS MĀKONIS (1958) pieminējis „ķieģeļsarkanus kokus" (32. lpp.), „pienbaltas dienas" (84.lpp.) u.tml. Baiba Bičole krājumā ATRITA (1966) raksta (gan divos vārdos) „sīpolu brūna" (27.lpp.), „melleņu melns" (85.lpp.) u.tml. — utj. utj.

20) Šī tipa salikteņi, kā to rāda pieredze, izveidojušies par visai dzīvīgiem, un paredzams, ka to lietošana mūsu valodā, nelūkojoties uz nelatvisko izcelsmi, nākotnē varētu vēl vairāk pieaugt. Iemesls tam meklējams lielajā izteiksmes līdzekļu ekonomijā, kas ar tiem tiek sasniegta, tā, piemēram, sakot ne „sarkans kā roze", „tādā zaļumā kā sūna", „sudraba baltumā", bet „rožsarkans", „sūnzaļš", „sudrabbalts". Īpaši noderīgi šāda tipa salikteņi var būt, ja tie ir apzīmētāji, piemēram, „dāma vīnsarkanā tērpā sēdēja uz sola" (nevis „tērpā, kas bija sarkans kā vīns", vai „tērpā vīna sarkanumā...") u.tml. Šāda izteiksmes īsuma dēļ daudzi autori tos bieži izmantojuši savos darbos![16]

21) Šādu salikteņu ieviešanos, šķiet, varētu būt sekmējuši arī tāmisko izlokšņu runātāji, kas vārdu galotņu nostrupināšanas dēļ tādus apzīmējumus kā, piemēram, „asins kārīgs" izrunā „aseņ kārīgs" (tā ap Talsiem), bet ātrā runā izrunā abus vārdus ar vienu pašu uzsvaru, t.i., sapludina kopā par vienu vārdu „aseņkārīgs".

Bez tam šo viegltāmisko izlokšņu runātāju valodā tādi vārdi kā „zaļš, zils, dzeltens" utt. reizē ir ne vien adjektīvi, bet arī substantīvi, t.i,, pašas krāsvielas nosaukumi. Tā Stendē dzirdēts: „man pietrūc(i)s zaļš" (= man pietrūcis zaļās krāsas); „atnes man vēl zi:l" (= zilu; zilu krāsu). Tādos apstākļos kādas krāsas nosaukums (piemēram, „sūnu zaļums") var tikt apzīmēts ar diviem vārdiem („sū:n zaļš"), kas saplūst saliktenī „sūnzaļš" u.tml. Reiz nu runāja „sūnzaļš", „alkšņbrūns", tad tālāk varēja rasties analogi darinājumi, piemēram, „kastaņbrūns", „piķmells", resp. „-melns" utj. Būtu skaidrojams, ciktāl līdzīgas parādības bijušas pazīstamas Vidzemes lībiskajās izloksnēs.

22) Cenšoties pēc latviešu valodas tīrības, J.Endzelīns daudzkārt tika norādījis, ka mūsu valodas garam ir sveši tāda tipa salikteņi, kam pirmās daļas pamatā ir kāda verba aktīva forma. Tā, piemēram, neder runāt formas „šujmašīna", „pildspalva", „kuļmašīna", bet gan „šujammašīna, pildāmspalva, kuļammašīna" u.tml. Par pieļaujamiem toties jāatzīst tādi vārdi kā „peldkostīms", „peldbaseins", „lidlauks", „lidmašīna", „skatlogs" (jo ir substantīvi „pelde", „lidas", „skats") u.tml.

Pašreizējos Latvijas izdevumos redzams, ka tiek darināti daudzi jauni salikteņi, minēto J.Endzelīna aizrādījumu neievērojot. Tā, ja, piemēram, LAIKĀ (1965, 23.janv.) minēts televīzijas „raidāmceļš", tad Latvijas izdevumos sastop terminu „raidceļš". Šinī un daudz citos gadījumos varētu dibināties uz fakta, ka latviešu valodā tagad saradies ļoti daudz sastrupinātu substantīvu (piemēram, „izpēte", „sadale", „apdare", „nostādne" u.d.c.), kādēļ blakus „pārraidei", „atdevei", „apstrādei" u. tml. varētu eksistēt arī salikteņi „raidceļš", „devkausi" (kādā mašīnā), „strādlaiks" u.tml.

Tomēr vērojams, ka pašreiz gan ne visos gadījumos vairs tiek domāts, vai kāds atbilstošs substantīvs eksistētu (jeb vismaz varētu tikt darināts saīsinātā formā!). Tā mums ir verbs „dzīt" (dzenu, dzinu) un subst. „dzinējs", „dziņa" u.c. Tāpēc varam akceptēt salikteņus „dziņdzīve", „dziņtrauksme", „dzinējskrūve" (utt.). ZT 2, 1965, 22. lpp. tomēr uzejam arī terminu „dzenskrūve". Ka būtu darināts arī vēl kāds strupsubstantīvs #„izdzene" vai #„piedzene", šo piezīmju autoram nav zināms.

23) Kaut arī mūsu rakstu valodā dominē salikteņi, kam divas sastāvdaļas, taču tādi, kas veidoti no trim vai pat vēl vairāk vārdiem, nav tanī nekas svešs, ar tās garu nesaderīgs, sal., piemēram, tādus vārdus kā „pēcpusdiena", „priekšpilsēta", „divpadsmitkārtīgs" u. tml. Tādu netrūkst arī Latvijas vietvārdos. Kā jau minēts (skat. 1. posmu), vidus un it īpaši augšzemnieku izloksnēs vērojama tendence tos izrunāt ar visām atsevišķo sastāvdaļu galotnēm, piemēram, „lauka leju pļava" Blīdienē (Plāķis 2, 470, 15), „žīdu pura pļava" Iecavā (ibid., 243, 19), „annas muižas azars" Lašos (ibid., 295, 10) u.d.c. Salikteņi turpretim dominē Kurzemē, pie tam arī izloksnēs, kas neietelp tāmnieku dialekta robežās. Daži piemēri: „karļankupe" Tāšu Padurē (Plāķis 1, 50, 10), „bieržsārgmežs" Snēpelē (ibid., 162, 16), „stierndangsvalks" Griķos (ibid., 123, 10), „biezpriežmežš" Cērē (ibid., 180, 12) u.d.c. Tāmnieku izloksnēs, īpaši dziļajās, nav reti salikteņi, kam ir četras, pat piecas sastāvdaļas, piemēram, „tiņģervējsudma:ls" Ārlavā (ibid., 176, 5), „plieņsudmaļup" Engurē (ibid., 183, 7), „roņkalandammgrāvs", „lankmuižsbukraggals" Dundagā (ibid., 256, 20 un 255, 16) u.d.c. Ļoti garš saliktenis uzejams arī kādā Zemgalē (Zaļeniekos) uzrakstītā pasakā: „Deviņgaņģbārzdmaļš" (P.Šmits, LATVIEŠU TAUTAS TEIKAS UN PASAKAS II, 1963, 298. lpp.).

Minēto apstākļu dēļ dažādi garī, salikti internacionāli termini varējuši mūsu valodā ieviesties bez kādiem īpašiem šķēršļiem, tā, piemēram, „miliampērmetrs" (ZT 5, 1967, 19. lpp.), „rentgenstruktūranalize" (ZT 2, 1965, 38. lpp.), „dezoksiribonukleīnskābe" (ZT 3, 1965, 2.lpp.) u.d.c.

24) Vai būtu iespējams zīlēt, kādas varētu būt nākamās perspektīvas mūsu piezīmēs aplūkojamā jautājumā?

Pirmkārt, šķiet, ka kādi jauni salikteņi varētu tikt ieviesti tādā vārdu atlases jomā, kāda ir lirikas leksika. Nevienam nebūs svešs fakts, ka zināmi vārdi (to starpā arī salikteņi) ieguvuši spilgtāku vai vājāku „iekrāsojumu", emocionālu nokrāsu, un tā dažu salikteņu vietā nevedas vairs lāgā rakstīt divus vārdus, sal., piemēram izteicienu „domās par kultūras rītausmas laikmetu" (Andr. Irbe, MUMS NAV SVĒTVAKARU, 1962, 13. lpp.). Šķiet, ka šeit īsti neiederētos sacīt „rīta ausma". Šo pašu poētisko apzīmējumu kā salikteni sastop daudzu citu autoru darbos, visvairāk dzejā, skat., piemēram,

H.Heislers, ATZĪŠANĀS (1964), 60., 93. u.c. lpp., S.Kaldupe, ZAĻĀS GATVES (1965), 42., 57., 64. u.c. lpp., tas pats vēl citu rakstnieku grāmatās. Kā dažādu citu šā „iekrāsotu" salikteņu paraugus varētu minēt tādus vārdus kā „saulriets", „ceļmala" (reti, piemēram, Im.Ziedonim, MOTOCIKLS (1965), 40.lpp.: „ceļamalas"), „ievziedi" (piemēram, Ēr.Ādamsons, ASFODELES, 1949, 34. lpp.) utt.

25) No otras puses,ir jāgaida, ka dažs pašreizējo liriķu iemīļots saliktenis ar laiku zaudēs savu emocionālo iekrāsojumu, kļūs mazāk poētisks („atpoētizēsies"). Tā, piemēram, kādi autori var apdzejot darbus tīrumos, kā emocionālas izteiksmes līdzekļus lietojot tamlīdzīgus salikteņus kā „motorduna", „traktorgaitas" vai „graudzelts", kamēr kādos tādos apstākļos, kad jādomā pat par agrārās ražošanas ierobežošanu, lai nerastos nevajadzīga pārprodukcija, šādu apjūsmošanu diezin vai varētu sagaidīt, un tā, piemēram, kāds dāņu jaunietis, ar savu auto braukdams garām darbīgajiem kombaiņiem, uz to skrējienu pa druvām nolūkojas pagalam vienaldzīgi.

Piebilstams, ka aplūkojumam, kā atsevišķi mūsu autori izmantojuši salikteņus savos dzejdarbos, būtu veltījama rinda plašāku rakstu. Zīmīgi, ka dažu dzejnieku darbos to visai maz (tā Al.Čakam, Zeltītei Avotiņai), dažiem prāvos daudzumos (piemēram, Ēr.Ādamsonam, Gun.Saliņam, K.Straubergam Vergilija GEORGIKU UN BUKOLIKU tulkojumā, 1948).

26) Nav ko gaidīt, ka nākamos gadu desmitos atslābs tendence mūsu valodā savienot saliktenī dažādus apzīmējumus, kuŗus agrāk mēdza rakstīt kā divus šķirtus vārdus. Jāspriež, ka blakus tādiem salikteņiem kā „tautasdziesma", „pilsētciemats" (= biezi apdzīvota vieta — ZT 4, 1966, 11. lpp.; LAIKS 1967, 26.apr.), „salavecis", „modespilsonis" utj. tiks darināta rinda citu līdzīgu. Nebūtu nekāds pārsteigums, ja ap kādu 1970—1975. g. tādi salikteņi kā, piemēram, „malkgrēda", „ostasvalde", „ziemasrudzi", „pantbeigas", „plūsmprocess" u.tml. būtu pavisam pierasti un ieviesušies vispārējā lietošanā.

27) Skaidrs arī, ka turpmāk saliktu vārdu skaits mūsu valodā pieaugs vēl straujāk: zinātnes un technikas ārkārtīgi ātrajā attīstības gaitā turpat vai ik dienas vajadzīgs darināt pavisam jaunus terminus.

Tikai kāda maza to daļa būs viena vai otra dabā uzejama objekta nosaukumi: vispirmā kārtā tie būs eksaktajās zinātnēs un technikā radāmie termini.

Kādam nelielam šādu terminu daudzumam varēs tikt ņemti nesalikti vienas vai otras valodas vārdi (vai pat cilvēku uzvārdi), kā tas noticis jau līdz šim, sal., piemēram, tādus apzīmējumus kā „sputņiks", „ampērs", „volts", bet daudz gadījumos izeja būs jāmeklē jaunu saliktu nosaukumu darināšanā. Tāpēc jāgaida, ka tādiem vārdiem kā, piemēram, „algoritms", „oksredmetrija" vai „eksitoni" milzīgām rindām sekos tamlīdzīgi jauni termini, internacionāla rakstura salikteņi.

28) Nav jāšaubās, ka stipri palielināsies arī to salikteņu skaits, kur kāds latviešu vārds kombinēsies ar kādu (vai kādiem) svešvārdiem — apmēram tāda tipa kā „autoelektropiederumi", „riteņekskavātors" (ZT 2, 1965, 22. lpp.), „termoiespiešana" (ZT 12, 1965, 27.lpp.) u.tml. Daudz tādu varētu nākt klāt, piemēram, astronautikā, tā #„galaktikkuģis", #„astrovilciens", #„transgalaktiksatiksme", #„megapasauļizlūks" utj.

Sagaidāms arī, ka tīri latviskus vārdus kombinēs jaunās variācijās ar tādiem elementiem kā, piemēram, „super-, supra-, ultra-, sub-, anti-, erc-, de-, a-" u.v.c., un ja tagad Anšl.Eglītis raksta par „supernoziedzniekiem" un „superslepenpolicistiem", tad varam iedomāties darinātus tādus saliktus terminus kā #„superpazemojumi", #„supersliņķis", #„subprātiņš", #„antipanākumi" u.d.c.

No otras puses — var sagaidīt, ka tiks veidota vesela rinda tādu salikteņu, kur otrs elements būs kāds svešvārds, bet pirmais elements latvisks, piemēram, „pus-, maz-, liel-, diž-" u.tml. Tā jau tagad rakstām, piemēram, par „virsmaģistrālēm", „lielraķetēm", „pusrēgulārām maiņzvaigznēm". u.tml.

29) Vērojams, ka mūsu valodā ir vēl lielas iespējas darināt visādus jaunus terminus. Visādi jauni salikteņi varētu būt arī ar tīri latviskām sastāvdaļām. Tā, piemēram, laiku, kad lielas ļaužu masas reizē steidzas uz darbu vai mājās no tā, varētu dēvēt ne vien par „skubošanas laiku" vai „skubas laiku", bet arī par „skubstundām", bet lielos satiksmes sastrēgumus tādās reizēs — par #„skubstrēdzēm".

Visādas nozīmes variācijas varētu panākt, kādam jau esošam saliktenim pievienojot klāt kādu jaunu elementu. Tā dažāda tipa „robkartes" (skat. augstāk 6.posmu) varētu tikt dēvētas, ja rodas vajadzība, par #„gulrobkartēm", #„slejrobkartēm", #„platrobkartēm" u.tml. Tāpat kādas jaunas kāda salikta termina nianses varētu panākt, variējot šī salikteņa vidū ieslēgto prefiksu, piemēram, varam iedomāties, ka blakus pazīstamajam apzīmējumam „darbietilpīgs" (ZT 6, 1966, 19. lpp.) varētu darināt kādus jaunus vārdus — #„darbsatilpīgs", #„darbpietilpīgs", #„darbuztilpīgs", ja pēc šādas nozīmju niansēšanas būtu vajadzība.

30) Lielas iespējas ir arī kādus garus, sarežģītus apzīmējumus savienkāršot. Daudzkārt tas tiešām var būt vēlams: tādi nosaukumi kā, piemēram, „universālais loģikas automāts" (ZT 3, 1967, 4.lpp.), „divrindu cukurbiešu novākšanas kombainis" (ZT 3, 1964, 2.lpp.), „mašīna iespiesta teksta lasīšanai" (sal. ZT 3, 1967, 3.lpp.) u.tml. lietošanā ir stipri neērti.

Valodnieki dažā gadījumā varētu nākt talkā ar jauniem nosaukumu ieteikumiem, bet parasti spēj šādus padomus dot tikai tad, ja kaut cik pazīst arī pašus objektus. Tā augstāk minēto mašīnu varētu saukt arī par #„tekstlasi", bet pašu lasīšanas procesu — vārdā #„autolase" (sal. „atlase", „izlase"!).

31) Kā Rainis savā laikā bagātināja mūsu valodu, atdzīvinādams dažādus vecus vārdus, tā jaunu terminu darināšanā daudz plašāk nekā līdz šim varētu izmantot dažādus retus, rakstu valodā maz vai nemaz nepazīstamus izlokšņu vārdus. Tā ap Talsiem pazīstams apzīmējums „grīzeklis" (= kociņš ar caurumu vidū, griežas ap asi; to piestiprina pie durvju aplodas un aizgriež durvīm priekšā, lai tās no ārpuses nevarētu atvērt). Varam nu iedomāties salikteni #„vākgrīzeklis" (= grozāms kloķis, slēdzis kāda trauka vāka nostiprināšanai), tāpat #„sāngrīzeklis", #„galgrīzeklis" (= kloķi kādam darbgaldam) u.tml.

Dunikā un Rucavā pazīst lietvārdu „kārde" (= ratu sānredele, sal. ME II, 195. lpp.); to varētu izmantot kādos saliktos terminos, kad jāapzīmē kaut kas parallēls, piemēram, #„kārdrežģis" (= kāds režģis, kam visi sprosti iet līdztekus), #„kārdtīkls" (= grafisko līniju „tīkls" ar parallēlām līnijām, ne rūtiņots) utt.

VELTA RŪĶE-DRAVIŅA

Zīmējis Juris Soikāns

32) Mūsu valodā dažs labs sens baltu tautu vārds laiku tecējumā aizmirsies, bet vēl saglabājies mūsu brāļu tautas lietuviešu valodā. Tāpēc nebūt nešķiet aplami, ja valodnieki, pēc jauniem terminiem meklēdamies, aplūkotos, starp citu, kāds ir attiecīgās (event. kādas radniecīgas) parādības apzīmējums lietuviešiem. Dažs vecum vecas baltu saknes vārda pārņēmums no viņu valodas būtu jāvērtē par tikpat lietderīgu, reizēm varbūt pat par vairāk ieteicamu nekā kāds holandiešu, spāņu vai krievu vārds![17]

Tā, piemēram, lietuviešiem ir vārds „landa" (= caurums; tam mūsu valodā atbilst vārdi ar sakni „luod-", piemēram, „lodāt", „ložņāt" u.c.). Kāds latviešu „landa" (ar stieptu saknes zilbi) nu varētu apzīmēt kādus īpašus caurumu veidus; būtu iespējams darināt arī salikteņus, piemēram, #„landurbji", #„landkalti", #„landbultas" u.c. Citu event. noderīgu vārdu piemēri: „rimba" (liet. „rimbas" = pātaga — derētu varbūt kādu svārstekļu, sviru u.tml. nosaukumu darināšanai), „rūba" (liet. „rūbas" = apģērbs, tērps — varētu derēt kādu speciālu terminu darināšanai tekstilrūpniecībā), „tīla" (liet. „tyla" = klusums — varbūt noderētu kādos tādos terminos kā #„tīlgaita", #„tīlslēdze" u.c.) — utj. utj.

33) Šo piezīmju autoram vēl šķiet, ka mūsu rakstu valodas bagātināšanai visai derīgi būtu tanī pārņemt un it plaši ieviest augšzemnieku izloksnēs labi pazīstamo prefiksu (un prepoziciju) „da-". Šķiet, ka tā varētu izveidot jaunas vārdu nianses, kaut kādā aspektā sākot izšķirt, piemēram, terminus „pieskare" un #„daskare", „pievade" un #„davade", „pieskaņa" un #„daskaņa" (= (event.) rimoīds!), „piepilsētas" un #„dapilsētas" (auto satiksme); tamlīdz arī salikteņos varētu sākt šķirt, piemēram, „mikropiemaisījumus" no kādiem #„mikrodamaisījumiem", „piepotēto polimerizāciju" (ZT 3, 1964, 4. lpp.) no kādas #„dapotētas polimerizācijas" utj.

Varbūt izklausās ērmoti, bet nebūtu neiespējams, ka kādreiz rodas vajadzība darināt tādus niansēs atšķirīgus terminus kā „mašīntulkošana" (ZT 3, 1967, 4. lpp.) un #„mašīndatulkošana", tāpat blakus terminam „starpatmiņa" (elektronmašīnās, sal. ZT 3, 1967, 3.lpp.) arī vēl apzīmējumu #„daatmiņa" u.tml.

34) Kā katrā valodā, ko vēl kādi runā, pastāvīgi nāk klāt jauni vārdi, plūst „mūžam nebeidzama" jaunu vārdu straume, tā tas būs

arī latviešu runātā. Pēc jauniem terminiem būs joprojām vajadzība, kaut vai, rodoties klāt tādām atsevišķām, sīki specificētām jaunām zinātnes nozarēm kā, piemēram, jau minētajai „oksredmetrijai" (= mācībai par apskābļošanas potenciāla lieluma mērīšanu). Pastāvot lielai vajadzībai pēc apzīmējumiem, īstam „terminu badam", nebūtu noraidāma iespēja darināt arī kādus pavisam jaunus, vēl nebijušus, bet ar mūsu valodas garu saderīgus vārdus, reizē veidojot no tiem arī salikteņus. Daži (šo piezīmju autora sagudroti) piemēri: #„braids", #„jotra", #„paitns", #„zadrs", bet salikteņos — #„braidpaitns", #„jotrzadrs". Savā vietā lietpratīgi lietots, viens vai otrs no šādiem darinājumiem varētu ieviesties valodā, iegūdams noteiktu, konkrētu, niansētu nozīmi, tā mūsu valodu bagātinot.

VĒRES

[1] Sal.: K. Draviņš, ALTLETTISCHE SCHRIFTEN UND VERFASSER (1965), 26. un sek. lpp.

[2] Sal. faksimilu E. Bleses LATVIEŠU LITERĀTŪRAS VĒSTURĒ (1947), 25. lpp.

[3] Bunge, 3, 34 un 52 (1255. un 1245. g.).

[4] Skat. A. Kurša rakstu šai krājumā.

[5] Skat.: CATECHISMUS CATHOLICORUM (1929), 245., 248., 250., 251., 290., 299. u.c. lpp.

[6] EVANGELIEN... (Lund 1961), 5. lpp.

[7] LETTISCHES LEXIKON, 2, 233.

[8] LETTISCH DEUTSCHES LEXICON, 157. lpp.

[9] LETTISCHES LEXIKON, 2, 165.

[10] Ibid., 2, 582.

[11] LETTUS, 15., 33., 58., 141., 160. lpp.; PHRASEOLOGIA LETTICA, 327. lpp.

[12] LETTISCH DEUTSCHES LEXICON, 110.a un 6. lpp.

[13] Līdzīgas svārstības daudzkārt uzejamas vēl citu 18. gs. autoru darbos.

[14] KRIEVU-LATVIEŠU VĀRDNĪCA (1959) I, 32. lpp.; II, 426. lpp.

[15] „141. ... Laika gaitā dažādu faktoru ietekmē vārdu darināšanas likumi, kas visumā ir ļoti stabili, var zināmā mērā mainīties. Tā, piem., agrākajos

latviešu valodas attīstības posmos adjektīvu salikteņi (spriežot, piem., pēc tautasdziesmu valodas) nav darināti pēc tipa: lietvārda ģenitīvs salikteņa pirmajā daļā, adjektīvs — otrajā (piem., „ledusauksts", „sniegbalts"). Šāds salikto adjektīvu tips latviešu valodā radies tikai samērā nesen."

[Autora piezīme. Šis tips būs uzradies katoļu mācītāju rakstos jau tad, kad viņi raudzīja pārtulkot latviski kādus plašākus sakrālos tekstus, iespējams, ka jau kādā 13. gs.]

[16] Skat. (tikai dažus autorus minot), piemēram, J.Raiņa Gētes FAUSTA tulkojumu, KOPOTI RAKSTI 13 (Rīgā 1951): „mūžugaŗo" (12.lpp.), „kristaldzidrais" (35. lpp.), „sniegbalti" (42. lpp.) u.c.; Fr.Bārda, DZIESMAS UN LŪGŠANAS DZĪVĪBAS KOKAM (Štutgartē 1946): „asinssārta" (28.lpp.), „naktsmelnu" (71. lpp.), „fosforzaļas" (76. lpp.) u.c.; K.Skalbe, RAKSTI. Dzeja (Stokholmā 1953): „dzintartīrs", „sniegbaltie" (7.lpp.), „zeltspožo" (53.lpp.) u.c.; Ēr.Ādamsons, ASFODELES (Vesterosā 1949): „asinskāru" (52. lpp.), „zeltsarkanām" (73. lpp.) — u.tml.

[17] Jaunvārdu darināšanu, izmantojot lietuviešu valodas vārdu celmus, tāpat sekojot viņu valodas formu paraugam, jau priekš daudz gadiem ieteicis J.Endzelīns („Par sadarbošanos ar leišiem", LATVIS (1933, 1.okt.); sal.: M.Brence, „Latviešu valodas lituānismi", ZINĀTŅU AKADĒMIJAS VĒSTIS 9 (1967), 82. un sek. lpp.

LITERĀTŪRA UN SAĪSINĀJUMI

Ābele, Anna, „Par stieptās intonācijas pāreju krītošā", FBR 3 (Rīgā 1923), 40—42. lpp.

Ādamsons, Ēriks, ASFODELES (Vesterosā 1949).

Bārda, Fricis, DZIESMAS UN LŪGŠANAS DZĪVĪBAS KOKAM (Štutgartē 1946).

Bičole, Baiba, ATRITA (1966).

Blese, Ernests, LATVIEŠU LITERĀTŪRAS VĒSTURE (Hānavā 1947).

Bojāte, A., un V.Subatnieks, LIETUVIEŠU-LATVIEŠU VĀRDNĪCA (Rīgā 1964).

Brence, M., „Latviešu valodas lituānismi", ZINĀTŅU AKADĒMIJAS VĒSTIS 9 (Rīgā 1967), 75—83. lpp.

Bunge, Fr.G.von,(ed.), LIV-, ESTH- UND CURLÄNDISCHES URKUNDENBUCH (Reval 1853).

CATECHISMUS CATHOLICORUM [Vilne Pille...1585] (pārspiedums A.Gintera izdevumā ALTLETTISCHE SPRACHDENKMÄLER... I (Heidelberg 1929).

Draviņš, Kārlis, ALTLETTISCHE SCHRIFTEN UND VERFASSER I (Lund 1965).

Elger, Georg, EVANGELIEN UND EPISTELN I, Texte. K.Draviņš, ed. (Lund 1961).

Endzelīns, Jānis, LETTISCHE GRAMMATIK (Riga 1922).

—— „Par sadarbošanos ar leišiem", LATVIS (1933, 1.okt.).

FBR = FILOLOGU BIEDRĪBAS RAKSTI 1—20 (Rīgā 1921—1940).

Günther, August (ed.), ALTLETTISCHE SPRACHDENKMÄLER IN FAKSIMILEDRUCKEN I—II (Heidelberg 1929).

Heislers, Harijs, ATZĪŠANĀS (Rīgā 1964).

Irbe, Andrejs, „Četri zviedri", JG 61 (1967), 18. un sek. lpp.

—— MUMS NAV SVĒTVAKARU (Čikāgā 1962).

JG = JAUNĀ GAITA (1956—).

Kaldupe, Skaidrīte, ZAĻĀS GATVES (Rīgā 1965).

Klīdzējs, Jānis, DZĪVĪTE, DZĪVĪTE... (1967)

KRIEVU-LATVIEŠU VĀRDNĪCA I—II (Rīgā 1959).

Langius, Johannes, LETTISCH DEUTSCHES LEXICON [1685], E.Blese, ed. (Rīgā 1936).

LATVIJAS DZĪVNIEKI (Rīgā 1967).

Mancelius, Georgius, LETTUS, Das ist Wortbuch... [Riga 1638] (pārspiedums A.Gintera izdevumā ALTLETTISCHE SPRACHDENKMÄLER... II (Heidelberg 1929).

ME = Mīlenbachs, K., LATVIEŠU VALODAS VĀRDNĪCA I—IV, J.Endzelīns, ed. (Rīgā 1923—1932).

MŪSDIENU LATVIEŠU LITERĀRĀS VALODAS GRAMATIKA I (Rīgā 1959).

Plāķis, Juris, LATVIJAS VIETU VĀRDI UN LATVIEŠU PAVĀRDI, I Kurzemes vārdi (Rīgā 1936), II Zemgales vārdi (Rīgā 1939).

Rainis, J., KOPOTI RAKSTI 13: V.Gētes FAUSTS (Rīgā 1951).

Skalbe, Kārlis, RAKSTI. Dzeja (Stokholmā 1953).

Spekke, Arnolds, LATVIJAS VĒSTURE (Stokholmā 1948).

Stender, Gotthard Friedrich, LETTISCHES LEXIKON (Mitau 1789).

Streips, Laimonis, „Upju nozīme senlatviešu sadzīvē", JG 61 (1967), 59. un sek. lpp.

Šellijs, LIRIKA (Rīgā 1961).

Škutāns, St., MISIONARU DARBEIBA LATGOLĀ (Minchenē 1953).

Šmits, Pēteris, LATVIEŠU TAUTAS TEIKAS UN PASAKAS. 2. izdevumu sagatavojis H. Biezais (1962—).

Švābe, Arveds (ed.), LATVJU ENCIKLOPĒDIJA I—III (Stokholmā 1950—1955).

Tauns, Linards, MŪŽĪGAIS MĀKONIS (Vesterosā 1958).

Vācietis, Ojārs, ELPA (Rīgā 1966).

—— KRĀCES APIET NAV LAIKA (Rīgā 1960).

Vergilijs, GEORGIKAS UN BUKOLIKAS, K. Straubergs, tr. (Mullšē 1948).

Ziedonis, Imants, MOTOCIKLS (Rīgā 1965).

ZT = ZINĀTNE UN TEHNIKA (Rīgā 1960—).

Ar # apzīmēti vārdi, kas autoram šķituši viņa paša darinājumi.

PADOMJU LINGVISTIKAS POLĪTIKA UN LATVIEŠU VALODNIEKI

Rolfs Ekmanis

Valodas jautājums boļševiku ieskatā vienmēr ir bijis ne vien kultūras, bet arī politikas jautājums. Sekojot Marksam un Engelsam, Ļeņins un viņa domu biedri sludināja komūnisma uzvaru pasaulē, kas radīšot labvēlīgus apstākļus nāciju saplūšanai. Viens no svarīgākajiem priekšnoteikumiem nāciju pilnīgai saplūšanai būšot vienotas pasaules valodas radīšana.[1]

Bet jau pirms 1917. gada Ļeņina politiku nacionālajā jautājumā ar katru gadu spilgtāk raksturoja īpatnēja divdabība. No vienas puses viņš aicināja cīņā pret cara imperijas nekrievu tautu nacionālā gara izpausmi un nekrievu sociāldemokratu separātām kustībām. Viņš vēlējās, lai marksisti apvienotos vienā centrālizātā kaujas organizācijā bez valodas un tautību izšķirības.[2] Ļeņins mudināja uz visenerģiskāko rīcību pret nacionālas kultūras autonomijas reālizēšanas projektiem, kritizēja, t.s., „austriešu garu" un ar nicināšanu vērsās pret bundistiem, federālistiem, likvidātoriem, autonomistiem u.c.[3] Starp citu, viņš uzskatīja par ļoti kaitīgu, ka arī „daļa latviešu izsakās par nacionālās kultūras autonomiju".[4] No otras puses, bažīgi vērojot nacionālās vienības tieksmes un izprazdams nekrievu intelektuālistu uzticības un atbalsta iegūšanas lielo nozīmi, Ļeņins jau 1905. gadā deklarēja, ka jebkuŗai revolūcionārai valdībai jāpasvītro ne tikai kultūrālās, bet arī politiskās pašnoteikšanās atzīšana.[5] Pirmā pasaules kaŗa priekšvakarā viņš norādīja, ka nāciju pašnoteikšanās līdz pat tiesībām atdalīties un izveidot patstāvīgu valsti esot vissvarīgākā prasība boļševiku programmā nacionālajā jautājumā.[6]

Tai pašā laikā Ļeņins gan izteica cerību, ka vairums apspiesto nāciju negribēs atdalīties, ja notiktu proletāriāta revolūcija, bet pēc cariskās patvaldības nokratīšanas vēlēsies dzīvot brīvprātīgā savienībā boļševiku valstī.[7] Tomēr drīz vien viņam ar nepatiku bija jākonstatē, ka daudzas nācijas un mazākumtautības ņēma nopietni Ļeņina divkosīgās sentences nacionālajā jautājumā. Krievijas periferijā 1917. gads izvērtās par nacionālās atbrīvošanās kustības gadu. Nekrievu tautas nebūt nedomāja brīvprātīgi atteikties no politiskās

pašnoteikšanās tiesībām, kā Ļeņins bija cerējis. Gluži otrādi. Laikā no 1917.g. 12.novembŗa līdz 1922.g. 15.aprīlim no bijušās Krievijas imperijas noškīrās sešpadsmit tautas un nodibināja savas suverēnas valstis.[8]

Līdz Baltijas valstu okupēšanai boļševiku politiku pret nekrievu kultūru un valodām var iedalīt vairākās fazēs. Kaŗa komūnisma posmā (1917—1920) boļševiki lietoja visus spēkus, lai pasargātu „senseno Krievzemi" no sadalīšanās patstāvīgās valstīs. Tiesa, oktōbŗa revolūcijas pirmajā dienā — 1917. g. 25.oktōbrī (7.novembrī) Krievijas II padomju kongress savā aicinājumā „Strādniekiem, zaldātiem un zemniekiem" paziņoja, ka padomju vara nodibinās visām Krievijas tautām pilnīgas tiesības uz pašnoteikšanos, un drīz pēc tam 2.(15.) novembrī Padomju valdība pasludināja „Krievijas tautu tiesību deklarāciju", kas ar likumu visām Krievijas tautībām nodrošināja brīvu attīstību un pilnīgu vienlīdzību.[9] Praksē tomēr pret visām brīvības alkstošām tautām sūtīja sarkanarmijas vienības. Tikai Somijai izdevās samērā viegli izslīdēt no Maskavas apkampieniem. Baltijas valstis un Poliju boļševiku bruņotie spēki bija spiesti atstāt pēc nesekmīgām militārām kampaņām. Visa pārējā nekrievu territorija atkal nonāca Maskavas kundzībā.

Šais chaotiskajos gados centra politikā pret nekrievu kultūru un valodām valdīja zināms apjukums. Musulmaņu apdzīvotajos apgabalos bieži izmantoja masu nacionālo jutīgumu, un valsts vadītāji neatteicās pat iekvēlināt reliģiskas kaislības. „No šīs dienas jūsu paražas un ticējumi, jūsu nacionālie un kultūras iestādījumi ir kļuvuši brīvi un neaizkaŗami",[10] deklarēja tautību lietu komisārs Staļins. Turpretī apgabalos, kur sarkanarmijas vara likās nodrošināta, nacionālo kultūru un valodu ne tikai ignorēja, bet pat stingri ierobežoja, uzsveŗot krievu pārākumu. Pirmajos pēcrevolūcijas gados un divdesmito gadu sākumā, piemēram, sāka lietot dažādus spaidus pret ukraiņu valodas lietotājiem, atsaucoties uz, tā dēvēto, Lebeda teōriju par „dažādas kultūras savstarpējo cīņu". Ukrainā bija ieplūdis samērā daudz krievu — sevišķi fabriku strādnieki, kas veidojuši lielākās pilsētās „iedzīvotāju ziedu". Tā kā nākotne piederot proletāriātam — šai gadījumā krieviem, kuŗu kultūra esot nesalīdzināmi vairāk attīstīta nekā ukraiņu zemnieku kultūra — pēc Lebeda ieskata, krievu kultūra un valoda, cik vien iespējams, jāatbalsta, lai tā spētu

uzvarēt cīņā pret mazvērtīgāko ukraiņu kultūru un valodu. 1918. gadā aizliedza ukraiņu preses izdevumus, viņu spiestuves konfiscēja, skolas un grāmatveikalus slēdza un nereti apcietināja ukraiņus, kas publiskās vietās sarunājās savā dzimtajā valodā.[11]

Šāda politika, saprotams, izraisīja spēcīgu pretestības kustību ne tikai Ukrainā, bet arī Baltkrievijā, Aizkaukazā, Turkestanā un Viduspievolgā. Ļeņins saprata, ka nepieciešama sevišķa piesardzība un vērība pret apspiesto un nepilntiesīgo iedzīvotāju nacionālajām jūtām territorijā, kas bija ar varu iekļauta Krievijas politiskajā organismā. Kaut ko līdzīgu nacionālās dzīves atmodas posmam — protams, padomju valsts un oficiālās ideoloģijas ietvaros — iezvanīja Krievijas boļševiku partijas X kongress 1921. gada martā, kad pieņēma Ļeņina izstrādāto jauno ekonomisko politiku (NEP). Lai glābtu valsti no sabrukuma, Ļeņins bija spiests pieļaut daļēju kapitālismu un privāto tirdzniecību. Šais kritiskajos gados vairums nekrievu tautu uz dažiem gadiem ieguva daļēju nacionālās kultūras autonomiju, ko pirms revolūcijas Ļeņins bija katēgoriski noraidījis. Oficiāli nosodīja „lielkrievu šovinismu" un dažādās runās un rakstos akcentēja, ka tautību valoda un citas nacionālās atšķirības eksistēs vēl ilgi pēc proletāriāta diktatūras uzvaras visā pasaulē. Daži Staļina izteicieni, īpaši divdesmito gadu vidū, pat tuvojās pasaules kopvalodas galīgai noliegšanai.[12] Savos pēdējos rakstos Ļeņins bez žēlastības uzbruka šovinistiskajiem lielkrievu birokratiem („pēc sava rakstura viņi ir nelieši un varmākas... būtībā īsti krievu derži-mordas").[13]

Apspiestās tautas ar sajūsmu uzņēma šo uzskatu maiņu. Rezultātā, piemēram, Baltkrievijas skolās, tiesās un publiskās iestādēs noliedza krievu valodas lietošanu, un atklāti strostēja tos, kas savā starpā sarunājās nevis baltkrievu mēlē, bet krieviski.[14]

Padomju Vidusāzijā, Kazachijā, vairākos Kaukaza, Pievolgas un Sibīrijas apgabalos centrs ne vien neizrādīja pretestību mazākumtautību nacionālās apziņas kultivēšanas tendencēm, bet pat tās veicināja. Šai laikā apmēram 40 klejotājtautas pirmoreiz vēsturē ieguva savu rakstību, un Kremļa politiķi pat atbalstīja dialektu izveidošanu par valodām. Bet jau tad nebija noslēpums, ka to darīja valsts vienības interesēs pēc principa „divide et impera", jo divdesmitajos gados daudzas etnografiskas un nacionālas grupas izrādīja tieksmes

apvienoties un tuvināties. Piemēram, lai neizveidotos musulmaņu tautu valstiska savienība ar vienotu fronti, Pievolgā nošķīra baškirus no tatāriem, nodibinot atsevišķas autonomas republikas, un atbalstīja mākslīgas atšķirības radīšanu starp viņu valodām. Aktīvu atbalstu centrs sniedza, t.s., „turku-tatāru latīnistiem", jo vecās arabu rakstības paturēšana veicinātu panmusulmanismu un panturcismu. Daļa valsts ideologu cerēja, ka šādas šķeltnieciskas darbības rezultātā krievu valoda eventuāli kļūs par „lingua franca" tīši sadrumstalotajām nekrievu tautām, sevišķi Vidusāzijā.

Valodniecības politikai Padomju savienībā bija jāvirzās ne tikai pa Ļeņina un Staļina, bet arī pa „padomju lingvistikas tēva" Nikolaja Marra ierādīto ceļu. Līdz savai nāvei 1934. gadā šis gruzīnu un armeņu filologs bija sarakstījis daudz teorētisku rakstu, kas gan parasti balstījās uz fantastiskām hipotezēm, nevis zinātniski konstatētiem faktiem. Marra uzskatu pamatā bija mācība par bazes un virsbūves savstarpējām attieksmēm; viņš iztēloja valodu kā ekonomiskās bazes ideoloģisku virsbūvi. Kā bazēs, tā valodās pastāvot revolūcionāru pārmaiņu iespējas. Galvenā valodas attīstības likumsakarība: vienai ekonomiskai stadijai nomainot citu, pāreja no valodas vecās kvalitātes uz tās jauno kvalitāti notiekot eksplozijas, lēcienu veidā, noārdot veco un izveidojot jauno valodu. Pēc komūnisma totālas uzvaras pasaules saimniecības bazes radīs pasaules kopvalodu, sintezējot dažādu valodu elementus. Pēc Marra ieskata, valodu saplūšanas un izzušanas process jāpaātrina mākslīgi, t.i., lietojot varas līdzekļus.[15]

Kā jau ortodokss marksists, Marrs šķiru intereses lika augstāk par nacionālajām. Valoda, tāpat kā visas pārējās virsbūves, neesot vis kopīga visai tautai, bet gan sevišķa katrai šķirai. No Marra īpatnējās „vienoto valodu izveides teorijas" izriet, ka visu esošo valodu pamatā ir vienādi elementi. Atkarā no vēsturiskās attīstības pakāpes Marrs novietoja pasaules valodas četros stāvos. Tikai augšējā stāva valodas (to starpā krievu) noderēšot par izejvielu pasaules proletāriāta kopvalodai („īstajai masu valodai"), kam ar krievu valodu nebūšot nekādas līdzības. Valodām pārējos stāvos neesot nekādu nākotnes izredžu.

Dažādu teorētisku pretrunu atspēkošanai un savu atziņu pamatošanai Staļins ņēma palīgā gan Ļeņina tezes, gan Marra teoriju.

Viņš atkārtoja sentenci par nacionālo atšķirību un valodu izzušanu pēc komūnisma uzvaras, lai atbrīvotu vietu pasaules kopvalodai.[16] Bet Staļins akcentēja starpību starp komūnisma uzvaru vienā valstī un pasaules mērogā. Vienā valstī proletāriāta diktātūra palīdzēšot vispusīgi attīstīt nacionālās valodas un došot iespēju nacionālajiem kultūras veidiem atklāt visas savas bagātības, tā radot labvēlīgus apstākļus to saliedēšanai vienā kopējā kultūrā komūnisma pasaules uzvaras periodā.[17] Tāpat kā Marrs, Staļins piemetināja, ka nākotnes pasaules valoda nelīdzināšoties nevienai no tagadējām valodām.[18] Viņa uzskati tomēr atšķīrās no Marra teōrijas, jo Staļins sludināja pakāpenisku pasaules valodas attīstīšanos, bez uzspiešanas. Pasaules proletāriāta diktātūras pirmajā fazē nacionālā kultūra un valodas turpināšot brīvi attīstīties. Tikai otrajā fazē veidošoties kaut kas līdzīgs kopvalodai, jo tad tautas izjutīšot vajadzību arī pēc kopējas starpnāciju valodas. Līdzās nacionālajām valodām sākuma posmā eksistēšot vairākas starpnāciju valodas.[19]

Kad 1930. gadā Staļins bija sagrāvis visas opozicijas grupas un vara atradās stingri viņa rokās, daudzi no viņa apgalvojumiem zaudēja saturu. Pret lielkrievu šovinistiem Staļins pēdējo reizi vērsās VK(b)P XVI kongresā (1930) — viņi gribot atjaunot „agrāk dominējušās valodas privilēģijas, krievu valodas privilēģijas". Dažus mēnešus vēlāk viņš tomēr jau slavināja „krievu strādājošo šķiru... visas pasaules strādnieku avangardu". Nākošajā VK(b)P kongresā (1934) Staļins pasvītroja vissvarīgāko uzdevumu nacionālo attieksmju sfairā: cīnīties pret pieaugošo nekrievu nacionālismu, jo tas esot lielāks ļaunums nekā lielkrievu šovinisms.[20]

Būtībā režīma reakcija pret nacionālās kultūras attīstību bija sākusies jau divdesmito gadu beigās — pirmās piecgades periodā, kad dažādos veidos vajāja nekrievu kultūras darbiniekus. Pēc Padomju rakstnieku savienības nodibināšanās 1932. gadā nekrievu kultūras nomākšana varēja notikt organizēti visas valsts mērogā. Interesanti atzīmēt, ka šai laikā „rehabilitēja" vai visus krievu klasiķus, bet vienlaikus dēvēja par šovinistiem, buržuāziskiem nacionālistiem un pat kontrrevolūcionāriem daudzus slavenus nekrievu priekšpadomju rakstniekus un īpaši literātus, kas šo rakstnieku darbību novērtēja pozitīvi.[21] Represijām pastiprinoties, tūkstošiem nekrievu kultūras darbinieku likvidēja kā „tautas ienaidniekus". Ukrainā, piemēram,

1928. gadā oficiāli skaitīja 900 rakstnieku; sešus gadus vēlāk tikai 334 no viņiem aktīvi darbojās literātūrā.[22] Tā saucamā, ježovščinas periodā 1937. gadā tīrīšanas sasniedza kulminācijas punktu. Lielkrievu rasisma izraisīto tieksmju rezultātā tika likvidēti arī vai visi latviešu komūnistu literāti, kas bija vai nu palikuši Iekškrievijā pēc 1917. gada, vai arī devušies tur labprātīgi.[23]

Arvien neiecietīgāk centrs sāka izturēties pret nekrievu valodām, pret galveno nacionālas kultūras veidošanas līdzekli un spēcīgāko saiti tautas saturēšanai kopā. Kā „kaujas ieroci" cīņā pret nacionālistiem krievu rusifikātori izmantoja bieži vien līdz nepazīšanai pārveidotas un pēc savas patikas iztulkotas Marra tezes. Sākot ar 1932. gadu, kad slēdza Maskavas antimarristu Valodniecības zinātniskās pētniecības institūtu, nekrievu valodniekus piespieda dzīvot pavisam klusu, pakļaujoties rusifikātoru hēgemonijai. Augstākās nācijas ideoloģijas garā sākās piespiedu asimilācijas politikas īstenošana. Visas padomju nācijas mudināja pēc iespējas ātri tuvināties krievu tautai, ar ko eventuāli jāsasniedz pilnīga vienība. Integrālās jeb, t.s., visuma funkcijas pavisam atklāti piešķīra lielkrievu valodai. 1938. gada 13. martā ar padomju valdības un KP CK kopīgu dekrētu krievu valoda kļuva par obligātu mācību priekšmetu visās nekrievu skolās.[24]

Raksturīgi, ka trīsdesmito gadu beigās turku-tatāru un citām Krievijas austrumu un dienvidu tautām noliedza lietot latīņu alfabētus, to vietā uzspiežot kirilisko rakstību.[25] Tikai nedaudzas tautas ar relātīvi augstāku kultūras attīstības pakāpi, piemēram, gruzīni, armeņi, somi un vēlāk Baltijas tautas, drīkstēja paturēt savu rakstību. Arī žīdu valodas rakstību neskāra, lai gan no 1949. līdz 1956. gadam visus žīdu izdevumus, izņemot vienu nedēļas laikrakstu, noliedza.[26] Oficiālo komentātoru skatījumā kirilika nekrievu valodās „veicinās ātrāku krievu valodas apgūšanu un pastiprinās krievu kultūras ietekmi", vienlaikus mazinot nacionālās kultūras ietekmi.[27] Presē rakstības reformu cildināja kā „milzīgu pakalpojumu" Krievijas „nevēsturiskajām" tautām. Laikrakstos publicēja simtiem pateicības rakstu.[28]

Kritiskajos kara gados, kad pār Krieviju savilkās viens no draudīgākajiem negaisiem tās vēsturē, padomju valdībai bija jāņem vērā tās tautību jautājumā eksistējošais dinamīts. Tādēļ uz laiku pieļāva dažādas nekrievu tautiskās rosmes. Padomju avotos atrodam ziņas

par ukraiņu, latviešu u.c. nekrievu skolu un bērnudārzu dibināšanu Iekškrievijā.[29] Evakuētajiem un izbēgušajiem nekrieviem neliedza izdot grāmatas, avīzes un žurnālus viņu dzimtajās valodās. Latvijas KP atsāka iespiest rakstus latviešu valodā, lai „stiprinātu latviešu tautas draudzību ar diženo krievu tautu".[30] Jāpiezīmē, ka kopš 1937-1938. gada lielajām tīrīšanas akcijām bija uzdots likvidēt visas latviešu kultūras iestādes Padomju savienībā un pārtraukt visu publikāciju izdošanu latviski. Bet jau pirms kara beigām atkal sākās nacionālo atšķirību un īpatnību apspiešana. Cīņā pret vāciešiem nepieciešamajam ukraiņu, uzbeku, gruzīnu, baltkrievu u.c. tautību nacionālismam bija jāatbrīvo vieta, t.s., „padomju patriotismam". Komūnistu partija uzsāka plaša mēroga ofensīvu pret „nacionālburžuāziskām tendencēm" nekrievu apvidos. No PSRS etnografiskās kartes nozuda veselas tautas — Volgas vācieši (jau 1941. g.), kalmiki, karačejieši, čečenieši, inguši, balkāri un Krimas tatāri. Viņus deportēja par šķietamu sadarbošanos ar vāciešiem. Agresīvais prettautību kurss skaidri atspoguļojas Staļina slavenajā 1945. gada 24. maija uzvaras tostā: „Es uzsaucu tostu krievu tautai ne tikai tādēļ, ka tā ir visievērojamākā tauta, bet arī tai raksturīgo skaidro domu, nelokāmā rakstura un pacietības dēļ".[31]

Staļina tosts daļēji palīdz izprast lielkrievu šovinismu, nacionālo uzpūtību, neuzticību, naidu un represijas pret „cittautiešiem" (inorodciem) pēckara gados. „Represiju mērķis", uzsver Kolarcs, bija nomākt nekrievu kultūrā jebkuru impulsu, kas eventuāli varētu veicināt kaut niecīgāko pretkrievu tendenču izplatīšanos".[32] Kara sākumā krievus visumā aprakstīja kā līdzīgus citu tautību pārstāvjiem, kā slavējamus, bet ne pārākus. Kad uzvara likās nodrošināta, atjaunoja priekškara gados aizsākto krievu „vienkopus" tautas veicināšanas politiku. Runājot par krieviem un krievu valodu, lappuses pildījās ar dažādiem izskaistinātiem laipnības vārdiem, mīļām uzrunām, godbijīgām iesaukām. Latviešus (tāpat kā pārējos nekrievus) aicināja būt pateicīgiem krieviem par visām garīgajām vērtībām.

Latvija pirmajā krievu okupācijas gadā pieredzēja sākumu rusifikācijas akcijai — latviešu pamatskolās un vidusskolās angļu valodas vietā noteica mācīt krievu valodu. Plašāka mēroga pārkrievošanas politikai uz laiku pārvilka svītru Hitlera Barbarosas plāns. Tomēr jau tūdaļ pēc kara rusifikācijas tendences sāka iegūt konkrētākus

apveidus. Apmēram no 1946. līdz 1950. gadam latviešu valodniecībā valdīja, t.s., marristu diktātūra. Šais gados neticams juceklis bija ieviesies uzskatos par valodas jautājumiem, kas atspoguļojās gan skolu valodu stundās, gan lekcijās un semināru nodarbībās, gan presē publicētajos rakstos. Zinātņu akadēmijas Valodas un literātūras institūta valodas daļā viss zinātniskais darbs apstājās, un jauno zinātnieku sagatavošanā ieviesās pilnīga dezorganizācija, jo augstākās mācību iestādes nezināja, kā apmācīt kvalificētus darbiniekus valodniecības un literātūrzinātnes laukā. No 1946. līdz 1952. gadam netika sagatavots neviens aspirants, un neviens no šīs daļas jaunākajiem darbiniekiem nenokārtoja kandidāta minimu un neaizstāvēja disertāciju.[33] 1952. gadā tikai divi no 12 aktīvajiem līdzstrādniekiem varēja lepoties ar zinātnisku gradu.[34]

1946. un 1947. gadā Marra „jaunā mācība" par valodu pamatiem sadūrās ar nopietnu latviešu valodnieku, literātu un studentu pretestību. 1948. gadu turpretim Latvijas marristi uzskatīja par totālas uzvaras gadu, kad Zinātņu akadēmijas organizētā diskusijā Marru izsludināja par ortodoksu komūnistu un viņa teōriju par zinātnisku patiesību. Marra mācības populārizēšanai un nostiprināšanai sasauca vienu sanāksmi pēc otras, kur izvirzīja prasību visu zinātniskās pētniecības darbu valodniecībā pārkārtot pēc Marra „jaunās mācības". Pētīšanas un pierādīšanas vietā zinātniekiem bija jāizpilda marristu pavēles. Marra pretiniekus pazemoja, uzdodot viņiem propagandēt marrisma teōriju. Nopietnu pievēršanos valodniecības problēmām atzina par „tīru formālismu", un tos, kas atklāti neaizstāvēja „valodas šķiriskumu", nosauca par „buržuāziskās skolas" piekritējiem, par „valodniecības izkropļotājiem" un „pūristiem".

Starp visenerģiskākajiem Marra režīma atbalstītājiem Latvijā var minēt vecākos „pasniedzējus" Boļšakovu, Ginsburgu, docentu Monigeti, rakstnieku Jāni Niedri, Latvijas valsts paidagoģiskā institūta profesoru Jāni Loju un „pasniedzēju" Vistiņu. Viņu vadībā valodniecības iestādes „tīrīja". Šie kaujinieciskie mācībspēki pavēlēja saviem studentiem glōrificēt Marru un viņa koncepcijas, bet, kas to nedarīja, nepielaida pie eksāmeniem.[35] Marra sekotāju kundzības periodā pavisam nopietni noniecināja vai visus valodnieku sasniegumus priekšpadomju laikā. Latvijas neatkarības gados zinātne par valodu esot beigusi pastāvēt. Valodniecības vēsturiski salīdzināmo

metodi novērtēja par „ideālistisku" un noliedza, bet valodu grupu pētīšanu klasificēja kā „pirmvalodas teōrijas izpausmi", resp. kā pētniecības metodi, kas atbilst tikai buržuāziskai valodniecībai. Ar šo metodi sasniegtos veikumus latviešu valodniecībā atzina par nevērtīgiem un nevajadzīgiem.

Marksa un Engelsa norādījumu, ka „valoda ir domas tieša reālitāte", marristi iztulkoja kā valodas šķiriskuma pierādījumu — doma ir šķiriska, tā nevar būt citāda, tātad arī valodai jābūt šķiriskai. Atskanēja balsis, kas ierosināja pašreizējās latviešu literārās valodas atmešanu; tā esot savu laiku nodzīvojusi, turklāt „buržuāziski nacionālistiskie valodnieki" to „galīgi sakropļojuši". Tās vietā jāradot īpaša „padomju valoda" ar „padomju terminoloģiju".[36] Katru gramatisko katēgoriju un formu vēsturisko izskaidrojumu vai nu nosauca par formālismu, vai arī mēģināja šais katēgorijās un formās atrast šķiru cīņas tiešu atspoguļojumu. Nacionāli īpatnējo valodā un tās attīstībā marristi noliedza. Nereti nekrievu valodas aprakstīja kā mazvērtīgas. Tai pašā laikā krievu valodai piedēvēja galveno lomu speciālā šķiras žargona izveidošanā. Nekrievu valodas spēšot uzziedēt un kļūt bagātākas tikai ar krievu valodas palīdzību, jo „diženā, bagātā un cildenā krievu valoda ir pasaules visprogresīvākās kultūras valoda, no kuŗas neizsmeļamajām bagātībām dzīvinošu valgmi smeļ PSRS nacionālās valodas".[37] Vairums padomju teōrētiķu, nemaz nešaubīdamies, ka nevienai citai kā taisni krievu valodai lemts kļūt par nākotnes pasaules kopvalodu, nereti nonāca līdz varmācīgas pārtautošanas sludināšanai. Valodnieks V. V. Vinogradovs iestājās par krievu valodas piespiedu priōritāti, jo tā saīsināšoties ceļš uz „vienu kopvalodu visai cilvēcei".[38] Pēc publicista un bijušā bundista Dāvida Zaslavska ieskata, līdz ar ekonomiskās bazes metamorfōzi mainīsies arī dominējošā valoda.[39]

No latviešiem dzejnieks Jānis Sudrabkalns bija viens no viscītīgākajiem krievu valodas slavinātājiem. Īsi pirms kaŗa beigām viņš aprakstīja krievu valodu šādi: „Kādreiz grieķu un latīņu valodas bija visas kultūrālās pasaules valodas... 19. gadsimtenī spožais krievu literātūras un zinātnes uzplaukums pievērsa pasaules uzmanību krievu valodai... Krievu valoda mums jāprot tādēļ, ka tā ir mūsu kaimiņu un draugu valoda... tās tautas valoda, kas apvienojusi un saliedējusi brālīgajā saimē visas padomju tautas... tā ir valoda,

kurā rakstījis Ļeņins un Staļins. Krievu valoda ir brālības valoda... tās nozīme jāuzsver katru dienu... Mācieties krievu valodu, lai varētu pārpilnam smelt no krievu kultūras dārgumkrātuvēm."[40]

Praksē pūlējās, lai nekrievu valodas pārņemtu krievu vārdus un formas pēc iespējas lielos daudzumos. Šīs piespiedu pārņemšanas rezultātus igauņu filologs Alo Rauns raksturoja šādi: „Papētījot tuvāk vai kuŗu katru padomju nacionālo valodu, piemēram, mordvīnu, pārsteidz atklājums, ka tur mudž krievu vārdi, kam bieži tikai pievienoti mordvīnu piedēkļi. Vārdu kārtība, locījumu lietošana utt. nav nekas vairāk kā vāja krievu formu imitācija."[41]

Nekrievu tautu dzīvo valodu samaitāšanas un izskaušanas politiku propagandēja visā atklātībā. Presē parādījās neskaitāmi uzbrukumi tiem nekrievu valodniekiem un kultūras darbiniekiem, kas mēģināja pretoties pārkrievināšanas politikai. Ietekmīgais Maskavas žurnāls VOPROSY FILOSOFII, piemēram, garā rakstā vērsās visasāk pret „buržuāziskajiem lokālnacionālistu nodevējiem", kas, slēpdamies aiz „nacionālo valodu aizstāvju maskas", vēloties izskaust „internacionālo un jo sevišķi sociopolītisko terminoloģiju", ar ko šai gadījumā jāsaprot krievismi, bet nepavisam nevairoties ņemt par paraugu citas svešvalodas, „tā mazinot krievu valodas ietekmi".[42]

Latvijā (arī Igaunijā un Lietuvā) norisinājās īpaši asa cīņa starp tautas valodas sargātājiem un pārkrievotājiem. Ne bez iemesla padomju avotos četrdesmitos gadus apzīmē par „asas šķiru cīņas gadiem", kad „šķiras ienaidnieki" izrādījuši naidīgu nostāju pret PSRS vēstures kursu, dialektisko materiālismu u.tml.[43]

Viens no veidiem, kādos izpaudās „šķiras ienaidnieku" rīcība, bijusi „apkaunojošā paraša" lietot „nacionālistiskus vārdus" ikdienas valodā, presē un runās. Visu latviešu literārās valodas kultūras darbu (vēršanos pret valodas un stila kļūdām, pareizizrunas un pareizrakstības kopšanu) ne vien atstāja novārtā, bet bieži vien iztulkoja kā piesātinātu ar buržuāziskā nacionālisma tendencēm, kas sevišķi izpaudušās „progresīvās latviešu literātūras", padomju literātūras un no krievu valodas aizgūtu vārdu un formu ignorēšanā.[44]

Latvijas zinātņu akadēmijas ietvaros noorganizēja īpašu terminoloģijas komisiju ar 14 apakškomisijām. Bet tūdaļ pēc pirmo biļetenu

publicēšanas oficiālie kritiķi asi uzbruka komisijai, jo tā pavisam vieglprātīgi ieteikusi latviskot dažus no krievu valodas ienākušus terminus, tā „attālinot latviešu leksiku no krievu valodas". Partijas vadība nekavējoties pārkārtoja komisijas darbību nacionālās tendences dēļ un uzdeva saskaņot jaunus latviešu terminus ar krievu terminiem. Latviskus jaunvārdus uzskatīja par „mākslīgi radītiem lokālvārdiem un formām", kas radot šķērsli krievu vārdu un formu penetrācijai". Bez tam visi termini, kas bija radušies neatkarības gados, kļuva „atmetami vārdu kropļi" — pat tādi ikdienas vārdi kā: „sūknis", „caurule", „atradne", „sārņi", „izraktenis", „koksne", „celtnis", „gulsnis", „pāļdzinis" u.c.[45]

Gandrīz vienmēr politiska argumentācija aizstāja valodniecisko. Jo spilgti tas izpaudās debatēs par akcentu krievu vārdos. Kā zināms, latviešu valodā lokāmos svešvārdus parasti akcentē pirmajā zilbē, bet nelokāmajos svešvārdos akcents mēdz palikt tais zilbēs, kurās tas ir valodās, no kā svešvārdi aizgūti. 1949. gada sākumā autoritātes pieprasīja akcentēt latviešu runā krievu lokāmos īpašvārdus tāpat, kā tos akcentē krievu valodā, un šo pārmaiņu tūliņ noteica par radioraidījumiem latviešu valodā. Piemēram, nedrīkstēja teikt „Tólstojs" un „Péterburga", bet gan „Tolstójs" un „Pēterbúrga". Tikai visdrosmīgākie uzdrošinājās protestēt, riskēdami ar „tautas ienaidnieka" apzīmējuma iegūšanu, jo, kā deklarēja O. Bogdanova, krieviskā akcenta nelietošana krievu īpašvārdos latviešu valodā neesot vis tikai nepiedodama krievu valodas kropļošana, bet gan „buržuāziskā nacionālisma izpausme"; jau „buržuāziskajā Latvijā... buržuāziskā nacionālisma paudēji" bija pieņēmuši par normu krievu lokāmajos īpašvārdos akcentēt pirmo zilbi. Tagad, kad sakari starp latviešu un krievu kultūru nostiprinājušies, šādas ķecerīgas parādības jāizskaužot.[46] Profesors Loja katēgoriski aizliedza latviešu valodā vārdu pirmajā zilbē saistīto akcentu, jo „pirmkārt krievu valoda nav svešvaloda, bet otrā valoda blakus mūsu dzimtajai valodai".[47] Negātīvu attieksmi pret pilnīgu krievu akcentēšanas sistēmas pārņemšanu īpašvārdos izrādīja A. Gulbis,[48] profesors Jānis Endzelīns un pa daļai arī valodnieks Arturs Ozols.

Šai laikā „buržuāziskajiem nacionālistiem" piedēvēja vēl vienu grēku, proti, viņi „aizstāvot pūrisma paliekas valodniecībā, noliedzot krievu valodniecības un valodas cildeno tradiciju labvēlīgo ietekmi

latviešu literārās valodas un valodniecības attīstībā", viņi neesot prasījuši no valodniekiem, aspirantiem un studentiem obligātu krievu valodas apgūšanu, kaut krievu valodā sarakstīta „progresīvās valodniecības zinātniskās literatūras lielākā daļa".[49] Tādēļ arī, kā vēlāk žēlojās LKP CK sekretārs A. Pelše, 1952. gadā tikai trīs no 12 aktīvajiem valodniekiem pilnīgi pratuši krievu valodu.[50]

1950. gadā Staļins nolēma sarīkot Marram otras bēres — šoreiz ideoloģiskas. PRAVDA noorganizēja „brīvu diskusiju" valodniekiem, lai „kritikas un paškritikas ceļā pārvarētu sastingumu padomju valodniecības attīstībā". Staļins diskusijā iejaucās ar trim rakstiem, kuŗus nekavējoties publicēja visos padomju periodiskos izdevumos un vēlāk izdeva atsevišķā brošūrā, kas uz vairākiem gadiem kļuva par sevišķi svarīgu „radošā marksisma dokumentu".[51] Citēdams „marksisma klasiķus" ne mazāk bagātīgi kā savā laikā Marrs, Staļins konstatēja, ka „padomju lingvistikas tēva" teōrija ir „antizinātniska". Atsacīšanās no „marksisma vienkāršotāja un vulgārizētāja" kļūdām esot vienīgais ceļš, kā atveseļot padomju valodniecību.

Ortodoksiem marksistiem par lielu pārsteigumu Staļins noliedza valodas šķiriskumu, jo valoda dzīvojot „neizmērojami ilgāk" par jebkuŗu ekonomisko bazi, par jebkuŗu virsbūvi. Valoda esot vairāku laikmetu produkts, un kā sazināšanās līdzeklis tā esot visas tautas valoda un varot kalpot ir buržuāzijai, ir sociālistiskajai kultūrai. Līdz ar ekonomiskās bazes maiņu valodai neesot jāmainās eksplozīvi, atceļot veco un uzceļot jaunu, bet gan „papildinot pastāvošo vārdu krājumu ar jauniem vārdiem, kas radušies ar pārmaiņām sociālistiskajā iekārtā, ar ražošanas attīstību, ar kultūras, zinātnes attīstību un tamlīdzīgi". Kā piemēru Staļins minēja krievu valodu, kas visumā neesot mainījusies kopš oktōbŗa revolūcijas, piemetinot, ka „Puškina laiku valoda būtībā ir modernās krievu valodas pamatā."[52]

Kā bija sagaidāms, Staļina darbus par valodniecību nekavējoties izsludināja par zinātniskās domas kalngalu un viņa izvirzīto teōriju par neapstrīdāmu. Marra sekotāji Latvijā tūdaļ atklāja kļūdas savos agrākajos uzskatos un ar lielu steigu ķērās pie savu līdzšinējo darbu pārvērtēšanas. Pat tie „vulgārmarksisti", kas bija bezmērīgi slavinājuši „jauno mācību", vai dažu stundu laikā mainīja savus uzskatus. Profesors Loja, piemēram, tūliņ pēc Staļina darbu publicēšanas piesūtīja PSRS augstākās izglītības ministrijai rakstu, kuŗā kritizēja

marristus un iztēloja sevi par kaujiniecisku antimarristu, lai gan dažus mēnešus agrāk viņš bija nosūtījis tai pašai iestādei apceri ar virsrakstu „Par progresīvo Marra-Meščaņinova valodniecību".[53]

Pār Staļinu nolija vesela straume dažādu slavinājumu. LKP CK sekretārs Pelše paziņoja, ka biedra Staļina ģeniālie darbi ievadījuši jaunu posmu lingvistikas zinātnes attīstībā un devuši valodniekiem izcilu idejisku bagātību, no kuŗas kā tagad, tā arī turpmāk lingvisti smeļoties un smelšoties radošus norādījumus visos šīs zinātnes sarežģītajos pamatjautājumos.[54]

Baltologs Rūdolfs Grabis vispirms izteica nožēlu par to, ka savā laikā arī viņš bijis Marra populārizētāju vidū, tad pateicās Staļinam par „ģeniālajiem darbiem", kas snieguši stabilu metodoloģisku bazi tālākajiem pētījumiem valodniecībā un kuŗu dēļ „visas valodas nozares — gramatika, leksikoloģija, valodas vēsture, dialektoloģija, tāpat valodas izcelšanās un vēsturiskā attīstība, valodas un domāšanas attiecības, ir guvušas marksistisku apgaismojumu".[55]

Pastāvīgi uzsvēra, ka Staļina darbu nozīme tālu pārsniedz lingvistikas ietvarus. Pelšes vārdiem izsakoties — Staļina radītais „dziļas zinātniskās kritikas svaigais vējš" ne tikai aizslaucīja „vulgārās, antizinātniskās Marra dogmas un kanonus", bet piepūta visas kultūras, zinātnes, literātūras un ideoloģiskās dzīves jomas ar „jaunas tālākas attīstības" perspektīvām.[56] Vēsturnieka A. Drīzuļa uztverē šis vislielākais notikums padomju zinātnē sniedza „neatsveramu" atbalstu padomju vēsturniekiem viņu pētniecības darbā.[57] Staļina darbu par valodniecību sāka lietot arī tautsaimniecības, socioloģijas, tieslietu un pat ķīmijas un matēmatikas pamatproblēmu „zinātniskai apgaismošanai".

Latvijā viens no galvenajiem uzdevumiem tagad bija radīt augstskolu un Zinātņu akadēmijas darbiniekiem „atbilstošu režīmu", atmosfairu, kā to prasot partija un „lielais zinātnes korifejs biedrs Staļins".[58] Visiem valodniekiem bija jābalstās uz Staļina tezēm un, tāpat kā Marra sekotāju kundzības gados, dogmātiska ticība šo težu nemaldīgumam bija likta zinātniskās pētniecības vietā. Lai zinātniekus un studentus apbruņotu ar jauno staļinisko mācību, valodniecības disciplīnu mācībspēkiem organizēja dažādus teorētiskus semināŗus. Valodas un literātūras institūta darbiniekiem uzdeva sacerēt iespējami ātri rakstus krājumam VALODNIECĪBAS UN LITERATŪRAS

ZINĀTNES JAUTĀJUMI J.V.STAĻINA DARBĀ „Marksisms un valodniecības jautājumi" GAISMĀ. Viņiem uzdeva izpētīt konkrēti atsevišķu valodu vēsturi, „pamatojoties uz staļinisko mācību", un radīt gramatiku, „kas atbilstu biedra Staļina mācības prasībām par valodu". Marrisma gados izdotajos darbos atrada dažādus ideoloģiskus trūkumus. Vairumu mācības grāmatu kritizēja, jo „ne pēc savas uzbūves, ne arī pēc satura tās neatspoguļo visu to jauno, ko padomju valodniecībai devis Staļins". Tika konstatēts, ka pat vairākos pirms Staļina brošūras publicēšanas izdotos darbos, piemēram, Tirzmalas un Deglava LATVIEŠU GRAMATIKĀ (1950), „nav ievērotas biedra Staļina tēzes".[59]

Mācībspēkiem uzdeva sagatavot lekcijas jaunajā garā, un tos, kam ne vienmēr izdevās to pārliecinoši īstenot, atklāti strostēja. Pelše bez žēlastības uzbruka profesoram Lojam, kas savu kursu „Staļiniskās mācības pamati par valodu" sagatavojis bez jebkādas nopietnības un dziļuma. „Viņa lekcijas", sūdzējās Pelše, „pēc būtības neatsedza svarīgākās biedra Staļina tēzes par valodu. Turklāt vēl dažas no tām tika sagrozītas."[60] Sākās plaša mēroga citātu plūdi, un LKP vadītāji ar A.Pelši priekšgalā uzmanīja, lai visi iespējamie citāti tiktu izmantoti. Par katru vismazāko atkāpi no Staļina vārdkopu burtiskās nozīmes draudēja ar ļoti smagām sekām — vēl smagākām nekā agrāk par atkāpēm no Marra daudzvārdīgajām definīcijām.

Uzskatus par nākotnes kopvalodu un krievu valodas nozīmi pasaules sociālisma sistēmā Marra teorijas degradēšana būtībā neietekmēja. Apskatot šo problēmu no staļiniskajām pozicijām, Čikobava pasvītroja, ka Marra pasaules kopvalodas teorija ir vienīgais princips, kas saskan ar marksisma un ļeņinisma tezēm. Bet pasaules valodas tapšanas process būšot ilgstošs, bez pēkšņiem revolūcionāriem lēcieniem, un nekādi „mākslīgi līdzekļi" netikšot lietoti šī procesa paātrināšanai.[61] Jāatceras, ka Staļina uztverē miermīlīga valodu saplūšana vienā kopvalodā īstenošoties tikai komūnisma augstākajā fazē pēc sociālisma pilnīgas uzvaras visā pasaulē. Līdz tam laikam norisināšoties nežēlīgas cīņas pēc principa: stiprākā valoda nožņaugs vājāko, lai kļūtu uzvarētāja.[62]

Staļina vārdi liecināja, ka arī nākotnē krievu valoda turpinās plūkt laurus un kļūs par pamatu nākotnes vienotai pasaules valodai. Tā būtībā bija tā pati „vulgārās socioloģizēšanas pārstāvja" Marra

krustošanās teorija. Kamēr, pēc Marra domām, divām valodām krustojoties, eksplozijas ceļā radīsies trešā, kvalitātīvi pavisam cita valoda, pēc Staļina uzskata, uzvarēs spēcīgākā. Vājākā valoda pakāpeniski nomirs, tikai kuplinādama uzvarētāju valodu ar zināmu daudzumu vārdu. Nevarēja būt divu domu par to, kas būs uzvarētāja. Par to liecinot notikumu gaita „pirmajā sociālisma zemē" ar tās daudzo nāciju iedzīvotāju sastāvu, kur krievu valoda jau tagad izpildot nekrievu tautām saprašanās un sadarbības līdzekļa funkciju. Arī tagad oficiālie padomju teorētiķi nemaz nešaubījās, ka no ideoloģiskā viedokļa nav nekādu pretrunu uzskatā par krievu valodu kā dominējošo nacionālo valodu, kā zonālu valodu ar neierobežotām iespējām izplesties.[63] Krievu valodas priōritātes politiku režīms apzinīgi veicināja, jo padomju valsts vadoņi zināja, ka vienai kopējai valodai ir milzu nozīme spēcīgas monolitas imperijas celšanā. Ne veltīgi Staļins savos rakstos akcentēja domu, ka Cīrus, Aleksandra Lielā, Cēzara un Kārļa Lielā imperija bijušas nestabilas un īslaicīgas, jo tās nevienoja viena kopvaloda.[64]

Staļina pozicija attieksmē uz nākotnes pasaules valodu gan bija pilna pretrunu. No vienas puses viņš paziņoja, ka tā nebūs ne angļu, ne vācu, ne krievu, bet kāda pavisam jauna valoda. No otras puses Staļins piedēvēja krievu valodai īpašu privilēģētu stāvokli. Katrā ziņā nevienu citu kā tikai krievu valodu izraudzīja izpildīt visas „brālīgo tautu saimes" zonālās valodas lomu un atklāti debatēja par krievu valodas uzvaras gājienu pret nekrievu valodām. Teorētiski krievu valodai būtu jāiesaistās cīņā ar citām valodām tikai ārpus padomju sfairas, kur plosoties antagoniskas pretrunas un intereses. Padomju valstī pēc definīcijas valdot harmonija un labvēlīgi apstākļi valodu savstarpējas bagātināšanās procesam. Tai pašā laikā kā teorijā, tā praksē pierādījās, ka šī bagātināšanās var būt tikai vienpusīga. Krievu lielvalsts šovinisma ideologi, bez šaubām, cerēja, ka padomju pasaules valsts tapšanas laikā krievu valoda būs ieguvusi neapšaubāmu universālu pārākumu un, padomju režīma ambicijām piepildoties, tā automatiski kļūs par internacionālu pasaules valodu.

Ar šo mērķi padomā turpinājās nekrievu valodu piespiedu pārveidošana, lai „radnieciskās saites" ar krievu valodu kļūtu vēl ciešākas, tikai ar rafinētākām metodēm. Tāpat kā agrāk, uzsvēra „lielās krievu tautas valodas auglīgo ietekmi latviešu valodas leksikā,

frazeoloģijā un sintaksē.[65] Zinātņu akadēmijas literārās valodas mācībspēkiem uzdeva kursā ietvert visu, ko tās attīstībai devusi saskare ar krievu valodu.[66] Pelše mudināja latviešu valodniekus griezties pie „lielās krievu tautas zinātniekiem", pie „mūsu Dzimtenes galvaspilsētas Maskavas valodniekiem" pēc padoma un palīdzības, jo tikai tad viņi spēšot stingri nostāties uz marksisma ceļa un godam izpildīt uzdevumus, kādus izvirzījis „lielais zinātnes korifejs".[67]

Nacionālajām valodām bija jāturpina savstarpēja bagātināšanās, aizgūstot „vajadzīgos" vārdus un terminus no citu nāciju valodām. Protams, šis process varēja notikt tikai uz mazākās valodas konta. Uzbeku periodikā lietotajā valodā 1924. gadā bijuši 9 % krievu vārdu, bet 1950. gadā krievu vārdu procents bija taisni divi reizes lielāks.[68] Vienlaikus ne uzbeku, ne tadžiku, ne arī kāda cita nekrievu valoda nav „bagātinājusi" krievu valodu, ja neskaita nedaudzus aizgūtus vārdus. Arī latviešu valodniekus mudināja papildināt latviešu valodu ar krievu terminiem. Pat visās valodās sastopamos internacionālos terminus ieteica apgūt ar krievu valodas starpniecību kopīgu iezīmju iegūšanas labad.[69] Internacionālo vārdu rakstību latviski uzdeva saskaņot ar rakstību krievu valodā, piemēram, ja krievu valodā ir vārds конус, bet latviešu valodā sastop gan formu „konuss", gan „kons", tad pirmajai formai jādod priekšroka, „jo tā tuvāka krievu valodas formai". Īpašu vērību veltīja, t.s., „sociālisma laikmeta" terminoloģijai, kas, protams, nāca no krievu valodas. Tā latviešu terminoloģijā pārnāca tādas formas kā: „biļina", „častuška", „prikazs", „ukazs", „gorodoks", „aģitpunkts", „partorgs", „komsorgs", „proforgs", „tausagizs" u.c.[70]

Nekrievu republikās Staļina darbi valodniecībā ieguva īpaši svarīgu nozīmi partijas ideoloģisko pasākumu sistēmā — „savā spēkā un iedarbīgumā" tie kļuva par „nepārspējamu sociālistiskā progresa ieroci... cīņā pret buržuāzisko ideoloģiju".[71] Lai arī dažās valodniecības jomās radās relātīvi labvēlīgāki apstākļi, uzbrukumi „buržuāziskajiem nacionālistiem" kļuva vēl sparīgāki nekā marrisma laikā. Rīgā 1952. gada februārī PSRS zinātņu akadēmijas, Latvijas un Igaunijas valodas un literatūras institūta un Lietuvas valodas institūta apvienotā konferencē uzsvēra, ka valodnieku diskusijām jāizvērš cīņa pret „buržuāziskā nacionālisma izpausmēm valodniecībā"

vēl plašāk un dziļāk nekā pirms 1950. gada.[72] Valdītāji vērsās jo sevišķi pret tiem valodniekiem, kas savu darbību lingvistikas jomā bija iesākuši pirmspadomju laikā. Jau tad viņi kurinājuši naidu pret krievu tautu, cenzdamies iztīrīt latviešu valodu no svešvārdiem — „pirmām kārtām no tiem, kas bija patapināti no krievu valodas". Tai pašā laikā viņi neesot protestējuši pret tādiem rietumnieciskiem terminiem kā: „returnēt", „proponēt", „panama", „de jure", „en gros". Šie un citi „buržuāziskā žargona" termini „izdvesa naidu un nicināšanu pret visu sovjetisko, komūnistisko".[73] Arī padomju apstākļos tie paši valodnieki izrādījuši tendenci turpināt šo „nekādi neattaisnojamo" rīcību, kas izpaudusies 1) atklātā vai slepenā pretestībā pret padomju valdības valodas reformu un 2) ar krievismiem piesārņotas valodas organizētā labošanā un kritizēšanā darbos, ko sarakstījuši daži latviešu padomju rakstnieki, to skaitā Staļina prēmijas laureāti. Zinātņu akadēmijas īstenais loceklis Andrejs Upīts aizrādīja, ka šo nepaklausīgo valodnieku steidzamākais uzdevums esot izprast Josifa Visarionoviča Staļina „ģeniālos" norādījumus „līdz pēdējam sīkumam".[74] Turklāt negantīgie lingvisti ne tikai paši krituši grēkā, bet ieaudzinājuši arī topošajos valodniekos naidu pret „socreālistu" literātūru, kaut tā esot „nerimtīga tautas valodas kuplinātāja un jaunotāja". K. Kauliņa vārdiem izsakoties, šie valodnieki nevēlējās izprast to, ka latviešu un visu pārējo PSRS tautu valodas un kultūra „zeļ un bagātinās, pateicoties lielās krievu tautas progresīvās kultūras un bagātās valodas ietekmei".[75]

Visasākos uzbrukumus autoritātes vērsa pret tolaik vienīgo kvalificēto valodnieku profesoru Jāni Endzelīnu, kas vienīgais no agrākās valodnieku saimes bija palicis Latvijā. Lai gan viņam atļāva vadīt no 1944. līdz 1950. gadam Latvijas valsts universitātes filoloģijas fakultātes latviešu valodas katedru, marristi nopēla viņu dažādās toņkārtās. Piemēram, viņi piešķīra Endzelīnam „rasista" titulu, jo viņš aizstāvēja radniecīgo valodu saimju eksistenci. Visus ar vēsturiski salīdzināmo metodi gūtos sasniegumus noliedza. Profesors Loja pat nevilcinājās deklarēt, ka Endzelīns, būdams vecās valodnieku skolas pārstāvis, „nav pat apmācījis nevienu zinātniski kvalificētu darbinieku".[76]

Pēc marrisma likvidēšanas autoritātīvie kritiķi ar vēl lielāku sparu ķērās pie dažnedažādu Endzelīna un „dažu viņa sekotāju"

pārkāpumu konstatēšanas. Pret Endzelīnu vērsto kampaņu vadīja LKP CK pirmais sekretārs A. Pelše, norādot, ka visa profesora Endzelīna darbība un izturēšanās „runā pretim biedra Staļina norādījumiem par domu cīņu, par principiālu kritiku un paškritiku". Kādus konkrētus pārkāpumus tad sirmajam zinātniekam pārmeta? Galvenais, šķiet, bija tas, ka Endzelīns darīja visu, lai nosargātu latviešu valodas vārdu pamatfonda un gramatiskās uzbūves stabilitāti. Viņam pārmeta par pievēršanos pagātnei, par tieksmi aplūkot valodu metafiziski kā mūžīgu katēgoriju, „neievērojot biedra Staļina mācību par nāciju un nacionālo valodu izveidošanos". Kā, piemēram, varot ieteikt aspirantu disertāciju tematiem bībeles un 16. gadsimta katechisma dievvārdu tekstus? Viņš arī pavisam nepieļaujami domājot, ka „kaimiņu valodu", resp. krievu valodas ietekmes dēļ latviešu padomju rakstnieki un arī latviešu tauta sākot izkropļot savu dzimto valodu. Savos daudzajos lingvistiskajos darbos Endzelīns neesot pacenties dot „kaut cik nopietnus zinātniskus vispārinājumus, raksturojot jaunlatviešu valodu kā vēsturisku kategoriju". Turklāt, „daudzo pieminēto valodas faktu izskaidrojumā paliekot buržuāziskā objektīvisma robežās, viņš nav gājis tālāk par vienkāršu valodas faktoloģijas konstatāciju, nesaistot to ar latviešu tautas vēsturi". Un visļaunākais, Endzelīns neesot atklāti nožēlojis savus „grēkus". „Profesors Endzelīns", izsaucās Pelše, „ne reizi nav atklāti atzinis dažu savu LATVIEŠU VALODAS GRAMATIKĀ un citos publicētajos darbos izteikto tēžu kļūdainumu".[77]

Tomēr, izņemot dažus LKP vadītājus, tikai retais uzdrošinājās atklāti apstrīdēt Endzelīna zinātniskos nopelnus. Ļauni gan klājās tiem, kas vai nu ar nolūku, vai arī pavisam netīši novērtēja viņa darbus pozitīvi. Kad Valodas un literatūras institūta vecākais zinātniskais līdzstrādnieks R. Grabis kādā zinātniskā sanāksmē godināja Endzelīna LATVIEŠU VALODAS GRAMATIKU par „latviešu padomju valodniecības augstāko sasniegumu", LKP CK sekretārs nekavējoties piedēvēja Grabim nevarību orientēties „nopietnos teorētiskos jautājumos", jo Endzelīna pirmspadomju laikā sarakstītais darbs nepavisam neapgaismojot problēmas no marksisma pozicijām. „Kā zināms, profesors Endzelīns nekad nav bijis marksists. Nesaprotami, kā pēc J. V. Staļina ģeniālajiem darbiem valodniecības jautājumos var runāt par valodniecību bez marksisma", brīnījās partijas funkcionārs.

Staļina nāve 1953. g. 5.martā valodniecības jomā daudz neko nemainīja, jo būtībā līdz pat 1956. gada vidum dominēja tās pašas rusificēšanas tendences. Presē turpināja publicēt rakstus, kas no vienas puses cildināja „lielo krievu valodu" un mudināja visus nekrievus to apgūt iespējami ātrāk, no otras puses ierādīja tautību valodām it kā pabērna stāvokli.

Kopš oficiālās atstaļinizācijas XX kongresā 1956. g. februārī līdz Chruščova atstādināšanai 1964. g. oktōbrī centra politiku nacionālo attieksmju sfairā var iedalīt divos posmos. Pirmo — no XX kongresa līdz apmēram 1958. gada beigām — raksturo relātīvs liberālisms. Otru var apzīmēt par reakcijas posmu ar kulmināciju 1961. gada oktōbrī, kad PSKP XXII kongresā pieņēma rusifikācijas „perspektīvo plānu".

Pēc Chruščova „slepenās runas" XX kongresā relātīvais liberālizācijas process atspoguļojās dažādā veidā. Jau 1955. gada amnestija atbrīvoja un rehabilitēja lielu daļu no spaidu darbu nometnēs ieslodzītajiem. Padomju valdība mazliet paplašināja 14 nacionālo un 19 autonomo republiku tiesības, nodeva to pārziņā lielu daļu rūpniecības un vairākas valststiesiskās un administrātīvās, sociālās un kultūras funkcijas, kas agrāk atradās Maskavas pārziņā. Nekrievu partijās un administrācijā samazināja krievu pārraugu skaitu. Viņu vietā stājās nacionālie kadri. Staļina garā pārrakstīto vēsturi atkal sāka pārrakstīt (piemēram, sāka arī atzīt agrāk nepieminēto latviešu strēlnieku cīņu nopelnus pilsoņu karā). Staļina vajātos un izsūtītos balkārus, ingušus, čečeniešus, kalmikus, karačejiešus u.c. rehabilitēja un tiem, kas bija palikuši dzīvi, atļāva atgriezties savās zemēs. Rehabilitēja arī daudzus nekrievu priekšpadomju rakstniekus un lielajās tīrīšanās likvidētos kultūras darbiniekus. Publicēja viņu piesardzīgi izmeklētus darbus. Lai gan kultūras „atkusnis" periferijā neizpaudās tik spilgti kā Krievijā, valļīgākais režīms deva ierosmi spēcīgai nacionālai izpausmei visās republikās un citos mazākos etniskos apvidos.

Arī valodniecības jomās Latvijā atraisījās zināms centrbēdzes spēks — gan 1956—1957. gada atkušņa periodā, gan 1958—1959.g. berklaviskā lokālisma laikmetā. Pārkrievošanas tendences izraisīja atklātus protestus, īpaši starp tiem, kam rūpēja latviešu kultūras uzplaukums un kas bija dziļi ieinteresēti valodas kultūras kopšanas

darbā. Avīžu un žurnālu slejās notika vai vesela kampaņa pret latviešu valodas kropļošanu. PADOMJU JAUNATNE ņēma uz zoba tādus latviešu valodas „bagātinājumus" ēdienu kartēs kā: „salāti ar krabiem", „ruma baba", „vistas kotletes Ķijevas veidā"[78] un jo asi uzbruka krievu funkcionāriem par krievu uzrakstiem, kas dominē uz Latvijā ražotajiem patērētāju produktiem. Raksturīgs šāds bāriens:

— Lūk, mūsu priekšā „Dzintara" produkcija — divas kārbiņas zobu pulvēra. Uz vienas kārbiņas vāciņa: Zubnoj porošok „Osobij", uz otras: Zubnoj porošok „Mjatnij". Aha, Jūs priecīgi griežat kārbiņu uz sāniem un rādat tur sīkiem burtiņiem iespiesto uzrakstu latviešu valodā. Nekā nebij, biedri direktor! Patērētāji prasa, lai Latvijas padomju republikas uzņēmumi uz savas produkcijas ierādītu vietējai valodai tai pienācīgu vietu. — [79]

Lasītāji CĪŅĀ iespiestās vēstulēs protestēja pret to, ka instrukcija par Latvijā ražotiem radioaparātiem dabūjama tikai krievu valodā.[80] Satiriskais žurnāls DADZIS sūdzējās par Rīgas autobusu pieturas zīmēm krievu valodā, par vēstulēm no Latvijas iestādēm krieviski (lai gan partija mācot, ka „uz sūdzībām un ierosinājumiem jāatbild tādā valodā, kādā tie bija iesūtīti"),[81] par latviešu vietvārdu kropļojumiem: „Pļaviņās autobusu sarakstā figurē līnijas Rīga-Dvinska, bet Daugavpilī Dvinsk-Forštat. — Pēc visa tā jābrīnās, ka nav vēl atklāta līnija Rīga-Frauenburga un Rīga-Trentelberga." [82] Žurnāls DABA, DĀRZS, DRAVA (4.nr., 1958) savukārt aicināja valodniekus latviskot puķu nosaukumus.

Pat Latvijā iebraukušajiem krieviem gribēja uzdot par pienākumu iemācīties latviešu valodu. SKOLOTĀJU AVĪZE izteica neapmierinātību, ka technikumu un vidējo speciālo mācības iestāžu krievu skolēniem nav obligāti jāmācās latviešu valoda, „lai gan visi šie audzēkņi tagad paliks strādāt mūsu republikā". „Kāpēc tāda nevērība pret republikas valodu? Visiem labi zināms, ka latviešu valodas un literātūras mācīšana veicinātu tautu draudzības jūtu izveidošanos." [83] PADOMJU LATVIJAS SKOLA pārmeta tiem „daudzajiem" krievu skolu direktoriem un mācību daļu vadītājiem, kas „mūsu republikā strādā un dzīvo 10 un vairāk gadu, bet nav iemācījušies saprast latviešu sarunu valodu... Kā gan šie direktori un mācību daļu vadītāji var... mudināt pārējos pedagogus mācīties šo valodu, ja viņi paši to nedara?" [84]

Jāpiezīmē, ka prasība, lai krievu bērniem Latvijas skolās obligāti mācītu latviešu valodu, uz laiku daļēji īstenojās. LKP XV kongresā 1958. g. janvārī prasīja, ka „jāizskauž tāds nepieļaujams fakts, ka masu politiskais darbs iedzīvotāju vidū nenotiek viņu mātes valodā".

Nacionālās malienas sāka slīdēt arvien vairāk laukā no Maskavas tiešās ietekmes. Tādēļ jau 1957. gadā centrs asi nosodīja „ļeņiniskās nacionālās politikas izkropļojumus". Divi gadus vēlāk kremlis jau bija atgriezies pie trīsdesmito un četrdesmito gadu rusifikācijas politikas. Organizēja dažādas kampaņas pret neparedzētām tendencēm nacionālajās republikās. Par vienu no „visvairāk samaitājošām" tendencēm uzskatīja kādas nācijas kultūras īpatnību pārspīlēšanu un ideālizēšanu un „kopējo likumsakarību" ignorēšanu. Rakstā par nacionālo politiku PRAVDĀ un IZVESTIJĀ (1959. g. 31. janv.) Padomju savienības kompartijas centrālkomitejas prezidija loceklis un sekretārs Nuritdins Muchitdinovs lika pie sirds, lai „visas mūsu Dzimtenes tautas lieto krievu valodu ar neizmērojamu cieņu un mīlestību... jo bagātā krievu valoda ir kļuvusi par vienu no visvairāk izplatītiem un globāli pazīstamākiem sazināšanās līdzekļiem". Jo spilgti nacionālo tendenču apkarošana izpaudās republiku kongresos, kad republiku centrālkomiteju sekretārus brīdināja no „buržuāziskā nacionālisma" briesmām (1960. g. sākumā). LKP kongresā, piemēram, uzsvēra, ka „tagadējos jaunajos dzīves apstākļos draud vēl lielākas briesmas no buržuāziskās ideoloģijas nekā agrāk".[85] Šai laikā vai visās republikās notika plaša mēroga tīrīšanas akcijas. Daudzi vadošie partijas un valdības darbinieki zaudēja savus posteņus kā „buržuāziskie nacionālisti", „nacionālkomūnisti", „lokālisti" utt. Latvijā vien atlaida 800 partijas sekretārus (še nav ieskaitīti no padomēm, komjaunatnes un arodbiedrībām atlaistie). Pēc ministru padomes priekšsēža vietnieka E. Berklava izsūtīšanas un daudzu citu latviešu „lokālistu" atcelšanas par galveno Latvijas lietu noteicēju kļuva no Maskavas partijas centrālā aparāta atsūtītais M. Gribkovs, ko 1960. g. februārī iecēla par LKP CK otro sekretāru. Vēlāk viņa vietā nāca pārkrievotais ukrainis N. Belucha.

Obligāto latviešu valodas mācību atcēla, un nevienu vairs nemudināja mācīties „pirmo" mātes valodu, jo „otrā", kas piederot „brālīgajai krievu tautai, tautai vadītājai, tautai varonei", esot daudz

svarīgāka. Tā dēvētā, „sociālās likumības pārkāpšanas laikmeta" garā LKP CK sekretārs A. Voss nostrostēja tos biedrus, kas „tiecas uz nacionālo norobežotību" un „neatbalsta krievu valodas augošās ietekmes procesu", neizprazdami, ka tā ir „sociālistiskās kultūras valoda, visprogresīvākā literatūras un mākslas valoda, 20. gadsimta tehnikas visaugstāko sasniegumu valoda".[86] Atskanēja arī pieprasījumi radīt „krievisku" vidi mākslīgi. Ar 1962-63. mācības gadu izveidoja, tā saucamās, „vispārizglītojošās" latviešu skolas, kurās ir parallēlas klases ar krievu un latviešu „plūsmām", cerībā pamazām izspiest latviešu valodu. 1966. g. sākumā Latvijā jau bijušas 240 jauktas skolas.[87] Šādas skolas izveidoja arī citās republikās. Daudzās skolās mācības notiek tikai krievu valodā, piemēram, Daugavpils dzelzceļu technikumā, Daugavpils mūzikas skolā, Dagdas lauksaimniecības technikumā, Rīgas 1. dzelzceļu skolā, Rīgas inženieru skolā, gandrīz visās arodskolās un citās mācību iestādēs. Arī augstākās mācību iestādēs daudz lekciju un semināru notiek krievu valodā. Absolventu diplomdarbiem parasti jābūt krievu valodā. Zinātnisko literātūru reti pārtulko latviešu valodā, mudinot studentus mācīties tieši no krievu avotiem. Arī liela daļa Latvijas zinātņu akadēmijas publikāciju izdotas krieviski. Tās mēnešrakstā VĒSTĪS lielākā tiesa rakstu ir krievu valodā. Jāpiezīmē, ka latviešu skolēnu skaits Latvijas pamatskolās 1963-1964. mācību gadā noslīdēja uz 55,5 %, bet latviešu studentu skaits Latvijas augstskolās uz 60 %.[88] Trīs gadus agrāk no Latvijas studentu kopskaita 13.940 jeb 64,4 % bija latvieši.[89]

1960. g. beigās PSKP CK sarīkotajā kultūras darbinieku konferencē Maskavā runātāji uzsvēra, ka „padomju nācijas" veidošanās procesā īpaši svarīga nozīme buržuāziskās ideoloģijas palieku iznīdēšanai un vienotas komūnistiskas kultūras un valodas radīšanai.[90] Šīs apspriedes rezultāti daļēji atrodami PSKP XXII kongresā pieņemtajā PADOMJU SAVIENĪBAS KOMŪNISTISKĀ PARTIJAS PROGRAMMĀ (Rīgā 1961), kur nacionālo attiecību attīstībai veltīta īpaša nodaļa: „Partijas uzdevumi nacionālo attiecību laukā". Še sludināja divas savstarpēji pretējas tendences nacionālā jautājumā: a) strauju un vispusīgu katras nācijas attīstību un b) aizvien lielāku nāciju tuvināšanos. No vienas puses šī programma likās garantējam „arī turpmāk PSRS tautu valodu brīvu attīstību", bet no otras puses akcentēja

domu, ka, tikai nesaudzīgi cīnoties pret katru nacionālisma savrupības izpausmi un noārdot visus „nacionālos žogus", varēšot nelokāmi reālizēt Ļeņina nacionālo politiku un panākt „pilnīgu vienību". No vienas puses atkal atkārtoja Ļeņina tezi, ka „nacionālo atšķirību, it īpaši valodu atšķirību izzušana ir daudz ilgāks process nekā šķiru barjeru izzušana". No otras puses uzsvēra, ka nekrievu republiku robežas arvien vairāk zaudējot savu nozīmi, jo nacionālo republiku saplūšanas process jau tagad ir sācies, un krievu valoda jau faktiski kļuvusi par visu PSRS tautu kopvalodu, par viņu „otru dzimto valodu".

Partijas jaunā programma, kas pirmo reizi kopš 1917. gada ietvēra oficiālā dokumentā nekrievu tautu sistēmatiskas rusifikācijas prasību, izraisīja negaidīti karstas diskusijas centrālajā padomju presē. Strīdā par „kultūras tuvināšanās formām" un par valodas nozīmi šai procesā priekšplānā izdalījās divu pretēju uzskatu pārstāvji — Maskavas rusifikātori un liberāli progresīvo spēku pārstāvji. Pirmie arvien biežāk ķērās pie neostaļinistiskām metodēm. Viņi aicināja jau tagad sākt radīt nekrievu literātūru krievu valodā, jo dzīves procesam, kad tautību rakstnieki izvēlas krievu valodu, „ir pozitīva nozīme",[91] un asi kritizēja tos „nacionālā egoisma un aprobežotības" pārstāvjus, kas negribot izprast, ka kopējas kultūras radīšanas procesā centrālā nozīme būšot krievu valodai un kultūrai.[92] Pret nacionālām valodām un kultūru viņi vērsās kā pret nevēlamu šķēršli „tautu tuvināšanās ceļā".[93] Daži pārkrievošanas ideologi pat izteica apmierinātību par to, ka daļa nacionālo valodu jau nodzīvojusi savu mūžu, bet vairums valodu, kas vairs neattīstās, atdodot savas funkcijas krievu valodai.[94]

Arī Latvijas rusifikātori piebalsoja šādiem uzskatiem, pamatodami tautu saplūšanas vajadzību un noteicot krievu nāciju par nozīmīgāko šai procesā. Iverts, atkārtodams Chruščova vārdus, slavināja krievu valodu kā latviešu „otru mātes valodu" un izteica sevišķu prieku par to, ka Latvijā 1959. gada tautas skaitīšanā 19.000 latviešu tautības iedzīvotāju par dzimto valodu uzdevuši krievu valodu.[95] Padomju vēsturnieks Savčenko Latvijas zinātņu akadēmijas izdotajā brošūrā JAUNS POSMS NACIONĀLO ATTIECĪBU ATTĪSTĪBĀ apmierināts paziņoja, ka Latvijā bez 1.298.000 latviešiem dzīvo 556.000 krievu.[96] Arī akadēmiķis Strazdiņš akcentēja domu, ka nacionālajai

kultūrai jāatbrīvojas no tām nacionālajām formām, kas tagad ir pretrunā ar jaunajiem dzīves apstākļiem, bet sparīgi jāuzsūcot komūnisma ideoloģijai atbilstošas formas, piemetinādams tālāk, ka krievu tautas valoda, protams, esot tās tautas valoda, kas iet avangardā visu PSRS nāciju cīņā par komūnistiskās sabiedrības uzcelšanu.[97] Savčenko aizrādīja, ka visiem latviešiem jo čakli jāmācoties krievu valoda, jo „krievu valoda ļauj visām Padomju savienības tautām izmantot krievu tautas bagāto kultūru, tās vēsturiskos sasniegumus pasaulē, krievu valodas zināšanas ļauj lasīt pirmavotā V. Ļeņina nemirstīgos darbus".[98] Arī tautas dzejnieks Jānis Sudrabkalns mudināja latviešus atrast laiku un spēku krievu valodai, jo tā „apvieno mūs visus, droši ved uz priekšu. Tā ir ceļa zīme nākotnei."[99]

Lai gan centrs atbalstīja šādas neostaļinistiskas tendences, par ko liecina Leonīda Brežņeva ievadraksts IZVESTIJĀ (1962. g. 30. dec.), vesela rinda nekrievu un arī krievu kultūras darbinieku bija skeptiski pret partijas programmu un tās aizstāvjiem, sparīgi polemizējot par literātu tiesībām rakstīt savā dzimtajā valodā. Viens no drosmīgākajiem kultūras un valodu amalgamācijas pretiniekiem izrādījās krievu rakstnieks Solouchins. Viņš rakstīja: „Katram būtu jāatļauj rakstīt tādā valodā, kādā vien viņš vēlas. Dot rakstniekiem padomu, lai viņi atteiktos no savas mātes valodas, maigi izsakoties, pēc manām domām, nepiederas... ir neiespējami radīt krievu literātūru franču valodā, tāpat kā uzbeku literātūru nevar rakstīt lietuviski un dagestaniešu literātūru krievu valodā."[100]

Literātūrkritiķis Čalmajevs pavisam atklāti vērsās pret „vecākā brāļa" privilēģijām kultūras laukā, īpaši pret rusifikātoru ierosinātajiem spaidiem un ierobežojumiem dzimtās valodas lietošanā.[101] Neostaļinistisko pārkrievināšanas viedokli gandrīz ar visām balsīm noliedza Gruzijas, Armenijas un Azerbeidžanas tulkotāju konferencē (1962. g. martā) Tbilisi (Tiflisas) pilsētā. Arī Baltijas valstīs „nāciju sociālais viendabiskums" radīja gan tiešu, gan netiešu opoziciju. Par opoziciju var spriest pēc tā, kam uzbruka partijas runasvīri. Partijas pārstāvji, piemēram, uzbruka Viļņas valsts universitātes lietuviešu valodas katedras mācībspēkiem, kas slavējot „veco, feodālo laiku lietuviešu valodu", bet nonievājot ievērojamu padomju lietuviešu rakstnieku un padomju preses valodu. Viens no universitātes pazīstamākiem profesoriem pat esot uzdrošinājies apgalvot,

ka Lietuvas KP centrālā organa TIESAS un partijas žurnālu valoda neesot tīri lietuviska. Latvijā „pasniedzēja" Šmidre jautā, kā Latvijas valsts universitātes latviešu valodas katedras kollektīvs varot nodarboties ar tādām mazsvarīgām problēmām latviešu valodas izveidošanās un attīstības procesā kā „ģenitīvs mūsdienu literārajā latviešu valodā", „Latviešu valodas lībiešu dialekts", „Vārdiskā sastāva attīstības tendences mūsdienu latviešu periodikā," bet pavisam novārtā atstājot tādus kritiskus jautājumus kā „divvalodu attīstība Latvijā" un „latviešu un krievu valodu savstarpējā ietekmēšanās pārejas periodā no sociālisma uz komūnismu".[102]

Redzot spēcīgo pretestību, partijas vadība mēģināja mazliet mīkstināt savu viedokli un kļūt par šo divu pretējo principu savienotāju, atkal akcentējot Ļeņina sentenci, kurā viņš norādīja, ka valstiskās un nacionālās atšķirības pastāvēs vēl ilgi pēc sociālisma uzvaras, ka uz ilgu laiku vēl esot nodrošināta „brīva" PSRS tautu valodu attīstība. 1963. gada beigās Kirgizijas galvaspilsētā Frunzē sasauca „Vissavienības" koordinācijas apspriedi par jautājumu „Nacionālo attieksmju attīstība pārejas periodā no sociālisma uz komūnismu". Daļa apspriedes vadītāju centās iet viduscelļu starp „divām galējībām" nacionālo atšķirību izzušanas procesa traktējumā. Vairums centra pārstāvju tomēr izteica brīdinājumu nacionālo iezīmju aizstāvjiem, kas mēģinot uzcelt „nepārejamu robežu starp nāciju tuvināšanos un saplūšanu".[103]

Chruščova režīma cenšanās izskaust „pat visniecīgāko nacionālistisko palieku izpausmi"[104] un radīt „vienu nāciju ar vienu dzimto valodu"[105] aizkāra nekrievu masu nacionālās jūtas un ievērojami pastiprināja nacionālo opoziciju nekrievu periferijas inteliģences aprindās. Tādēļ pēc Chruščova krišanas 1964. g. oktōbrī jauno valsts vadoņu izteicieni par nacionālo jautājumu pēdējos gados, šķiet, zaudējuši asumu, par ko liecina arī PSKP centrālās komitejas tezes sakarā ar oktōbŗa revolūcijas 50 gadu jubileju.[106] Mazliet liberālāki uzskati izpaudās arī diskusijā par nacionālo jautājumu žurnāla VOPROSY ISTORII 1967. g. burtnīcās.[107] Lai gan padomju kolōniālisma pamatvilcieni nav grozīti un minētajās tezēs krievu valodai atkal piedēvēta svarīgā starpnāciju valodas loma, kopš sešdesmito gadu vidus nav vairs tik bieži dzirdamas runas par atsevišķu tautu kā etnisku vienību iznīcināšanu. Laiku pa laikam parādās pat raksti,

kuŗos nekrievu kultūras darbinieki uzdrošinās kritizēt „nesenās pagātnes tendenci" piespiedu kārtā tuvināt nekrievu nācijas un tautības „lielajai krievu tautai".

Jāatzīst, ka pēdējos gados latviešu valodnieki (tāpat valodnieki citos Padomju savienības nekrievu apvidos) ir bijuši vieni no aktīvākajiem pretiniekiem Maskavas rusifikātoru gājieniem. Jau nepilni divi mēneši pēc Staļina nāves vairums latviešu valodnieku aktīvi pretojās Serebreņņikova ierosinājumiem par rusificēto rakstību, kas runāja pretim latviešu valodas fonētikas īpatnībām. Arī garumzīmju atmešanu svešvārdu rakstībā, ko savā laikā dēvēja par „lielu sabiedrisku, politisku, valstisku soli", laiku pa laikam atklāti kritizēja. Dažas balsis ierosināja censties latviešu valodā pēc fonētiskas rakstības, t.i., rakstības saskaņošanas ar izrunu, un drosmīgākie pieprasīja „precīzēt" Latvijas PSR ministru padomes uzspiestos 1946. g. 5.jūnija dekrētus par latviešu valodas pareizrakstību. Šī pati iestāde (pa daļai pēc Zinātņu akadēmijas Valodas un literātūras institūta spiediena) 1957. g. 26.decembrī izdeva lēmumu par pareizrakstības noteikumu — sevišķi svešvārdu bezgaŗumzīmju rakstības — daļēju grozīšanu.

Vērtīgu un interesantu izziņas materiālu, kas ļauj ielūkoties cīņas gaitā starp pārkrievotājiem un viņu pretiniekiem, sniedz 1965. gadā izdotā kabatas formāta grāmatiņa LATVIEŠU VALODAS KULTŪRAS JAUTĀJUMI. Šai krājumā Zinātņu akadēmijas Valodas un literātūras institūta valodnieki, augstskolu mācībspēki, kā arī literāti, žurnālisti un tulkotāji ar divdesmit sešiem apjomā pavisam nelieliem rakstiem centās „kaut cik aizpildīt tik sāpīgi jūtamo robu mūsu valodas attīstības mērķtiecīgākā ievirzē". Zīmīgi, ka apmēram puse no rakstiem vēršas pret latviešu valodas piesārņošanu ar rusismiem. Vai visi autori ierosināja, ka vārdu lietošana un teikumu veidošana pēc krievu parauga, no krievu valodas patapināta interpunkcija, krieviski nosaukumu saīsinājumi (piemēram, KPFSR BM „Glavspecpromstroj" trests „Sojuzvzrivprom") un citas „visnegantākās nezāles" esot izskaužamas. 1967. gada sākumā izdeva LATVIEŠU VALODAS KULTŪRAS JAUTĀJUMU otro laidienu, lielāko tiesu par atsevišķu vārdu lietojuma problēmām.

Gandrīz tūlīt pēc Staļina nāves sākās profesora Jāņa Endzelīna rehabilitēšana. No padomju valodniecības „obstrukcionista" un

„vecās buržuāziskās valodnieku skolas" redzamākā pārstāvja viņš oficiāli kļuva par paraugu, „kas rāda, kā pašaizliedzīgi jākalpo tautai". Pār viņu nolija visādi pagodinājumi: Darba sarkanā karoga ordenis 1953. gadā, Ļeņina ordenis gadu vēlāk un Ļeņina prēmija 1958. gadā. Pēkšņi atzina viņa mūža darba lielo nozīmi latviešu tautā un starptautiskajā zinātnē, viņa nozīmi latviešu valodnieku skolas nodibināšanā, veselas jaunu kvalificētu valodnieku plejādes izaudzināšanā, latviešu literārās valodas pētīšanā un pilnveidošanā. Endzelīnu vareni sumināja 85. dzimšanas dienā 1958. gadā, un jubilejai par godu izdeva apjomīgu RAKSTU KRĀJUMU (Rīgā 1959), kurā ar apcerējumiem piedalījās ne tikai Rīgas valodnieki, bet lingvisti no Polijas, Somijas, Zviedrijas, Vācijas, Italijas, Anglijas, ASV, Lietuvas, Gruzijas un Krievijas. Endzelīna mūža gaitām izbeidzoties 88 gadu vecumā, pie šķirsta ar nelaiķa mirstīgajām atliekām Latvijas universitātes lielajā aulā 1961. g. 4.jūlijā goda sardzē stājās pat viņa galvenais kritizētājs A. Pelše,[108] kas desmit gadus agrāk darīja visu, lai valodnieku idejiski sakautu.

Lai gan zinātniskā darbība latviešu valodniecībā, salīdzinot ar citām Eiropas valstīm, ieskaitot Krieviju, virzījusies uz priekšu samērā gausi, latviešu valodniecību pēdējos divpadsmit gados raksturo noteikta augšupeja, ko nebūtu pareizi ignorēt arī trimdas latviešiem.

Par spīti dažādiem spaidiem, latviešu filologi trijās augstskolās, kur docē filoloģiju (Latvijas valsts universitātē, Liepājas un Daugavpils paidagoģiskajā institūtā), kā arī Zinātņu akadēmijas Valodas un literātūras institūtā arvien vairāk sāk rūpēties par latviešu valodas pētniecību. Kamēr 1952. gadā tikai diviem Valodas un literātūras institūta līdzstrādniekiem bijuši zinātniski gradi, 1965. gadā šai iestādē un pārējo augstāko mācības iestāžu latviešu valodas katedrās strādājuši vairāk nekā 30 filoloģijas zinātņu kandidātu. Arī vairākās latviešu valodniecības izpētes jomās var minēt dažu labu sasniegumu. Dažās nozarēs atsākts pētniecības darbs, kas bija apstājies kopš otrreizējās padomju okupācijas 1944. gada rudenī. Piecdesmitajos gados Valodas un literātūras institūts atsāka latviešu valodas parādību pētīšanu vēsturiski salīdzināmā plāksnē. Līdz tam laikam pasaules slavu iemantojušais Endzelīns kā vienīgais pilnīgi patstāvīgi darbojās salīdzināmā lingvistikā. 1945. gadā iznāca viņa vēsturiski

salīdzināmā skatījumā radītais pētniecības darbs IEVADS BALTU FILOLOĢIJĀ, bet 1948. gadā baltu salīdzināmā fonētika un morfoloģija BALTU VALODAS SKAŅAS UN FORMAS, ko Viļņas universitātes studentu zinātniskās biedrības latviešu valodas sekcijas biedri pārtulkoja lietuviski — BALTŲ KALBŲ GARSAI IR FORMAS (1957). Endzelīns arī pārstrādāja un papildināja savu 1922. gadā izdoto monumentālo pētījumu LETTISCHE GRAMMATIK, ko izdeva latviešu valodā kā LATVIEŠU VALODAS GRAMATIKU (1951).

Ar 1958. gadu Valodas un literātūras institūts sāka rīkot zinātniskas ekspedīcijas izlokšņu un toponimikas materiālu vākšanā. Parādījās vairāki zinātniski pētījumi par izloksnēm. 1954. gadā zinātņu kandidātes grada iegūšanai M.Rudzīte aizstāvēja disertāciju par Ziemeļvidzemes izloksnēm (Braslavas, Vecates, Bauņu un Vilzēnu). Gadu vēlāk E.Šmite savā disertācijā sniedza pētījumu par vidus un lībisko izlokšņu saskari Daugulļos un S.Raģe — triju Ziemeļvidzemes pierobežas izlokšņu (Ērģemes, Lugažu, Valkas) aprakstu. 1954. gadā Zinātņu akadēmijas Valodas un literātūras institūta RAKSTU 3. sējumā parādās divi no valodniecības viedokļa vērtīgi raksti par dialektoloģiju: J.Endzelīna „Latviešu valoda Vidzemē" un M.Plūmes „Raunas izloksne". 1964. gadā Rudzīte publicē universitātes dialektoloģijas kursa prasībām pieskaņotu darbu LATVIEŠU DIALEKTOLOĢIJA. Rakstus šai valodniecības jomā snieguši arī J.Kušķa, A.Jankēvics, M.Brence, M.Graudiņa un A.Rēķena. Nu jau kādus desmit gadus sagatavošanā esot arī latviešu valodas dialektoloģijas atlants.

Profesors Endzelīns ar lielu skubu turpināja pirms padomju okupācijas aizsākto vietu nosaukumu vākšanu un pētīšanu un publicēja vietvārdu krājumu LATVIJAS PSR VIETVĀRDI — I daļas 1.sējumu (A—J) 1956. gadā un 2.sējumu (K—Ō) 1961. gadā. Pēc Endzelīna nāves tālāko sējumu sagatavošanu veicot viņa līdzstrādniece šai pētniecības nozarē fil. zin. kandidāte V.Dambe. Šai plašajā pētījumā katram vārdam Endzelīns pievienojis norādījumus, kādu vietu tas apzīmē, kur minētā vieta atrodas, un, cik iespējams, vietvārdu formu etimoloģiju. Ja atbilstoši nosaukumi ir igauņu, lietuviešu un senprūšu valodā, tad minēti arī tie. Kā zināms, toponimisko pētījumu nozīme valodniecībā un citās zinātnes nozarēs ir liela. Vietvārdi ir vērtīgs materiāls valodas vēstures pētīšanai (īpaši tādām valodām

kā latviešu, kam nav vecu rakstu pieminekļu), valodas gramatiskās uzbūves parādību attīstības izpratnei, tautas vēstures un pat dabas pētīšanai. Pamatojoties uz toponimikas pētījumiem, Endzelīns, piemēram, pierādīja, ka kurši bijuši balti, kas runājuši pārejas izloksnē starp latviešu un lietuviešu valodu. Laiku gaitā viena daļa kļuvusi par lietuviešiem, otra — par latviešiem. Arī savos spriedumos par sēļiem un zemgaļiem Endzelīns balstījās uz vietvārdu materiāla. Patlaban tiek gatavota Endzelīna darbu izlase četros sējumos.

Piecdesmitajos gados vērību izpelnījās arī latviešu literārās valodas fonētikas, vārdu darināšanas, morfoloģijas un sintakses parādības. Ņemot vērā apstākļus, par izdevušos latviešu literārās valodas zinātnisku aprakstu jāuzskata MŪSDIENU LATVIEŠU LITERĀRĀS VALODAS GRAMATIKA, kuŗas 1. sējums (fonētika un morfoloģija) iznāca 1959. gadā, bet 2. sējums (sintakse) — 1961. gadā Valodas un literatūras institūta latviešu valodas sektora un terminoloģijas komisijas vadītāja Rūdolfa Grabja redakcijā. Par pirmo daļu Grabim 1960. gadā piešķīra filoloģijas zinātņu kandidāta gradu. Bez Grabja šī darba sastādīšanā piedalījās īpašības vārdu pētniece A. Ahero,[109] sintakses speciālistes M. Lepika[110] un T. Porīte,[111] izsauksmes vārdu pētniece A. Blinkena,[112] viena no retajām valodas stila pētniecēm M. Saule-Sleine, kā arī Dz. Barbare, A. Bergmane, L. Ceplītis, A. Miķelsone u.c. Fonētikas speciāliste A. Laua 1961. gadā izdeva grāmatu MŪSDIENU LATVIEŠU LITERĀRĀS VALODAS FONĒTIKAS JAUTĀJUMI. Par šo pašu jautājumu viņa 1954. gadā aizstāvēja kandidātes disertāciju.

Latviešu leksikografijā kā ievērojamākais darbs jāmin LATVIEŠU VALODAS SINONĪMU VĀRDNĪCA (1964), ko 1967. gadā pārspieda apgāds „Latvju grāmata" Savienotajās valstīs. Bez tam izdotas vairākas divvalodu vārdnīcas. Latviešu leksikografijas vēsturē jāmin D. Zemzares monografija LATVIEŠU VĀRDNĪCAS (1961) un R. Grabja „Pārskats par 17. gs. latviešu gramatikām".[113] Latviešu literārās valodas leksikas veidošanās jautājumiem veltīts L. Rozes darbs LATVIEŠU VALODA PIRMS SIMT GADIEM (1962). Jau vairākus gadus Valodas un literatūras institūta vārdnīcu sektors strādā gar latviešu literārās valodas skaidrotāju vārdnīcu, ko paredzēts izdot vairākos sējumos. Tajā ietilpšot ap 70.000 literārās valodas vārdu, attiecīgā frazeoloģija un literārie citāti vārdu nozīmju un lietojuma

ilustrēšanai. Izdots arī latviešu valodas biežuma vārdnīcas I sējums.[114]

Latviešu literārās valodas vēstures jomā gūti samērā mazi panākumi, jo līdz pat sešdesmitajiem gadiem par vissvarīgāko nodarbību uzskatīja „padomju latviešu valodas" pētīšanu. Tiesa, jau 1958. gadā Rasma Grīsle ieguva zinātnisko gradu ar savu pētījumu „XVII g.s. gramatikas kā latviešu valodas vēstures avoti". 1961. gadā spējīgais filoloģijas zinātņu doktors Arturs Ozols (1912—1964) izdeva darbu LATVIEŠU TAUTASDZIESMU VALODA, kas izveidots uz viņa doktora disertācijas „Latviešu klasisko tautasdziesmu sintakses jautājumi" bazes. Kamēr grāmatas divi trešdaļas veltītas tautasdziesmu sintaksei, Ozols risina daudz problēmu par literārās valodas veidošanās avotiem uz šā valodas pieminekļa analizes pamata. Savā monografijā VECLATVIEŠU RAKSTU VALODA (1965), ko viņš uzrakstīja, būdams smagi slims ar ļaundabīgu audzēju, Ozols sniedz sistēmatisku pārskatu par latviešu rakstu valodas leksikas, frazeoloģijas, morfoloģijas, sintakses un stilistikas jautājumiem vēsturiskās attīstības gaitā. Viņš savāca arī materiālu krājumam „Jaunlatviešu rakstu valoda", kas līdz šim vēl nav publicēts. 1967. gadā izdoti Ozola RAKSTI VALODNIECĪBĀ, kur uzņemti gan agrāk publicēti, gan rokrakstos atstāti darbi. Jāpiezīmē, ka profesors Ozols piecdesmito gadu sākumā izveidoja Latvijas valsts universitātē latviešu literārās valodas vēsturi kā patstāvīgu latviešu valodniecības nozari. Vairākus gadus viņš vadīja LVU latviešu valodas katedru un bija zinātņu prorektors. Sešdesmitajos gados Ozols sāka arvien vairāk pievērsties struktūrālismam — divdesmitā gadsimta metodei, kas kopš F. de Sosīras (F. de Saussure) 1916. gadā publicētā COURS DE LINGUISTIQUE GENERALE (Vispārīgās lingvistikas kurss) pavēra ceļu daudziem jauniem radošiem meklējumiem valodniecībā.[115] Padomju savienībā struktūrālās valodniecības pārstāvjus vajāja kā formālistus līdz pat sešdesmito gadu sākumam un joprojām bargi kritizē.

Šis īsais pārskats pierāda, ka centram līdz šim nav izdevies sadragāt pakļauto tautu pretestības spējas un ticību saviem spēkiem. Arī zināms skaits komūnistu ir izrādījuši pretestību nāciju saplūšanas tendencēm, kultūras un valodas integrācijas politikai. Latviešu valodniekiem pienākas īpaša atzinība. Grūtajā un kļūmīgajā stāvoklī ar savu darbību un sasniegumiem viņi izcēlušies kā aktīvi cīnītāji par to, lai viņu tauta nezaudētu savu nacionālo seju.

VĒRES

[1] I.V.Stalin, „Marksizm i nacionalnij vopros", SOČINENIJA II (1913.g. janv.), 330. lpp.

[2] V.I.Lenin, „Nužna li samostojatelnaja političeskaja partija jevrejskomu proletariatu", POLNOJE SOBRANIJE SOČINENIJ VII (Moskva 1959), 117–122.lpp.

[3] V.I.Lenin, „Tezisi po nacionalnomu voprosu", ibid. XXIII (Moskva 1961), 314–322. lpp.

[4] Skat. Ļeņina vēstuli (pēc 1914. g. 17.jūl.) I.E.Hermanim, publicētu žurnālā PROLETARSKAJA REVOLJUCIJA 5 (1935), 56–69. lpp.

[5] PROLETARIJ 7, 1905, 10.jūl (27.jūn.).

[6] V.I.Lenin, „Tezisi po nacionalnomu voprosu".

[7] V.I.Lenin, „Finljandija i Rossija", POLNOJE SOBRANIJE SOČINENIJ XXXII (Moskva 1962), 4–7. lpp.; skat. arī XXV, 64–72. un 257–320. lpp.

[8] Šādas neatkarīgas republikas nodibinājās pēc Krievijas imperijas sabrukšanas: Idel-Urali (tatāri) 1917.g. 12. nov.; Somija 1917.g. 6. dec.; Ukraina 1918.g. 22. janv.; Kubaņas kazaku valsts 1918.g. 16. febr.; Lietuva 1918.g. 16.febr.; Igaunija 1918.g. 24. febr.; Baltkrievija 1918.g. 25. martā; Donas kazaku valsts 1918.g. 5.maijā; Ziemeļkaukazs 1918.g. 11.maijā; Gruzija 1918. g. 26.maijā; Azerbeidžana 1918.g. 29. maijā; Armenija 1918.g. 30. maijā; Polija 1918.g. 11.nov.; Latvija 1918.g. 18.nov.; Tālo austrumu demokratiskā republika (Sibīrijā) 1920.g. 4.apr.; Turkestana 1922.g. 15.apr.

[9] IZVESTIJA (1917, 16.nov.).

[10] POLITIKA SOVETSKOJ VLASTI PO NACIONALNOMU VOPROSU ZA TRI GODA, 1917–1920 (Moskva 1920), 4–5. lpp.; skat. arī: ISTORIJA SOVETSKOJ KONSTITUCII (Moskva 1957), 66–68. lpp.

[11] Dmitrij Z. Lebed', SELO I GOROD (Har'kov 1925); SOVETSKAJA UKRAINA I NACIONAL'NIJ VOPROS ZA PJAT' LET (Har'kov 1924); Mykola Skrypnyk, DO TEORII BOROT'BI DVOH KUL'TUR (Harkiv 1926); George N.S. Luckyj, LITERARY POLITICS IN THE SOVIET UKRAINE (New York 1958), 12. lpp.

[12] I.V.Stalin, SOČINENIJA XI, 346. lpp.

[13] QUESTIONS OF NATIONAL POLICY AND PROLETARIAN INTERNATIONALISM (Moscow), 199., 203–204. lpp.

[14] Nicholas Vakar, „Soviet nationality policy: The case history of Belorussia", PROBLEMS OF COMMUNISM 5 (1954), 28. lpp.

[15] N.J.Marr, „Jazyk i sovremennost'", VOPROSY JAZYKA V OSVEŠČENII JAFETIČESKOJ TEORII (Leningrad 1933), 174. lpp.

[16] 1929.g. 18.martā, SOČINENIJA XI, 342. lpp.

[17] 1930.g. 27.jūn., ibid. XII, 370. lpp.

[18] 1930.g. 2.jūl., ibid. XIII, 5. lpp.; [19] Ibid. XI, 347—349. lpp.

[20] „Političeskij otčet", ibid. XII, 370. lpp.; „Tov. Demjanu Bednomu", 1930.g. 12.dec., ibid. XIII, 24—25. lpp. Šo vēstuli pirmoreiz publicēja 1951. gadā; SEMNADCATIJ S'EZD VSESOJUZNOJ KOMMUNISTIČESKOJ PARTII (Moskva 1931), 31—32. lpp.

[21] George N.S.Luckyj, LITERARY POLITICS IN THE SOVIET UKRAINE (New York 1958), 206. lpp.; Walter Kolarz, RUSSIA AND HER COLONIES (New York 1952), 85. lpp.

[22] G.N.S.Luckyj, op.cit., 227—228. lpp.

[23] Skat.: J.Kalniņš et al. (ed.), LATVIEŠU LITERATŪRAS DARBINIEKI (Rīgā 1965).

[24] „O prepodavanii russkogo jazyka v nerusskih školah", PRAVDA (1938, 10.apr.)

[25] Joseph Castagne, „Bakou, centre d'une nouvelle culture. Les Congres de turkologie de Bakou en mars 1926", REVUE DE MONDE MUSULMAN LXIII (1926), 15—126. lpp.; Stefan Wurm, TURKIC PEOPLES OF THE USSR. Their historical background, their languages and the development of Soviet linguistics policy (London 1954); L.Slavin & T.Hodžajev, „Nacionalnije rajoni na rubeže dvuh pjatiletok", PLANOVOJE HOZJAISTVO 3 (1934, martā), 177—178. lpp.

[26] „Jews in the Soviet Union", THE NEW LEADER (1959, 14.sept.); F.Fejtö, LES JUIFS ET L'ANTI-SEMITISME DANS LES PAYS COMMUNISTES (Paris 1960).

[27] A.E.Mordinov, „O razvitii jazykov socialističeskih nacij v SSSR", VOPROSY FILOSOFII 3 (1950), 92. lpp. Skat. arī: E.Koutaissoff, „Literacy and the place of Russian in the Non-Slav republics of the USSR", SOVIET STUDIES 2 (1951), 124—126. lpp.; Walter Kolarz, op.cit., 34—38. lpp.; Alo Raun, „National in form, socialistic in content", UKRAINIAN QUARTERLY VI, 2 (1950), 115—121. lpp. Uzskatāmu liecību par nekrievu alfabētu rusificēšanu sniedz Raiņa jubilejas izdevums LAUZTĀS PRIEDES (Rīgā 1965), kurā šis dzejolis iespiests 43 dažādās valodās. No 33 atdzejojumiem padomju nekrievu valodās 28 ir kiriliskā rakstībā (abhaziešu, azerbeidžaņu, balkāru, baltkrievu, baškiru, buŗatu, čečeniešu, čuvašu, lakasu, ingušu, jakutu, kalmiku, karačejiešu, kazachu, kirgizu, laku, mariešu, moldāvu, mordvīnu-erzju, mordvīnu-mokšu, osetīnu, tadžiku, tatāru, turkmeņu, tuviešu, udmurtu, ukraiņu, uzbeku). Kirilika nav lietota Baltijas tautu, gruzīnu un armeņu atdzejojumos.

[28] Piemēram, „Velikomu voždju sovetskogo naroda I.V.Stalinu, ot kirgizskogo naroda", PRAVDA (1951, 1.febr.).

[29] Skat.: M.Suprunenko, UKRAINA V VELIKOJ OTEČESTVENNOJ VOJNE SOVETSKOGO SOJUZA (Kiev 1956), 254. lpp.; K.J.Strazdin, ISTORIJA LATVIJSKOJ SSR (Riga 1955), 505. lpp.

[30] Fr.Deglavs et al. (ed.), CĪŅA: piecdesmitai gadadienai (Rīgā 1954), 177. lpp.

[31] PRAVDA (1945, 25.maijā). [32] Walter Kolarz, op.cit., 19. lpp.

[33] E.Sokols, „Valodnieku pienākums", VĒSTIS 3 (1952), 150. lpp.

[34] A.Pelše, „Latviešu valodniecības stāvoklis un republikas valodnieku uzdevumi", VĒSTIS 3 (1952), 25. lpp.

[35] Ibid., 21. lpp.

[36] K.Kaulin, „Razvitije obščestvenno-političeskoj leksiki latišskogo jazyka v svjazi s perevodami na latišskij jazyk sočinenij klassikov marksizma-leninizma", VĒSTIS 4 (1952), 21. lpp.

[37] T.P.Lomtjev, „I.V.Stalin o razvitii nacionalnyh jazykov v epohe socializma", VOPROSY FILOSOFII 2 (1949), 136. lpp.

[38] V.Vinogradov, VELIKIJ RUSSKIJ JAZYK (Moskva 1945), 113. lpp.

[39] D.Zaslavskij, „Velikij jazyk našej epohi", LITERATURNAJA GAZETA (1949, 1.janv.).

[40] „Krievu kultūra un valoda", KAROGI SASAUCAS (Rīgā 1950), 168—173. lpp.

[41] A.Raun, op.cit., 115—116. lpp. [42] T.P.Lomtjev, op.cit., 135. lpp.

[43] J.Jurgens et al. (ed.), PĒTERA STUČKAS LATVIJAS VALSTS UNIVERSITĀTE 40 GADOS, 1919—1959 (Rīgā 1959), 210. lpp.

[44] A.Pelše, op.cit., 24. lpp.

[45] R.Grabis, „Par terminoloģijas attīstību un izstrādāšanu latviešu valodā" VĒSTIS 4 (1952), 33—34. lpp.

[46] O.Bogdanova, „Pareizi izrunāt krieviskos uzvārdus!", SKOLOTĀJU AVĪZE (1949, 2.febr.).

[47] J.Loja, „Par uzsvara vietu krievu īpašvārdos", ibid. (1950, 24.martā).

[48] A.Gulbis, „Par nelatvisko uzvārdu izrunu latviešu valodā", ibid. (1949, 9.febr.).

[49] E.Sokols, op.cit., 150. lpp. [50] A.Pelše, op.cit., 25. lpp.

[51] I.V.Stalin, MARKSIZM I VOPROSY JAZYKOZNANIJA (Moskva 1950); Latvijas valsts izdevniecība šo darbu izdeva 1950. gadā ar titulu: MARKSISMS UN VALODNIECĪBAS JAUTĀJUMI.

[52] Ibid. [53] A. Pelše, op.cit., 22. lpp. [54] Ibid., 17. lpp.

[55] R. Grabis, „J. V. Staļina darbi par valodniecību un mūsu uzdevumi", RAKSTI I (1952), 5—34. lpp.

[56] A. Pelše, op.cit., 17—21. lpp.

[57] VOPROSY ISTORII 4 (1953), 121—129. lpp.

[58] A. Pelše, op.cit., 30—31. lpp. [59] Ibid., 24—27. lpp. [60] Ibid., 22.lpp.

[61] PRAVDA (1950, 9.maijā), 3.lpp.

[62] I. V. Stalin, MARKSIZM..., 25., 45—47. lpp.

[63] VOPROSY FILOSOFII 3 (1950), 91. lpp.

[64] I. V. Stalin, MARKSIZM..., 10. lpp.

[65] R. Grabis, „J. V. Staļina darbi...", 34. lpp.

[66] E. Sokols, op.cit., 150. lpp. [67] A. Pelše, op.cit., 32. lpp.

[68] MILLIY TURKISTAN 82 B (1952 dec.-1953 janv.), 22. lpp.

[69] Par līdzīgām rusifikācijas tendencēm Lietuvā skat.: A. Trimakas „The russification drive in Soviet-occupied Baltic countries", THE BALTIC REVIEW 5 (1955).

[70] R. Grabis, „Par terminoloģijas attīstību...", 35. lpp.

[71] A. Pelše, op.cit., 17—18. lpp. [72] E. Sokols, op.cit., 149. lpp.

[73] K. Kaulin, op.cit., 19. lpp.

[74] „Dažas piezīmes par latviešu valodas un valodniecības attīstības jautājumiem", VĒSTIS 6 (1951), 901. lpp.

[75] K. Kaulin, op.cit., 22. lpp. [76] A. Pelše, op.cit. [77] Ibid., 20—24. lpp.

[78] 1958.g. 6.aug. [79] 1958.g. 20.dec. [80] 1958.g. 17.nov.

[81] 16.nr. (1958). [82] 23.nr. (1957). [83] 1957.g. 21.nov. [84] 11.nr. (1958).

[85] SOVETSKAJA LATVIJA (1960, 17.febr.). [86] CĪŅA (1960, 10.jūn.)

[87] IZVESTIJA (1967, 5.janv.)

[88] A. Namsons, „Pārkrievošanas politika Baltijas valstīs", LATVIJA (1967, 17.jūn.).

[89] VISŠEJE OBRAZOVANIJE V SSSR (Moskva 1963).

[90] PRAVDA (1960, 17.jūn.). [91] IZVESTIJA (1961, 5.dec.).

[92] LITERATURA I ŽIZN (1962, 17.febr.).

[93] INOSTRANNAJA LITERATURA 12 (1961).

[94] LITERATURA I ŽIZN (1961, 17.dec.).

[95] PADOMJU LATVIJAS KOMUNISTS 9 (1963), 75. lpp.

[96] (Rīgā 1962). Pēc cita avota, Padomju savienības skaitīšanas dati 1959. gadā liecina, ka krievu valodu par savu dzimto valodu nosaukuši 10,2 miljoni nekrievu, no tā: 40 % somu, 38 % baškiru, 30 % sāmu, 28 % karēļu, 22 % mordvīnu, 18 % evenku, 16 % baltkrievu, 12 % ukraiņu, 8 % tatāru, 5 % latviešu, 1,4—2,4 % uzbeku, azerbeidžaņu, kazachu, gruzīnu un lietuviešu (skat.: VOPROSY ISTORII 4, 1967, 30. lpp.).

[97] LATVIEŠU SOCIĀLISTISKĀ NĀCIJA (Rīgā 1961).

[98] V.Savčenko, JAUNS POSMS NACIONĀLO ATTIECĪBU ATTĪSTĪBĀ (Rīgā 1962), 98—99. lpp.

[99] Ibid., 101—102. lpp.

[100] LITERATURNAJA GAZETA (1962, 6.febr.).

[101] DRUŽBA NARODOV 9 (1962).

[102] PADOMJU LATVIJAS KOMUNISTS 2 (1964), 24. lpp.

[103] Ibid., 18—19. lpp.

[104] N.Hruščovs, PAR PADOMJU SAVIENĪBAS KOMUNISTISKĀS PARTIJAS PROGRAMMU (Rīgā 1961), 94. lpp.

[105] A.A.Isupov, NACIONALNIJ SOSTAV NASELENIJA SSSR (Moskva 1964), 9. lpp.

[106] PRAVDA un IZVESTIJA (1967, 25.apr.), 1—5. lpp.

[107] Skat. arī: G.Lomidze, „Internacionalnoje i nacionalnoje", VOPROSY LITERATURI 4 (1967), 3—17. lpp.

[108] PADOMJU JAUNATNE (1961, 5.jūl.).

[109] Skat. viņas darbu „Galvenie salikto īpašības vārdu veidi mūsdienu latviešu valodā", RAKSTI V (Rīgā 1955).

[110] Lepika sniegusi vairākus vērtīgus rakstus sintaksē, piemēram, „Par atributīvo ģenitīvu mūsdienu latviešu valodā" un „Par objektu pie noliegta transitīva verba latviešu literārajā valodā". Skat.: RAKSTI III (Rīgā 1954). Viņas kandidātes disertācija: „Objekta locījums pie noliegtiem pārejošiem verbiem latviešu literārajā valodā" (1955).

[111] Arī Porīte apcerējusi sintakses parādības RAKSTU III sējumā: „Par vārdu kārtu latviešu literārās valodas vienkāršā teikumā", kam pamatā viņas filoloģijas zinātņu kandidātes disertācija.

[112] Viņas apcerējums „Izsauksmes vārdi un to lietošana mūsdienu latviešu valodā", RAKSTI V, ir pirmais šāda veida pētījums latviešu zinātniskajā gramatikā.

[113] RAKSTI V (1955).

[114] Skat.: T.Jakubaite, D.Kristovska, V.Ozola, R.Prūse un N.Sīka, LATVIEŠU VALODAS BIEŽUMA VĀRDNĪCA I, 1.daļa. Tehnika un rūpniecība (Rīgā 1966), 622 lpp. Skat. arī V.Rūķes rakstu šai ARCHĪVA sējumā.

[115] „Par dažiem jauniem zinātnes atzinumiem valodniecības jautājumos", VĒSTIS 3 (1965). Raksta pamatā ir referāts, ko Ozols nolasīja LVU vēstures un filoloģijas fakultātes padomes sēdē 1963. g. 24. februārī.

SAĪSINĀJUMI

CK = Centrālkomiteja

K(b)P = Komūnistu (boļševiku) partija

KP = Komūnistu partija

LKP = Latvijas komūnistu partija

LVU = Latvijas valsts universitāte

PSKP = Padomju savienības komūnistu partija

PSRS = Padomju sociālistisko republiku savienība

RAKSTI = LATVIJAS PSR ZINĀTŅU AKADĒMIJAS VALODAS UN LITERATŪRAS INSTITŪTA RAKSTI (Rīgā)

VĒSTIS = LATVIJAS PSR ZINĀTŅU AKADĒMIJAS VĒSTIS (Rīgā)

VK(b)P = Krievijas komūnistu (boļševiku) partija

LATVIEŠU AUTORI LATVIJĀ UN TRIMDĀ

Aija Ozoliņa

Par Latvijā dzīvojošiem rakstniekiem ziņas šim pārskatam ir iegūtas no J. Kalniņa u.c. rediģētās biografiskās vārdnīcas LATVIEŠU LITERATŪRAS DARBINIEKI (Rīgā 1965). Par trimdā dzīvojošiem autoriem datu pamatā ir ARCHĪVA trimdas autoru kartotēka, kas ar papildinājumiem publicēta šai sējumā (sk. 205. lpp.).

Pārskatā uzņemti tikai tie autori, kas, pēc pieejamiem datiem, bija vēl dzīvi (1967. g. oktōbrī) un kuŗu darbi izdoti grāmatā. Latvijā dzīvojošo autoru skaitā uzņemti arī tie, kam kopš okupācijas sākuma nav grāmatā izdotu pašu darbu, bet kas literātūrā vēl darbojas, kaut tikai kā tulkotāji. Nav turpretim ieskaitīti tie, kas gan publicējuši grāmatas pirms 1944. gada, bet pēc tam vairs nav nekā publicējuši vai tulkojuši. Par autoriem kā Latvijā, tā trimdā ir skaitīti ne vien daiļdarbu rakstnieki, bet arī populārzinātniska, politiska un reliģiska satura grāmatu sarakstītāji. Saprotams, Latvijā reliģisku darbu autoru tagad vairs nav, bet tai vietā ir gan komūnistiskās doktrīnas un dogmu apcerētāji (1965. gada biografiskā vārdnīcā tos bieži apzīmē: „profesionāls revolūcionārs"). Mūsu salīdzinājumā nav uzņemti zinātnisku darbu autori — tie neietilpst arī 1965. gada Rīgas biografiskās vārdnīcas izdevumā. Tāpat trimdas autoru skaitā nav uzņemti tie, kas bijuši tikai tulkotāji — turpretim, kā jau minēts, Latvijas autoru skaitā tie ietilpst.

Šādi definējot, autoru skaits Latvijā ir 143, bet trimdā 265. Trimdā tātad ir 1,85 reizes vairāk autoru. Turklāt jāņem vērā, ka trimdas latviešu skaits ir daudz mazāks. Kamēr Latvijā un Padomju savienībā ir 1.400.000 latviešu, tikmēr visās trimdas zemēs kopā tikai 180.000. Uz 10.000 latviešiem Latvijā un Padomju savienībā ir viens autors, bet trimdā piecpadsmit.

Pēc dzimuma Latvijā no visiem autoriem sievietes ir 30,8 %, bet trimdā 24,9 %.

Ļoti interesants ir autoru salīdzinājums pēc vecuma. Diemžēl, neizdevās noskaidrot vecumu par visiem trimdas autoriem. Ziņas neizdevās iegūt par 20 % no autoŗu un 23 % no autoru kopskaita. Ar nezināmo vecumu pārsvarā ir vai nu jaunākie, vai arī vecākie mazāk

pazīstamie autori, par kuŗiem pieejamas tikai trūcīgas biografiskās ziņas un kas arī neatsaucās pēc ARCHĪVA redakcijas aicinājuma sniegt par sevi informāciju.

Vispirms jākonstatē, ka autoru vecuma robežas ir pilnīgi vienādas kā Latvijā, tā trimdā. Jaunākais autors kā Latvijā, tā trimdā ir dzimis 1937. gadā, bet vecākais — Latvijā 1876., bet trimdā 1877. gadā.

1. Autoru sadalījums pēc dzimšanas gada (personu skaits)

Dzimšanas gads	Latvijā				Trimdā				Pavisam kopā
	Siev.	Vīr.	Kopā Skaits	%	Siev.	Vīr.	Kopā Skaits	%	
Pirms 1879 (iesk.)	1	4	5	3,5	1	3	4	1,9	9
1880—1889	3	10	13	9,1	4	14	18	8,7	31
1890—1899	4	18	22	15,4	5	20	25	12,1	47
1900—1909	5	20	25	17,5	13	47	60	29,0	85
1910—1919	13	14	27	18,9	16	40	56	27,0	83
1920—1929	13	24	37	25,8	13	23	36	17,4	73
Pēc 1930	5	9	14	9,8	1	7	8	3,9	22
Nezināms	-	-	-	-	13	45	58		58
Kopā	44	99	143	100,0	66	199	265	100,0	408

No tabulas izriet, ka visumā autori Latvijā ir jaunāki gados. Latvijā dzīvojošo autoru modālais vecums ir četrdesmitos, bet trimdā sešdesmitos gados. Zīmīgi, ka trimdas autoru vecuma struktūra ir simmetriskāka nekā Latvijā. Trimdā ir relātīvi mazāk rakstnieku trīsdesmitos un četrdesmitos gados, bet vairāk piecdesmitos un sešdesmitos gados. Totiesu Latvijā ir nedaudz vairāk autoru ar vecumu septiņdesmitos un astoņdesmitos gados.

Autoru procentuālo sadalījumu pēc vecuma grupām var parādīt arī kumulātīvi, t.i., pakāpeniski pieskaitot katras nākošās vecuma grupas procentu pie iepriekšējās (skat. 2.tabulu).

Izdalot no kopējā autoru skaita tos, kas publicējuši romānus, un grupējot arī viņus pēc vecuma, iegūstam 3.tabulā minētos datus. Par romānu uzskatīts oriģināls daiļdarbs, kas tā apzīmēts darba titullapā, apgāda pieteikumā vai literātūrkritikas apskatā.

Redzam, ka Latvijā romānus publicējuši 17 % no visiem autoriem, bet trimdā 23 %. Pēc dzimuma no romānu autoru skaita Latvijā 28 %

2. Autoru vecuma kumulātīvais procentuālais sadalījums

Dzimšanas gads	Latvijā	Trimdā	Dzimšanas gads	Latvijā	Trimdā
Pēc 1930	9,8	3,9	Pēc 1890	87,4	89,4
» 1920	35,6	21,3	» 1880	96,5	98,1
» 1910	54,5	48,3			
» 1900	72,0	77,3	» 1870	100,0	100,0

3. Romānu rakstnieku sadalījums pēc dzimšanas gada

Dzimšanas gads	Latvijā				Trimdā				Pavisam kopā
	Siev.	Vīr.	Kopā Skaits	%	Siev.	Vīr.	Kopā Skaits	%	
Pirms 1879 (iesk.)	-	1	1	4,0	-	1	1	1,8	2
1880—1889	1	2	3	12,0	1	3	4	7,4	7
1890—1899	-	2	2	8,0	4	3	7	13,0	9
1900—1909	1	3	4	16,0	6	9	15	27,8	19
1910—1919	2	4	6	24,0	5	11	16	29,6	22
1920—1929	2	6	8	32,0	4	7	11	20,4	19
Pēc 1930	1	-	1	4,0	-	-	-	-	1
Nezināms	-	-	-	-	-	6	6		6
Kopā	7	18	25	100,0	20	40	60	100,0	85
%	28	72	100		33	67	100		

bija sievietes — tātad procentuāli mazāk nekā no visa kopējā autoru skaita. Trimdā sievietes bija 33 % no romānu autoru skaita, tātad lielāks procents nekā no visu autoru kopskaita. Ka Latvijā ir ne vien absolūti, bet arī relātīvi mazāk romānu autoru nekā trimdā, pa daļai var izskaidrot ar dažādo vecuma struktūru. Romānu sacerēšana prasa lielāku briedumu un līdz ar to lielāku autora vecumu. Tā trimdā romānus nav publicējis neviens rakstnieks trīsdesmitajos gados un tikai viens šai vecumā Latvijā. Trimdā ir arī relātīvi mazāk romānu autoru četrdesmitajos gados, kamēr Latvijā šai vecumā ir lielākais procents romānu autoru. Trimdā viņu relātīvi visvairāk ir piecdesmitajos gados. Visumā trimdā romānu autoru procentuālais sadalījums pēc vecuma atbilst visu autoru vecuma sadalījumam. Latvijā turpretim romānu autori ir pārsvarā jaunajā un vecajā galā, bet pāri pusmūžam (piecdesmitos un sešdesmitos gados) viņu ir relātīvi mazāk nekā, ņemot visu autoru kopskaitu.

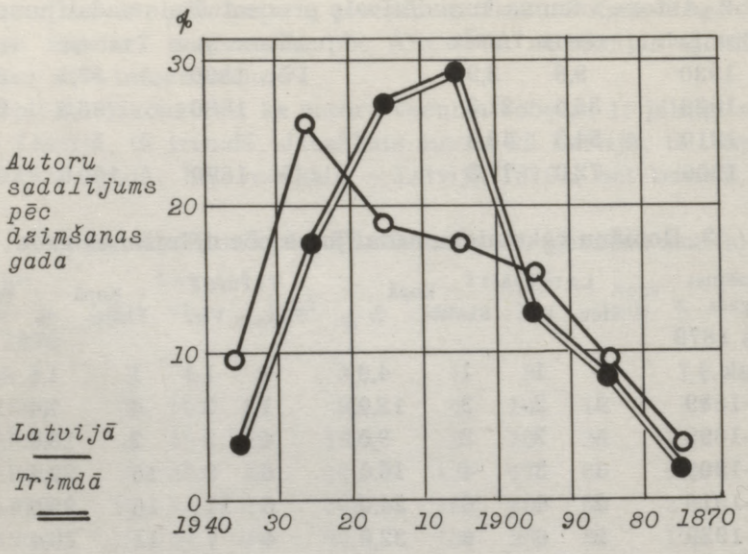
%
30
20
10
0
Autoru sadalījums pēc dzimšanas gada
Latvijā
Trimdā
1940 30 20 10 1900 90 80 1870

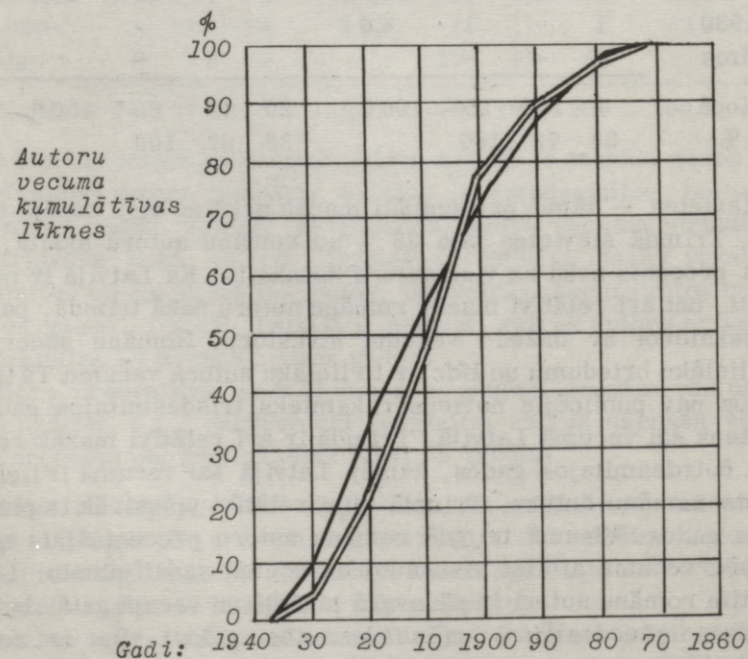
%
100
90
80
70
60
50
40
30
20
10
0
Autoru vecuma kumulātīvas līknes
Gadi:
1940 30 20 10 1900 90 80 70 1860

TRIMDAS AUTORI

Lilija Dunsdorfa, Edgars Dunsdorfs

Sekojošā pārskatā uzņemti latviešu autori, kas trimdas laikā (1944—1967) publicējuši kādu darbu (grāmatu, brošūru vai iezīmīgāku rakstu periodikā) literātūrā, populārzinātnēs, militāro vai garīgo rakstu novadā. Šeit ietilpst arī techniska satura un mācību grāmatas, bet neietilpst zinātniskā literātūra, izņemot atsevišķus gadījumus (parasti literātūrzinātnē). Nav arī atkārtoti to zinātnieku vārdi, uz kuŗu pārējiem darbiem pietiekami skaidri norādīts ARCHĪVA VII un VIII sējumā. Tāpat nav ietilpināti skaņdarbu izdevumi (cerams, ka par tiem pārskatu publicēs LAA mūzikas krātuve, kam pieejami plašāki dati). To autori minēti tikai tad, ja viņiem ir publikācijas iepriekš minētajos novados. Pārskatā turpretim ietilpst tēlotāji mākslinieki, ja viņu darbi izdoti atsevišķos krājumos. Mēģināts arī iespēju robežās atzīmēt lielāko laikrakstu un rakstuŗīgāko periodikas izdevumu redaktorus un aktīvākos žurnālistus.

Pārskatā nav uzņemti autori, kuŗu publikācijas apmēri nesasniedz 16 lpp., ja vien tā nav sevišķi iezīmīga. Turpretim, ja autoram ir kāda lielāka publikācija, viņa darbu sarakstā minēti arī sīkie izdevumi. Publikāciju sarakstā ietilpst gan iespiestie, gan rotētie vai citā technikā pavairotie darbi. Atzīmēti kā autori, tā sakārtotāji, sakopotāji un rediģētāji.

Bez publicētajiem darbiem mēģināts norādīt arī uz nepublicētām lugām. Dati par publicētām lugām, diemžēl, arī ir lielā mērā sporadiski. Īstenībā publicēto, resp. izrāžu vajadzībām pavairoto lugu skaits ir daudz lielāks, bet par tām dati nebija piesniedzami (sk. arī ARCHĪVA VII 202—204. lpp.)

Tituli parasti doti, kā tie sastopami pašā publikācijā, tomēr neatdarinot redzamākās iespiedumkļūdas vai rakstības dīvainības. Tāpat tie bieži vien ir saīsināti. Ar šifru aiz darba nosaukuma norādīts uz darba saturu, resp. formu. Piemēram ar „dzej." (dzejdarbs, dzejolis) apzīmēts ikviens sacerējums saistītā valodā neatkarīgi no tā dzejas vērtības.

Kur dati bija viegli piesniedzami, atzīmēts arī darba publicēšanas gads pirms trimdas laika, minot to ārpus iekavām. Iekavās minētais gadaskaitlis ir faktiskais izdošanas gads, kas var nesaskanēt ar grāmatā pašā minēto skaitli. Skaitļiem par iespiedumu, resp. izdevumu ir tikai gadījuma raksturs. Atzīme „kopd." norāda, ka darbam ir bijuši vairāki autori, resp. sakārtotāji vai rediģētāji, līdz ar ko publikācijas tituls minēts vairākās vietās.

Telpas trūkuma dēļ par autoriem sniegtas tikai minimālās ziņas, bet šifru norādes palīdzēs interesentiem atrast plašākus datus par attiecīgo personu. Norādēs nav minēti populārākie vispārējās latviešu literātūras vēstures izdevumi. Norādes par biografijām ir tikai fragmentāras un nebūt neaptveŗ visus literātūrā atrodamos biografiskos un bibliografiskos datus par trimdas autoriem. Tās lielā mērā atkarīgas no tā, vai par attiecīgo periodikas izdevumu un rakstu krājumu bija paveikts atsevišķo rakstu katalogizēšanas darbs MLB bibliotēkā.

Pārskata pamatā ir dati par MLB bibliotēkā atrodamiem izdevumiem. Par darbiem, kuŗu bibliotēkā nav, līdz 1960. gadam ziņas laipni atvēlēja bibliografs B.Jēgers. Par autoru biografiskajiem datiem vairākos gadījumos jāpateicas literātūrkritiķim J.Rudzītim un grāmatniekam L.Rumakam, tāpat tiem autoriem, kas atsaucās pēc ARCHĪVA redakcijas aicinājuma presē.

Jāpiezīmē, ka sekojošā biobibliografijā visumā sniegts tikai faktu materiāls, atstājot darbu vērtēšanu un sijāšanu speciālistiem – literātūrvēsturniekiem un kritiķiem. Par eventuālām kļūdām lūdzam ziņot MLB bibliotēkai (adrese: Latvian Library, 3 Dickens St., Elwood, Vic. 3184, Australia).

SAĪSINĀJUMI

āb. = ābece; ADz = AKADĒMISKĀ DZĪVE; agron. = agronome, -s; AK = ĀRSTNIECĪBAS KALENDĀRS; akt. = aktrise, aktieris; AL = AUSTRĀLIJAS LATVIETIS; ALA = Amerikas latviešu apvienība; alb. = albums; ALG = AUSTRĀLIJAS LATVIEŠA GADA GRĀMATA; ALKB = AUSTRĀLIJAS LATVIEŠU KATOĻU BIĻETENS; all. = allegorija; ALlp = AUSTRĀLIJAS LATVIEŠA literārais pielikums; am. = amerikāņu; anekd. = anekdoti; angl. = angliski; ant. = antoloģija; apc. = apcere, -es; apr. = apraksts; arab. = arabiski; Arch.= ARCHĪVS; ārl. = ārlietu; arm. = armeniski; astr. = astronoms; At = AKADĒMISKĀ BIEDRĪBA ATAUGA (1960); atm. = atmiņas; att. = attēli; aut.= autore, -s; autobiogr. = autobiografija, autobiografisks; b. = balāde, -es; bapt. = baptistu; BB = BRĪVĀ BALSS; BDz = BAZNĪCAS DZĪVE (Anglijā); bibl. = bibliografija, bibliografisks; bibliot. = bibliotēkāre, -s; biļ. = biļetens; biogr. = biografs, biografija; Biogr. = biografiskas ziņas, darbu apskats u.tml. BoZ = BOSTONAS ZIŅAS; BT = BRĪVĪBAS TALCINIEKS; burtn.= burtnīca,-as; būvn. = būvniecības; BZ(M) = BAZNĪCAS ZIŅAS (Melburnā); C = CEĻŠ; ceļ. =ceļojumu; Ceļin.= CEĻINIEKS; chrest. = chrestomatija; CZ = CEĻA ZĪMES; d. = darbs, -i; D = A.Mēters, DARBINIEKI (1953); dabzin. = dabzinātnieks, dabzinātņu; daiļamatn. = daiļamatnieks; dān. = dāniski; darb. = darbības, darbinieks; dārzk. = dārzkopības; Daug. = DAUGAVA; daž. = dažādi; dipl. = diplomāts; DLG=DRUVAS literārā gada grāmata; dok.= dokumenti; dr.= draudzes; drām. = drāmatisks, drāmatiķe, -is; drāmat. = drāmatizējums; DrV = DRAUGA VĒSTS; DV = Daugavas Vanagi (org.), DAUGAVAS VANAGI (žurn.); DVM = DAUGAVAS VANAGU MĒNEŠRAKSTS; dz. = dzimis; Dz = DZEIVE; DzB = DZIMTENES BALSS (katoļu mēnešraksts); DzC = DZĪVĪBAS CEĻŠ (1960); dzej. = dzejdarbs, dzejolis, -ļi; dzejn. = dzejniece, dzejnieks; dzs.= dziesmas, dziesmu; es. = eseja, -as; esej. = esejiste, -s; etn. = etnografisks; etnogr. = etnografs; f. = fābulas; feļ. = feļetons, -i; feļet. = feļetonists; filat. = filatelijas; filol. = filoloģe, filologs, filoloģijas; folkl. = folkloriste, -s; fr.= franciski; G = GAISMA; gar. = garīgs, -u; garīdzn. = garīdznieks; gl.= gleznu; glezn. = gleznotāja, -s, glezniecības; Gr: = grāmata, -as, ieskaitot arī brošūras; GR = GAŖEZERA RAKSTI; graf. = grafiķis; griez. =griezumi; gūst. = gūstekņu; ģen. = ģenerālis; ģeogr. = ģeogrāfijas, ģeogrāfs; ģimn. =

ģimnazijas; hum. = humānitārs; humor. = humoreska, humoristisks; iesp. = iespiedums; iespieš. = iespiešanai; ig. = igauniski; il. = ilustrātors; inf. = informācija; interv. = intervijas; inž. = inženieris; IV = ILUSTRĒTAIS VĀRDS; izd. = izdevums; izdev. = izdevējs; izl. = izlase; izst. = izstādes; J = JAUNATNEI (LD pielikums); jap. = japāniski; jaun. = jaunatnes; Jers. = JERSIKA; JG = JAUNĀ GAITA; karik. = karikatūras, karikatūrists; KaV = KATOĻU VĒSTIS; KBB = ALA KULTŪRAS BIROJA BIĻETENS; KDA = LAA KULTŪRAS DAĻAS APSKATS (1966); kl. = klasei, klases; komp. = komponists; konsp. = konspektīvs, konspekts; kopd. = kopdarbs; kr. = krieviski; krāj. = krājums; krās. = krāsojamā; KrB = KRISTĪGĀ BALSS; krit. = kritiķis, literātūrkritiķis; l. = luga; LAA = Latviešu apvienība Austrālijā; LaB = LATGOLAS BOLSS Lāčpl. = LĀČPLĒSIS; Laikm. = LAIKMETS; laikr. = laikraksts; LAm = LATVIJA AMERIKĀ; latg. = latgaliešu; Latg. = LATGOLA; latv. = latviešu, latviski; Latv. = LATVIJA (laikr.); lauks. = lauksaimniecības; laur. = laureāts; LAv = LONDONAS AVĪZE; LaZ = LATVIEŠU ZIŅAS; LB = LATVIEŠU BALSS (Vācijā); LD = LATVJU DOMAS; LDD = LAIKMETA DOMAS UN DOKUMENTI; Ldz = A. Rubulis, LATGAĻU DZIESMINIEKI (1954); LE = A. Švābe (ed.), LATVJU ENCIKLOPĒDIJA (1950-55); L. Švābe (ed.), LE PAPILDINĀJUMI (1962); leģ. = leģenda; lekc. = lekcijas, -u; linol. = linolejā; lir. = lirikas, lirisks; lit. = literātūras; liter. = literāte, -s; lit.-vēsturn. = literātūrvēsturnieks; LL = A. Rubulis (ed.), LATVIAN LITERATURE; LLD = J. Kalniņš et al. (ed.), LATVIEŠU LITERATŪRAS DARBINIEKI (Rīgā 1965); LLV = M. Bukšs, LATGAĻU LITERATURAS VĒSTURE (1957); L(m) = LAIKS (mēnešraksts Vācijā); LM = LAIKA MĒNEŠRAKSTS; LS = LATVJU SIEVIETE; lūgš. = lūgšanu; LV = LĪBEKAS VĒSTNESIS; LVa = LATVJU VĀRDS; LZ = LATVJU ZIŅAS; LŽ = LATVJU ŽURNĀLS; m. = miris; M = MAZPUTNIŅŠ; māc. = mācību; mācīt. = mācītājs; maj. = majors; mājs. = mājsaimniece, mājsaimniecības; matēm. = matēmatikas, matēmatiķis; MD = MŪSU DOMAS; mech. = mechanikas; medn. = mednieku; mem. = memuāri; mežk. = mežkopības; milit. = militārs; min. = miniatūra, -as; mon. = monografija; mūz. = mūzikas; n. = novele, -es; NA = NEDĒĻAS APSKATS; NC = NĀKOTNES CEĻŠ; nep. = nepublicēts; nod. = nodaļa; (n.z.) = izdošanas gads nav zināms; olimp. = olimpiāde, olimpisks; org. = organizācija; p. = pasaka, -as; pad. = padomi; pag. = pagastā; paid. = paidagogs, paidagoģisks; pārd. = pārdomas; pārsk. = pārskats; Pašp. = T. Zeltiņš (ed.), PAŠPORTRETI (1965); period. = periodikā; piedz. = piedzīvojumu; piem. = piemiņai, -as; piens. = piensaimniecības; polem. = polemika; polīt. = politisks; PP = T. Zeltiņš, sak., PROZAS PROFILI (1964); pr. = prōzas; prosp. = prospekts; PS = A. Bērziņš, PAZĪSTAMAS SEJAS II (1947); pseud. = pseudonims; psīch. = psīcholoģisks; publ. = publicists; pulkv. = pulkvedis; putnk. = putnkopības; PZ = PIENSAIMNIEKU ZIŅAS; r. = raksti, romāns; RAG = RAIŅA UN ASPAZIJAS GADAGRĀMATA; rakst. = raksturojumi; rakstn. = rakstniece, rakstnieks; rec. = receptes; red. = redaktors, redaktrise, rediģējis, rediģējusi; ref. = referāts; repr. = reproducēts, reprodukcijas; saimn.

= saimniecisks; sak. = sakārtojis, -usi, sakopojis, -usi; sar. = sarakstījis, -usi; sat. = satira, satirisks; skic. = skice, -es; Sks = SAUKSME; spān. = spāniski; spec. = speciāliste, -s; st. = stāsti, -s; stat. = statistisks; Str. = STRĒLNIEKS; stud. = studija; sv. = svētruna, -as; SZ = SVĒTDIENAS ZIŅAS; ŠP = ŠACHA PASAULE; T = TILTS; tab. = tabula, -as; tauts. = tautsaimniecības, tautsaimnieks; tautsk. = tautskolas; tdz. = tautasdziesmas; techn. = technikas, technisks; tēl. = tēlojums, -mi; tēln. = tēlnieks; teol. = teologs, teoloģe, teoloģijas; Tēvz. = TĒVZEME; (tr.?) = vai trimdas autore? autors? TR = P. Ermanis, A. Plaudis, TRIMDAS RAKSTNIEKI I—III (1947); TrA = TRIMDAS ARODNIEKS; tril. = triloģija; TS = TRIMDAS SKOLA; tulk. = tulkojusi, -is, tulkots; U = UNIVERSITAS; Ug = UGUNSKURS; uzs. = uzsaukums; vāc. = vāciski; val. = valodā, valodas; vārdn. = vārdnīca, -as; velt. = veltījums; vēr. = vērojumi; vēst. = vēstules; vēstur. = vēstures, vēsturisks; vēsturn. = vēsturnieks; VV = VALDEMĀRIJAS VĒSTIS; WwB = WHO IS WHO AT THE BALTIC UNIVERSITY (1948); WwL = WHO IS WHO IN LIBRARY SERVICE; Z = ZINTIS; zīm. = zīmējumi; ZLKF = Ziemeļamerikas latviešu kultūras fonds; zv. = zviedriski; zvejn. = zvejniecības; žurn. = žurnālists.

ĀBELE, Anna — sk. DĀRZIŅA, Anna.

ĀBELE, Elza — dz. 2.2.1904, dzejn. un rakstn. Austrālijā; st. un dzej. period. Biogr: KDA.

ĀBELE, Kārlis — (1896—1961), dzejn. un rakstn. Austrālijā; DABAS red. 1948. Gr: Vēlais viesis, b. (1947); Dzeltenās acis, st. (1955); Dāldeŗu kalējs, st. (1958).

Biogr: LE, Arch. VII, TR II, At, WwB, LVa 12-13 (1951), AL 122 (1952), 210—214 (1953), 269—270 (1955), 350 (1956), ALG 1964.

ĀBELE, Kārlis, jun. — (dz. 1937), dzejn. un rakstn. Austrālijā. Gr: (kopd.) Kvintets, dzej. (1961); Saule viena, dzej. (1966).

Biogr: LE, Arch. VII, KDA.

ĀBELE, Pēteris — dz. 13.1.1893, ārsts ASV. Gr: Rokas grāmata mātēm (1949, 3. iesp.). Biogr: LE.

ĀBELE, Silvija (pseud.) — Daugavā iet ledus, r. (1960).

ĀBOLIŅA, E. — (kopd.) Diktāti tautskolām I, II (1947).

ĀBOLTIŅŠ, Nikolajs — publ. ASV. Gr: Ciemos pie tautiešiem, apc., dzej. (1966).

AČUKS (pseud.) — (kopd.) 35 ielāpi, feļ. (1951).

ADLERS, A. — Turnīra grāmata [šachā] (1958).

AIGARS, Pēteris (Herberts Tērmanis) — dz. 10.10.1904 Dolē, dzejn. un rakstn. Anglijā. Gr: Dienišķā maize, r. (1947); Labais malums, st. (1948, 2 izd.); Karogs jānes atpakaļ, dzej. (1949); Lietuvena dzīres, r. (1951); Red train, dzej. (1951) angl.; Draudzīgais tālums, dzej. (1952); Līgodama upe nesa, r. (1954); Gājiens uz tautieša namu, b., dzej. (1962); Raksts ozola mizā, dzej. (1964); Atkusnis sākās oktobrī, r. (1966). Biogr: LE, Pašp., LM 9 (1959).

AISTARS (ANŠEVICS), Ernests — dz. 16.9.1899 Sārnatē, rakstn. un krit. ASV. Gr: Vēju saucējs, st. (1946, 2 izd.); Sirēna, r. (1949); Plosti, r. (1952); Sapnis saules logā, r. (1959, 1960); Aiza, r. (1963); Tu nāci naktī, r. (1967).

Biogr: LE, PP, Pašp., TR II, LŽ 12 (1952).

AIZSILA Zīlīte (Anna AVOTIŅA, dz. VĒZĪTE) — dz. 14.7.1897 Aizputē, jaun. rakstn. un glezn. Kanādā. Gr: Zīlīte stāsta pasakas (1964); Mīklas un pasakas (1965); Trīs māsas, p. (1966).

AKMENĀJS, M. (pseud.?) — sast. [Pulkvedis] Briedis (1963).

AKMENTIŅŠ, Arnis — Mūsdienu Italija, ceļ. apr. (1946).

AKMENTIŅŠ, Osvalds — dz. 30.5.1914 Vietalvā, žurn. ASV; NC red. 1946-48, BoZ red. Gr: Dievputniņi — preses dienas ķīlē (1946); Pie tumšās robežas — rakstnieku dienas Dedelstorfā (1949); Amerikas latvieši 1888—1948 I (1958); Džons F. Kenedijs un latvieši (1964).

Biogr: LE, Pašp., LŽ 15 (1953).

ALAINIS, Eduards — dz. 8. 6. 1889 Bauņos, bērnu gr. aut. Vācijā. Gr: Klusās skaņas, dzej. (1947); Pie dzintara jūŗas, dzej. (1947); Awake and dreaming, dzej. (1949) angl.; Im Traum und Wachsamkeit, dzej. (1949) vāc.; Nomodā un sapnī, dzej. bērniem (1949, 1958); Sonne, Mond und Sterne, dzej. (1949?) vāc.; Von allerlei Tieren..., dzej. (1949) vāc.; Pasaku valstībā, dzej. (1953); Dziesmas Dievam un tēvzemei (1954); Zvēri un putni pasakās, dzej. (1954). Biogr: LDD.

ALANT Vils — sk. DZIESMA, Fricis.

ALEKSANDRS — sk. KUNDRĀTS, Aleksandrs.

ĀLS, K.P. — sk. ZUTIS, Kārlis.

ANDERSONE, Ella — sk. ZEMDEGA, Zane.

ANDERSONS, Edgars — (dz. 1920), vēsturn. un tulk. ASV; red. Latviešu studentu savienības APSKATU 1946-47. Gr: tulk. un sak. — [I] Rietumu pasaule, pr.ant. (1949), [II] Rietumu apvārsnis, pr.ant. (1949); red. r. krāj. Cross road country Latvia (1953); red. A. Kaktiņa atm. gr. Dzīves opera (1965).

Biogr: LE, Arch. VII, Pašp.

ANDRIKS, F. — (kopd.) Palīgs angļu, vācu, franču, spāņu un portugaļu valodās (1948).

ANDRIŅŠ, Jānis — sk. ANDRUPS, Jānis.

ANDRUPS (ANDRIŅŠ), Jānis — dz. 17. 5. 1914 Bolderājā, krit. un publ. Anglijā; LV red. 1944-45, CZ red. 1953-64. Gr: sak. (kopd.) Cerību zeme, dzej. ant. (1945); (kopd.) Latvian literature (1954).

Biogr: LE, T 27-28 (1958).

ANDŽĀNE (STRODA), Marija — dz. 8. 9. 1909 Šķaunē, rakstn. un dzejn. ASV. Gr: Jaunī zōboki, st. bērniem (1945, 2. izd.); Namīra vōrtūs, dzej. (1951).

Biogr: LE, Ldz, LLV.

ANNUS, Augusts — dz. 27.10.1893 Liepājā, glezn. ASV. Gr: (kopd.) Jānis Rozentāls, mon. (1967).

Biogr: LE, Arch. V, IV 26 (1948).

ANŠEVICS, Ernests — sk. AISTARS, Ernests.

APENĪTIS, Roberts — sk. GROZGALVĪTIS.

APSE, Arnolds — dz. 28.5.1914, rakstn. Francijā. Gr: Klosteŗkalns, autobiogr. r. (1964); Saules puķes, dzej. (1966).

Biogr: Pašp., T 68-69, 72-73 (1965).

ARĀJS, J. — (kopd.) Daiļais dārzs, rokasgr. (1947).

ARDENSS, Edgars (Eduards GULBIS) — dz. 24.11.1887 Jaunmoku pag., māc. gr. aut. un rakstn. ASV. Gr: Prima luce, lasāmgr. 1937 (1946); Latīņu gramatika (1947); Robi paradīzes vārtos, r. (1963); Serafima spārni, n.,st. (1967), Svētais un septiņi demoni, r. (1967).

Biogr: LE, Pašp., PP, TR I, Latv. 88 (1947).

ĀRGALS, A. — sast., Smagie automobiļi, vilcēji un citi spēkrati (1948).

ARONIETIS, Aleksejs — Angļu skaņas, izruna un rakstība (1951).

ARTIS (Arsenijs PODNIEKS) — dz. 3.10.1900 Ērgļos, m. 30.5.1951 Anglijā, žurn.; LB red. 1945, LV apgāda vadītājs. Biogr: LE.

ASARS, Arnolds — agron. Gr: Praktiskā lauksaimniecība (1950).

ASERĪTIS, Viktors — Spēkratu vadītāju pārbaudes jautājumi (1945, 1946).

AUGUSTĪNS — sk. PĒTERSONS, Augustīns.

AUME, Ch. — (kopd.) English exercise book (1946?); (kopd.) English reading book (1946); sak., Stories on English and American history (1946).

AUME, O. — (kopd.) English exercise book (1946?); (kopd.) English reading book (1946).

AUSALA, Margarita — dz. Smiltenē, dzejn., red. un žurn. Anglijā. Gr: Patiesības vīns, dzej. (1965).

AUSTRIŅA, Mudīte — dz. 19.1.1924 Rīgā, rakstn. ASV; RAKSTU red. 1952-53; d. period. Biogr: Pašp.

AUZĀNE (prec. VĪTOLIŅA), Lidija — dz. 11.10.1913 Krievijā, rakstn. Kanādā. Gr: Auzāns, biogr. (1955). Nepublicētas lugas: Ciemiņi; Ložmetēju kalns; (kopd. ar P. Vītoliņu) Nāra; (kopd. ar P. Vītoliņu) Septiņi mīlētāji; sk. arī Arch. VII, 202. lpp. Biogr: LE, U 8 (1961).

AUZIŅA, Olga — dz. 14.2.1922 Rūjienā, dzejn. un rakstn. Austrālijā. Nepublicētas lugas: Kur tu biji vakarnakt? Precinieks; Spēle (Masku balle); sk. arī Arch. VII, 202. lpp. Biogr: KDA.

AVENA, Skaidrīte — Guntiņas, rokasgr. (1946).

AVENS, Roberts — sk. MŪKS, Roberts.

AVENS, Voldemārs — Caurumi, dzej. (1967).

AVOTIŅA, Anna — sk. AIZSILA Zīlīte.

AVOTIŅA, prec. Hese (Hesse), Zeltīte — dz. 8.2.1925 Rīgā, dzejn. Vācijā; d. arī vāc. Gr: Madaras, dzej. (1962). Biogr: JG 38 (1962), DVM 6 (1963).

AVOTIŅŠ, Alfons — sk. GRANTS, Alfons.

AVOTS, Eduards — paid. ASV. Gr: Latviešu valodas mācība I (1962), II (1963).

BABRIS, Pēteris — paid. ASV. Gr: Baltic youth under communism (1967) angl. Biogr: LAIKS 91 (1967).

BAKŪZIS, Egolfs — (dz. 1912), mežk. spec. ASV. Gr: Mežsaimniecības terminoloģija angļu valodā (1948); Latviski-vāciski-angliska vārdnīca mežsaimniecībai un kokrūpniecībai (1949), nepabeigta. Biogr: LE, Arch. VII.

BALODE, Ārija — dz. 8.3.1918 Krievijā, rakstn. Austrālijā; st.period. Biogr: KDA.

BALODE, Vilhelmīne — Argentīnā. Gr: Dzeju izlase (1961).

BALTARĀJS, Ints (pseud.) — Rusiāde, dzej. (1956).

BALTEZERS, M. — sk. CIELĒNS, Fēlikss.

BALTIŅA (BĒRZIŅA), Valerija — dz. 21.3.1906; māc. gr. aut. ASV. Gr: Latviešu valodas gramatika (1946, 3. un 4. izd.; 1963, 5. izd., repr.).

BANGA, A. — Valodiņa (1945, 1946).

BANGERSKIS, Rūdolfs — dz. 21.7.1878 Taurupē, m. 25.2.1958 Vācijā, ģen. un milit. r. aut. Gr: Mana mūža atmiņas I (1958), II, III (1959), IV (1960). Biogr: LE, LAIKS 340 (1953), DV 3, 4 (1958), ADz 2 (1959).

BANKERS, V. — Atvieglotā skaitļošana. Māksla...rēķināt (1947).

BĀRDA, Zigurds — dz. 4.4.1916 Rīgā; žurn. un feļet. Austrālijā. Lugas bērniem: Ziemassvētki Silavā (1966); Saulstaru viesi (1967); ap 10 nepublicētu viencēlienu. Biogr: LE, AL 256, 266 (1954), 269 (1955), 826 (1966).

BĀRENE (NIEDRA), Lūcija — dzīvo ASV. Gr: Ikdienas mirkļi, skic. (1947).

BASTJĀNIS, Valdemārs — dz. 17.8.1884, polit. r. aut. ASV. Gr: Gala sākums, apc. (1964); Demokratiskā Latvija, apc. (1966). Biogr LE.

BATŅA, Aleksandrs — dz. 22.1.1909 Bukmuižā, m. 3.12.1967 Kanādā, publ.; red. r. krāj. ACTA LATGALICA (1966).

Biogr: Dz 75 (1966), LAm 99 (1967).

BAUMANIS, Arturs — (dz. 1905), krit. un liter. ASV. LD red. 1945-47. Gr: sast., Latvian poetry, dzej. ant. (1946) angl.; sast., Tautas dziesmu izlase (1946); Krišjānis Barons, biogr. (1947). Biogr: LE, Arch. VII.

BEČS, Pāvils — dz. 4.9.1913 Bērzpilī, garīdzn. Austrālijā, AKLB red. Biogr: LE.

BEIKMANE-ŠMITE, Ārija — dz. 3.10.1917 Krievijā, dzīvo Kanādā; r. period.: Kvēlo, pagale (1959). Biogr: U 8 (1961).

BEKLEŠOVA, Lidija — daiļamatniece Austrālijā; red. r. krāj. Latviešu lietiskā māksla (1966).

BERGA, Konstance — sk. GRĪNBERGA, Emīlija.

BERGMANSONS, Oto — dz. 8.3.1914 Rīgā, rakstn. ASV; n. period.: Dzeltenais suns (1961). Biogr: Pašp.

BERGS, Edgars — dz. 3.4.1878 Rīgā, m. 9.12.1961 Anglijā, mācīt. un gar. r. aut. Gr: Gaisma tumsībā, sv. (1960).

Biogr: LE, LAv 128 (1948), LAIKS 308 (1953), U 5 (1958), CB 61 (1962).

BERGS, Harijs — šaržists un il. ASV; jaun. biļ. SIDRABENES red. 1960. Biogr: T 24 (1958).

BĒRZIŅA, Irma — dz. 7.4.1910, dzejn. Vācijā. Gr: Skrejceļā, dzej. (1965). Biogr: DVM 6 (1966).

BĒRZIŅA (dz. FELSBERGA), Lūcija — (dz. 1907), paid. un māc. gr. aut. Austrālijā. Gr: Angļu valodas pašmācība (1946); American literature (1947) angl.; Angļu gramatika (1947, 1948?); red. KDA (1966).

Biogr: LE, Arch. VII, WwB.

BĒRZIŅA, Minna — dzīvo ASV. Gr: Ganu Jūle, st. (1948). Biogr: (sk. Ludis Bērziņš).

BĒRZIŅA-BALTIŅA, V. — sk. BALTIŅA (BĒRZIŅA), Valerija.

BĒRZIŅŠ, A. — Elektrotechnika (1946).

BĒRZIŅŠ, Alfrēds — dz. 21.10.1899 Jeŗos, polīt. r. aut. ASV. Gr: (kopd.) Atmiņas par Kārli Ulmani (1947, 2 izd.; 1948); I saw Vishinsky bolshevize Latvia (1948) angl.; Resistance...a l'occupation communiste en Lettonie (1960?) fr. The tragedy of Latvia (1960) angl.; Ma'sāt Līṭuwaniyā (1960) arab.; ԱԶԳԱՅԻՆ ԴԻՄԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՄԱՑԵՆԱՒՈՐ ՏԻՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ ԼԱԹՎԻՈՅ ՄԷՋ [Nacionālā pretestība komūnistu okupācijai Latvijā] (1960?) arm.; Labie gadi, apc. (1963); The unpunished crime, apc. (1963) angl.; The two faces of co-existence (1967) angl. ZLKF goda diploms 1963. Biogr: LE, Pašp., KBB 11 (1964).

BĒRZIŅŠ, Ansis — dz. 31.1.1913 Rīgā, graf. un il. ASV. Gr: 4 Gospels, zīm. (1946), teksts latv. un angl.; Spalvas zīmējumi Jāņa Atklāsmes grāmatai (1947); Spalvas zīmējumi grāmatai Apustuļu darbi (1948); Lāča bērni, tdz. (1951).

Biogr: LE, Arch. V, T 68-69 (1965).

BĒRZIŅŠ, Arturs — (1882—1962), biogr. un teātŗa vēsturn.; P. Mantnieka apgāda gada grāmatas red. 1951-52, Latviešu almanacha red. 1953-58. Gr: Pazīstamas sejas II, biogr. (1947); Latvijas lauku teātŗa sākumi (1948); Jānis Jaunsudrabiņš, mon. (1952); Ādolfs Alunāns latviešu teātrī, mon. (1954); (kopd.) Kārlis Zariņš dzīvē un darbā, mon. (1959).

Biogr: LE, Latv. 61 (1947), LAv 272 (1951), 325 (1952), LAIKS 66 (1952), 48 (1962).

BĒRZIŅŠ, Ludvigs (Ludis) — (1870—1965), lit.-vēsturn. un dzejn. Gr: Laimīgais Ansis, p. (1946); Draudzes dziesmas, teksti (1947); Mūža rīts un darba diena, autobiogr. (1954). Tautas balvas laur. 1964.

Biogr: LE, Arch. VII, TR I, Pašp., KBB 3 (1960), AL 143 (1952), 302 (1955), T 66-67 (1964), Baznīcas kalendārs 1966.

BĒRZIŅŠ, Ludvigs — dz. 18.12.1904 Rīgā, žurn. ASV; Tēvz. red. 1945-48. Biogr: LE.

BĒRZIŅŠ, R. — Automobilis, lekc. konsp. (1946).

BĒRZS, Arnolds — sk. TAUNS, Linards.

BĒRZZARIŅŠ, Gunārs — šachists Austrālijā; ŠP red. 1946-47. Gr: Melburna 1956, 16. olimp. spēles (1957).

BĒRZZARIŅŠ, Valentīns — sak. (kopd.) Šachs aiz dzeloņdrātīm (1946).

BICKA, Elvīra — sk. LEJA, Elvīra.

BIČOLE (prec. RUMPĒTERE), Baiba — dz. 29.5.1931 Rīgā, dzejn. ASV. Gr: Atrita, dzej. (1966). Zinaīdas Lazdas balva 1967.

Biogr: Pašp., JG 25 (1960), LAIKS 95 (1967).

BIČOLIS, Jānis — (dz. 1904), krit. ASV; KLĒTS red. 1958-59. Publikācijas: Prof.Dr.phil. Kārļa Kārkliņa zinātniskā darbība, ref. (1948); Latviešu kultūras seminārs: literātūra, ievada norādījumi, aptauja (1959).

BIRKMANIS, Raits — dz. 11.8.1917 Valkā, dzejn. Austrālijā; dzej.period. Biogr: KDA, Pašp. (tikai dzej.)

BIRZGALIS, Reinis — dz. 3.6.1907 Burtniekos, akt. un graf. ASV. Gr: Ziemas prieki, krās. gr. (1947); Grimēšanās pamatmācība (1957). Biogr: LE.

BITE, Imants — graf. un il. ASV. Krās. gr. bērniem: Latvijas putnu krāsojamā grāmata (1962); Latvijas zvēri (1964); Latvijas koki (1965); Latvijas ūdeņi (1966); Latvijas sēnes un ogas (1967). Biogr: JG 17 (1958).

BLĀĶIS, Ādolfs — dz. 26.11.1903 Balvos, milit. r. aut. ASV. Gr: Medaļas otrā puse, mem. 1940-45 (1956).

BLANKS, A. — (kopd.) Pagastu pašvaldību grāmatvedība... (1947).

BLESE, Ernests — (1892—1964), filol. Gr: red. — K. un K.Roze, Angliski latviska vārdnīca (1945, 1946); red. — H.Čurišķis, sak., Illustrēta latviski-angliski-vāciska vārdnīca (1946); red. — E.Kollinss, Angļu valodas pašmācība tālākam kursam (1946); Latviešu literātūras vēsture (1947); red. — Illustrēta vārdnīca latviski-franciski-spāniska (1948); red. — K. un K.Roze, Latviski-angliska vārdnīca (1948); Mūsu valoda savu vēsturisko cīņu gaitās (1955). ZLKF balva 1957. Biogr: LE, Arch.VII.

BLICAVA (dz. RINGA), Babete — dz. 10.2.1919 Korvā, m. 30.9.1964 Austrālijā. Gr: Laimīgā paaudze, r. (1962). Nepublicētas lugas: Antons ķezā, Vientuļie vilki. Biogr: JG 55 (1965).

BLŪMENTĀLS, Arvīds — piedz. apr. aut. Austrālijā. Gr: Latvietis krokodiļu mednieks Austrālijā (1957); Ilgas pēc saules, piedz. apr. (1958).

BLŪMS, G. (tr?) — Praktiskās radiotechnikas pamati (1949).

BLUZMU Jurs (Juris Placinskis) — dz. 30.1.1905, korrektors Vācijā. Gr: Dzīsmes katōlim trymdā, teksti (1947). Biogr: LLV.

BĻODNIEKS, Ādolfs — dz. 24.7.1889 Tukumā, m. 21.3.1962 ASV, polīt. r. aut. Gr: The undefeated nation (1960) angl. Biogr: LE, U 10 (1962).

BOJĀRS, Vladislavs (Daneļs) — dz. 10.7.1905 Bērzgalē, dzejn. Kanādā. Gr: Sirds smeldze (1957). Biogr: LE, LLV, Dz 71 (1965).

BOLŠTEINS, Arvīds — dz. 13.9.1919 Jelgavā, žurn. ASV; Dievzemītes red. 1945-46. Biogr: LE.

BONAPARTS, Ernests — gar. r. aut. ASV. Gr: Redzi, es stāvu durvju priekšā..., apc. (1954); Dzejas ziediņi I (1955), II, apc. un dzej. (1956); Kristus dzimšanas svētku vēstījums, apc. (1955); Trīs apcerējumi (1956).

BRAČA, Irma — lugu aut., m. 6.10.1967 Vācijā. Nepublicētas lugas: Asiņu balss; Indīgie ziedi; Kad sitīs tā stunda; Sastapšanās. Biogr: LAIKS 82(1967).

BRASTIŅŠ, Arvīds — dz. 13.4.1893 Eikažos, tēln. un rakstn. ASV. Gr: Līgo Jāņu vakarā, tdz. (1946); Ziemassvētki sabraukuši, tdz. (1946); Gailītis un vistiņa, p.-l. (1958); Sliņķis, l.dzej. (1963); Māte Māra, apc. (1967).
Biogr: LE, Arch.V, ADz 6 (1963).

BRĒDRICHS, Inārs — (dz. 1930), dzejn. Austrālijā. Gr: (kopd.) Kvintets, dzej. (1961). Biogr: LE, Arch. VII, ALlp 16 (1958).

BRĒMANIS, Jānis — dz. 23.6.1870 Sērmukšos, m. 17.4.1955 Vācijā, māc. gr. aut. Gr: Sichere Schritte, lasāmgr. I (1948), II (1947, 1948), III (1948), IV (1947, 1948); Mazā vāciski-latviskā vārdnīca (n.z.); Mazā latviski-vāciskā vārdnīca (n.z.). Biogr: TS 2 (1954), 5 (1955).

BRIEDIS, Herberts — Dzimtenes mežos, medn. piedz. (1948).

BRIŅGIS, H. — The reading material for schools and courses (1945).

BRIŠKA, Bonifacijs (STRIČU Joseļs) — dz. 30.10.1902 Varakļānos, polīt. r. aut. ASV. Gr: Latgali politiskajōs patmaļos, apc. (1957); Humoreskas (1965). Biogr: LE, WwL, LLV.

BRUMANIS, Andrejs — garīdzn. Beļģijā. Gr: Lurda, apr. (1959).

BRŪNIŅŠ, Ludvigs — dz. 7.1.1897 Litenē, m. 21.8.1961 Vācijā, glezn. Gr: — sak. Aleksandrs Vilks, Ludviga Brūniņa piemiņai, gl. repr. (1964).

BUDIŅA-LAZDIŅA, Terēze — sk. LAZDIŅA, Terēze.

BUKŠS, Miķelis — (dz. 1912), Latgales pētnieks Zviedrijā; Dz red. kopš 1950. Gr: Pīzeimes par senejū latgaļu resp. latvīšu volūdu (1948); Drukas aizlīgums latgalim 1865—1904 (1949); Senču pasaule, apc. par tautas poēziju (1950); Vacōkī rakstnīceibas pīminekli (1952); Skices un dokumenti nu Latvijas topšanas laikim (1954); Latgaļu literaturas vēsture (1957); Atmiņas un atziņas (1964). Andr. Jūrdža fonda laur. 1954.

Biogr: LE, Arch. VII, LLV, Dz 9 (1952), 18 (1955).

BUMBĒRS, Andrejs — dz. 13.1.1887 Ērgļos, m. 12.4.1959 Austrālijā, fiziķis, māc. gr. aut. Gr: Fizika II — 1. Gaisma, 2. Magnētisms un elektrība, 3. Mechanika (1946, 8. iesp.); Fizika I (1947, 9. iesp.).

Biogr: LE, TS 24 (1963), ADz 2 (1959).

BURTNIEKS, Egons — Neaizmirstuļu vaiņags, 1. (1949).

BURTNIEKU KRUSTTĒVS — sk. KUZŅECOVS, Pauls.

BUŠA, Aleksandra — sk. LAZDIŅA, Sandra.

CAKARS, Olģerts — dz. 9.5.1924 Rīgā, dzejn. ASV. Gr: Stiklam pieslīd un zūd, dzej. (1965).

CARREÑO, Virginia (KAREŅO, Virchinia) — sk. KRASTIŅA, E.

CAUNE, K. — sast., Par taisnu lietu, gūst. izd. Beļģijā (1946).

CĒBERE, Irma — māc. gr. aut. ASV. Gr: (kopd.) Mana tēvu valoda, lasāmgr. 7. un 8. kl. (1961).

CEICHNERS, Alfrēds — dz. 20.8.1899 Rīgā, tauts. Vācijā. Gr: Austrālija (1948), Kanāda (1948). Biogr: LE.

CELMIŅŠ, Gustavs — (dz. 1899), filol. ASV. Gr: Eiropas krustceļos, apc. (1947); Sauli Latvijai, org. mērķi (1948). Biogr: LE, Arch. VII.

CELMS, Mārtiņš — dz. 1.4.1888 Burtniekos, māc. gr. aut. ASV. Darbi: Matēmatika tautskolām 6. kl. (1947, 3. iesp.), 7. kl. (1947, 4. iesp.); 3 uzskates tabulas (1954); red. — Paidagoģisku un metodisku rakstu krājums trimdas skolotājiem (1959). Biogr: LE.

CIELĒNS, Fēlikss (M. BALTEZERS) — dz. 7.2.1888 Ādažos, m. 10.7.1964 Zviedrijā, polīt. r. aut. Gr: Baltijas starptautiskā problēma, apc. (1948); Nāves pavēnī, r. (1948); The Latvian drama (1950) angl.; Rainis un Aspazija, atm. (1955); Laikmetu maiņā, mem. I (1961), II (1963), III (1964). Biogr: LE.

CĪRULIS, Jānis — dz. 31.12.1897 Umurgā, m. 13.2.1962 Kanādā, komp. un krit. Gr: Dziesmu avots, māc. gr. (1946); Mūzikanta piezīmes, atm. (1961). Biogr: LE, Arch. VI, T 24 (1958), 44-45 (1962).

CĪRULIS, St. (Andrejs RUDZIS) — dz. 27.2.1905 Lutriņos, jurists ASV. Gr: (kopd.) Ābece (1947, 1964). Biogr: LE.

CĪRULIS, Žanis — dzīvo ASV. Gr: Kokapstrādātāju rokas grāmata (1948).

ČAKS, Raimunds — dz. 6.12.1915 Saikavā, žurn. ASV. TRIMDAS red. 1945. Ug red. 1956-59, VV red. 1963-66. Biogr: LE.

ČENČU Jezups — sk. KINDZUĻS, Jezups.

ČIKA, Vilis — dz. 9.4.1913 Rīgā, žurn. un sporta rakstn. ASV. Gr: (kopd.) Sporta Latvija, apr. (1955); (kopd.) Sporta smaids, tēl. (1962); (kopd.) Zelts, sudrabs, bronza, apr. (1963); (kopd.) Neaizmirstami sporta brīži un zvaigznes (1966). Biogr: Pašp.

ČIMALS, P. — lauks. gr. aut. Gr: Aitkopība un kazkopība (1946); Cūkkopība (1946); Sakņkopība (1947).

ČUIBE, Leons — dz. 30.8.1915 Valmierā, mācīt. un publ. Zviedrijā. Darbi: The Lutheran church of Latvia under Soviet Russian occupation (1947, 1948); The Lutheran church of Latvia in chains (1963). Biogr: LE.

ČUKURS, Frīdrichs — dz. 10.3.1907 Valmierā, mācīt. ASV. Gr: sak. — Pret straumi, pārsk. par latv. bapt. darbu (1949) latv. un angl.; red. — Dzīvības ceļš, r. krāj. (1960).

ČULĪTIS, Maksis (pseud. Mārtiņš DERUMS) — dz. 8.4.1911 Rīgā, žurn. ASV; Latv. red. 1951-52, LAIKA red. kopš 1964. Biogr: LE, Pašp.

ČURIŠKIS, Harijs — sak., Illustrēta latviski-angliski-vāciska vārdnīca (1946).

DĀBOLIŅŠ, H. — sak., Rokas grāmata zeltkaļiem un juvelieriem (1948).

DAGDA, Anna (Olga TAUBE) — dz. 22.1.1920 Ventspilī, dzejn. Zviedrijā. Gr: Līdzības, dzej. (1950). Biogr: LE.

DAĢIS, Jānis — dz. 1.6.1908, agron. un žurn. Vācijā. Darbs: Mūsu dzīvā spēka jautājumi, apc. (1946). Biogr: LE.

DĀLE (dz. AUZARĀJA), Karola (Karlīne) — dz. 29.4.1905 Bolderājā, m. 29.3.1967 ASV, dzejn. Dzej. krājumi: Laika rasa (1950); Spole akā (1961). Biogr: LE, TR II, Pašp., Laikm. 33 (1958), U 5 (1958), 8 (1961), LAm 28 (1967).

DAMBERGS, Valdemārs — dz. 23.5.1886 Krievijā, m. 12.7.1960 Dānijā. Gr: Inta, 1. (1946); Zaļais rakstniecības koks, es. (1947); Visvalda Tūla jaunība, r. (1948); Sarakstīšanās ar Edvartu Virzu un Viktoru Eglīti, vēst. (1954); Dievu augšāmcelšanās, r. (1956). Biogr: LE, TR I, At, AL 344 (1956), T 23 (1957), ADz 4 (1961).

DANGAVS, Arvīds — Spāņu valodas pašmācība 10 lekcijās (1948, 2 izd.).

DANGAVS, Tālivaldis — dz. 23. 10. 1907 Vidzemē, m. 1965 Arģentīnā, rakstn. Gr: Strandējušo sala, st. (1967). Biogr: PP, Pašp., JG 62 (1967).

DANKE, Ženija — sk. VILNE, Aija.

DANKERS, Oskars — dz. 26.3.1883 Lielaucē, m. 11.4.1965 ASV, ģen. un milit. r. aut. Gr: Lai vēsture spriež tiesu, mem. (1965).

Biogr: LE, DVM 3 (1965).

DAŅĶENS, Jānis — TRĪS ZVAIGŽŅU red. 1945-47.

DARBIŅŠ, Alfrēds — statistiķis. Gr: sak. (kopd.) Latvija, stat. pārsk. (1947); Latvijas iedzīvotāju skaits, stat. dati (1947).

DARGEVICS, Augusts — ārsts ASV. Gr: Rokas grāmata veselības kopšanai... (1947).

DĀRZIŅA (dz. ĀBELE), Anna — dz. 7.2.1901 Blomē, rakstn. un krit. ASV. Biogr: LE.

DĀRZIŅA (dz. OZOLIŅA), Anna — dz. 15.8.1911 Rīgā, glezn. un il. ASV, r. period.; — Latviešu tautas tērpi, att. (1947, 3 izd.).

Biogr: LE, Arch. V, L(m) 7.

DAUGULE (prec. KALĒJA), Anita (Anna) — dz. 8.5.1908 Rīgā, rakstn. Vācijā. Gr: Sadedzinātie tilti, r. (1961); Tantals, r. (iespiešanā). Biogr: Pašp.

DEKTERS (Donāts MŪRNIEKS) — dz. 27.12.1901 Nautrēnos, garīdzn. ASV. Gr: Kōzas, l. (1958); Darvu cīma ļaudis, r. (1962) period.

Biogr: LE, Dz 52 (1962).

DĒLIŅŠ, Emīls (Ints VANADZIŅŠ) — dz. 15.3.1921 Rīgā, žurn., krit. un tulk. Austrālijā; AL red. kopš 1949; red. — Souvenir edition. 1st sailing to Australia (1947). Gr: Veiss (1955). Biogr: LE, KDA, AL 60 (1950).

DERUMS, Mārtiņš — sk. ČULĪTIS, Maksis.

DIEVKOCIŅŠ, Jānis — God's state and Satan's state, polīt. apc. (1963).

DIEVKOCIŅŠ, Reinis (Reinis LAIVIŅŠ) — dz. 22.5.1863 Ķēčos, m. 1.5.1949 Zviedrijā, rakstn. Gr: Seno Tīkanu ieroči, st., biogr. (1950). Biogr: LE.

DIKMANIS, Jānis — dz. 10.6.1882 Rīgā, sporta darb. ASV. Gr: 60 sporta gadi, mem. (1965). Biogr: LE.

DĪPĪTIS, Pāvuls — sk. SARMA, Jānis.

DOMBROVSKA-LARSENA, Lidija — dz. 1925, glezn. Dānijā. Gr: Uz darbnīcas sliekšņa, pārd. par glezn. (1967).

Biogr: Arch. V, JG 38 (1962), LAIKS 93 (1967).

DOMBROVSKIS, Andrejs — dz. 16.12.1882 Bārbelē, m. 5.6.1964 ASV, mācīt. Gr: Mūsu Tēvs (1946, 1958); Dievkalpošanas kārtība (1957).

Biogr: CB 7 (1964).

DOMBROVSKIS, Nikolajs — dz. 1886 Mežmuižā, ķīmiķis ASV. Gr: Bijušās dienas, atm. (1963).

DOREDS, Jānis (John Dored) — dz. 23.4.1881 Cēsīs, m. 22.9.1954 Norvēģijā, filmoperātors. Gr. autore E. Doreda (Elizabeth DORED) to sar. norv. — Zeme man ir apaļa, autobiogr. (1957). Biogr: LE.

DRAŠKA, Alma — dz. 23. 7. 1903, m. 26. 9. 1964 Austrālijā, ārste. Gr: Sapņu silā, dzej. (1967).

DRAŠKA, Staņislavs — inž. Austrālijā. Gr: Praktiskā elektro-instalatora rokas grāmata (1946).

DRAVNIEKS, Arvīds — dz. 31.12.1904 Pampaļos, lit.-vēsturn. ASV. Gr: Latviešu literātūras vēsture (1946); Mana tēvu valoda, lasāmgr. 6. kl. (1959, 1963); red. — Zvaigžņu sega, piem.r.krāj.(1967). Biogr: LE, TS 6 (1955).

DREIMANIS, Olģerts (Pedro THORANDOS) — Humor. zīm.: Ko es redzēju pasaules cirkū (1946, 1947); 187 % pa tīro (1946); The training ship of peace (1946).

DREIMANIS, Pēteris — dz. 11.10.1879 Kusā, paid.r.aut. un vēsturn. Kanādā. Gr: Latvju tautas vēsture, māc.gr. (1957, 1958); Dzīves virpulī, autobiogr. (1959); Audzināšana, apc. (1964); Ģimene un tās bērnu audzināšana, apc. (1966). ZLKF goda diploms 1963.

Biogr: LE, Pašp., TS 2 (1954), ADz 2 (1959), KBB 11 (1964).

DREIMANIS, V. — Īss biškopības kurss (1946).

DRŪMAIS (Konstantīns SALMS-SALMIŅŠ) — dz. 22.1.1909, m. 20.3.1961 Anglijā, feļet. Gr: (kopd.) 35 ielāpi, feļ. (1951); Blaumaņa varoņi kolchozā, l. (n.z.). Biogr: LE.

DUKĀTS, Tālivaldis — dz. 2.2.1921 Rīgā, vēsturn. ASV; TĀLAVAS TAURĒTĀJA red. 1960. Gr: Pirmais pasaules karš (1946); Pirmā pasaules kara vēstures konspekts (1946); Seno laiku vēsture, māc.gr. (1946); Latvju vēsture, 11 lekc. (1959).

DUKS, Eduards — Trimdinieka sakņu dārzs, pad. (1947).

DULMANIS, Valdemārs — dz. 14. 5. 1908 Salgalē, žurn. Austrālijā. NA red. 1946-49. Biogr: LE.

DŪMS, Severīns — sk. KLĀNS, Pāvils.

DUNSDORFS, Edgars, arī Edgars SKAUTS — (dz. 1904), saimn. vēsturn. un jaun. rakstn. Austrālijā. Gr: sak., Latvijas zeme, iedzīvotāji un saimniecība priekš lielās emigrācijas statistiskos datos (1945, 1946); sak., Baltic University, att. (1947, 1949); Latvijas universitātes mācībspēku atrašanās vietas (1947); Who is who at the Baltic University (1948, 1949); Skautu māku grāmata I (1946), II (1947), III (1948); Skautu mākas I, 1—4 (1953), II 1—2 (1953).

Biogr: LE, Arch.VII, Ug 18 (1958), KBB 9 (1963).

DZELME (POČIKĀJEVS), Alfrēds — Svešumā klīstot, dzej. (1947).

DZELZĪTIS, Kārlis — (dz. 1892), jurists un dzejn. ASV. Gr: Pasaules krustceļos, dzej. (1967). Biogr: LE, Arch.VII, TR II, LŽ 12 (1952).

DZENIS, Jēkabs — dz. 12.9.1893, kapteinis, skolas pārzinis Austrālijā — sak. (kopd.) Nerimtā straume, skolas darb. pārsk.(1962). Biogr: Lāčpl.9 (1963).

DZENIS, Romualds — dz. 28. 2. 1924 Viškos, misionārs Afrikā — sak., Garīgo dziesmu izlase, teksti (1946). Biogr: LE.

DZĒRVĪTE, Aleksandra — (kopd.) Latviskie baltie izšuvumi (1949, 1951); red. (kopd.) Latvju raksti I (1957), II (1961).

DZĒRVĪTIS, Arvīds — dz. 7.5.1897 Rīgā, m. 1942, keramiķis. Gr: (kopd.) Latviskie baltie izšuvumi (1949,1951). Biogr: LE

DZIESMA (FORSTMANIS), Fricis, arī ALANT Vils — dz. 11.1.1906 Rīgā, dzejn. Zviedrijā. Dzejdarbu izd.: Dzīvšen ceper kuldams (1946); Dzīvei draugos (1947); Poēm pa kulšen (1948); Zvejnieku svētais vakarēdiens (1949); Līvzeme (1963). Biogr: LE, TR III.

DZIĻLEJA (agrāk TĪFENTĀLS), Kārlis (1891—1964), dzejn. un krit. Gr: sak., Dzimtene liesmās, dzej.ant. (1946); Man in exile (Cilvēks trimdā), dzej. (1946) latv. un angl.; Brīnumzeme, p. (1947, 2 izd.); Mans brālītis, tēl. (1947); Tālos ceļos, dzej. (1947); L'homme en exil, Man in exile, dzej. (1948) fr. un angl.; Kamoliņš, tdz.izl. (1948); Domraksti (1949); Poētika, māc.gr. (1949); Paradīzes sargs, st. (1951); red. Tautai un brīvībai, P.Kalniņa piem. (1952); Latvju sonets 100 gados, dzej. ant. (1956); (kopd.) Latviešu valodas mācība trimdas skolām (1957); Aizlaikā, min. (1961); Starp diviem krastiem, dzej. (1964). Biogr: LE, Arch.VII, TR II, LLD, BRĪVĪBA 144 (1963).

DZIĻUMS, Alfrēds — dz. 2.5.1907 Dolē, rakstn. Zviedrijā. Gr: Pelni, n. (1946, 1948); Sarkanais velns, p. (1946); Meža pils, st. (1947); Meži deg, st. (1947); Celmenieki, r. (1948, 3 izd.); Meža Andrievs, p. (1948); Rīta cēliens, r. (1949); Saplēstā krūze, r., I,II, arī I-II (1949),(1967); Tornas grāvrači, r. (1949, 1950, 1963); Viršu druvas, r. (1949); Sētnieks Čiepsts, p. (1950); Vakars uz ezera, st. (1951); Vēja kaņepe, r. (1951); Dieva dzirnas, r. (1953); Pārvietotie, r. (1955); Mežlejas taurētājs, r. (1956); Laila no Rīgas, r. (1958); Nokaltis zars, r. (1960); Cilvēki vētrā, r. (1961); Zeme dzīvo, r. (1962); Daugavas krāces, r. (1964); Pēdas rīta rasā, r. (1964); Uz milža pleca, l. (1964?); Aklā ezera velns, r. (1965); Dieva dārzs (Sarkanais velns, Meža Andrievs, Sētnieks Čiepsts),p.(1965); Beigu sākums, l. (n.z.); Tirgi un zirgi, l. (1967) nep.; Vilka zobs, r. (1967). ZLKF balva 1965. Biogr: LE, Pašp., PP, TR III, LL.

DZIRNIS, A. — Automobilis, rokasgr. I (1947,1948), II (1948).

EDWARDS, P. — sk. PAEGLE, Edvards.

EFERTS, F. — Daugavas notece un tās ūdensspēka izmantošana (1953).

EGLĪTE, Jānis — dr. darb. ASV. Publikācijas: Čikāgas latviešu ev.-lut. Ciānas draudzes 60 gadi (1957); Dievs dziesma man, koļa darb.pārsk. (1960).

EGLĪTIS, Ādolfs — agron. ASV. Gr: Mājlopu ēdināšanas mācība (1947); The sower in exile, lauks. skolas pārsk. (1948).

EGLĪTIS, Andrejs — dz. 21.10.1912 Ļaudonā, dzejn. Zviedrijā; CZ red. 1948-52. Gr: sak. (kopd.) Cerību zeme, dzej.ant. (1945); Dvēseļu cietoksnis, es. (1945,1953); Dievs, Tava zeme deg, dzej. (1946; 1948, 2 izd.); Uz vairoga, dzej. (1946, 2 izd.;1947); God, Thy earth is aflame, dzej. (1947,1948) angl.; Herre i höjden! Jorden brinner, dzej. (1947) zv.; Gud, din Jord staar i Flammer, dzej. (1948) dān.; sak., Kurzemes krasts, dzej.ant. (1948); (kopd.) Latvijas 30 gadi, apc. (1948); Uguns vārdi, dzej. (1949); Vårt dagliga bröd giv oss i dag, uzs. (1949); Nesaule, dzej. (1953); Vai vēl dievkociņš zied mātes kapu laukā, dzej.(1955); Otranto, dzej. (1956); Lāsts, dzej. (1961); Mīlu, mīlu, dzej.

(1962); Gebt mir einen anderen Himmel, dzej. (1964) vāc.; Kad tu acis izslaucīsi, tēvu zeme - dzej. (1964). ZLKF balva 1953, Zinaīdas Lazdas balva 1962.

Biogr: LE, TR III, Pašp., LAv 335 (1952), LŽ 13 (1952), AL 250, 251 (1954), Laikm. 33 (1958).

EGLĪTIS, Anšlavs — dz. 14.10.1906 Rīgā, rakstn. ASV. Gr: Homo novus, r. (1946,1960); Kazanovas mētelis, st. (1946); Uguns pilsēta, n. (1946); Teoduls Supersakso, st. (1947); Čingischana gals, st. (1948); Līgavu mednieki, r. (1948, 1954); Ģīmetne, st. (1949); Maestro, st. (1949); Nestundas, st. (1949); Sīkstā dzīvība, st., n. (1950); Adžurdžonga, r. (1951); Švābu kapričo, st. (1951); Laimīgie, r. (1952); Cilvēks no mēness, r. (1954); Neierastā Amerika, tēl. (1954); Ajurjonga, r. (1955) angl.; Es nebiju varonis, r. (1955); Par purna tiesu, l. (1955, 1963?); Inimene kuult, r. (1956) ig.; Karuselis, st., tēl. (1956); Misters Sorrijs, r. (1956); Omartija kundze, r. (1958); Sveiciens Ofijai Ozo, tēl. (1958); Ilze, r. (1959,1960); Trofejas, dzej. (1960); Divi kāpieni, tēl. (1961); (kopd.) Jānis Muncis, apc. (1961); Malachita dievs, r. (1961); Vai te var dabūt alu, r. (1961); Pansija pilī, atm. r. (1962); Pēdējais raidījums, r. (1963); Trešais zvans, ceļ. apr., tēl. (1965); Omartija kundze, l. (1965?); Nav tak dzimtene, r. (1966); Tiesa nāk, tēl. (1967). Lugas periodikā: Kazanovas mētelis (1947), Galma gleznotājs (1948), Sandra (1954) latv., (1961) angl. Sk. arī Arch. VII, 203. lpp. ZLKF balva 1954.

Biogr: LE, Pašp., PP, TR III, LL, Daug. 4 (1947), L(m) 18, LŽ 1 (1951), CZ 13 (1953), T 23 (1957), 60-61 (1964), Z 3 (1961).

EGLĪTIS (SĒĻZEMNIEKS), Arvīds — publ. ASV; JAUNAUDZES red. 1947-48, Laikm. red. 1956. Gr: sak., Sāpes un cerības, dzej. ant. (1947).

EGLĪTIS, Mintauts — dz. 18.5.1911 Vītrupē, rakstn. Austrālijā. Gr: Meistara Celma kapella, st. (1946); Paaudžu pils, st. (1947); Pasta stāsti (1947); Rotaļa, st. (1967).

Biogr: LE, TR III, LZ 17—21 (1949), AL 87 (1951), 178 (1953), LŽ 14 (1952).

EICHE (dz. POGIŅA), Aleksandra — dz. 17.6.1905 Krievijā, māc. gr. aut. Zviedrijā. Gr: (kopd.) A course of English, 12 burtn. (1945-46), kopsēj. (1946, 1949,1950); Angļu un amerikāņu valoda ikdienas gaitās, 6 burtn. (1951-54).

Biogr: LE, Arch. VIII.

EICHMANIS, Arvīds — dz. 16.12.1885, mācīt. Brazīlijā. Brošūra: „Mēs šo mantu turam māla traukos", apc. (1963).

EKARTE-SKALBERGA, Elfrīde (Elfriede ECKARDT-SKALBERG) — m. 19.12.1964 Vācijā, dzejn. un tulk. Gr: sak. un tulk., Lettische Lyrik, dzej. ant. (1960); Und nichts blieb haften, dzej. (1964).

EKŠTEINS, Rūdolfs — dz. 25.5.1899 Liepājā, mācīt un gar. r. aut. Kanādā; KrB red. kopš 1955. Gr: Svētrunas (1958); Runas (1965); Viens evaņģelijs, sv. (1966). Biogr: DzC.

ELGŪTS (EZIS), Arvīds — (kopd.) Jautrās kalorijas, anekd. (1946); Pazīsti Čikagu, inf. (1955).

ELGUTS, Elmārs — Radiotechnika I (1948), II (1949).

ENDZELĪNS, Lūcijs — šachists Austrālijā; red. A.Purmaļa sak. krāj. Modernā meistaru prakse [šachā] (1947).

ENDZIŅŠ, A. — (kopd.) Diktāti tautskolām I, II (1947); (kopd.) Tēvu valodas mācība...6. un 7.kl. (1948).

EOLS — sk. LIEPIŅŠ, Olģerts.

ĒRMANIS, Pēteris — dz. 2. 2. 1893 Plāņos, rakstn. Vācijā. Gr: Svešos kalnos, dzej. (1946); red. (kopd.) Trimdas rakstnieki I, II (1948), III (1949); Atmiņu vija, mem. (1954, 2.iesp.); Lapu lasītājs, dzej. (1955); Sejas un sapņi, atm. (1955); Smeldzīgais smaids, atm. (1958). ZLKF balva 1955.

Biogr: LE, PP, Pašp., TR II, LLD, Sks 28-31 (1946), 38-39 (1947), L(m) 21, LŽ 3 (1951), 16 (1953), AL 136 (1952), Latv. 5—7 (1953), LZ 2 (1953), 1, 12, 24 (1954), CZ 18 (1954), KBB 8 (1963).

ESERS, Jānis — dz. 1.9.1904 Naukšēnos, m. 4.2.1968 Austrālijā, matēm. un paid. Gr: Analitiskā ģeometrija (1948?).

EŠOTS, Vilis — dz. 9.5.1907 Druvienā, rakstn. Austrālijā. Gr: Zelta migla, 1.-dzej. (1949); Leģionāri, r. (1952); Zvaigžņu sagša, n. (1953).

Biogr: LE, AL 132 (1952), 266 (1954).

EZERGAILIS, Jānis — sak., Andrievs Niedra, r.krāj. (1960).

EZIS, Arvīds — sk. ELGŪTS, Arvīds.

FELDMANIS (FELDMANS), Jūlijs — dz. 21.7.1889 Nīgrandē, m.16.8.1953 ASV, dipl. un polīt. r. aut. Inf. biļ. red. Žeņevā.

Biogr: LE, LŽ 22 (1953), Jūlijs Feldmans, mon. (1963).

FELSBERGA, Lūcija — sk. BĒRZIŅA, Lūcija.

FILIPS, Jānis — dzīvo ASV. Brošūra: Pārdomas par XII gadu simteni un Livoniju (1964).

FĪTIŅA (prec. BAŠTIKA), Otīlija (pseud. LIESMA) — dz. 6.10.1885 Ezerē, gar. dzej. aut. ASV. Gr: Dieva dārzi, dzej. (1958). Biogr: D.

FOGTS, Mārtiņš — ģīmetne, st. (1948).

FORSTMANIS, Fricis — sk. DZIESMA, Fricis.

FREIDENFELDS, Fricis — dz. 12.10.1886, m. 1959 ASV, krit. un dzejn. D. period. Biogr: LE, LŽ 1 (1951).

FREIMANE, Paula — sk. JĒGERE, Paula.

FREIMANIS, Dzintars — (dz. 1925), dzejn. un rakstn. ASV. Gr: Domas krēslas stundā, dzej. (1950); Zinta, 1. (1955) period.; Viļņi I, r. (1956); Sveču smarža, dzej. (1959). Biogr: LE, Arch.VII, Pašp., PP, LL.

FREIMANIS, Eduards — dz. 22.3.1921 Kurmālē, rakstn. un dzejn. Kanādā. Gr: Zemdegas, dzej. (1958); Daigās rotaļas, st.,n. (1961); Dumpju dūdas, dzej. (1963). Biogr: Pašp., PP, LL.

FREIMANIS, Kārlis — krit. un paid. Austrālijā; red. A.Krīpena sar.: Kalpaka bataljons un Baloža brigāde (1963); Notes on essays old and new, I, II skolas gr. (1964) angl.

FREIMANIS, Valdemārs — dz. 14.11.1900, mācīt. ASV; sast., Bostonas latviešu baptistu draudze 50 gados (1952). Biogr: DzC.

FREIVALDS, Osvalds — dz. 5.6.1905 Skujenē, publ.un polīt.r.aut.Zviedrijā. Gr: Lielā sāpju draudze [aizvestie] 1943 (1952), Kurzemes cietoksnis I,II, dok. un atm. (1954); Latviešu karavīru traģēdija Zviedrijā (1956 latv., 1967 zv.); Latviešu politiskās partijas 60 gados (1961). Biogr: LE, Pašp.

GAIDE, Mārtiņš — dz. 3.5.1906 Vidzemē, m. 4.4.1960 ASV, māc.gr.aut. Gr: Valodas mācība tautskolai I, II, III (1946); (kopd.) Tēvu valodas mācība ... 6. un 7. kl. (1948); Tēvu valodas mācība (1952,1961,1963,1964). Biogr: LE.

GAIDELIS, Staņislavs — dz. 28.7.1914 Skaistā, garīdzn. Austrālijā. Publikācijas: Lūgšanas apustulāta prakses noteikumi (1948); sak. (kopd.) Lūgšanas apustulāts (1949). Biogr: LE.

GAILIS, Jānis — dz. 19.10.1903 Pērkonē, glezn. ASV. Gr: Jānis Gailis — ein lettischer Landschaftsmaler, att.(1948) vāc. un angl. ZLKF balva 1960. Biogr: LE, Arch.V, Sks 5-6 (1947), L(m) 10, KBB 5 (1961)

GAILĪTE, Angelika — dz. 2.6.1884 Vecpiebalgā, rakstn. un vēsturn. Kanādā. Gr: Dzīves zaļais koks, r. (1947,1966); Ceļiniece, mem. (1962). Biogr: LE, TR I, TS 19 (1961), U 8 (1961).

GAILĪTIS, A. — Augļkopība (1946).

GĀLE (UIBO), Rita — dz. 30. 9. 1925 Rīgā, dzejn. ASV. Gr: Kas lietu sauks, dzej. (1965). Biogr: Pašp.

GALENIECE (KAMPARE, dz. PRIECĪGĀ), Rasma — dz. 6.5.1917 Krievijā, dzejn. un il. Kanādā. Gr: Atzīšanās, dzej. (1956). Biogr: LE.

GALIŅŠ, Alberts — Drupas, 1. (1947).

GĀTERS, Alfrēds — (dz. 1921), filol. Vācijā; red. Rakstu krājumu...veltītu...LSA 5. un LSCS 7. kongresam Hamburgā (1948). Biogr: LE, Arch.VII, Pašp.

GAUJMALIETIS, M. (pseud.) — Deportācijas Latvijā un deportēto latviešu liktenis (1950).

GAURA, Almārs (Ivars PLAUDAGS) — Malduguns, st. (1946).

GOBIŅŠ, Ojārs — dz. 4. 5. 1934 Valmierā, polīt. r. aut. ASV; BT red. 1956-58. Biogr: LE.

GOLDBACHA, Elīza — sak. (kopd.) English reader (1945); sak. (kopd.) English poetry (1946).

GOLDMANIS, Jānis — dz. 11.9.1875 Daugmalē, m. 18.11.1955 ASV, mem. aut. Gr: sak. r. krāj. Zvaigžņu pulku atmirdza (1947); red. (kopd.) r. krāj. Latviešu strēlnieki mūžības gaismā (1953). Biogr: LE.

GOPERS (GOPPERS), Miķelis — dz. 13. 6. 1908 Polijā, grāmatizdev. un aut. Zviedrijā. Gr: red. (kopd.) r. krāj. Norītis (1952); Kolchozi, inf. (1957); The fallacy of collective farming (1958) angl. Biogr: LE.

GRĀMATIŅŠ, Antons — dz. 1891 Stāmerienē, mācīt. un milit. r. aut. Anglijā. Gr: Pulkvedis Oskars Kalpaks (1949); Pareizticības jautājumi (1950). Biogr: LE.

GRĀMATNIEKS, Kristaps — dz. 26.3.1888 Cīravā, žurn. ASV. Gr: Dzintara krastā, mem. (1960). Biogr: LE, LŽ 18 (1953).

GRANDOVSKA, Irmgarde — sk. LIEPSALA, Irma.

GRANTS (AVOTIŅŠ), Alfons — m. 7.3.1964 Vācijā. Darbi: sak., Nāc nākdama, Jāņa diena — tdz. (1946); Samtaini mirkļi, min. (1947); Māra ceļojums uz Latviju, p. (1948).

GRANTS, Krišjānis — Koka virsmas apstrādāšana un pulēšana (1949).

GRANTS, Valdis — sk. KRĀSLAVIETIS, Valdis.

GRAPMANIS, Arturs — fotografs Austrālijā. Gr: Latvija, att., 3 burtn.: I Rīga, II Vasaras skati, III Ziemas skati (1946); Fotografija (1947); Krāsu fotografija (1947); Dzimtā zeme, att. (1948); Māksliniecisku un techniski pareizs attēls (1948).

GRAUDIŅŠ, K. — sak., Baznīcas vēstures viela (1947).

GRAUDS, J. — Dzīvē ejot, apc. un dzej. (1946).

GRAVA, Andrejs — sk. VOITKUS, Arturs.

GRĀVELIS, K. — Latviski-angliska kabatas vārdnīca un angļu valodas gramatika (1946).

GREBZDE (RUBENE, dz. PRIECĪGĀ), Irma — dz. 25.5.1912 Reņģē, rakstn. Kanādā. Gr: Nometnes pasakas (1946); Pazemīgā, st., n. (1946); Sermūkšļu pagasta ļaudis, st. (1947); Ieva, st. (1948); Purva zāle, n. (1948); Ragana, st. (1951); Inga, r. (1952); Pelēkā māja, r. (1954); Rudens negaiss, r. (1954); Ikdiena, st., n. (1955); So lebt man in Sermuksch, st. (1955) vāc.; Meklētājs, st., n. (1957); Dūda, r. (1958); Zosukalna meitenes, r. (1959); Sveicināta, mana zeme — atm. r. (1960); Kalni kāpj debesīs, st., n. (1962); Ielejā sagriezās putenis, r. (1963); Te nu es esmu, r. (1964); Māsas, r. (1965); Ēnas dzeltenā stiklā, st., min. (1967). ZLKF balva 1960.

Biogr: LE, Pašp., PP, TR III, LAIKS 41 (1952), LŽ 10 (1952), T 25-26 (1958), KBB 5 (1961).

GRIETĒNS, Maksimils — Gr: Ievads būvstatikā I (1946), II (1947); sak., 101 funny stories, lasāmgr. (1946); Pamati matēmatikā, māc. gr. (1946, 3 izd.); English every day, māc. gr. (1947).

GRIEZE, Gunārs — nepublicētas lugas aut.: Te runā Stariņš (1967).

GRIMMS, Aleksandrs — tautas deju spec. Austrālijā. Gr: sak., Latviešu tautas dejas I (1962), II (1964), III (1965), IV (1967).

GRĪNBERGA, Emīlija (Konstance BERGA), rakstn. Anglijā. Gr: The wandering spirits, st. (1965) angl.

GRĪNBERGS, Teodors — dz. 2.4.1870 Dundagas pag., m. 14.6.1962 Vācijā, archibīskaps un gar. r. aut., BITĪTES red. Gr: red. (kopd.) Ticības mācība I, II (1947); Žēlastības laiks, sv. (1958).

Biogr: LE, LŽ 8 (1952), Dzimtenes zvani (1955), TS 4 (1955), LM 4 (1959), CB 66, 67 (1962).

GRĪNBLATS, Jānis — dz. 10.6.1906 Smiltenes pag., žurn., lauks. r. aut. ASV; LAm red. 1961. Gr: red. krāj. Dziesmu vainags, teksti (1946); Missisipi, apr. (1949). Biogr: Pašp.

GRĪNS, Ervīns — sk. RĪDZINIEKS, Richards.

GRĪNS, Jānis — dz. 23.3.1890 Biržos, m. 25.2.1966 Zviedrijā, rakstn., krit. un māc.gr.aut.; Daug. red. 1945-47, LZ red. 1945-50. Gr: sak. (kopd.) Valodiņa ABC (1945); sak. (kopd.) Valodiņa, āb. un lasāmgr. (1945,1946); sak. (kopd.) Valodiņa, āb. un lasāmgr. 1.kl. (1945,1953,1958); sak. (kopd.) Valoda, lasāmgr. 1924 (1947, repr. no 2.izd.); Dadzīvotāji rezonē, st. (1951); Trīs leģendas (1960).

Biogr: LE, TR II, LZ 15 (1950), AL 279, 299 (1955), ADz 3 (1960), 9 (1966).

GRĪNS, Osvalds — daiļamatnieks ASV. Gr: sak. (kopd.) Latviešu daiļamatniecība (1947) latv. un angl.; sak. (kopd.) Latviešu lietiskā māksla (1958); Latviešu lietišķā māksla (1965). Biogr: T 52-53 (1963).

GRĪSLĪTIS, Gundars — sak. un red., Brīvās pasaules latviešu vieglatlētu labākie sasniegumi 1945—1961 (1962).

GROSBACHS, Arnolds — dz. 31.5.1909 Rīgā, mācīt. un gar.r.aut. Austrālijā. Brošūra: sast., Ziemassvētkos, dzej. (1945). Biogr: LE.

GROSBERGS, Ādolfs — dz. 2.12.1910 Ozolbruknā, gar. r. aut. Gr: sak., Slavēsim Kungu, lūgš. un dzs. (1946,1949,1960); sak. (kopd.) Lūgšanas apustulāts (1949). Biogr: LE.

GROZGALVIS, Valdemārs — dz. 11.8.1899 Rankā, lauks.r.aut. ASV. Gr: Saimniekošanas pamatjautājumi (1947); Amerikas lauksaimniecība (1949).

Biogr: LE.

GROZGALVĪTIS (Roberts APENĪTIS) — Darbi un nedarbi, humor. un sat. tēl. (1947); sast. (kopd.) Siguldas pulka piemiņai, apr. (1959).

GRUNDE, Biminita — jaun. rakstn. ASV (?). Gr: Saules un sala grāmata, p. (1965); Meža bērni, p. (1967).

GRUNTE, Ludvigs — Trimdas dziesmiņas dzimtenei un draugam, dzej. (1947).

GRUZNA, Pāvils — dz. 28.2.1878 Vidzemē, m.12.12.1950 Vācijā, rakstn. Gr: Bursaki, r. 1914, 1928 (1948); Dzīves teiksmas, n. (1946); Jaunā strāva, r. (1946); Feļetoni (1948); Ziedu grava, l. (1955).

Biogr: LE, LLD, C 2-3 (1948), LAIKS 1, 23 (1951), LŽ 1—22 (1951-53).

GRAVA, Rūdolfs — Radīšana un radīšanas stāsts jaunā gaismā, ref. (1948).

GUBIŅA (dz. BENCONE), Indra — dz. 8.8.1927 Līvbērzē, rakstn. Kanādā. Gr: Draugam nepiemērota sieva, st.,n. (1958); Zelta ieleja, r. (1959); Par sapņiem nemaksā, n. (1962); Gandrīz karaliene, r. (1965); Rītdiena neskaitās, st., tēl. (1967). Biogr: LE, Pašp., LL, PP, T 29-30 (1959), U 8 (1961).

GUBIŅŠ, Gunārs — žurn. Kanādā; TRIMDAS SPORTA red. 1954-56; SPORTA APSKATA red. kopš 1956.

GULBIS, Alfrēds — dz. 19. 7. 1913, mācīt. Venecuēlā. Publikācijas: Pie sapņu ezera, min. (1947); Bērnu Ziemassvētku uzvedumi (1963).

GULBIS, Eduards — sk. ARDENSS, Edgars.

GULBIS, Modris — polīt. r. aut. Darbi: Eiropas apvienošanās kustība un mēs (1948,1950); The Cheka (NKVD) at work in Latvia (1952).

GULBĪTIS, Jānis — sk. VIESIENS, Jānis.

GŪTMANIS, Valdemārs — dz. 23.10.1904 Liepājā, glezn. ASV. Publikācijas: Landscape painting, att. (1948) angl.; Voldemāra Gutmaņa gleznu izstādes katalogs (1960). Biogr: LE, Arch.V.

ĢINTERS, Valdemārs — (dz. 1899), archaiologs Zviedrijā. Publikācijas: (kopd.) Latvijas 30 gadi, apc. (1948) latv. un zv.; red. (kopd.) r.krāj. Norītis (1952). Biogr: LE, Arch.VII.

HARTMANE, Astrīde — sk. IVASKA, Astrīde.

HAUZENBERGA, Edite — sk. ŠTURMA, Edite.

HĀZNERS, Vilis — dz. 23.7.1905 Vircavā, maj. un milit.r.aut. ASV; DV red. 1951-60, DVM red. 1965. Brošūra: DV apvienība Ņujorkā. Desmit gadi (1960). Biogr: LE, AL 902 (1967).

HERMANE, prec. DĒLI (DALY) — dz. 20. 7. 1924 Grāveļos, dzejn. un rakstn. ASV. Gr: Meklējumi, dzej. (1959); Viss neizgaist, dzej. (1963); Ēnu robežas, st. (1965). Nepublicēta luga: Krustceļos (1960). Biogr: LE, LL.

HERMITS — sk. STIKHEVICS, Hugo.

HESE (HESSE), Zeltīte — sk. AVOTIŅA, Zeltīte.

HIRŠS, Roberts — dz. 10.5.1895 Lubejā, rūpnieks un mem. aut. ASV. Gr: Rīgas audums (1965). Biogr: LE.

HŪNA, Eiženija — mājs. Kanādā. Gr: Cook book of attractive meals (1957).

IEVIŅŠ, Kārlis — dz. 10.3.1888 Džūkstē, rakstn. Zviedrijā. Gr: Sidraba birzs, r. (1948); Putras Daukis I, II, r. 1930 (1951); Siržu likteņi, r. (1951); Pie teiksmotā ezera, r. 1938 (1955); Guntis un Daila, r. 1926 (1956); Mājas ezermalē, r. (1956); Klusie avoti, st. (1956); Medulājs, r. 1933 (1960); Cīņa ar sievieti, r. 1936 (1964); Saules dārzā, r. (1965).

Biogr: LE, LLD, C 2-3, 7-9 (1948), Latv. 38 (1954).

IKSENS, Andrejs — dz. 22.2.1888 Odzienā, m. 8.6.1962 Austrālijā, rakstn. un milit. r. aut. Gr: Ganu zēnu prieki un bēdas, tēl. (1955, 3.izd.); Marokas Baigais, poēma (1958); Latvju sēta, dzej. (1962).

Biogr: LE, TR I, AL 173,176,179,211 (1953), 273 (1955), LŽ 18 (1953), DV 4 (1962).

INDRĀNS — sk. PRIEDĪTIS, Pēteris.

IŅĶIS, Jānis — dz. 26.4.1872, m. 1958 Brazīlijā, mācīt., red. un dzejn. Brošūra: Dieva prāts un cilvēcīgie maldi mūsu izceļošanā... (1950).

Biogr: D, DzC.

IŅĶIS, Jēkabs — dz. 6.8.1907, mācīt. Brazīlijā; KRISTĪGĀ DRAUGA red. kopš 1939. Biogr: D, DzC.

IRBE, Andrejs (Gunārs) — dz. 1924, dzejn. un rakstn. Zviedrijā. Gr: Mums nav svētvakaru, n. (1962); Marisandra kaza, n. (1966). Jāņa Jaunsudrabiņa balva 1967. Biogr: LE, Arch.VII, Pašp., PP, LL, JG 57 (1966).

IRBE, Gunārs — sk. IRBE, Andrejs.

IVASKA (dz. HARTMANE), Astrīde — (dz. 1926), dzejn. ASV. Gr: Ezera kristības, dzej. (1966). Biogr: Arch.VII, Pašp., JG 53 (1965).

JAKOBSONS, Roberts — farmaceits ASV. Gr: Strutenes, apr. (1963).

JANOVSKIS, Gunārs — dz. 8.2.1916 Helsinkos, rakstn. Anglijā. Gr: Sōla, r. (1963); Bez ceļa, r. (1965); Pār Trentu kāpj migla, r. (1966); Pie Tornas, r. (1966); Svešumā, n. (1966); Smiekliņam, st., feļ. (1967).

Biogr: Pašp., PP.

JANSONS, Andrejs — dz. 2.10.1938 Rīgā, mūziķis ASV. Gr: Koklēšana, māc. gr. (1965). Biogr: DzC.

JANSONS, Fricis — dz. 7.8.1875 Kursīšos, m. 26.5.1957 Vācijā, jaun. rakstn. un māc. gr. aut. Gr: Tēvu valoda, lasāmgr. tautsk. 6. kl. (1947).

Biogr: LE, TR I.

JANSONS, Romāns — paid. ASV. Publikācija: (kopd.) Latviešu kultūras seminārs: valoda — 10 darba lapas (1959).

JANUMS, Vilis — dz. 7.1.1894, pulkv. un milit. r. aut. Vācijā. Gr: Mana pulka kauju gaitas (1953). Biogr: DV 1 (1964), LE.

JARLS, Egils (pseud.) — Rīga 1955-56. Rusiāde, apr. (1957).

JAUNSUDRABIŅŠ, Jānis — dz. 25.8.1877 Neretā, m. 28.8.1962 Vācijā, rakstn. un glezn. Gr: Aija (I Aija 1911, II Atbalss 1914, III Ziema 1924), r. (1946, 1960); Augšzemnieki, r. 1937 (1946); Balle aplokā, st. (1946); Baltā grāmata, tēl. 1914 (1946, saīs. izd.; 1949?, 1950); Debess un zeme, dzej. (1946); Es stāstu savai sievai, atm. tēl. (I 1946; 1951); Ganos, tēl. (1946); Liktenis, st. (1946); Bez dzimtenes, dzej.,st.,tēl. (1947, 2 izd.); Īsa mākslas vēsture, apc. (1947); Neskaties saulē, r. 1936 (1947); Ūdeņi, tēl. 1921 (1947); Vēja ziedi, r. 1907 (1947, 6.izd.); Kapri, r. 1939 (1948); Piemini Latviju (1948, 1949); Stāsti par maziem pilsētniekiem (1948); Jaunsaimnieks un velns, r. 1933, (1949); Nauda, r. 1942 (1949); Zaļā grāmata, tēl. I (1950), II (1951), I-II (1967); Nāves deja, r. (1951); Vasara, st. 1923 (1953); Uršulīte, st. 1935 (1955); Tā mums iet, vēst. (1956); Mana dzīve, autobiogr. 1922 (1957); Sliņķu virsnieks, st. 1935 (1966). ZLKF balva 1951.

Biogr: LE, Mana dzīve, Bez dzimtenes, A.Bērziņš: Jānis Jaunsudrabiņš, TR I, Arch.V, LL, LLD, Daug. 6 (1946), L(m) 7, J 21 (1946), C 1 (1947), Latv. 19 (1947), 39 (1954), Sks 1-2, 7-8 (1947), IV 13 (1949), T 2 (1950), 23 (1957), 48-49 (1962), LZ 17 (1951), 31 (1952), AL 140 (1952), 222 (1954), 317 (1955), LAv 326 (1952), LAIKS 67 (1952), LS 8 (1952), LŽ 11, 12 (1952), CZ 16 (1953), JG 5 (1956), 39 (1962), 44 (1963), KBB 7-8 (1962), RAG 1967.

JAUNZEME, Ausma — ASV; dzej. period.

JĒGENS, Ojārs — dz. 9.12.1924 Rīgā, dzejn. un il. Dānijā, tagad ASV. Gr: (kopd.) Trīs autori, dzej. (1950); sak., Latviešu tautas pasakas par velniem (1953); sak., Latviešu tautas pasakas par sērdienīti (1955).

Biogr: LE, Pašp., LZ 49 (1950).

JĒGERE, prec. FREIMANE (JĒGER-FREIMANE), Paula — dz.20.12.1886 Vecmoku pag., teātŗa kritiķe ASV. Gr: Cilvēks domā — Dievs dara, autobiogr. (1963); Es atgriežos pie sevis, autobiogr. r. (1966). Kr.Barona prēmija 1963.

Biogr: LE, TR I, Pašp., LS 1 (1952), LŽ 17, 18 (1953), DLG 1954, KBB 11 (1964).

JĒGERS, Jūlijs — dz. 10.12.1900 Vecpiebalgā, m. 27.11.1954 ASV, glezn. Gr: J.Rudzītis (red.), Jūlijs Jēgers un latviešu māksla, mon. (1966).

Biogr: LE, Arch.V, Laikm. 22 (1953), 26 (1954), Latv. 47 (1954), LZ 24 (1954), T 14, 15 (1954).

JĒKABSONS, Jānis — sk. VANAGS, Jānis.

JELGAVIETIS, P. — sk. PRIEDĪTIS, Pēteris.

JERUMANIS, Jānis — ķīmiķis Beļģijā. Brošūras: Letland (1946) dān.?; Lettonie (1948) fr. Biogr: Arch. VII.

JOHANSONE, Rudīte — sk. STRĒLERTE, Veronika.

JOHANSONS, Andrejs — (dz. 1922), krit. un rakstn. Zviedrijā. Gr: Dūmainie spīdekļi, es. (1953); Latviešu literātūra, lit.vēsture (1954); Pakavu dunoņa, es. (1954); sak., Dzīvā dzeja, ant. (1955); red., K.Skalbe, RAKSTI VI sēj. (1955); Leoparda āda, es. (1956); Pārlaicīgie ceļinieki, es. (1956); red., Daugavas rakstu krājums (1957); sak., Tā zeme ir mūsu, dzej.ant.(1958); Vēju mezgli, es. (1962); sak., V.Tepfers, Zinātnei un mākslai (1963); Rīgas svārki mugurā, atm. un apr. (1966); Vecrīgas ziņģu grāmata, ant. (1967). Kr.Barona prēmija 1965, Ģen.K.Gopera fonda balva 1966.

Biogr: LE, Arch.VII, ADz 7 (1964).

JOHANSONS, Nikolajs — (1888—1966), matēmatiķis. Grāmatas: Algebra I (1947), II (1947, 2 iesp.); Ģeometrija (1948); Trigonometrija (1948,1949?).

Biogr: LE, Arch.VII.

JŪGS, Augusts — māc. gr. aut. ASV. Gr: Praktiska angļu gramatika (1946).

JUNGE, Emīls — biškopis. Gr: Biškopības pamatmācība (1948, 3 izd.).

JURBERGS, Kārlis — (dz. 1908), biologs un māc. gr. aut. ASV. Gr: Botanika (1946, 2 izd.; 1950). Biogr: LE, Arch.VII.

JURKA, Ernests — dz. 4.6.1905 Pabažos, publ. Austrālijā. Gr: Manas dzimtenes mežs, apc. (1956); Pulkvedis Krišs Ķūķis, atm. (1956); sak., A.Blūmentāls - Latvietis krokodiļu mednieks (1957); sak., A.Blūmentāls - Ilgas pēc saules (1958); (kopd.) Pulkvedis Oskars Kalpaks (1960); Ģenerālis Ludvigs Bolšteins, biogr. (1962); LKOK Andrejs Iksens, biogr. (1963); Ģenerālis Eduards Kalniņš, biogr. (1965).

KADILIS, Jānis — (dz. 1903), krit. ASV; C red.1945-46, Latviešu apgādu gada grāmatas red. 1947-50. Gr: sak., Latviešu novelu izlase I, II (1947); Nenozīmīga pašsaruna, min. (1948); Rakstnieki un grāmatas, es. (1949).

Biogr: LE, Arch.VII, Pašp., L(m) 5, LZ 4 (1953)

KAKTIŅŠ, Ādolfs — dz. 26.7.1885 Mazzalvē, m. 25.7.1965 ASV, operdziedonis, mem. aut. Gr: Dzīves opera, autobiogr. (1965).

Biogr: LE, IV 25 (1948), T 7 (1951), 74-75 (1965), Laikm.13 (1953), Latv. 4 (1953), KBB 3 (1960).

KALĒJA, Anna — sk. DAUGULE, Anita.

KALĒJS, Oskars — dz. 5.3.1911 Adulienā, rakstn. Vācijā; Latv.red. kopš 1959. Gr: Dzimtenes vīraks, st. (1946); Profesora kundzes vēstules, st.,n. (1960). Biogr: LE, Pašp., PP, DVM 2 (1961).

KALME, Egils (Jānis OZOLIŅŠ) — dz. 16. 8. 1909 Sarkaņos, rakstn. un glezn. ASV. Gr: Zelts, l. (1950); Devītais vilnis, r. (1951); Starp divām Jāņu naktīm, r. (1967). Sk. arī Arch. VII, 203. lpp. Biogr: LE.

KALMĪTE, Jānis — dz. 2.3.1907 Kauguros, glezn. ASV. Gr: Jānis Kalmīte, mon. (1957). Biogr: LE, Arch. V.

KALNAKMENS, P. — Mūsu mazajiem, st. (1946).

KALNBĒRZS, Jānis — vārdn. aut. ASV. Gr: Angliski-latviska vārdnīca (1945); Latviski-angliska vārdnīca (1946).

KALNIETE, Māra (Tamāra ZAĻKALNA) — dz. 28.5.1918 Valkā, rakstn. un teātŗa krit. Austrālijā; st. un dzej. period. Biogr: KDA.

KALNIETIS (KLĒBACHS), Alvils — dz. 7.7.1876 Galgauskā, m. 29.11.1958 Vācijā, paid. Gr: Galgauskas Veišu skolas vēsture (1960); Trīs gadi Vecpiebalgas draudzesskolā (1966). Biogr: TS 15 (1958).

KALNIETIS, Vilis — rakstn. Kanādā. Gr: Tīrelis, r. (1957).

KALNIŅA, Klāra — dz. 25.2.1874, m. 21.11.1964 Zviedrijā, polīt. r. aut. Gr: Liesmainie gadi, atm. (1964). Biogr: LE, BRĪVĪBA 154 (1964).

KALNIŅŠ, Alberts — dz. 31.8.1901 Allažos, žurn. Kanādā; MD red. 1951. Biogr: LE.

KALNIŅŠ, Aleksis — filol. ASV. Publikācijas: Divdabju ar izskaņu -ošs lietošana, ref. (1947); Latīniski-latvisks vārdu saraksts Ed. Gulbja chrestomatijai „Prima luce" (1947); Latviski-latīnisks vārdu saraksts Ed. Gulbja chrestomatijai „Prima luce" (1947?); Par profesora Jāņa Endzelīna darbību literārās valodas laukā (1948).

KALNIŅŠ, Bruno — (dz. 1899), polīt. r. aut. Zviedrijā; BRĪVĪBAS red. kopš 1948. Gr: Latvijas sociāldemokratija, vēstur. apc. (1946); Latvijas sociāldemokratijas piecdesmit gadi (1956); Evolūcija vai revolūcija Padomju Savienībā (1957). Biogr: LE, Arch. VII, VIII, JG 60 (1966).

KALNIŅŠ, Jānis — sk. SARMA, Jānis.

KALNIŅŠ, Kārlis — dz. 31.3.1902 Rīgā, m. 5.1.1967 ASV, tauts. Publikācijas: „Vai jūs zināt, ka Latvija?", stat. dati (1947); Stalinism — the one-way road to bondage (1951) angl.; The tragedy of the Russian church (1958) angl.

Biogr: LE, Arch. VII.

KALNIŅŠ, Nikolajs — dz. 18. 5. 1911 Kastrānē, jaun. rakstn. ASV. Gr: Bajāra dziesmas, dzej. (1946); Bērni strādā, dzej. (1946); Anitas stāsti, st. jaun. (1953); Rotaļas negaisā, st. (1953); Rijas zēnu rota, jaun. r. (1956); Skolas bērni, st. (1956); Ciems uz riteņiem, jaun. r. (1959); Laipu licēji, atm. r. (1965, 1966). Ģen. K. Gopera fonda balva 1964. Biogr: LE, Pašp., PP, TR III.

KALNIŅŠ, Reinholds — dz. 10.3.1897 Pērnavā, m. 1967 Zviedrijā, glezn. Gr: Kalnins, mon. (1953) fr. Biogr: LE, Arch. V, CZ 20 (1954), LZ 4 (1955).

KALNIŅŠ, Sigurds — dz. 1.10.1918 Rembatē, m. 7. 5. 1956 Austrālijā, graf. Publikācijas: Trimdas ceļos, zīm. (1947); Ēbenveileras latviešu valsts dižvīri, šarži (1948).

Biogr: LE, Arch. V, AL 67 (1951), 316 (1955), CZ 30, 32 (1956).

KALNIŅŠ, Vītauts — sk. KALVE, Vītauts.

KALVA, Irma (Magdalēne ROZENTĀLE) — dz. 22.1.1915 Liepājā, filol. ASV. Nepublicētas lugas: Pārslu prieks, bērnu l.-dzej. (1948); Appļāvības meitu mātes sētā (1964). Biogr: Arch. VII, VIII.

KALVE (KALNIŅŠ), Vītauts, arī Videvuds KĻAVA (pseud.) — dz. 2.5.1913, dzejn. un krit. ASV; VĀRTU red. 1952-54. Publikācijas: Andrejs Eglītis, apc. (1949); (kopd.) Latvian literature, lit. vēsture (1954) angl.; Priekšlasījums par A.P. Mierkalna dzīvi un darbiem (1962); Mākslas vērtēšana un apcerēšana (1964). Biogr: LE, LŽ 18 (1953).

KAMINSKIS, Viktors — dz. 26.7.1909 Krievijā, publ. ASV. Gr: sak., Latvija, apr. un att. (1947, 3 izd.) latv. un angl.; sak., Latvija, apr. un att. (1948) zv. un angl.; (kopd.) We accuse the Eastern power of despotism... (1948, 2 izd.) angl.; (kopd.) Östern anklagas, Västern varnas, inf. (1950) zv.

KAMPARE, Rasma — sk. GALENIECE, Rasma.

KĀRE (REINTĀLS), Kārlis — dz. 21.1.1910 Bilskā, humor. dzej. aut. Austrālijā. Gr: Kailie krasti, dzej. (1965). Biogr: KDA, AL 49 (1950).

KAREŅO, Virchinia — sk. E. KRASTIŅA.

KĀRKLEJA, E. (pseud. ?) — Vai atzīsties...? inf. (1964).

KĀRKLIŅA, Milda — paid. ASV. Gr: sak., Svešumā klīstot, dzej. krāj. (1946); sak., Lāpa, dzej. izl. tautsk. (1948).

KĀRKLIŅŠ, Jānis — dz. 6.1.1891 Jērcēnos, rakstn. Zviedrijā. Gr: Latvijas preses karalis, atm. (1962); Latviešu Pūcesspieģelis I (1964), II (1965). Biogr: LE, LAIKS 3 (1951).

KĀRKLIŅŠ, Kārlis — (1888—1961), lit.-vēsturn. un māc. gr. aut. Gr: Latviešu literātūras vēsture I (1947), II, III (1946), II-III (1946), IV (1947); red., Metodisku rakstu krājums (1947); Cittautu literātūras vēsture I, II (1948), III (1949); red., Lāpa, dzej. izl. tautsk. (1948); Latviešu tautas dziesmu problēmas (1948); Tīri toniskais pantmērs latviešu dzejā (1948). Biogr: LE, Arch. VII, ADz 5 (1962), J. Bičolis, Prof. Dr. phil. Kārļa Kārkliņa zinātniskā darbība, ref. (1948).

KĀRKLIŅŠ, Valdemārs — dz. 17.10.1906 Iecavā, m. 1.1.1964 ASV, rakstn. Gr: Koka kaŗote, n. (1948); Pie laika upes, n. (1951); Vientulības kalns, r. (1951); Sarkanvīns, l. (1952, 1955); Dieva zeme, r. (1953); Indīgā efeja, r. (1953) period.; * Teika par septiņiem kuģiem, r. (1955); Jaunas asinis, l. (1956); Jaunavu iela, r. (1957); Vēstule no dzimtenes, r. (1957); Karaliene Kristīna, r. (1958); Tikai mīlestība, r. (1959); Neapklusināmās iekāres, r. (1960); Zelta zvans, r. (1960); Romantiski iemesli, r. (1962); Vakara zvaigznes, r. (1962); sak. (kopd.) Zinaīda Lazda, r. krāj. (1963); Kurzeme I, r. (1964). Sk. arī Arch. VII, 203. lpp. *Indīgā efeja, l. (1954).

Biogr: LE, PP, TR III, LL, AL 148 (1952), Z 6-7 (1962), ADz 7 (1964); CZ 43 (1964).

KARLSONS, Žanis — dz. 25.1.1897 Rīgā, ārst un publ. Zviedrijā. Gr: 2×2 = 5, r. (1966). Biogr: LE.

KARPS, Ansis — (dz. 1892), ārsts un publ. ASV; ADz red. kopš 1958. Gr: Latvijas nacionālās operas soliste Adele Pulciņa-Karpa, mon. (1959).
Biogr: LE, Arch. VII, ADz 9 (1966).

KARULE, Irēne (dzim. ROZE) — dz. 11.1.1919 Krievijā, jaun. rakstn. ASV. Gr: Raibā vasara, jaun. r. (1955). Biogr: LŽ 2 (1951).

KASVANTE, Ināra — Vācijā; dzej. period.

KAUFMANIS, Kārlis — (dz. 1910), astr. un māc. gr. aut. ASV. Gr: Kosmografija, ģimn. (1946, 2 izd.); Matēmatika, latviešu tautskolām, 2-3.,4.kl. (1946); Matēmatikas teorija (1947, 2 iesp.); Viens, divi, trīs — tautsk. 1.kl. (1947).
Biogr: LE, Arch. VII.

KAUGARS Arturs — dz. 29.1.1910 Smiltenē, paid. un dzejn. ASV. Gr: Mūžīgs ritums, dzej. (1946); sast. (kopd.) Ceļa maize, lasāmgr. (1949, 1951); Dzērve sauc, dzej. (1952); Mana tēvu valoda, lasāmgr. 4.kl. (1958, 1960), 5.kl. (1959). Biogr: LE, Pašp., TR III, AL 273 (1955).

KAURĀTS, Kārlis — Techniskā rasēšana (1948).

KAZAKS, Arnolds — inž. Zviedrijā. Gr: Būvmechanika I, II (1946). Biogr: Arch. VII.

KEIŠS, Eduards — dz. 4.10.1909 Rīgā, karik. Kanādā. Gr: Globālā būšana, karik. un šarži (1966). Biogr: LE, Laikm. 30 (1956).

KINDZUĻS, Jezups (ČENČU Jezups) — dz. 16.4.1888 Dricēnos. Gr: Pīters Vylāns, r. 1943 (1967). Biogr: LLV.

KIRŠTEINE (prec. KUBULIŅA), Irēne—Vācijā. Gr: English grammar (1947).

KIRŠTEINS, Dzintars — rakstn. Dānijā (?). Gr: Kad lielgabali klusē, r. (1966).

KLĀNS, Pāvils (Pauls KOVAĻEVSKIS), arī Severīns DŪMS (pseud.) — dz. 2.5.1912 Liepājā, rakstn. Dānijā; LB red. 1944-45, Latv. red. 1952-59. Gr: Burvība, n. (1946); Dzimtenes ainavas, min. (1946); Salgales madonna, n. (1946); Sāts, n. (1946, 2 izd.; 1948); Greizie rati, min. (1949); Rūsa, r. (1954); red., Baltic nations — literature in exile (1957) angl.; red., Baltische Völker — ihr Buch im Exil (1957) vāc.; Sirilundas atgriešanās, r. (1957); red., R. Bangerskis, Mana mūža atmiņas II-IV (1959-60); Rīga retour, ceļ. r. (1961); Flammende Himmel, r. (1962) dān.; Sveicināta, Afrika, ceļ. apr. (1963); Safari, ceļ. r. (1964).
Biogr: LE, Pašp., PP, TR III, LŽ 10 (1952).

KLAUPIKS, Ādolfs — dz. 10.3.1900 Krievijā, mācīt. ASV; KrB red. 1950-54. Biogr: LE, DzC.

KLAUSTIŅA, Elza — dz. 17.2.1885 Cēsīs, paid. ASV. Gr: Bērnu dārzs, rokasgr. (1949, 1961); ludziņas bērniem: Mežs runā (1947); Rūķi strādā un bērniem Ziemsvētku prieku gādā (1952) period.; Vai olas būs? (1952) period.
Biogr: LE, LS 3, 6, 7, 11, (1952), T 20-21 (1957).

KLAUVERTS, Spodris — dz. 25.2.1920 Rīgā, rakstn. Austrālijā. Lugas: Spēka dēls (1961) nep.; Augstiene 273 (1962) nep.; Etīde (1964); Umurkumurs (1965). Biogr: KDA.

KLĀVSONE, Herta — sk. KRAUJA, Herta.

KLĀVSONS, Arvīds — dz. 28.1.1900 Mežotnē, m. 3.1.1964 ASV, žurn. LaZ red. 1945-49, LAIKA red. 1961-64. Biogr: LE, PP.

KLĀVSONS, Jānis — dz. 11.4.1933 Rīgā, m. 26.12.1965 ASV, rakstn. Gr: Zīmes, dzej. un pr. (1967). Biogr: Pašp., PP, JG 57 (1966).

KLAWA, John — sk. KĻAVA, Jānis.

KLĒBACHS, Alvils — sk. KALNIETIS, Alvils.

KLĒTNIEKS, Valdemārs — (dz. 1905), jaun. rakstn. ASV; GR red. 1947-48, Ug red. 1948-56. Gr: Mazskautu pulciņš 1935 (1946); Latviešu skautisma trīsdesmit gadi (1947); Pētījums par chronoloģijas problēmām Latvijā XVI-XX gadsimtā (1948); Latviešu skautisma četrdesmit gadi (1960); Klintenieši, st. (1963); Senču raksti, latv. ornamenti (1964, 2 iesp.; 1967 3.izd.).

Biogr: LE, Arch.VII, GR 27 (1967).

KLĪDZĒJS, Jānis — dz. 6.5.1914 Sakstagalā, rakstn. ASV. Gr: Upe plyust, st. (1945); Mīlētāji un nīdēji, st. (1946); Jaunieši, r. 1942 (1947,1951,1962); Cilvēki uz tilta, st.,n. (1948); Pajumte, st. (1948); Grēks uz pusēm, st.,n. (1951); Viņas un viņi, st. (1954); Dzenitors, r. (1955); Cilvēka bērns, r. (1956); Zilie kalni, r. (1960); Sniegi, r. (1963); Dzīvīte, dzīvīte, st.,n. (1967). ZLKF balva 1963.

Biogr: LE, Pašp., PP, TR III, LL, LLV, Ldz, LD 4 (1947), Laikm. 25 (1954), Z 10 (1963), ADz 7 (1964), KBB 11 (1964).

KLĪVE, Ādolfs — dz. 31.5.1888 Vecumniekos, polīt. un saimn. r. aut. ASV. Darbs: Latvijas 40 gadi (1958). Biogr: LE, r.krāj. Ādolfs Klīve.65 gadi.

KLĪVE, Visvaldis — (dz. 1931), teol. un publ. ASV. Brošūra: Svarīga izšķiršanās (1964). Biogr: LE, Arch.VII.

KĻAVA, Jānis (John KLAWA) — dz. 19.11.1876 Kalētos, m. 8.5.1956 Šveicē, polīt. rakstn. Gr: Der Rebell, autobiogr. (1958) vāc. Biogr: LE.

KĻAVA, Videvuds — sk. KALVE, Vītauts.

KĻAVIŅŠ, Rūdolfs (tr?) — Angļu valodas skaņu izruna un gramatika (1946).

KOCIŅA (dz. LAPSIŅA), Elvīra — dz. 5.11.1902 Rīgā, rakstn. Zviedrijā. Gr: Eiropas vārtos, r. I, II (1951), tulk. vāc., iesp. Šveicē period.; Dievi dusmo, r. (1952); Dārzniece, r. 1939 (1953). Sk. arī Arch.VII, 203. lpp.

Biogr: LE, Pašp.

KOKARS, Ontōns (Vladislavs STRODS) — dz. 25.12.1905 Varakļānos, latg. dzejn.; dzej. krāj. Svešumā (1959). Biogr: LLV.

KOKINS, Broņislavs (dz. 1912), teol. Kanādā; sak., Dievs ar mums, lūgš. un dzs. gr. (1952). Biogr: LE, Arch.VII.

KOLANDRO-LAPKO, Melita — sk. LAPKO, Melita.

KONTERS, Juris — sak., Tautu meitas zeltenītes, tdz. (1960); sak., Vīri un sievas, puiši un meitas — tdz. (1965).

KORE (KRŪMIŅA, dz. ZUPE), Elga — dz. 4.3.1894 Nītaurē, m. 20.2.1963 Vācijā, rakstn. Gr: Kalna skola, r. (1956); Jāņu vainags, st.,n. (1962); Divi mūži, r. (1964); Kaķīša dzirnaviņas, bērnu l. (1965); Zvaigžņu ceļi, r.un st. (1966). Biogr: T 44-45 (1961), 52-53 (1963), TS 24 (1963).

KORO, Mirdza — sk. TIMMA, Mirdza.

KORSTA, Milda — Etnografisko rakstu paraugi (1948); Pastnieks nāk, krās. gr. (1948).

KORSTS, Valdemārs — dz. 4.10.1909 Slokā, publ. ASV. Brošūras: Latvia, apr. (1947) angl.; Latvia and the Latvians, apr. (1948) angl. Biogr: LE.

KOVAĻEVSKA (VIDENIECE), Margarita — dz. 7.12.1911 Liepājā, glezn. un rakstn. ASV. Gr: Sēnīte bērzlapīte, p. (1946); Pasaciņa, bērnu gr. (1949); Posta puķe, r. (1962); Gauru gailī, r. (1963); Astoņpadsmit, autobiogr. tēl. (1967). Jāņa Jaunsudrabiņa balva 1965. Biogr: LE, Pašp., PP, T 50-51 (1963).

KOVAĻEVSKIS, Pauls — sk. KLĀNS, Pāvils.

KRĀDZIŅŠ, Oskars — Beļģijā. Publikācijas: sast., Mazā angliski-latviskā vārdnīca (1945); La destinée tragique de la Lettonie, inf. (1949) fr.

KRĀSLAVIETIS (GRANTS), Valdis — dz. 29.9.1920 Kaukazā, dzejn. ASV. Gr: Ar laika degli, dzej. (1962). Biogr: LE, Pašp., T 50-51 (1963).

KRASTIŅA, E. (Virginia CARREÑO) — Pazemis, 1. (1959), tulk. no spāņu oriģināla — Subterraneo.

KRASTIŅŠ, Arturs — Franču valodas gramatika (1948); Praktiska latviski-franciska vārdnīca (1948?); Praktiska latviski-angliska vārdnīca (1948?).

KRASTIŅŠ, Jānis — red. r. krāj. Rakstnieka ceļi (1957).

KRĀTIŅŠ, Ojārs — (dz. 1934), filol. ASV. Brošūra: Latvian self-taught (1963). Biogr: LE, Arch. VII, ADz 8 (1965).

KRAUJA (KLĀVSONE, dz. SPRIŅĢE), Herta — dz. 20.9.1900 Dobeles pag., dzejn. ASV; dzej. krāj. Pīlādžu oga (1948). Biogr: LE, Pašp.

KRAUJIETE (NEIMANE), Aina — dzejn. ASV. Gr: Es esmu vasara, dzej. (1963); No aizpirktās paradīzes, dzej. (1966). Zinaīdas Lazdas balva 1965.

KRAUJIŅŠ, E. — Sarkanais velns (A. Dziļuma pasakas drāmat.) — 1948?

KRAUZE, Oskars — arch. Gr: Būvju krāsas un krāsojumi (1947).

KREICBERGS, Valdemārs — dz. 12. 5. 1912 Rīgā, dipl. Zviedrijā; tulk. angl. r. krāj. Latvia. Country and people (1967). Biogr: LE.

KREICERS, Hermanis — dz. 22.11.1895 Ērgļos, paid. r. un apc. aut. ASV. Gr: Ievads latviešu rakstniecībā (1946); Dzīves mācība latvju jaunatnei (1949); sak. (kopd.) Jaunatnes pūrs, lit. izl. I (1952, 1953), II (1953, 1958); Ceļi un gājēji; atm. st. (1960); (kopd.) Mana tēvu valoda, lasāmgr. 7. un 8. kl. (1961).

Biogr: LE, Pašp., TS 7 (1956), ADz 9 (1966), Str 11-12 (1966).

KRĒSLIŅŠ, Arnolds — dz. 10.10.1892 Strenčos, m. 16.5.1958 ASV, krit. un dzejn.; dzej. period. Biogr: LE.

KRĒSLIŅŠ, Jānis — dz. 19.8.1924 Mālpilī, dzejn. un mākslas krit. ASV. Gr: Tomēr, es atceros, dzej. (1960). Biogr: LE, Pašp.

KRIEVIŅŠ, Edgars — dz. 1.6.1884 Vecbrenguļos, dipl. un mem. aut. Vācijā. Gr: Viņās dienās, mem. (1966). Biogr: LE, AL 837 (1966).

KRĪPENS, Arvīds — dz. 3. 10. 1893 Stāmerienē, pulkv. un milit. r. aut. Austrālijā. Gr: (kopd.) Pulkvedis Oskars Kalpaks (1960); Kalpaka bataljons un Baloža brigāde (1963). Biogr: LE, AL 188—193 (1953).

KRODERS, Arturs — dz. 9.4.1892 Taurupē, publ. Zviedrijā; LDD izdev. 1946-52; LV red. Gr: Degošās dienas, autobiogr. r. I, II (1946); Det brinner en eld, r. (1946) zv. Biogr: LE, DVM 3 (1962).

KRODERS, Valdemārs — dz. 15.9.1923 Rīgā, žurn. un rakstn. Pakistanā. Gr: Mēris Bombejā, st. (1959); Smīnētāji, st. (1957).

Biogr: LE, Pašp., PP.

KROLLS, Oto — dz. 26.5.1888 Inčukalnā, žurn. un mem. aut. ASV; SKATUVES UN DZĪVES red. 1959-62. Gr: Amerika, apr. (1946); Pa ilgu ceļiem, tēl. (1946); Zemes spēks, l. (1946); Elga, st. (1961); Karalis gaida, mem. (1962); Bitīte Maija, bērnu gr. (1963); Rīga dimd, atm. (1963); Daugava latvju dainās, apc. 1920, 1932 (1964, 4.izd.); Latvijas prese un viņas darbinieki, pārsk. 1931 (1964); Karmena, atm. (1965); Aiz zelta priekškara, mem. (1966); Skrējiens cauri dzīvei, autobiogr. I (1967). Biogr: LE.

KRONBERGA, Lija (Lidija ŠVĀBE) — (dz. 1918), dzejn. Zviedrijā. Gr: sak., Runča vezums, dzej.bērniem (1953); red. LE Papildinājumi (1962).

Biogr: LE, Arch.VII.

KRONE, Malvīne — m.Kanādā. Gr: (kopd.?) Ikdienas un svētku galds, rec. (1956).

KRONLĪNS, Jānis — dz. 24.10.1886 Saldū, paid. r. aut. ASV. Gr: Gaišā ceļā, J.A.Freija biogr. (1964); Dieva druvā, vēstur. apr. (1966); 379 dienas, apr. un dok. par Baigo gadu (1967). Biogr: LE, DzC.

KRŪKA, Tonija — dz. 24.7.1918 Krievijā, rakstn. Kanādā. Gr: Silaines mežs runā, p., bērnu l. (1965); Tu debesis turi savās rokās, st., tēl. (1966).

KRŪMIŅŠ, Alberts — sk. ZANIS, Alberts.

KRŪMIŅŠ, Hugo — dz. 5.1.1901 Vitrupē, rakstn. ASV. Gr: Zemes vējos, dzej. (1950). Sk. arī Arch.VII, 203. lpp.

Biogr: LE, Pašp., LAIKS 84 (1951).

KRŪMIŅŠ, Rūdolfs — lauks. r. aut. ASV. Gr: Augsnas mācība (1947, 2 izd.); Augsnas strādāšana (1947, 2 izd.).

KRUSA, Fēlikss — dz. 12.9.1897 Mālupē, m. 19.5.1967 ASV, žurn. Gr: Latvijas namdaris Vilis Olavs, biogr. (1964). Biogr: LE, Pašp.

KUBULIŅA, Irēne — sk. KIRŠTEINE, Irēne.

KUGA, Jānis — dz. 12. 12. 1878 Ikšķilē, glezn. ASV. Publikācija: Kuga, izst. katalogs (1963). Trimdas tautas balva 1963.

Biogr: LE, Arch.V, Sks 28-31 (1946), LAIKS 382 (1953).

KUNDRĀTS, Aleksandrs (pseud. ALEKSANDRS) — dz. 15. 3. 1915 Rīgā, žurn. Kanādā; LAm red. 1961-65. Gr: red., Latvieši Kanādā, r.krāj. (1952); Zilā aploksne, st. (1961); Neredzamā divīzija, st. (1964). Biogr: LE.

KUNDZIŅŠ, Haralds — (dz. 1898), māc. gr. aut. Kanādā. Gr: Angliski-latviska un latviski-angliska vārdnīca I (1946); (kopd.) Everyday English for beginners (1949). Biogr: LE, Arch.VII.

KURĀTS, Fricis, paid. ASV. Gr: Latvijas ģeografija (1961,1962?,1964).

KURAŽ Krišs — sk. KURBADS, Kārlis.

KURBADS (ZVEJNIEKS), Kārlis, arī KURAŽ Krišs (pseud.) — dz. 16.1.1921 Ukrainā, rakstn. ASV. Gr: Inese, st.,n. (1954); Silu šalka, dzej. (1962); Ventiņ pus, dzej. (1967). Biogr: LE, Pašp., PP.

KURMIS, Ansis — (dz. 1887), paid. r. aut. Zviedrijā; TS red. 1954-64. Gr: sak., Dievs, svētī Latviju! r. un dzej. (1951); sak., Es ticu brīvai Latvijai, r. un dzej. (1951); Kronvaldu Atis, apc. (1951); Andrejs Pumpurs, apc. (1952); sak. (kopd.) Jaunatnes pūrs, lasāmgr. I (1952,1953), II (1953,1958).

Biogr: LE, Arch. VII, TS 21 (1962).

KURMĪTE, V. (?) — sast., Angļu valodas pašmācība (1945?, 1946?).

KURŠINSKIS, Imants — Rīgas miniatūras, dzej. (1947).

KUZŅECOVS, Pauls (pseud.: Trimdas gaŗezerietis, arī Burtnieku Krusttēvs) — dz. 6.9.1925 Rīgā, m. 13.5.1964 Austrālijā, jaun. rakstn. Publikācija: red., Vientuļā skauta darbs, r.krāj. I, II (1951), III, IV (1952).

Biogr: ZĪLE 123 (1964), LAIKS 46 (1964).

ĶEZBERE (dz. PINNE), Elza — dz. 5.5.1911 Tirzā, dzejn. ASV. Dzej. krāj.: Vēstules Pēram Gintam 1938 (1946; 1949, 4.iesp.); Krēslainie spoguļi (1949); Ilūzijas (1950); Jāapsnieg 1943 (1951); Dziesma par dzērvi 1944 (1952, 3.iesp.); Koncerts (1965). Biogr: LE, Pašp.

ĶEZBERS, Fr. — sk. ĶEZBERS, Kārlis Fricis.

ĶEZBERS, Kārlis (Fricis) — dz. 2.3.1914 Vecmoku pag., rakstn. un filat. d. aut. ASV. Gr: red. (kopd.) r.krāj. Kalve (1947); Latvijas pastmarku albums (1954); Usmas zēnu dēkas, st. (1954); Latvijas pastmarku katalogs (1958); Mainas hercogiste, r. (1960); Rīgas mozaīka, st. (1961); Rūķu pasaules ceļojums, p. (1961); Nordeķieši, jaun.r. (1964); Sapnis par rozi, r. (1964); Daktera Applebija kalpi, st.,n. (1965). Sk. arī Arch. VII, 203. lpp. Ģen. K. Gopera fonda balva 1962. Biogr: LE, Pašp., PP, Z 10 (1963).

ĶIKURE (BĒRZIŅA, prec. DZELME), Erna — dz. 4. 10. 1906 Ļaudonā, rakstn. Austrālijā. Gr: Mūsu kaimiņš, st. (1962).

Biogr: PP, KDA, AL 188 (1953), T 42-43 (1961).

ĶIĶAUKA, Tālivaldis — dz. 6.6.1929 Rīgā, rakstn. Kanādā. Gr: Tramvajs tuksnesī, st.,n. (1965); Leonards, r. (1967). Biogr: JG 55 (1965).

ĶĪLĪTIS, Jūlijs — dz. 23.7.1902 Slokā, m. 26.3.1961 Anglijā, maj., milit. r. aut. Gr: Es kaŗā aiziedams, atm. (1956). Biogr: DV 3 (1961).

ĶIPLOKS, Edgars — (dz. 1907), gar.r.aut. ASV. Gr: sak., Nebīsties, tici vien — sv. (1948); sak., Tālā ceļā... vadonis izceļotājiem (1949,1950); sak. (kopd.) Baznīca un draudze, r.krāj. (1966); Viņš runāja kalnā, sv. (1967).

Biogr: LE, Arch. VII, Pašp.

ĶIRSONS, Pāvils — (dz. 1913), mācīt. un gar. r. aut. ASV. Gr: Teici to Kungu, mana dvēsele — sv. (1966). Biogr: LE, Arch. VII.

LABSVĪRS, Jānis (dz. 1907), publ. ASV. Gr: (kopd.) Atmiņas par Kārli Ulmani (1947, 2 izd.; 1948); (kopd.) Pagastu pašvaldību grāmatvedība un darbvedība (1947). Biogr: LE, Arch. VII.

LĀCE, Rūta — sk. SKUJIŅA, Rūta.

LĀCIS, Hugo — (1891—1953), agron. Gr: Toreiz, kad Latvijas valsts tapa, atm. (1954). Biogr: LE, Arch. VII, WwB.

LĀCIS, Osvalds — dz. 18.8.1901 Rīgā, rakstn. Austrālijā. Gr: Barons, poēma (1958); Mēs un viņas, st. (1964).

Biogr: Pašp., KDA, ALlp 13 (1958), LE.

LAIVA, Jūlijs — sast., Automobilis, rokasgr. (1946).

LAIVIŅŠ, Reinis — sk. DIEVKOCIŅŠ, Reinis.

LAKSTĪGALA, Pēteris — dz. 16.11.1886 Bērzaunē, kapteinis ASV. Gr: Manas dzīves atmiņas (1966?). Biogr: Str 11-12 (1966).

LĀMA, Elvīne — sak., Stories and pictures of wonderful people (1946?, 1947?).

LAMBERGA, Marija — sk. URNEŽUS, Marija.

LAMBERGS, Valdemārs — jurists ASV; Latv. red. 1949-50.

LAMBERT, George — sk. LAMBERTS, Juris.

LAMBERTS, Juris (George LAMBERT) — dz. 18.12.1892 Aizputē, mācīt. ASV. Gr: Nāvei nolemtie brāļi, izdoto karavīru piemiņai (1955); Over the billows of deep waters, mem. (1953). Biogr: D, Over the billows.

LAMSTERS, Viktors — dz. 22.12.1903, etn. d. aut. ASV. Gr: Ievads latviešu stila vēsturē, lekc. konsp. I (1948), II (1949). Biogr: LE, Arch. VII.

LANDSMANIS, Arturs (pseud. A. LEMESIS), dz. 9.9.1913 Valmierā, polīt. rakstn. Zviedrijā. Gr: Stalin's oath (1951). Biogr: LE.

LANGE, Edgars — dz. 28.12.1907 Liepupē, mācīt. un gar. r. aut. Kanādā. Gr: Ticības mācība, tautsk. 1—6. kl. (1948?); Vispārējā reliģiju vēsture (1948); Baznīcas vēsture. Senie laiki (1949); Ticības mācība, tautsk. 1. kl. (1949); Bērnu draugs, māc. viela (1953); Ticības mācība 2—5. kl. (1954); Baznīcas vēsture I Apustuļu laikmets... (1960, 1966), II Kristīgā baznīca... (1961); Latvijas baznīcas vēsture (1961). Biogr: LE.

LAPIŅŠ, Teodors — Radiotechnika (1947); An English-Latvian and Latvian -English dictionary for electricity and radio (1948).

LAPKO (KOLANDRO-LAPKO), Melita — dz. 1914 Jelgavā, graf. un bērnu gr. aut. ASV. Darbi: [sak., Dzejas bērniem] (1947); Vecmāmiņas stāstiņš, dzej. (1947); (kopd.) Stāsti bērniem, pr., dzej. (1965). Biogr: LE, Arch. V.

LARSENA, Lidija — sk. DOMBROVSKA, Lidija.

LASDIN, Chas. — sk. LAZDIŅŠ, Kārlis.

LASMANIS, Aleksandrs — dz. 4.8.1891 Valkā, pulkv. un milit. r. aut. Zviedrijā. Gr: Cerības un vilšanās, autobiogr. (1963). Biogr: LE.

LATKOVSKIS, Leonards — (dz. 1905), rakstn. un māc. gr. aut. ASV; Dz red. 1948-49. Gr: Do you speak English? (1948); Prisca virtus Romana, chrest. (1948); Direktors Dr. A. Broks, apc. (1954); Dzymtōs zemes ļaudis, tēl. (1966). Andr. Jūrdža fonda laur. 1954.

Biogr: LE, Arch. VII, LLV, Dz 18 (1955), ADz 8 (1965).

LAURINOVIČA-PRONEVSKA, Helēne — dz. 1898 Līksnā, latg. rakstn. ASV. Gr: Grymstušōs saleņas, r. (1964). Biogr: Dz 54 (1962).

LAZDA (ŠREIBERE), Zinaīda — dz. 6.6.1902 Ērgļos, m. 7.11.1957 ASV, dzejn. un krit.; Latviskās laika grāmatas red. 1947. Darbi: Dažas piezīmes par balādu, ref. (1947); Tālais dārzs, dzej. (1947, 2 izd.); Bēgle, dzej. (1949); Saules koks, dzej. (1956); Zaļie vārti 1936 (1957); Staru viesulis 1941,1944 (1958, 1962); Ogle, dzej., apc. (1960). ZLKF balva 1956.

Biogr: LE, TR II, Zinaīda Lazda, r. krāj.(1963), LAv 315 (1952), LAIKS 52 (1952); LŽ 10 (1952), LS 6 (1956), T 20-21 (1957), 24 (1958), CZ 35 (1958), 42 (1963).

LAZDIŅA (dz. BUŠA), Sandra (Aleksandra) — dz. 17.8.1906 Rīgā, rakstn. ASV. Gr: Sadegušie spārni, r. I (1961), II (1962); Ceļa galā, r. (1963); Uz mājām (1965).

LAZDIŅA (dz. ŠULME, atr. BUDIŅA), Terēze — dz. 1.3.1908 Rīgā, māc. gr. aut. Anglijā. Gr: Teach yourself Latvian (1966); Lettisch für Haus und Schule (1968). Biogr: TS 16 (1959).

LAZDIŅŠ, Jānis — dz. 19.9.1899 Veselavā, jurists un paid. Austrālijā. Gr: sak., Liriskais simts, dzej. izl. skolām (1959); sak. (kopd.) Nerimtā straume, skolas darb. pārsk. (1962). Biogr: LE.

LAZDIŅŠ, Kārlis (Chas. LASDIN) — Sanskrit Latvian words (1954).

LAZDIŅŠ, Niklāss — dz. 17.12.1906 Krustpilī, ģeogr. d. aut. ASV. Gr: Jaunzēlande (1946); Afrika (1947); Kanada, 2 burtn. (1947); Lielbritanija (1947); Arģentina (1948); Koreja jeb Čozena (1951); Pasaules augstāko kalnu zeme Nepala (1951); red., Adolfs Klīve. 65 gadi (1953); Gana (1957). Biogr: LE, WwB.

LEČMANIS, Nikolajs — dz. 20.2.1904 Ķeipenē, žurn. Vācijā. Publikācijas: Karavīra nenosūtītās vēstules, min. (1947); Zvaigzne logā, dzej. (1962)

Biogr: LE, Pašp.

LEGZDIŅŠ, Roberts (dz. 1901), etnogr. Zviedrijā. Darbi: Latviešu tautas māksla. Vidzemes sēta (1960); red. (kopd.) Latvju raksti I (1957), II (1961). Kr. Barona prēmija 1960. Biogr: LE, Arch. VII, KBB 6 (1962).

LEIDUMNĪKS, Jōņs (Jānis MOZGA) — dz. 4.1.1909, dzejn. Kanādā. Gr: Tāva pogolmā I, dzej. (1959). Biogr: LLV.

LEIMANE (PĀRUPA), Ilona — dz. 5.11.1905, rakstn. Francijā. Gr: Vadātājs, r. (1947); Vilkaču mantiniece, r. 1943 (1947, 1958), tulk. arī vāc. un ig.; Mātes cilts, r. (1949,1960); Ugunsputns, dzej. (1951); Kailā dzīvība, r. (1953); Dūmu topazs, st.,tēl.,atm. (1965).

Biogr: LE, Pašp., PP, TR II, Latv. 34 (1953).

LEIŠE, Andrejs — dz. 9.9.1888 Praulienā, putnk. spec. ASV. Gr: Putnkopība (1947; 1949, 2 izd.; 1950). Biogr: LE.

LEJA (RODZE-ĶĪSELE), Elga — dz. 17.1.1923 Rīgā, dzejn. Austrālijā; d. period. Brošūra: Ceļa zīmes jaunajiem informācijas darbiniekiem (1964?).

Biogr: LE, KDA.

LEJA (prec. BICKA), Elvīra — dz. 26.2.1914 Upesgrīvā, dzejn. Kanādā. Gr: Tuksneša augs, dzej. (1965); Mātes villainīte, dzej. bērniem (1967).

LEJIŅA, Asja — (kopd.) ABC, krās. gr. (1963).

LEJIŅŠ, Jānis — dz. 16.4.1899 Krustpilī, akt. un teātŗa rakstn. ASV. Gr: Spēlmaņu cilts, autobiogr. (1965). Biogr: LE, Pašp.

LELIS, Jāzeps — sk. PURMALĪTS, Jāzeps.

LĒMANE (dzim. SKUJIŅA), Erna — dz. 19.4.1919 Rīgā, rakstn. Austrālijā. Darbi: Opals, l. (1947) nep.; Kurbi-urbi-u-udī-di, l. (1961?); Svētelis, l. (1963); Suņa roze, st. (1965). Biogr: KDA, Suņa roze.

LEMESIS, A. — sk. LANDSMANIS, Arturs.

LESIŅŠ, Knuts — dz. 28.3.1909 Pēterpilī, rakstn. ASV. Gr: Atstari, n. (1946); sak., Apvāršņi, pr.izl. (1947); Lietas, kas kārtojas pašas, n., humor. (1948); Mīlestības zīmogs, r.1943 (1948); Mūžības vīns, n. (1949); Janka mūzikants, r. (1950); Lepnās sirdis, n.,st. (1952); Aklā iela, n.,st. (1955); Zem svešām zvaigznēm, tēl., apc. (1956); Pēdējās mājas, r. (1957); The wine of eternity, n. (1957) angl.; Smilgas saulrietā, dzej. (1962). Sk. arī Arch. VII, 203. lpp. Biogr: LE, Arch.VI, Pašp., PP, TR III, LL, L(m) 33, Laikm. 26 (1954), CZ 30—31 (1956), T 18 (1956), 54-55 (1963), U 6 (1959), Z 1 (1960).

LESIŅŠ, Vilis — dz. 19.11.1903 Beļavā, rakstn. un žurn. Vācijā. Darbi: Leģenda, dzej. (1946,1947); Listen, world, here a man is speaking (1950) angl.; Dzirkstis, st. (1952); Butkuss, biogr. (1954).

Biogr: LE, Pašp., PP, TR II, Latv. 44 (1953).

LESNIEKS, Arturs — dz. 12.6.1885 Sāvienā, māc. gr. aut. Zviedrijā. Gr: Latīņu-latviešu vārdnīca grāmatai C.J.Caesaris Commentarii de bello Gallico (1946). Biogr: LE, TS 6 (1955).

LIBERTS, Lūdolfs — dz. 3.4.1895 Tirzā, m. 11.3.1959 ASV, glezn. Krājumi: Europäische Symphonie (1946?); Kirchen (1948); Das Antlitz des Abendlandes (1950).

Biogr: LE, Arch.V, Sks 1-2 (1947), 5-7 (1948), LŽ 15 (1953), KBB 2 (1960).

LIEPA, Aleksandrs — dz. 17.10.1914 Kopenhāgenā, žurn. un rakstn. ASV. Gr: Rīgas privātdetektīvi, groteska (1955). Biogr: LE, TR III.

LIEPA, Osvalds — lugu autors Kanādā. Lugas: Sveša nasta (1946); Amerikāņu paciņa (1947); Pusbāreņi (1967) nep. Sk. arī Arch.VII, 203. lpp.

LIEPA (MEDOKSA), Rita — dz. 22. 11. 1914 Rīgā, žurn. un rakstn. ASV. Gr: Don Huana svētdiena, n. 1944 (1948?); Bērnu iela, st. (1945); Pegazs un kaza, skic. 1944 (1946, 2 izd.); Zelta putns, r. (1953) period.; Sveša vasara, r. (1955). Biogr: LE, Pašp., PP, TR III.

LIEPA (LIEPIŅA), Zenta — dz. 10.4.1916 Neretā, dzejn. ASV. Bērnu gr.: Ziemassvētki Zaķu ciemā, dzej. (1949); dzej. krāj.: Mēness akmens (1949); Dzintara meklētāja (1959); Vaŗa gredzens (1965). Biogr: LE, Pašp.

LIEPIŅŠ, Eduards — jurists Austrālijā. Gr: Austrālijas kopvalsts sociālā likumdošana (1950).

LIEPIŅŠ, Jānis — Latvija, skatu alb. (1946) latv. un angl., (1947, 3 izd.) latv., angl. un vāc.

LIEPIŅŠ, Olģerts (pseud.EOLS) — dz. 12.4.1906 Mētrienā, žurn.un rakstn. ASV. Red. Latviešu preses biedrības gada grāmatu 1953; LŽ red. 1951-55,

AMERIKAS VĒSTNEŠA red.kopš 1955. Gr: Dzejnieki un valdnieki,n.(1946);Jodu gadi, st. (1947, 2 iesp.); Piemineklis, st. (1947); Dēklas ratiņš, st. (1948); Vēlā liesma, r. (1951,1966).

Biogr: LE, TR III, Laikm. 20-21 (1953), LŽ 34 (1955).

LIEPIŅŠ, Roberts — (dz.1890), dipl. un polīt. r. aut. Vācijā. Publikācija: Latvia under bolshevik yoke (1949) u.c. (sk. Arch.VII). Biogr: LE, Arch.VII.

LIEPNIEKS, Aleksandrs — šachists ASV; ŠP red.kopš 1954. Gr: The chess psychologist world champion Tal (1961).

LIEPSALA, Irma (Irmgarde GRANDOVSKA), arī Alise SĒJA — dz. 17.10. 1910 Rīgā, rakstn. ASV. Gr: Sumpurņu laiks, st. (1955). Biogr: LE, TR III.

LIESMA — sk. FĪTIŅA-BAŠTIKA, Otīlija.

LIĢERS, J. — Pirmo un otro latviešu dziesmu svētku Kanadā skatu krājums (1957).

LINDBERGS, Ivars — dz. 8.9.1932 Rīgā, dzejn. Austrālijā, tagad ASV. Gr: (kopd.) Kvintets, dzej. (1961); Starp atnākšanu un aiziešanu, dzej. (1967).

Biogr: LE, JG 57 (1966).

LINDE, Alfrēds — dz. 7.9.1891 Jēkabpilī, jurists. Darbs: Zivilprozessordnung, māc. gr. (1947?). Biogr: LE, WwB.

LOBE, Kārlis — dz. 26.3.1895 Jaunpiebalgā, pulkv. un milit. r. aut. Zviedrijā. Publikācijas: red. (kopd.) Ģenerālis Goppers kaŗa un laika biedru atmiņās (1951); Vēlajā veļu laikā (1954); red., M.Akmenājs — Briedis (1963).

Biogr: LE, LVa 11 (1955), LM 3 (1959).

LŌCIS, Vladislavs — dz. 18.1.1912 Dricēnos, rakstn. un publ. Vācijā; Tāvu zemes kalendāra red.kopš 1946; red., Latgaļu darbeibas dokumentacija, r.krāj. (1963). A.Jūrdža fonda vadītājs. Biogr: LE, LLV.

LUDVIGS, Kārlis — sk. VANAGS, Kārlis.

LUDVIGS, Pauls — dz. 28.11.1901 Dundagas pag., zvejn. spec. Gr: Mūsu Latvijas ūdeņi, apr. (1967). Biogr: LE.

LŪKINS, Eglons — dz. Rīgā, jurists un mūziķis ASV. Gr: Meditācija par Fēliksu Mendelsonu, apc. (1967).

LŪKS, Arvīds — jaun. rakstnieks Austrālijā. Publikācijas: Gaŗezera klētiņa II (1946), III,IV (1951);Arodzīmes.Darba zīmes (1947); Arodzīmju un darbazīmju saraksts (1947); Ceļa zīmes (1948); Gaŗezerieša vēstules 1—13 (1950-51); Skautu gadskārtas (1952); Mani latviskie pārbaudījumi (1959).

LUKSTIŅŠ, Jānis — Austrālijā. Luga: Ceļojums (1964?).

LŪSIS, Arnolds — dz. 30.12.1908 Ēvelē, archibīskaps un gar. r. aut. Kanādā. Gr: Leģendas, apc. (1949); Tā Kunga svētītie, apc. (1961); Cilvēki, ko Jēzus sastapa savā ceļā, apc. (1962); Piecpadsmit gadi Kristus darbā, dr.pārsk. (1963); sak., Mūžība, dzej. ant. (1963, 2.izd.,repr.); Redziet, kāds cilvēks, kāds Dievs, apc. (1964). Biogr: LE, Pašp.

[LŪSIS, Arvīds] — jaun. darb. ASV. Publikācija: Dažas ziņas par Misisipi štatu (1949).

LŪSIS, Jūlijs — Vārdnīca latviešu, angļu un vācu valodām I (1946), II (1948).

MĀLKALNS, Valdemārs (tr?) — dz. 31.12.1882 Vietalvā, ķīmiķis. Gr: Neorganiskā ķīmija (1947); Ķīmija, ģimnazijām (1948, 4. un 5.izd.). Biogr: LE.

MĀLNIEKS, V. (tr?) — sak., Latviski-vāciska vārdnīca (1947).

MANTNIEKS, Pēteris — dz. 11.10.1895 Kosā, kartografs un gr. izdev. Beļģijā. Biogr: LE.

MARNICS, Harijs (Harry MARNITZ) — dz. Ikšķilē, ārsts un rakstn. Vācijā. Gr: Kāvi pār Daugavu, atm. un apc. (1958); Mūsu baltā Daugava, tēl., apr. (1966).

MARTELL, Niklo de — sk. SOIKĀNS, Nikolajs.

MARTINSONS, Jānis — dz. 7.7.1912 Vidzemē, jurists Austrālijā. Apcerējumi: Gudrības ceļš (1960); Gudrības skola (1961); Dzīves mācība I (1962), II (1963), III (1964); Kristus baušļi (1965); Vecās derības mācība... (1965). Indivīda brīvība un valsts (1967).

MARTONS, V. — sk. MUCENIEKS, Vilhelms.

MAULICA (dzim. BŪCENA), Lidija — dz. 3.4.1898 Krievijā, filol. Jaunzēlandē. Darbs: Italian textbook (1947). Biogr: LE, WwB.

MAURIŅA, Zenta (dz. 1897), esej. un rakstn. Vācijā. Gr: Trīs brāļi, r. (1946); Mosaik des Herzens, es. (1947-58, 6 izd.; 1960) vāc.; Sirds mozaika, es. (1947; 1949, 2 iesp.); Tilti, es. (1947); Gestalten und Schicksale, apc. (1949, 1956) vāc.; Spīts, es. (1949); Baltais ceļš, stud. (1951, 4.iesp., repr.); Dostojevskij, apc. (1951, 1957) zv.; Dzīves apliecinātāji, es. (1951, 4. iesp., repr.); Uguns gari, es. (1951); Die weite Fahrt, autobiogr. r. [I] (1951-60, 3 izd.), [II] Denn das Wagnis ist schön (1953-58, 4 izd.); [III] Die eisernen Riegel zerbrechen (1957) vāc.; Dante, es. (1952); Dostojevskij, apc. (1952) vāc.; Frančeska, r. (1952); Neaizsūtīta vēstule, st. (1952, 3.izd.); Sāpju noslēpums, es. (1952); Dzīves vilcienā, r. (1953); Latviešu esejas (1953); Pilsētas un cilvēki, vēr. un rakst. (1953, 3.iesp.); Traģiskais skaistums, es. (1954); Cilvēces sargi, es. (1955); Tālā gaita, autobiogr. r. [I] (1955); [II] Iedrīkstēties ir skaisti (1958); [III] Dzelzs aizbīdņi lūzt (1960); Um des Menschen willen, es. (1955) vāc.; Begegnung mit Elly Ney, atm. (1956; 1957; 1960. 3.izd.) vāc.; Im Zuge des Lebens, r. (1956) vāc.; Ziemeļu temas, es. (1956); Septiņi viesi, st. (1957); Mozaiek van de hart, es. (1958) holand.; Auf der Schwelle zweier Welten, es. (1959) vāc.; Über Liebe und Tod, es. (1960) vāc.; Divas kultūras saknes, es. (1961); Om kärleken och döden, es. (1961) zv.; Sieben Gäste, st. (1961) vāc.; Apnicība un steiga, apc. (1962); Die Langeweile und der gehetzte Mensch, apc. (1962) vāc.; Nord- und südliches Gelände, es. (1962) vāc.; Welteinheit und die Aufgabe des Einzelnen, es. (1963) vāc.; Im Anfang war die Freude, es. (1964) vāc.; Par mīlestību un nāvi, es. (1964); Die Aufgabe des Dichters in unserer Zeit, es. (1965) vāc.; Jahre der Befreiung, mem. (1965) vāc.; Sākumā bija prieks, es. (1965); Trimdas traģika, mem. (1965); Verfremdung und Freundschaft, es. (1966) vāc.; Birkenborke. Benjamin, st. (1967) vāc. ZLKF balva 1966.

Biogr: LE, TR II, Pašp., Arch. VII, PP, LLD, L(m) 22, C 12 (1947), LS 10 (1952), CZ 13 (1953), 22 (1954), 25 (1955), Laikm. 13, 19, 22 (1953), DLG 1954, JG 26 (1960), LAIKS 99 (1967), Buch der Freundschaft (1967).

MAURIŅŠ, A. (pseud. ?) — Viss neiznīkst, apc. (1965).

MAZULĀNS, Jānis — Along Lenin's bright road, inf. (1962).

MEDIŅŠ, Jānis — dz. 9.10.1890 Rīgā, m. 4.3.1966 Zviedrijā, komp. Gr: Toņi un pustoņi, autobiogr. (1964).

Biogr: LZ 7 (1949), 40 (1950), 4 (1953), AL 317 (1955), JG 22 (1959), 27 (1960), 31 (1961), LE, Arch. VI.

MEDNIS, Edvīns — dz. 4.8.1897 Raunā, m. 2.6.1967 ASV, pulkv. un rakstn. Str red. 1957-66. Gr: Pēdējais vaiņags, st., tēl. (1946; 1947, 2 izd.); Rozes un asinis, st. (1947); Sirds melodija, r. I, II-III (1947); red., Zvaigžņu pulku atmirdza, r. krāj. (1947); Gadu skrējiens, atm. un apc. (1948); red. (kopd.) Latviešu strēlnieki mūžības gaismā, r. krāj. (1953); Daugavas stāsti, l. (1955); Rozes lido gaisos, r. (1956); Saule dejo, r. (1959); Zvaigznes stīgo, r. (1963); Dvēsles dumpo, r. (1964). Sk. arī Arch. VII, 203. lpp.

Biogr: LE, Pašp., PP, TR II, LŽ 12 (1952); J. Krastiņš, red., Rakstnieka ceļi (1957); U 11 (1963).

MEDOKSA, Rita — sk. LIEPA, Rita.

MELLUPS, Eduards — sk. SALNA, Eduards.

MĒTERS, Augusts — dz. 14.2.1887 Krievijā, mācīt. un gar. r. aut. ASV. Gr: Piezīmes par manu dzīvi, autobiogr. (1950); Zeme un debesis, dzej. (1962); Darbinieki, biogr. krāj. (1953). Biogr: LE, DzC.

METJŪSS, Viljams (MATTHEWS, William K.) — dz. 22.2.1901 Igaunijā, m. 3.5.1958 Anglijā, val. lektors Latvijā, prof. Anglijā. Gr: sak. un tulk., A century of Latvian poetry, dzej. ant. (1957). Biogr: CZ 36 (1958).

METUZĀLE, Baiba — lugu aut. Austrālijā. Nepublicētas lugas: Bagātīgā mīlestība (n.z.), Qui s'excuse, s'accuse (n.z.) latv.

MEŽAKS, Jānis — Gadskārta latvju daiņās, tdz. izl. (1956).

MEŽEZERS (ŠTELMACHERS), Valdis — dz. 24.1.1910 Zaļeniekos, mācīt. un dzejn. ASV. Gr: Gaišā gaita, dzs. teksti (1946, 1947); Eža un zaķa skriešanās, p.l. (1947); Trimdas grāmata, dzej. (1947); God and man, apc. (1956) angl.; The great light, sv. (1957) angl. Biogr: LE, TR III.

MIERIŅŠ, Hermanis — Rīta blāzmā, dzej. un apc. (1955).

MIERKALNS, Andrejs Pablo — dz. 26.4.1928 Rīgā, dzejn. Francijā. Dzejoļu krājumi: Saulē un ēnā (1953); Atlantīda (1954); Trādirīdis (1956); Purpura sirds (1959); Mīlas universs (1961); Jaunatdzimšana (1962); Dzejnieks un medus (1965); dzej. arī jap. period. (1961?).

Biogr: LE, Pašp., T 25-26 (1958), JG 30 (1960).

MIERKALNS, Jānis — dz. 16.12.1894 Mētrienā, piens. spec. ASV; PZ red. Gr: Trimdas sīksaimnieka padomnieks (1947); Trīsdesmit cittautu tūkstots sakāmvārdi (1954). Biogr: LE.

MIESNIEKS, Jonāss — dz. 22.11.1896 Jaunpiebalgā, rakstn. ASV. Gr: Dūkas kungs un viņa māja, st. (1947); Lībju gala soģis, r. (1948); Dzīvības neprāts, n., st. (1949); Mīla un naids, r. (1954); Melīgās ilūzijas, r. (1955); Vanda, r. (1957); Bērzupju ģimenes portrets I-III, r. 1935 (1959), Dzīvības

sapnis, autobiogr. r. (1961); Kviņķu kalns, n. (1963); Vīzijas un īstenība (1963).

Biogr: LE, Pašp., PP, U 11 (1963), TR II.

MIEZIS, Jānis — dz. 26.12.1884 Ceraukstē, m. 2.4.1950 Austrālijā, tauts. Publikācija: Angļu valodas gramatika (1946). Biogr: LE.

MIĶELSONE (dz. OZOLIŅA), Konstance — dz. 16.5.1905 Jaungulbenē, m. 25.2.1955 ASV, rakstn.; LS red. 1952; Laikm. red. 1953-55. Gr: Nelgu svīta, n., st. (1947); Bikts, n. (1949); Bābeles gūstā, n. (1950); Nakts parāde, r. (1953); Ēdenes rapsodija, r. (1954); Slinkā sieva, l. 1932 (1958).

Biogr: LE, TR III, AL 287 (1955), Laikm. 28 (1955), T 16 (1955).

MIĶELSONS, Reinholds — dz. 24.11.1899 Rīgā, māc.gr.aut. ASV. Darbi: Latvijas vēstures konspekts (1946); Latvijas vēsture, tautsk. (1947, 4.iesp.; 1948?, 5.iesp.). Biogr: LE.

MILTIŅŠ, Kārlis — Sapņu paradīze, dzej. bērniem (1949).

MIŠKE, Konstantīns — dzīvo ASV. Gr: Zooloģija, ģimn. 1.kl. (1946, 2 izd.).

MŌRA (prec. UPMALE), Valda — dz. 24.3.1902 Lēdurgā, dzejn. ASV; dzej. period. un ant. Biogr: LE, Pašp., TR II.

MŌRS (MOORS), Henrijs — dz. 30.11.1906 Lēdurgā, rakstn. ASV. Gr: Portreja, st. (1949). Biogr: LE, Pašp., PP, TR III.

MORUSA, Līga — Krāso un mācies, bērnu gr. (1967).

MOZGA, Jānis — sk. LEIDUMNĪKS, Jōņs.

MOZGA, Staņislavs — dz. 30.10.1918 Varakļānos, mācīt. un gar. r. aut. Kanādā; BDz red. 1949-51. Darbi: Kristus un baznīca, apc. (1951); Atlaidas (1953); Krusta ceļa sākums un tā nozīme, apc. (1953); Svētais gavēņa laiks (1956); Svētā missa (1956); Svētais rožukronis (1959); Svētais broļs Konrads (1962); Svēto dzīve (1963); Tēvs Pijs (1964). Biogr: LE, LLV, Dz 79 (1966).

MUCENIEKS, Vilhelms (V. MARTONS) — dz. 5.4.1901 Maskavā, rakstn. un žurn. Zviedrijā. Darbi: [Sākums un gals], r. (1947) zv.; [Izdzisušās zvaigznes], r. (1951) kr. Biogr: LE.

MUIŽNIECE (dz. LĀCE), Lalita, paid. ASV. Gr: Cūka cilpo, krās. gr. (1967).

MŪKS (AVENS), Roberts — dz. 14.1.1923 Galēnos, esej. ASV. Dzej. krāj.; Nāve un Otto (1967). Biogr: LE, JG 27 (1960).

MUNCE, Zuzanna — ASV; (kopd.) Jānis Muncis, mon. (1961).

MUNCIS, Jānis — dz. 16.7.1886 Ternejā, m. 7.2.1955 ASV, dekorātors un režisors. Gr: Jānis Muncis, att. (1961).

Biogr: LE, Arch. V, AL 274 (1955), 349 (1956).

MURĀNS, Francis — (dz. 1915), rakstn. ASV. Publikācijas: Dzimtines skoti, dzej. (1945); Ilgu zeme, dzej. (1946); Nelga, poēma (1953).

Biogr: LE, Arch. VII, TR III, LLV, Ldz.

MURĀNS, Nikolajs — dz. 3.1.1906 Nautrēnos, latg. rakstn. Gr: Muna zeme, st. (1948). Biogr: LLV.

MŪRNIEKS, Donāts — sk. DEKTERS.

MUTULIS, Richards — dz. 24.11.1912 Pildā, garīdzn. Vācijā. Darbs: Jēzu, Tev dzīvoju (1961). Biogr: LE.

NAGAINIS, V. — English for Latvian D.P.s (1946).

NAGOBADS, Ernests — dz. 7.6.1883 Litenē, m. 2.12.1949 Vācijā, māc. gr. aut. Gr: Jaunāko laiku vēsture (1947). Biogr: LE.

NEBOISA (dz. VĒRMANE), Aina — dz. 1.12.1924 Drabešos, rakstn. Austrālijā. Darbi: Vilkate, l. (1962) period.; Laikmeta drupas, st. (1963); Urāns, l. (1964); Mačs Priekulis, l. (1967) nep. Sk. arī Arch. VII, 203. lpp.

Biogr: Pašp., KDA, Laikmeta drupas.

NEIKŠANĪTS (TREPŠA), Norberts — dz. 9.10.1913 Pēterpilī, mācīt., publ. un rakstn. ASV; Jers. red. 1945-46, Latg. red. 1946-47, DzB red. kopš 1957. Gr: Dundurs skudru pyuznī, f. (1946); Cīmā pi Aizopa, f. (1947); Vīna vosora, r. (1948). Biogr: LE, LLV, Ldz.

NEIMANE, Aina — sk. KRAUJIETE, Aina.

NIEDRA, Aīda (Ida SALMIŅA) — dz. 23.3.1899 Tirzā, rakstn. ASV. Gr: Rožu pelni, r. (1947); Sieva, r. 1938 (1948); Kārdinātāja, r. (1949); Katrīna Ābele, r. (1950); Maija Purene, r. (1951); Pasaules plauksta, st., n. (1952); Anna Dzilna, r. (1954); Pie Azandas upes, r. (1954); Rūžu Kristīne, r. (1954); Trīs Cauņu sievietes, r. (1954); Pilsēta pie Daugavas, r. (1955); Melnā magone, r. (1956); Piektais bauslis, r. (1956); Miera ielas cepurniece, r. (1957); Mūžīgā Ieva, r. (1958); Pērles Majores draugs, r. (1958); Ugunis pār Rata kalnu, r. (1959); Zelta vārtu pilsēta, r. (1959); Bulvāru čigāni, r. (1960); Sieviete ar sarkaniem ērkšķiem, r. (1961); Tas trakais kavalieru gads, r. (1962); Holivudas klauns, r. (1963); Līgava un sieva, r. (1963); (kopd.) Melnas plūmes pie sarkanām lūpām, st. (1964); Indrānes oši šalc, r. (1965); Meža jaunava, st., n. (1966); Trīs laimes meklētāji, r. (1966); Ugunī, r. (1966); Sastapšanās pie operas kafejnīcas, r. (1967).

Biogr: LE, Pašp., PP, TR II, LLD, L(m) 29, C 10-12 (1948), LS 5 (1952), T 64-65 (1964), LAIKS 27 (1964).

NIEDRA, J. — Lapu un skuju koku noteicējs (1946).

NIEDRA, Lūcija — sk. BĀRENE, Lūcija.

NIKĀNS, J. — ASV. Publikācija: Gaidāmās ģeoloģiskās pārmaiņas, ref. (1965).

NOLLENDORFS, Valters — (dz. 1931), jaun. darb. ASV; JG red. 1955, 1957-59; apc. un lit. d. period. Gr: Der Streit um den Urfaust (1967) vāc.

Biogr: LE, Arch. VII.

NORĪTIS, Arvīds — dz. 23.12.1902 Rīgā, mūziķis Zviedrijā; red. (kopd.) Norītis, r.krāj. (1952). Biogr: LE.

NORVILIS, Pēteris — (dz. 1902), psīch. un lit. apc. aut. ASV; KBB red. kopš 1959. Biogr: LE, Arch. VII.

OGULE, Austra — dz. 1906 Liepājā, glezn. ASV; (kopd.) Latviešu rakstnieku portrejas, zīm. (1946). Biogr: LE, Arch. V, LS 7 (1952), Laikm. 35 (1960).

OLTE, Pauls — Dānijā. Publikācijas: Vārdu saimes latviešu valodā, 7 burtn. (1957-60), II 2 burtn. (1960-61); apc. par tdz.: Kāšamais trauks (1964); Purva bērzs (1965?); Dieva gudrais padoms, 9 burtn. (1965-66)

OZOLA, Eiženija — sk. TĀLMANE, Eiženija.

OZOLA (dz. BERGMANE), Zelma — dz. 3. 7. 1902, m. 14.3.1962 ASV, bibliot. Gr: Latvia.A selected bibliography (1964) angl.

OZOLIŅA, Anna — sk. DĀRZIŅA, Anna.

OZOLIŅŠ, Andrejs — dz. 5.1.1907 Skrīveŗos, māc. gr. aut. un izdev. Vācijā. Gr: Āreiropas ģeografija (1946); Eiropas un Āreiropas ģeografija (1946, 1947); Fiziskā un Eiropas ģeografija, 6.kl. (1946); ģimn. 1-2. un tautsk. 6.kl. (1946); Latvijas ģeografija (1946); Fiziskā un vispārīgā ģeografija (1947).

Biogr: LE.

OZOLIŅŠ, Jānis — sk. KALME, Egils.

OZOLIŅŠ, Konstantīns — dz. 28.6.1902 Rugājos, jurists Zviedrijā; LATVIEŠU JURISTU RAKSTU red. 1959-63. Biogr: LE.

OZOLIŅŠ, Leonīds — ABC.Mazā Jura alfabēts (1946); Māci mūs, māmulīte — bērnu gr. (1946).

OZOLKALNE (prec. SKUJENIECE), Leonija — dz. 24.2.1902 Jaunsvirlaukā, dzejn., bērnu gr. aut. Kanādā. Gr: Pēterīša sapnis, dzej. (1960).

OZOLS, Alberts — dz. 20.1.1915, mācīt. un gar. r. aut. ASV. Gr: Stāsti par Jēzu (1958); Ticības mācība, 3. un 4.kl. (1960,1965); Viņa vārdi bija vareni, māc.gr. (1964); Latvijas vēsture II, māc.gr. (1967).

OZOLS, I. — Latvju rakstu pūriņš (ornamenti? — 1947).

OZOLS, Jānis — dz. 9.11.1878 Platonē, tauts. ASV. Gr: Klaras Elizabetes Ozolas piemiņai, biogr., vēst. (1960). Biogr: LE.

OZOLS, Leo — dz. 25.3.1926 Rīgā, publ., filmas mākslas spec. Venecuēlā un Kanādā. Gr: El cine — sublime sueño (1965, 2 izd.) spān.; Tierra de las aguilas blancas (1965) piecās val.; Venezuela virgen (1965?) piecās val.

OZOLS, Rolands — dz. 27.8.1917, rakstn. ASV. Gr: Kāds nepabeigts stāsts (1945); Fragmenti un miniatūras (1946); Runāsim angliski, gramat.konsp.(1946); (Mozaika) Noveles (1947); Vilis Valis, r. (1947); Mēness cilvēks, st. (1948).

PAEGLE, Edvards (pseud. P.EDWARDS) — dz. 26.7.1876 Rūjienā, m. 1.4. 1960 Vācijā, etn. r. aut. Publikācijas: Who are Latvians, apc. (1946,1947?); Latvju rakstu krāja, etn. zīm. (1946, 3 izd.; 1948); Latvju rakstu ābecīte, etn. zīm. (1948, 3 izd.); Bretchenweberei (1951) vāc.; Celaine (1951); Salktis — Progenitor der Svastika (1957) vāc. Biogr: LE.

PANTALONS, A. — Kanādā; sak., Garīgas dziesmas, teksti (1946)

PAVASARS, Eduards — dz. 14. 3. 1906, mācīt. Kanādā; sak., Dziesmas, lūgšanas, zelta vārdi (1965).

PELĒCIS, Valentīns — dz. 14.8.1908 Mālupē, rakstn. ASV. Gr: Apvāršņi, tēl., min. (1957); Rietā, dzej. (1963); Sieksta, n.,st. (1965); Malenieša pasaule, atm. tēl. (1967).

Biogr: LE, Pašp., PP, LS 11 (1952), T 24, 27-28 (1958), 52-53 (1963).

PĒRKONE, Elza, kosmetiķe Kanādā. Gr: Skaistuma noslēpumi (1956).

PĒRŖUPE, Lidija — dz. 16.2.1904, m. 8.8.1962 ASV, jaun. rakstn. Gr: Priekšpilsētas noslēpums, st. (1948, 3.izd.; 1954); Liesmiņas, bērnu l. (1954);

Uz mājām, l. (1955); Zaļojošais zars, r. (1961); Putns čaulā, st. (1962). Biogr: LE, CB 67 (1962).

PESTMALIS, Jānis — dz. 19.2.1893, inž. un māc. gr. aut. Vācijā. Gr: Autogenā metināšana (1946,1947). Biogr: LE.

PĒTERSONE, Milda — sak. (kopd.) ABC, krās. gr. (1963).

PĒTERSONS, Augustīns — dz. 17.2.1873 Annas pag., m. 4.10.1955 Vācijā, metropolīts. Gr: Sagatavošanās svētā dievmielasta baudīšanai (1953); Dieva lūgšanas grāmata (1955). Biogr: LE, TS 2 (1954).

PĒTERSONS, Kārlis — dz. 13.10.1919 Rīgā, publ.ASV. Gr: Tāles tuvina, ceļ. apr. (1964); Apvāršņi aicina, ceļ. apr. (1966).

PIELĒNS, Eduards — dz. Latvijā, rakstn. ASV. Gr: Tamarin Heart, r. (1964) angl.

PLACINSKIS, Juris — sk. BLUZMU Jurs.

PLAUDAGS, Ivars — sk. GAURA, Almārs.

PLAUDIS, Arturs — dz. 19.7.1915 Cēsīs, krit. Austrālijā; TR I-III red. (1948-49). Biogr: KDA.

PLEIŠS, Alberts — dz. 9.2.1921 Gaigalavā, publ. ASV; LaB red. kopš 1955; red., Kultūrvēsturiski materiali, r.krāj. (1955). Biogr: LLV.

PLENCINĪKS (PLENCINIEKS), K. — sk. STRODS, Konstantīns.

PLENSNERS, Aleksandrs — dz. 25.4.1892 Grašos, pulkv. un milit. r. aut. Zviedrijā. Publikācijas: Informācija par Latviešu leģionu (1949); A small nation's struggle for freedom (1955); red. (kopd.) R.Bangerskis, Mana mūža atmiņas II sēj. (1959); [Frīdrichs] Briedis, biogr. (1963).

Biogr: LE, LAIKS 32 (1952), LŽ 9 (1952).

PLŪCE, Austra (tr?) — jaun. gr. aut. — Jumbo (1949); Lācītis (1949).

PLŪME, Richards — Zviedrijā; sak., Documents concerning Baltic University 1945—1947 I (1947) angl.

PĻAVKALNS, Gundars — dz. 9.3.1931 Rīgā, dzejn. un krit. Austrālijā. Gr: (kopd.) Kvintets, dzej. (1961); Divas pilsētas, dzej. (1963); Caurspīdīgās ēnas, dzej. (1967). Biogr: LE, Pašp., KDA, T 48-49 (1962).

POČIKĀJEVS, Alfrēds — sk. DZELME, Alfrēds.

PODNIEKS, Arsenijs — sk. ARTIS.

POGIŅA, Aleksandra — sk. EICHE, Aleksandra.

POGIŅA, V. — (kopd.) A course of English,12 burtn.(1945-46), kopsējums (1946,1949,1950).

PONE, Jānis — dz. 18.11.1899 Rīgā, ārsts ASV. Gr: Būt vai nebūt, apc. (1964). Biogr: At.

PORIETIS, Jānis — dz. 20.2.1886 Sēlpilī, žurn. ASV; LaZ red. 1946-49. Gr: Prezidents atbild, mem.(1966); Latviešu strēlnieku leģendārās gaitas,atm. (1967). Biogr: LE, LAIKS 17 (1951).

PORUKS, J. — Vācijā. Brošūra: Ticības ceļš, apc. (1966).

PORUKS, Jēkabs, — dz. 23.7.1895 Druvienā, m. 19.8.1963 ASV,komp., mūz.krit. Publikācijas: Vientulis burzmā — prof. Jāzepam Vītolam...(1948);

Ciemošanās, atm. (1963). Biogr: LE, Arch.VI, T 17 (1956), 54-55 (1963).

POSTILJONS, J. — māc.gr.aut.ASV. Darbs: Chrēstomatīa latīna I-II (1946).

PRIEDE, N. (pseud.) — Pa spiegu pēdām (1967).

PRIEDE, Osvalds — filatelists Austrālijā. Gr: Latvijas pastmarku robojumi un ūdenszīmes (1963).

PRIEDE, Pēteris — red., Zeme, kas palika ugunīs, r.krāj. (1946).

PRIEDĪTIS, Alberts — žurn. Austrālijā; PASAULES (laikr.) red. 1953; red., Latvieši Austrālijā, r.krāj. (1953).

PRIEDĪTIS, Arturs — Spīd mēness zilā mijkrēslī, ķīniešu lir.,dzej.(1965).

PRIEDĪTIS, Pēteris (pseud. INDRĀNS, arī P.JELGAVIETIS) — dz. 4.4. 1896 Vietalvā, žurn. Anglijā, LAv red. Biogr: LE.

PUDĀNS, Juris — dz. 6.5.1909 Prodē, teol. ASV. Gr: red.R.Dzeņa sak. Garīgo dziesmu izlasi (1946); Maija sveiciens, dzs. un lūgš. (1946); Pirmsākumi ticības mācībai (1946); Tavā patvērumā, lūgš. gr. jaun. (1946); red. Jauno derību (1947); Laimīgie bērni, st. (1949); Meklēju draugus, apc. (1957); Trimdinieka lūgšanas (1959). Biogr: LE.

PUNKA, Andrejs — dz. 8.4.1899 Pēterpilī, publ. ASV. Darbi: Latviešu zemnieku likteņgaitas pagātnē 1940 (1947, 2 izd.); Das Siedlungswerk Lettlands (1948); Daži mājieni runātājiem (1963). Biogr: LE, WwB.

PURGAILIS, Kārlis (pseud. K.GRŪBE) — dz. 20.10.1909 Rīgā, mācīt. un publ. ASV; DrV red. 1942-48. Biogr: LE, DzC.

PURIŅŠ, Hugo — dz. 24.10.1921 Rīgā, rakstn. ASV. Gr: Ekselences piezīmes, n. (1950); Aizliegtā dziesma, st.,n. (1964). Biogr: Pašp., PP.

PURIŅŠ, K. — Pirmo latviešu vispārējo dziesmu svētku 75 gadu atceres dziesmu diena (1948).

PURMALIETIS, Jānis — Zivkopība (1948).

PURMALIS, A. — sak., Modernā meistaru prakse [šachā] (1947).

PURMALĪTS (LELIS), Jāzeps — (dz. 1927), dzejn. un st. aut. ASV. Gr: Ar lukturi, st.,n. (1966). Andr.Jūrdža fonda godalga 1959.

Biogr: LE, Arch.VII, LLV, Dz 39 (1959).

PURVINSKIS, J. — sak. Tēvzemes gada grāmatu 1947.

PUTNIŅŠ, Eduards — dz. 16.2.1909 Pociemā, mācīt. un gar. r. aut. ASV. Gr: Tevi es piesaucu, lūgš.gr. (1959, 2 izd.; 1962, 2.izd.,repr.). Biogr: LE.

PUŽE, Lilija — ASV; red. (kopd.) Kalve, r.krāj. (1947).

RABĀCS, Kārlis — dz. 13.1.1902 Palsmanē, rakstn. un žurn. ASV; Latv. red. 1946-49, LAIKA red. kopš 1949; sak. (kopd.) Zinaīda Lazda, velt. (1963). ZLKF balva publicistikā 1961. Biogr: LE, Pašp., KBB 7 (1962).

RADZIŅŠ, Belizārs — dz. 3.8.1904 Alūksnes pag., publ. ASV; red., Latvieši Vašingtonas štatā, r.krāj. (1961) Biogr: LE.

RADZIŅŠ, Jānis — Betons un dzelzsbetons, lekc. konsp. (1946).

RAISTERS, Ēriks — dz. 23.4.1905 Rankā, m. 15.11.1967 ASV, dzejn. un žurn.; LAIKA red. 1961-67. Gr: Mans laiks, dzej, (1950, 2 izd.).

Biogr: LE, Pašp., TR II, ADz 8 (1965), LAIKS 93 (1967).

RAMATS, Eduards — dz. 12.9.1888 Vaivē — mūz. krit. ASV. Gr: Mūzikas pamatmācība (1947). Biogr: LE.

RANCĀNS, Jezups — dz. 25.10.1886 Nautrēnos, bīskaps un gar. r. aut. ASV. Gr: Goreigō spāka olūts (1946); Svāto Jezupa dzeive (1946); Svētā Jāzepa dzīve (1949); sak. un tulk., Klusās nedēļas dievkalpojumi un Kristus ciešanu rītāji (1951). Tautas balvas laur. 1966. Biogr: LE, LLV.

RASA (SKUJIŅŠ), Arnolds — dz. 14.4.1907 Veļķos, rakstn. un žurn. Kanādā. Gr: Kuģis pie apvāršņa, n.,st. (1948); Nakts drīz būs pagājusi, n.,st. (1962); Ceļa meklētāji, r. (1963); Uz ķēniņa zemi, atm.st. (1965); Cilvēki un zeme, st. (1967, 2 iesp.). Biogr: LE, Pašp., PP, LŽ 9 (1952).

RASUPE, Marta — (dz. 1900), krit. un tulk. Italijā. Gr: sak., Poeti lettoni contemporanei (1946) ital. Biogr: LE, Arch. VII.

RAUDIVE, Konstantīns — dz. 30.4.1909 Asūnē, rakstn. Vācijā. Gr: Silvestra Pērkona memuāri, r. I (1946), II (1947), III (1948); Die Memoiren des Sylvester Perkons, r. I (1947), II (1948), III (1949) vāc.; Nolādētās dvēseles, r. I (1948), II (1949); Der Chaosmensch und seine Überwindung, es. (1951) vāc.; Aiz pēdējām robežām, r. (1952, 2 izd.); Divējādi dzīves veidi, apc. (1952); Dieva zīmogs, r. (1953); Neredzamā gaisma, r. (1954); Sapņi un īstenība, es. (1956); Das unsichtbare Licht, r. (1956) vāc.; Un piedod mums mūsu vainu, r. (1959); Asche und Glut, r. (1961) vāc.; Dzīvības bads, n. (1964); Helligkeit und Zwielicht, r. (1966) vāc.; Gaisma un mijkrēslis, r. (1967).

Biogr: LE, Pašp., PP, TR III, Nolādētās dvēseles I, Ldz, DLG 1954, DV 3 (1959).

RĀZNA (GENDELS), Staņislavs — dz. 17.4.1914 Daugaviešos, dzīvo Austrālijā. Gr: Aglonas dievmāte svešumā, n. (1946); Himna brīvībai, r. (1946); Likteņu joņos, r. (1946); Deus ex machina, r. (1948).

REINTĀLS, Kārlis — sk. KĀRE, Kārlis.

REKEVIČS, Ed. — Mūrnieks, rokasgr. (1948).

RE WELLS — sk. TOMSONS, Teodors.

RETELIS, Pēteris — Tabaka (1948).

RĒVALDS, Miervaldis — Zāļāji (1946); Augkopība (1947); Biškopība, lekc. konsp. (1947).

RICHTERE, Alma — Jāņīša sapnis trimdā, bērnu l. (1949).

RICHTERS, Valdemārs — dz. 22. 11. 1908 Glūdā, rakstn. ASV. Lugas: Trakie (1951); Atgriešanās (1956); Laimīga ģimenes dzīve (1956); Meistardarbs (1956). Sk. arī Arch. VII, 204. lpp. Biogr: LE.

RĪDZINIEKS, Richards (Ervīns GRĪNS), pseud. arī: Jānis SVILUMBĒRZS, KAŽA — dz. 1. 1. 1925 Rīgā, graf. un rakstn. Zviedrijā. Gr: Cirvis ozolā, skic. (1965); Patiesību meklējot, dzej. (1967). Biogr: LE.

RIEKSTE, Anna — Mierinājums, dzej. (1946).

RIEKSTIŅŠ, Hugo — dz. 14.6.1904 Cesvaines pag., archaiologs ASV. Gr: sak., Rīga, skatu alb. (1948) latv. un angl.; Riga, skatu alb. (1948) vāc. un angl. Biogr: LE, LAIKS 53 (1964).

RIEKSTS, E. — (kopd.) Latviešu valodas mācība trimdas skolām (1957).

RINGA, Babete — ska. BLICAVA, Babete.

RIRDĀNS (RIRDANCIS), Ernests — dz. 28.5.1901 Rīgā, m. 14.8.1954 Anglijā, karik. Darbi: Good uncle Joe in pictures, karik. (1949); Dievputniņš, karik. (1950); (kopd.) 35 ielāpi, feļ. (1951); Uncle Joe, karik. (1952).

Biogr: LE, Arch.V, AL 251 (1954), Latv.32 (1954), LZ 18 (1954), T 15 (1954).

RITSIKS, Edvīns — dzīvo ASV; sak., 52 latviešu tautas dejas (1949).

RITUMA, Olga — ABC. Mēs krāsojam un mācāmies (1963).

RITUMS, Heinrichs (pseud. Rt.H.VOLDEMARS) — The Baltic States — the first victims of communist brutality (1948, 1950?); (kopd.) We accuse the East — we warn the West (1948); (kopd.) We accuse the Eastern power of despotism ...(1948, 2 izd.); (kopd.) Östern anklagas, Västern varnas, inf. (1950) zv.

RODZE-ĶĪSELE — sk. LEJA, Elga.

ROGA, Daina (tr?) — sast. (kopd.) Ābece (1947, 1964).

ROMANOVSKIS, Broņislavs — dz. 3.3.1911 Preiļos, latg. rakstn. Jaunzēlandē. Darbs: Tautas gora līcinīki (1954). Biogr: LLV.

ROTROKA (ROTHROCK), Ilze — sk. ŠĶIPSNA, Ilze.

ROZE, Kārlis — dz. 19.4.1887 Tukumā, m. 31.8.1954 ASV. Gr: (kopd.) Angliski-latviska vārdnīca (1945; 1946, 2 izd.); (kopd.) Latviski-angliska vārdnīca (1948). Biogr: LE.

ROZENTĀLE, Magdalēne — sk. KALVA, Irma.

ROZĪTIS, Olģerts — dz. 2.7.1912 Pēterpilī, dipl. un rakstn. Austrālijā. Gr: Pavedieni, st. (1966).

Biogr: LE, KDA, AL 284 (1955).

ROŽLEJA, Indriķis — būvn. spec. Publikācijas: Svešumā klīstot, humor. dzej.(1945); Kursa, Nīca, Bārta, Rucava, tērpu zīm.(1946; 1947, 2 izd.; 1950); Mazie latvju raksti (1947, 3 izd.), I-III (1948), IV (1949); Latvju raksti, ornamenti (1948); Koka režģu būves (1950).

RUBENE, Irma — sk. GREBZDE, Irma.

RUBULIS, Aleksis — (dz. 1922), liter. ASV. Gr: Ar ıāvi uz tu, r. (1954); sak., Latgaļu dziesminieki, dzej. ant. (1954); Katram savs, all.(1956); Via Tua, st., n.(1956); red. Latvian literature, ant.(1964) angl. Biogr: LE, LL.

RUČS, Kazimirs — dz. 4.12.1915 Vārkavā, garīdzn. Beļģijā; SvZ red. 1947-49; sak. (kopd.) Mācība par Jēzu Kristu (1946). Biogr: LE.

RUDĪTIS, Augusts — Brīvības doma audzināšanā, apc. (1948).

RUDZIS, Andrejs — sk. CIRULIS, St.

RUDZĪTE, Austra — teol. un liter. Vācijā; VĒSTNEŠA red. 1956-61; r. period.

RUDZĪTIS, Helmārs — dz. 20.6.1903 Rīgā, publ. ASV; LAIKA red. 1949-61. Biogr: LE, L(m) 34.

RUDZĪTIS, Jānis — (dz. 1909), liter. un krit. Zviedrijā; red. TĀLUS TAKUS 1945, Kr.Barona gada grāmatu 1948; daudz apc.period. Gr: sak., K.Skalbes darbu izl. Zelta lāpa (1946); Spīdola Nāves salā, es. (1948); Raiņa ritmi,

stud. (1958); red., Teodors Reiters un viņa koŗi, mon. (1961); red., J.Vītols, Manas dzīves atmiņas (1963). Biogr: LE, Arch.VII, Pašp., TR III.

RŪĶE-DRAVIŅA, Velta — (dz. 1917), filol. Zviedrijā. Publikācijas: Latviešu valodas neklātienes kurss, 10 lekc. (1960); 1.,2. burtn. (1960), 3.burtn. (1961?); Dažas Raiņa valodas un stila problēmas (1965). Sk. arī Arch.VII, 157. lpp. ZLKF balva 1954, Kr.Barona prēmija 1963.

Biogr: LE, Arch.VII, LS 12 (1952), ADz 2 (1959), KBB 11 (1964).

RUMAKS, Leons — dz. 5.2.1919 Pēterpilī, tauts. ASV. Gr: Trimdas grāmatnieks, bibl. (1955,1956).

RUMPĒTERE, Baiba — sk. BIČOLE, Baiba.

RUNĢIS, Aivars — dz. 21.9.1925 Vaivē, rakstn. un žurn. ASV; Kalamazū latv. jaunatnes kopas biļ. red. 1954-56, JG red. 1956, MĒS red. kopš 1961. Gr: Vai, bāliņi, tālu jāsi, r. (1963); Pats esi kungs, pats, r. (1967).

Biogr: LE, ADz 6 (1963).

RUPAINIS, Antons (Ontōns RUPAIŅS) — dz. 13.9.1906 Bērzgalē, rakstn. ASV. Darbi: Dzimtines skoti, dzej. (1945); Kod pyrmī gaili dzīdōja, l. (1946); Jaunō skūlōtōja, st. (1951); Māra mostas, r. I (1951), II (1952), III (1956); Pīters Miglinīks, velt. (1953); Zemes sōļs, r. (1955); Baltie tēvi, r.1936 I (1963), II (1964); Archeolingvistika, apc. (1967).

Biogr: LE, TR III, LLV, Ldz, AL 355 (1956), KBB 11 (1964), Dz 79 (1966), DzB 7 (1966).

RUPEIKS, Jānis — ASV: Laikmetīgas tautas dziesmas, dzej. (1964).

RŪSIS, Olģerts — dz. 8.2.1928 Alūksnē, rakstn. ASV. Gr: Gonērs un viņa bars, r. (1964). Biogr: Pašp.

SALIŅŠ, Gunārs — (dz. 1924), dzejn. ASV. Gr: Miglas krogs,dzej.(1957); sak. L.Tauna dzej. krāj. Laulības ar pilsētu (1964); Melnā saule, dzej. (1967).

Biogr: LE, Pašp., Arch.VII, T 27-28 (1958).

SALMIŅA, Ida — sk. NIEDRA, Aīda.

SALMIŅŠ, Andrievs — dz. 12.4.1932 Rīgā, rakstn. ASV. Gr: (kopd.) Melnas plūmes pie sarkanām lūpām, st. (1964). Biogr: Pašp., PP, LŽ 14 (1952).

SALMS-SALMIŅŠ, Konstantīns — sk. DRŪMAIS.

SALNA (MELLUPS), Eduards — dz. 1911 Allažos, rakstn. Anglijā. Gr: Pildāmspalva, n. (1948); Uzvara, st. (1949); Bada biedi, atm.st. (1952); Ausmas atblāzma, tēl. (1966). Biogr: LE.

SALNAIS, Ģirts — dz. 28.7.1906 Rīgā, rakstn. ASV. Gr: Nolādētais līcis, st. (1947); Okers, r. 1943 (1948); Taifuns, st. (1948); Skrandas vējā, r. (1952); Vīri, st. (1953); Atvars, st. (1954); Uguns avoti, r. (1955); Sīpols un orchideja, r. (1965). Sk. arī Arch.VII, 204. lpp.

Biogr: LE, Pašp., PP, TR III, LL, AL 347 (1956), T 31 (1959), 66-67 (1964).

SARKANBĀRDIS, Ernests — dz. 18.1.1908, mācīt. Anglijā. Publikācijas: Dziesmu un lūgsnu grāmata latviešu ev. lut. draudzei (1945); Konspektīva baznīcas vēsture, 1.burtn. (1946); Evaņģelizācijas raksti (1954); Līdzības un apceres par Dieva valstību (1961).

SARMA (KALNIŅŠ), Jānis, arī Pāvuls DĪPĪTIS, pseud. — dz. 21.2.1884 Vecsaulē, rakstn. un glezn. Austrālijā. Gr: Dzīve, kuŗas drīzi vairs nebūs, humor.tēl. (1949); Rūsa, r. (1954); Saulgrieze, dzej. (1954); Slinkais puisis, p.-dzej. (1955); Vīru valoda, st. (1955); Negantnieks, r. (1956); Gadsimteņi, st. (1959); Mīļā pilsēta, r. (1959); Dandara lieta, st. (1960); Kalnakūļu Vikta, r. (1960); Atskatoties jāpasmaida, n.,st. (1963); Tāda ir dzīve, st. (1963); Nenorimšana, dzej. (1964); Trejdeviņi meži, st.,n. (1964); Upuris, n.,st. (1964); Mīlestības māksla, n.,st.,l. (1965); Sālemas ķēniņš, r. (1966); Kā Daugava vaida, r. (1967). Sk. arī Arch.VII, 204. lpp. Tautas balvas laur. 1965.

Biogr: LE, Arch.V, TR I, KDA, PP, AL 128 (1952), 818—821 (1966), T 29-30 (1959), 58-59 (1964), JG 35 (1962), 48 (1964), CZ 43 (1964), DVM 1 (1965).

SAVICKIS, Jāzeps — sak. (kopd.) Mācība par Jēzu Kristu (1946).

SAULĪTE, Velta — dz. 6.4.1925, dzejn.Austrālijā; d.period. Biogr: KDA.

SĒJA, Alise — sk. LIEPSALA, Irma.

SĒĻZEMNIEKS, pseud. (Arvīds EGLĪTIS) — sak. (kopd.) Jautrās kalorijas, anekd. (1946).

SENKEVIČA (ZIEMANE), Biruta — dz. 11. 11. 1904 Jūrkalnē, folkl. un rakstn. Kanādā; Tēvz. lit. nod. red. 1945-48; BB red. 1949-51. Gr: Latviešu ģimenes godi, apr. (1957); Ziedošais ērkšķis, st. (1963); Zeme un jūs, dzej. (1965). Biogr: LE, Pašp.

SIKSNA, Aina — (dz. 1935), psīchiatre Zviedrijā; d. period., luga Rīgas maize (1967) nep. Biogr: Arch.VII.

SILDEGS, Antons — daiļamatn. ASV (?). Publikācijas: sak. (kopd.) Latviešu daiļamatniecība (1949) latv. un angl.; sak. (kopd.) Latviešu lietiskā māksla (1958).

SILGAILE, Alise — Siržu krustceļos, st. (1946).

SILIŅŠ, Jānis — dz. 2.3.1883 Rembatē, dabzin. un rakstn. ASV. Gr: Dabas vērotāja stāsti jaunatnei (1951); Mēs, bērni un dzīvnieki — atm.tēl. (1960).

Biogr: LE, TS 17 (1959).

SILIŅŠ, Kārlis — dz. Vietalvā, dzīvo ASV. Gr: Mana dzīve, atm. (1965).

SILIŅŠ, Uldis — dz. 26.1.1930 Rīgā, feļet. un lugu rakstn. Austrālijā. Lugas: Vēstules no dzimtenes (1952?); Ķemeŗu Anniņa (1966?) nep.; Didzis un sargeņģelis (1967?) nep. Sk. arī Arch.VII, 204. lpp. Biogr: KDA.

SĪLIS, Teodors — dz. 1.4.1912 Baltinavā, paid. un žurn.ASV; apc.period. Kr.Barona prēmija paidagoģijā 1967. Biogr: LE.

SILKALNS, Eduards — dz. 18. 5. 1937 Rīgā, paid. un dzejn. Austrālijā. Gr: (kopd.) Kvintets, dzej. (1961). Biogr: LE, Pašp., KDA, AL 201 (1953).

SILKALNS, Frīdrichs — būvn. spec. Gr: Būvmācības kurss, lekc. (1946).

SILKĀNS, Jānis (Jōņs) — dz. 7.7.1899 Mērdzenē, m. 7.11.1955 Kanādā, latg. dzejn. Krājums: Fabuleņas (1955). Biogr: LE, LLV, Dz 22 (1956).

SILOVA, Broņislava — paid. Gr: Brush up your English I (1947).

SĪMANIS, Vītauts — dz. 1928, glezn.un il.ASV. Darbs: Kas tas tāds, bērnu gr. (1962). Biogr: Arch.V.

Francijā, akt. Gr: Atmiņas, atmiņas..., autobiogr. (1961). Biogr: LE.

SIMSONS, Jānis — dz. 18.11.1908 Vecsaulē, leitnants, atm. aut. ASV. Gr: Vorkutas gūstekņa stāsts, atm. (1965). Biogr: DVM 3 (1966).

SINĀTS, Eduards (pseud. Ed.ZALKTIS), virsnieks un dzejn. ASV. Darbi: Dzintarsaule, dzej. (1946); Pirmais avangards, poēma (1949); Saules un ēnu dārzos, dzej. (1957); sast. (kopd.) Siguldas pulka piemiņai, apr. (1959); Dzimtenes atblāzma, dzej. (1963); Latvijas mežs runā, dzej. (1965). Biogr: Pašp.

SINĀTS, Reinis — dz. 3.2.1910 Bilskā, m. 20.12.1964 ASV, ārsts. Gr: Meži mostas, tēl. (1949). Biogr: LE.

SINEPS, Arnolds — dz. 13.2.1881 Dignājā, m. 20.4.1952 ASV, komp. un paid. Gr: Mūzika un mūziķi, rokasgr. (1947). Biogr: LE, Arch. VI.

SINKA, Juris — Anglijā. Darbs: Practical Latvian for schools I (1962), II (1963), III (1964), IV (1965).

SINKA, Tamāra — Anglijā; red. J.Sinkas darbu Practical Latvian for schools I-IV (1962-65).

SĪPOLS, Jānis — sak. (kopd.) English reader (1945); sak. (kopd.) English poetry (1946).

SKAISTLAUKS (agrāk ŠĒNFELDS), Voldemārs — dz. 6.9.1892 Kalnciemā, ģen. un dzejn. Vācijā, Lāčpl. red. kopš 1955. Dzej. krāj.: Tā pagāja dzīve (1964). Biogr: LE, DVM 2 (1965).

SKALBE, Kārlis — dz. 7.11.1879 Vecpiebalgā, m. 15.4.1945 Zviedrijā, dzejn. un rakstn. Gr: Kārļa Skalbes pasakas (1945); Ziemsvētki mežā, p. 1929 (1945); Kaķīša dzirnavas, p. 1913 (1946, 2 izd.); Kaķīša dzirnavas un citas pasakas (1946); Mārtiņš Dievezers, st. (1946); Pasakas (1946, 3 daž. izd.); Pīlītes, st., tēl. 1905 (1946); Le pommier d'or, p. (1946) fr.; Pussy's water mill, p. (1946, 1952) angl.; Stāsti un tēlojumi (1946, 2 daž. izd.); Šūpojiet mani, Daugavas viļņi, dzej. 1918 (1946); Zelta lāpa, p., dzej. (1946); Ziemas saule, st., tēl. 1930 (1946); Kopoti raksti I (1947); sak., Latvju dainu izlase (1947); Latviešu tautas likteņpasaka 1913 (1948); Lienas roze, tēl. (1949); Raksti [I] Pasakas. Bērnības atmiņu tēlojumi. Mežā un laukā, tēl. (1952, 1958); [II] Stāsti un tēlojumi. Raksti par latviešu literātūru, mākslu un kultūru (1952); [III] Sarkanās lapas, apr., tēl., st., p. (1952); [IV] Mazās piezīmes. Raksti par cittautu literātūru. Ceļojumu piezīmes (1953); [V] Dzeja (1953); [VI] Apceres par Skalbi, Skalbes vēstules un runas (1955); Twelve poems (1966) angl.

Biogr: LE, Raksti [VI], Kopoti raksti I, PS, LL, LLD, L(m) 2,13, C 1-2 (1945), Daug. 2-3 (1945), 4 (1947), J 40 (1946), IV 19 (1947), Sks 11-12 (1947), LAv 180 (1949), LZ 53 (1949), 16 (1950), 46 (1951), 14—19, 32 (1952), 17, 20, 24 (1953), 22 (1954), 8 (1955), AL 29 (1950), 101 (1951), 262 (1954), CZ 11 (1953), Latv. 44 (1954), T 15 (1954), LM 4 (1955).

SKALBE (dz. ERDMANE), Lizete — dz. 14.9.1886 Auru muižā; liter. un tulk. Zviedrijā; red. K.Skalbes Rakstus [I]—[V] (1952-55).

Biogr: LE, K.Skalbes Raksti [V], LAIKS 33 (1952), AL 354 (1956).

SKARA, S. (St. ČIVŽELIS) — [sak.] Latvija skatos un dzejās (1946).

SKAUTS, Edgars — sk. DUNSDORFS, Edgars.

SKRASTIŅŠ, Hugo (pseud. Kaspars STRŪGA) — publ. ASV; T red. kopš 1949. Gr: Pusnakts viesi, r. (1956); Raganu deja, r. I (1962) period.

Biogr: T 36-37 (1959), 46-47 (1962).

SKRODELIS, Alfrēds — dz. 22.5.1894 Dūrē, mācīt. Kanādā; red. (kopd.) Dzimtenes zvani, velt. (1955). Biogr: LE.

SKUJA, Aleksandrs — Rakstniecības teorija, māc. gr. (1948).

SKUJENIECE, Leonija — sk. OZOLKALNE, Leonija.

SKUJENIEKS, Emīls — dz. 26.6.1903 Bauskā, m. 11.6.1965 ASV, rakstn. un tulk. Gr: Sīkās kļūmes, st.,n. (1946); Visi savus darbus dara, dzej.bērniem (1946); Bēthovena Ziemassvētki, b. (1948); Sudrablapsa, st., n. (1948); Gredzens, st.,n. (1951); Atrisis mezgls, st.,n. (1966). Sk. arī Arch. VII, 204.lpp.

Biogr: LE, TR II, Gredzens, Laikm.18 (1953), DzB 1 (1965), T 76-77 (1966).

SKUJIŅA (prec. LĀCE), Rūta — dz. 28. 5. 1907 Vidrižos, m. 16. 4.1964 ASV, dzejn. un jaun. rakstn. Gr: Kas var gadīties, dzej. bērniem (1947); Mani bērnības draugi, atm.st. (1947); Putni, dzej. (1947); Palaidnīgie zaķēni, dzej. bērniem (1949); Saulainie gadi, st.jaun. (1949); Sirds dzīvo no niekiem, tēl. (1963); Vējš svaida kaijas, atm. (1964); Viss elpo zem saules, dzej. (1964).

Biogr: LE, TR III, Latv. 38 (1947), LAIKS 33 (1964).

SKUJIŅŠ, Arnolds — sk. RASA, Arnolds.

SLĀVERS, V. — Nebēdnieki, 1. (1950?).

SLAVIEŠA, Vera — paid. Kanādā. Gr: Senā Latvija, māc.gr. (1965); Latvijas vēsture 1290—1945, māc.gr.(1966). Kr.Barona prēmija paidagoģijā 1967.

SMALKAIS, A. — Kažokzvēru audzēšana, rokasgr. (1947).

SNIĶERE, Velta — dz. 25.12.1920 Krievijā, dzejn. Anglijā. Dzej. krāj.: (kopd.) Trīs autori (1950); Nemitas minamais (1961); Piesaukšana (1967).

Biogr: LE, TR III, AL 53 (1950), LZ 31 (1950), Latv.12 (1953), JG 38 (1962).

SODUMS, Dzintars — dz. 13. 5. 1922 Rīgā, dzejn. Zviedrijā, tagad ASV. Gr: (kopd.) Trīs autori, dzej. (1950); Taisām tiltu pār plašu jūru, r. (1957).

Biogr: LE, PP, AL 53 (1950), LZ 41 (1950), JG 13 (1958), LM 2 (1959), T 29-30 (1959).

SOIKĀNS, Juris — dz. 12.4.1920 Ludzā, graf. Vācijā. Darbi: Das Gebet meiner Heimat, griez.linol. (1948); Lübeck, zīm. (1948); Māras zemes lūgšana, griez.linol.(1948); Prayers of St. Mary Land, griez. linol. (1948); La prière Terra Mariana, griez. linol. (1948); Under the strange sky, gl.repr. (1957). Ģen. K. Gopera fonda balva.

Biogr: LE, Arch.V, Juris Soikans, mon. (1960), Laikm. 36 (1962).

SOIKĀNS, Nikolajs (Niklo de MARTELL) — dz. 6.9.1926 Ludzā, graf. Anglijā. Darbi: Linoleja griezumi [I] (1952), [II] (1953); Ciešanu laiks, griez. kokā un linol.(1954); Akmens sprostā, griez.linol.(1955); Abstract expressions, zīm. (1964); Izstumtie, griez. linol.un kokā (1965); Zīmējumi 1945-48 (1965); [Zīmējumi 1962-63] (1965). Biogr: LE, Arch.V, JG 51, 55 (1965).

SOLOVEJS, Leons — Praktiski padomi šoferiem (1946).

SOSTE, Mārtiņš — dz. 24.3.1887 Cēsu pag., māc. gr. aut. Austrālijā. Gr: Ģeometrija I (1946, 7.iesp.), II (1946, 5.iesp.), III (1947); red., M.Celms, Matēmatika tautskolām (1947). Biogr: LE.

SPEIRA, Rūta — Anglijā; tulkojusi angliski latviešu autoru darbus. Biogr: Pašp., T 36-37 (1959), Z 3 (1961).

SPĒKS, Eglons — dz. 9. 4. 1925 Liepājā, rakstn. Zviedrijā; st. period. Biogr: Pašp., PP, JG 10 (1957).

SPĪGULIS, Ernests — dz. 21.6.1909 Katvaros, mācīt. ASV. Gr: sak., Garīgas dziesmas, teksti (1945, 2 izd.); sast., Dievs ir mans palīgs, apc. (1945); Tu esi pie manis, lūgš., apc., dzs. (1959). Biogr: D, DzC.

SPOĢIS, Alberts — dz. 9.10.1924 Vārkavā, dzejn. Vācijā; KARA INVALIDA red. 1959-60. Gr: red., Latviešu katoļu studentu apvienības „Dzintars" 10 darba gadi (1958); Zylūs azaru šolkas, dzej. (1959); (kopd.) Juris Soikans, mon. (1960); Pirmās vijolītes, dzej. (1960). Andr.Jūrdža fonda godalga 1959.

Biogr: LE, LLV, Dz 37 (1959).

SPROĢERE, Ofelija — dz. 2. 4. 1915 Maskavā, krit. un tulk. Zviedrijā. Biogr: LE, TR III, Pašp.

SPROĢIS, Jānis — dz. 18.6.1933 Krustpilī, dzejn. Austrālijā. Dzej. krāj.: Vizija (1960). Biogr: KDA.

STAKLE, Berta — Svētbrīžiem skolā un mājā (1959).

STALBOVS, Edgars — filat. Vācijā; UNIVERSUMA red. kopš 1951.

STANKEVIČS, Jēkabs — dz. 17.4.1880 Patkulē, m. 20.6.1953 ASV, piens. spec. Gr: (kopd.) Piensaimniecība I (1947), II (1948), III (1949). Biogr: LE.

STERNS, F. — (kopd.) Palīgs angļu, vācu, franču, spāņu valodās (1948).

STIKHEVICS, Hugo (pseud. HERMITS) — dz. 15.11.1878 Saukā, m. ASV. Dzej.krāj.: Tev, Latvija (1944); Hermit's daydreams (1947) angl.; Pro autore (1950?) angl.; My Americanism 1942 (1953) angl. Biogr: LE, LŽ 19 (1953).

STRANTE, Pauls — dz. 14.12.1924 Liepājā, žurn. Vācijā; DV red. 1961-64. Biogr: LE.

STRAUTMANIS, Arturs — dz. 17.6.1910 Valgundē, žurn. Zviedrijā; LV red. 1945-46. Publikācija: Pulkvedis Kārlis Lobe 70-gadnieks (1965). Biogr: LE.

STRAUTNIEKS, Jānis — dz. 1.5.1906, mācīt. ASV; CB red. Darbi: red., T.Grīnbergs, Žēlastības laiks (1958); sak. (kopd.) Baznīca un draudze, r.krāj. (1966).

STRAZDS, Kārlis — atm. aut. Zviedrijā. Gr: (D.Šleieres uzrakstījumā) Es nāku no dzimtenes, apr. (1953); Nāves ielenkumā, r. (1954).

Biogr: AL 262 (1954), 313 (1955).

STREIMANIS, B. — Latvju rakstnieki, zīm. (1949?).

STREIPS, Laimonis — (dz. 1931), jaun. rakstn. un publ. ASV; M red. kopš 1959. Luga periodikā: Lāsts (1955). Biogr: LE, Arch. VII.

STRĒLERTE, Veronika (Rudīte JOHANSONE) — (dz. 1912), dzejn. un liter. Zviedrijā; Daug. red. 1947. Gr: Mēness upe, dzej. (1945); red., A.Kroders,

Degošās dienas I, II (1946); sak., Māras laiva, tdz. izl. (1946); Sudraba ūdeņi, dzej. (1949); Gaismas tuksneši, dzej. (1951); Bruņu kalps, b. (1953, 2 izd.); sak., Zelta cirvītis, p.izl. (1953); sak., Latviešu tautas teikas (1958); Žēlastības gadi, dzej. (1961); sak., Paradīzes meklētāji, dzej. ant. (1964). ZLKF balva 1961.

Biogr: LE, Arch.VII, L(m) 6, AL 156 (1952), LAv 309 (1952), LS 10 (1952). LŽ 13 (1952), KBB 7 (1962).

STRĒLERTS, Teodors — Tiesību padomnieks latviešiem Anglijā (1960).

STRIČU Joseļs — sk. BRIŠKA, Bonifacijs.

STRODA, Marija — sk. ANDŽĀNE, Marija.

STRODS (PLENCINĪKS), Konstantīns — dz. 9. 3. 1908 Varakļānos, rakstn. Gr: Es, mazais cilvēks, st.,tēl. (1958). Biogr: LE, LLV.

STRODS, Vladislavs — sk. KOKARS, Ontōns.

STROVALDS (ŠTROVALDS), Mārtiņš — dz. 1.5.1909 Bārbelē, glezn. Zviedrijā. Darbs: Pirms 15 gadiem izdoto latviešu leģionāru moku ceļš, griez.linol. (1961). Biogr: LE, Arch.V, Laikm. 25 (1954).

STRŪGA, Kaspars — sk. SKRASTIŅŠ, Hugo.

STRUNKE, Niklāvs — dz. 6.10.1894 Polijā, m. 13.10.1966 Italijā, glezn. un graf. Gr: Svētā birze, es. (1964).

Biogr: LE, Arch.V, Sks 5-7 (1948), T 1 (1949), 78-79 (1966), LZ 2 (1952), 19 (1954), CZ 21 (1954), 23, 26 (1955), Latv. 38 (1954), AL 269 (1955), Laikm. 27 (1955).

STUKELS, Eduards — dz. 3.3.1884 Panemunē, mācīt. un gar. r. aut. Gr: sast., Katoliskais katķisms (1946, 7.iesp.); Izprotiet laiku, sv. (1958).

Biogr: LE.

STUMBRS, Olafs — dz. 26.2.1931 Rīgā, dzejn.ASV. Dzejoļu krāj.: Etīdes (1960, 2 izd.). Zinaīdas Lazdas balva (1960?). Biogr: LE, JG 20 (1959).

STŪRESTEPS, Kārlis — An English grammar... (1946).

SUDRABIŅŠ (VESTFĀLIS), Jānis — dz. 4. 2. 1912 Lazdonā, mem. rakstn. Vācijā. Gr: Asiņaina gaisma aust, mem. (1951); sak., Palikušie, daiļlit.r.krāj. (1953); Nīcības viesuļos, atm. (1954); Toreiz aiz dzeloņžoga, bibl.apc. (1966).

Biogr: LE, Pašp., LZ 46, 49 (1951).

SŪNA, Edgars — dz. 22.2,1900 Bukaišos, krit. ASV. Darbs: Literāra saruna ar kritiķiem, teorētiķiem un rakstniekiem (1948). Biogr: LE.

SUNEPSKA, Nanija (tr?) — (kopd.) Krāsainie darbi [izšuvumi] (1958).

SVIESTIŅŠ, Jānis — dz. 13.3.1888 Nurmuižā, skolu dzej.ant. sakārtotājs Zviedrijā. Gr: sak., Ir atkal Ziemassvētki, dzej. un tdz. izl. (1953); sast., Mana tēvu zeme, r.izl. (1954); sak., Par to mazo šūpulīti, dzej. ant. (1957); sak., Ziemassvētki, dzej. un pr. izl. (1963). Biogr: LE, TS 22 (1962).

SVILĀNS, Jānis — dz. 11.7.1931, dzejn. Austrālijā; dzej. period. Biogr: KDA.

ŠALME, Fricis — sak., Angliski-vāciski-latviska techniska vārdnīca (1947, 2 izd.).

ŠIŅĶIS, Arnolds — dz. 20.9.1918 Misā, atm. r. aut. Kanādā. Gr: Kurzemes cietoksnis, atm. r. I,II (1954).

ŠIRMANE, Austra — paid. ASV. Gr: sast. (kopd.) Ceļa maize, lasāmgr. (1949,1951); Mana tēvu valoda, lasāmgr. 3.kl. (1958,1960).

ŠIRMANIS, Jānis — dz. 4.4.1904 Braslavā, jaun. rakstn. ASV. Gr: Pīkstīte, p. (1946, 2.iesp.; 1951, 3.iesp.); Kriksis, p. (1947,1954); Dadžu Juris, st.jaun. 1941 (1948, 4.iesp.); Draugi, st.jaun. (1948); sak., Lāpa, r.krāj.jaun. (1948); Pasakas (1948); Vilki, st.jaun.(1948); sast.(kopd.) Ceļa maize, lasāmgr. (1949,1951); Jūŗas zaķi (1949, repr.izd.); Kriksis Mežmājā, p. (1949, 1954); Kriksis trimdā, p. (1952); Kriksis un Tomiņš Amerikā, p. (1955); Tincis, p. (1956); Gaujas vīri, atm.skic. (1957); Alberta Cilpas piedzīvojumi, r. (1960); Vakara viesi, p. (1961); Lielās pasaules sākums, st. jaun. (1963); Ģelzis un Misiņš, p. (1964); Brīnumu pasaule, p. (1966). Ģen.K.Gopera fonda balva.

Biogr: LE, Pašp., PP, TR II, LL, AL 177 (1953), T 60-61 (1964).

ŠĶILIŅŠ, Valdemārs — dz. 25.4.1902 Liepkalnē, m. ASV, garīdzn. Publikācijas: Dieva lūgšanas un garīgas pamācības (1946); Latvju gods un tikumi, runas (1956); Melu un viltus cilpā. Latvijas dienas 1940-41.g.(1955). Biogr:LE.

ŠĶIPSNA, Ēvalds — dz. 26.7.1893 Jaungulbenē, m. 14.4.1965 ASV, 1.aut. Zaudētā dzimtene, 1. (1946); Rijas zēnu rota, drāmat. (1958). Sk. arī Arch. VII, 204. lpp.

ŠĶIPSNA, prec. ROTROKA (ROTHROCK), Ilze — (dz.1928), rakstn. ASV. Gr: Vēja stabules, st. (1961); Aiz septītā tilta, r. (1965). Jāņa Jaunsudrabiņa balva 1962. Biogr: LE, Arch. VII, Pašp., PP, LL, Z 1 (1960), T 44-45 (1962), 56-57 (1964), JG 45-46 (1964), Z 11-12 (1964).

ŠLEIERE (dz. BĒRZIŅA), Dagnija — dz. 10.5.1919 Rīgā, liter. Zviedrijā; LZ red. 1950-55. Biogr: LE.

ŠMITE, Ārija — sk. BEIKMANE, Ārija.

ŠMITS, Arnolds — dz. 14.3.1909 Rīgā, žurn. un gr. aut. Austrālijā. Darbi: (kopd.) Sporta Latvija, apr. (1955); (kopd.) Sporta smaids, tēl. (1962); (kopd.) Zelts, sudrabs, bronza — apr. (1963); (kopd.) Neaizmirstami sporta brīži un zvaigznes, atm. (1966). Biogr: LE, Pašp., KDA.

ŠREIBERE, Zinaīda — sk. LAZDA, Zinaīda.

ŠTAUVERS, Mārtiņš — dz. 13.6.1927 Vecpiebalgā, žurn. Kanādā; Ceļin. red. 1955-60. Biogr: LE.

ŠTELMACHERS, Valdis — sk. MEŽEZERS, Valdis.

ŠTERNBERGS, Jānis — dz. 19.2.1900 Liepājā, graf. ASV. Darbs: Gada ainas, krās. gr. (1949?).

Biogr: LE, Arch.V, Sks 3-4, 7-8 (1947).

ŠTERNS, Indriķis — (dz. 1918), krit. Austrālijā, tagad ASV; apc. period. Biogr: LE, Arch.VII.

ŠTRAUCHS, Fēlikss — dz. 13.11.1881 Ventspilī, m. 13.4.1952 Vācijā, māc. gr. aut. Gr: 1000 vārdi angliski I (1945), II,III (1946); Vācu valodas gramatika (1947); Vācu valodas pašmācība (1947,1960). Biogr: LE, WwB.

ŠTRAUSS, Arnolds — techn. gr. aut. Publikācijas: Šoferu kurss (1945-46); Gaisa spiediena bremze spēkratiem un piekabēm (1946); Radioamatiera kurss I (1946-48), II (1948); Šoferu kursa pārbaudījuma jautājumi... (1946).

ŠTROVALDS, Mārtiņš — sk. STROVALDS, Mārtiņš.

ŠTURMA (dz. HAUZENBERGA), Edite — (dz. 1901), valodniece Vācijā. Darbi: Latviešu valoda lietuvjiem (1946); red. (kopd.) Latviešu tautas dziesmas I-XI (1952-56); (kopd.) Papildinājumi un labojumi K. Mīlenbacha latviešu valodas vārdnīcai V 1938 (1956), VI 1946 (1956); sak. un red., In honorem Endzelini, r. krāj. (1960) vāc. un latv. Biogr: LE, Arch. VII, Orbis (1962).

ŠULTS, Augusts — dārznieks, m. trimdā. Publikācija: Augu dzīšana zem stikla (1947).

ŠVĀBE, Arveds (pseud. A. VILKS) — (1888—1959), vēsturn. un rakstn. Gr: Bargā laikā, dzej. (1947); Latvieši bēgļu gaitās, apr. (1947); sak., Latviešu bēgļu aprūpes organizāciju noteikumi (1947?); Latvija 30 gados (1948); red., Latvju kultūra, r. krāj. (1948); Darbs, r. 1922 (1949, 3. iesp.); red., LE I-III (1950-55), 1—4. burtn. (1955-56); Genocide in the Baltic States, inf. (1952); red., Latviešu tautas dziesmas I-XII (1952-56); Ceļā uz purgatoriju, n. (1953); Salauztais gredzens, n., st. 1923 (1960); Inteliģenti, r. 1912 (1963). Sk. arī Arch. VII, 167. lpp. ZLKF balva 1958.

Biogr: LE, Arch. VII, TR I, LLD, LD 5-7 (1947), IV 30 (1948), LVa 39 (1948), AL 186 (1953), LAIKS 41 (1953), Latv. 21, 22 (1953), LŽ 19 (1953), ALlp 14 (1958), JG 23 (1959), LM 12 (1959). KBB 1 (1959), ADz 3 (1960).

ŠVARCS, Leonhards — dz. 10.12.1914 Veclaicenē, tagad ASV; tulk. un publ. Biogr: LE.

ŠVERNS, Augusts — dz. 12.8.1909 Vecpiebalgā, mācīt. ASV. Brošūra: Gaismas draugu vieglprātība, apc. (1951). Biogr: D.

ŠVĪKULE, Dora — dzīvo Šveicē. Gr: Veselīgākās zāļu tējas (1947, 1966, 6. izd.).

TĀLMANE (OZOLA), Eiženija — dz. 27.5.1895 Mētrienā, dzīvo ASV. Gr: Piemineklis, r. (1948); Sapņi un dzīve, r. (1961, 2. izd.).

TAMUŽA, Austra — dz. 2.2.1912 Dunikā, krit. Austrālijā; apc. period. Biogr: ADz 4 (1961).

TAMUŽS, Miķelis — dz. 19.10.1893 Dunikā, m. 17.6.1953 ASV, techn. gr. aut. Darbs: Praktiska fotomācības grāmata (1946, 1951). Biogr: LE.

TAUBE, Olga — sk. DAGDA, Anna.

TAUNS, Linards (Arnolds BĒRZS) — dz. 13.10.1922 Ragaciemā, m. 30.7. 1963 ASV, dzejn. Dzej. krāj.: Mūžīgais mākonis (1958); Laulības ar pilsētu (1964).

Biogr: LE, JG 20 (1959), 45-46 (1964); CZ 42, 43 (1963); T 54-55 (1963), Z 10 (1963).

TEIKMANIS, Arturs — dz. 8.4.1914 Rankā, mācīt. ASV; sak., Celiņieka dziesmas, gar. dzs. izl. (1946) Biogr: LE, D, DzC.

TEIVENS, Arno — dz. 9.3.1905, architekts Zviedrijā. Publikācija: Bērni, spēlēsim teātri, 1. (1962). Biogr: LZ 5 (1955), LE.

EDITE HAUZENBERGA-ŠTURMA

Zīmējis Juris Soikāns

TENISONS, A. — Pašmācība kungu, dāmu un bērnu veļas piegriešanā (1946, 2 izd.).

TĒRMANIS, Herberts — sk. AIGARS, Pēteris.

TETERE, Marga — Brīnumzālīte, l. (1946).

THORANDOS, Pedro — sk. DREIMANIS, Olģerts.

TICHOVSKIS, Heronims — (dz. 1907), filol. ASV; red. DLG 1954; red., Latviešu trimdas desmit gadi, r.krāj.(1954); red., Ave Maria, dzej.ant.(1958).

Biogr: LE, Arch.VII, Pašp.

TIMMA (prec. KORO), Mirdza — dz. 19.8.1925 Rīgā, m. 23.3.1962 ASV, bērnu gr. aut. Gr: Pienenīte, p. I (1946), II-III (1947); Zelta atslēdziņa, p. (1953, 2 izd.); Zaķīša Ziemassvētki, l. (1954?); Miglas kamoliņš, p. (1966). Sk. arī Arch.VII, 204. lpp. Biogr: LE, TR III, LL, U 11 (1963).

TOMA, Velta — dz. 31.1.1912 Neretā, dzejn.un rakstn. Kanādā. Gr: Latvieša sieva, dzej. (1946); Sēļu zemes sestdiena, dzej. (1953); Vēl, dzej. (1959); Aldaune, r. (1960); Mūžīgā spēle, dzej. (1960); Dziļumā jāpārtop, dzej.(1963).

Biogr: LE, Pašp., PP, TR III, LL, LŽ 6 (1952), T 60-61 (1964).

TOMASS, Eduards — dz. 28.7.1889 Galgauskā, m. 21.9.1958 ASV, skolu gr.aut. Darbi: Āreiropas ģeografija (1946); Dzimtenes mācība (1946); Latvijas ģeografija, tautsk. 5.kl. (1946,1947); Eiropas ģeografija (1949); Latvija.Grāmata par dzimteni (1950; 1953, 3.izd.). Biogr: LE, TS 16 (1959).

TOMSONS, Teodors (pseud. RE WELLS) — dz. 9.2.1909 Valmierā, dzejn. Austrālijā. Darbi: Salta elpa, dzej. (1947); Rupuči raugā, sat. dzej. (1954); Drāmatiska septima, poēma (1959).

Biogr: LE, Pašp., TR III, KDA, AL 54 (1950), 316 (1955); LŽ 24 (1953), ALlp 18 (1959).

TONE, Valdemārs — dz. 23.3.1892 Anneniekos, m. 30.7.1958 Anglijā, glezn. Krājums: Tone, gl. repr. (1953).

Biogr: LE, Arch.V, LAv 269, 273 (1951), AL 130 (1952), 205 (1953), 226 (1954), LAIKS 25 (1952), LZ 14 (1952), 15, 22 (1953), LŽ 8 (1952), CZ 16 (1953), 17 (1954), Latv. 30, 49 (1953), 26 (1954), Laikm. 34 (1958), T 27-28 (1958).

TREPŠA, Norberts — sk. NEIKŠANĪTS.

TUMILOVIČS, Konstantīns — dz. 21.5.1904 Rīgā, m. 3.4.1959 Austrālijā, ierēdnis; sak., U.S.A., rokasgr., 1.burtn. (1950). Biogr: BZ(M) 84 (1959).

TURBADS, Jānis — sk. ZEPS, Valdis.

TŪTERS, Edvarts — dz. 30.8.1893 Mazsalacā, jaun. rakstn. ASV. Darbi: Pasaka par velnēniem (1947); Zēns ar pērtiķi, dzej.bērniem (1947); Trauciņš ar medu, dzej.,st.,tēl. (1951); Pēdas sniegā, dzej. (1963).

Biogr: LE, Pašp., TR II, Laikm. 19 (1953), T 54-55 (1963).

UIBO, Rita — sk. GĀLE, Rita.

UNĀMS, Žanis — dz. 19.6.1902 Sesavā, publ. Vācijā. Gr: Latvija pēc 17. jūnija (Neatkarības saulrietā) — (1950); Laiku atspulgā, mem. (1953); Melnā vara, polem. un apr. (1955); Dzīvā Latvija, vēst.es. (1964).

Biogr: LE, Pašp., LŽ 11 (1952).

UPE, Pēteris (pseud.) — Tumšā robeža, r. I,II,III (1948), I-III (1948).

UPENIEKS, Aleksandrs — dzej. un st. aut. Darbi: Tālie rīti, dzej., pr. (1946); [V mire uhodjaščih dnej], dzej. (1946) kr.; Labsirdīgais profesors, p. (1947); Likteņa viesnīca, st. (1948).

UPESLĀCIS, Viktors — dz. 29.9.1908, žurn. Kanādā; BB red. 1950-51. Biogr: LE.

UPESLEJA, Kārlis — dz. 17.4.1896 Bučauskā, būvinž., techn. gr. aut. Anglijā. Gr: Techniskā rasēšana I (1947). Biogr: LE.

UPĪTIS, Hugo — dz. 25. 11. 1893 Gaujienā, mežk. spec. Gr: Mežkopība (1947). Biogr: LE.

UPMALE, Valda — sk. MŌRA, Valda.

URBŠS, Antonijs — dz. 29.11.1879 Lietuvā, m. 17.8.1965 Spānijā, bīskaps un gar. r. aut. Publikācijas: Fatimas atklāsme (1949); (kopd.) The Catholic church of Latvia under the bolshevik torture (1950) angl.; Latvijas bīskapu gana raksts (1950); Sv. Ontōna dzeive un myusu pīnōkumi (1951); (kopd.) La iglesia católica de Letonia bajo la tortura bolchevique (1958) spān. Biogr: LE, LLV.

URDZE, Jāzeps — dz. 21.11.1920, mācīt. un gar. r. aut. Vācijā; DZIRKSTELES red. 1948-49. Gr: Dieva vārdu lasot, apc. (1960).

URNEŽUS (prec. LAMBERGA), Marija — dz. 8.12.1907 Jelgavā, dzejn. ASV. Dzej. krāj.: Torņi liesmās (1950); Plīvurs (1963).

Biogr: LE, Pašp., Laikm. 13 (1953), LAIKS 96 (1967).

VĀGELS (WAGEL), N. — dz. 14. 1. 1899 Daugavpilī, paid. Publikācija: English prepositions (1947).

VAGULĀNS, M. — sast., Latviešu opera un teātris [Oldenburgā] (1946).

VALDMANIS, Alfrēds (pseud. Boriss ZEMGALS) — dz. 11.9.1908, finansists; autobiogr.: Dienās baltās nebaltās (1949). Biogr: LE.

VALDMANIS, Teodors — Logaritmiskais lineals, apr. (1947).

VALLE, Fēlikss — sk. VANCĒVIČS, Fēlikss.

VALTERS, Kristaps — dz. 11.10.1930 Rīgā, mācīt. ASV; RAKSTU red. Gr: Ticības mācība trimdas skolām un pašmācībai (1962). Biogr: LE.

VALTERS, Miķelis — (dz. 1874), dipl. Francijā. Publikācijas: Par valsti un valsts problēmām (1950); 15. maija apvērsums un ārkārtējās pilnvaras (1951); Latvijas demokratija un kai tū veidōt (1952); Mana sarakste ar Kārli Ulmani un Vilhelmu Munteru... (1957); Latvija ceiņā par sovom tīseibom (1960); Latvija storptautyskūs nūtykumūs (1961). [Memuāri] (iespiež.) Sk. arī Arch. VII, 170.lpp.

Biogr: LE, Arch. VII; Ž. Unāms, Dzīvā Latvija (1964).

VALUNTAS, J. — Organiskā ķīmija, māc. gr. (1947, 3 izd.).

VANADZIŅŠ, Ints — sk. DĒLIŅŠ, Emīls.

VANAGA, Erna — Rūķīši, dzej. (1949).

VANAGS (JĒKABSONS), Jānis — dz. 15. 9. 1931 Dolē, tagad ASV. Gr: Skumju mētelis, dzej. (1966). Biogr: LE.

VANAGS, Kārlis (pseud. Kārlis LUDVIGS) — (dz. 1907), jurists un publ. ASV. Publikācijas: Our mother-country Latvia (1945) angl.; Das Ehescheidungs-

recht Lettlands (1947?) vāc.; Das Familienrecht Lettlands (1947) vāc.; Mēs bez Latvijas nenorimsim! (1947,1948); Latvijas valsts satversme (1948); Pilsoņa personiskās un ģimenes tiesības (1948); Bolševiku jūgā, apr.(1951); Karņa klausība ASV (1952); Kas katram jāzina par Social security apdrošinājumu (1952); Federālais ienākumu nodoklis ASV (1953). Biogr: LE, Arch.VII.

VANCĒVIČS (VALLE), Fēlikss — publikācijas: Tev, lir. poēma (1946, 1946?); Skaistā Latvija, att. (1947); Atmiņai, dzej. (1948).

VĀRPA, Gunārs — Kārļa Skalbes ģimnazijas 2. izlaidums (1947); Kārļa Skalbes ģimnazijas 3. izlaidums.

VASARIŅŠ, Pauls — dz. 1928 Rīgā, ārsts un krit.ASV; apc.period. Biogr: Pašp.

VEINBERGS, Alberts — Zviedrijā; sak., Zviedriski-latviska vārdnīca (1949, 2 izd.); sak. (kopd.) Latviešu-zviedru valodas vārdnīca (1952).

VEISBERGA, Benita — st. un tēl. period.

VEISBERGS, Arturs — dz. 20.12.1896 Jelgavā, māc. gr. aut. ASV. Darbs: Fiziskā ģeografija (1946, 3.izd.). Biogr: LE.

VEKMANIS, Kārlis — Ko man būs darīt, lai es iemantoju mūžīgo dzīvošanu, baušļi, ticības locekļi (1945).

VELDE, Ērika — red., O.Krādziņš, Mazā angliski-latviskā vārdnīca (1945).

VELDE, Jānis — bibliografs; sast., Latviešu trimdas izdevumu rādītājs 1945—1947/48 (1948).

VELDE, Jānis — inž.; sast., Elektrotechnika teorijā un praksē (1947).

VELDRE, Ivars — sporta statistiķis; sak., ASV latviešu vieglatlētika 10 gados (1963).

VESELIS, Jānis — dz. 1.4.1896 Neretā, m. 18.5.1962 ASV, rakstn.; VARAVĪKSNAS red. 1946-47. Gr: Latvju teiksmas 1943 (1945; 1948, 2. un 3.izd.; 1967); Saules meitas, teiksma (1945); Latviešu rakstniecības vēsture (1947); Staru būdā, dzej.(1947); Tīrumu ļaudis, r. 1927 (1948, 4.iesp.); Dienas krusts, r. 1931 (1950); Trīs laimes, r. 1928 (1952); Viesturs Varapoga, r. (1952); Laimas mirdzumā, dzej. (1954); Saules kapsēta, r. 1921 (1954); Teiksma par manu mūžu, autobiogr. (1956); Divas māsas, r. (1958); Velgas mīlestība, r. (1959, 2.izd.); Tērauda dvēsele, r. triloģija — Cilvēku sacelšanās 1934, Tērauda dvēsele 1938, Lielais gājiens — (1961); Blāzmas staigātāji, st. (1962). ZLKF balva 1952.

Biogr: LE, TR II, LL, LLD, L(m) 25, LŽ 18 (1953), LZ 15 (1954), JG 3 (1956), 39 (1962), 42 (1963), T 46-47 (1962), DVM 3 (1965).

VESTFĀLIS — sk. SUDRABIŅŠ, Jānis.

VĒTRA (agrāk BLUMBERGS), Mariss — dz. 19.7.1901 Tirzā, m. 24.12. 1965 Kanādā, operdziedonis un rakstn. Atmiņu gr.: Karaļa viesi (1954); Mans baltais nams (1954,1955); Div' dūjiņas (1955); Rīga toreiz (1955); Sestā kolonna (1957). Sk. arī Arch.VII, 204. lpp.

Biogr: LE, AL 98 (1951), LZ 18 (1953), 12 (1954), T 42-43 (1961).

VICIS, Km. (pseud.?) — (kopd.) — We accuse the East...(1948) angl.

VIDBERGS, Sigismunds — dz. 10.5.1890 Jelgavā, graf. ASV. Darbi: [Grafikas] (1946); Sāpju ceļš, zīm. (1947); Rīga, att. (1950) teksts latv. un angl.

Biogr: LE, Arch.V, Rīga, C 5, 12 (1946), 4 (1947), Sks 5-6 (1947), LŽ 18, 20 (1953).

VIDENIECE, Margarita — sk. KOVAĻEVSKA, Margarita.

VIDUMS, J. — māc. gr. aut. Austrālijā. Gr: Angļu valodas pašmācība (1946; 1947; 1948?; 1948, 2 izd.).

VIESIENS (GULBĪTIS), Jānis — dz. 3.5.1916 Krievijā, dzejn. un rakstn. Zviedrijā. Lugas: Viņa pēdējā griba (1953) period.; Jānis Reiters (1961); Spēle divās priekštelpās (1967). Sk. arī Arch.VII, 204. lpp. Biogr: LE, Pašp.

VĪKSNA, Ingrīda (dz. RENESLĀCE, prec. FOGELE) — dz. 10.3.1920 Rīgā, rakstn. un žurn.Kanādā; LAm red. 1952-61. Gr: Mums jābrien jūrā, r. (1951); Dāvana, st.,n. (1953); Es saku paldies, dzej. (1955).

Biogr: LE, Pašp., PP, LL, LŽ 4-5 (1951), U 8 (1961).

VĪKSNE, Frīdrichs — Latvisku audumu paraugi (1949).

VĪKSNIŅA, Irma — rakstn. ASV; sak., Čikāgas latviešu biedrības divdesmit pieci gadi (1960); Saules sala, jaun.r. (1967).

VĪKSNIŅŠ, Viktors — ASV; red., Čikāgas latviešu biedrība...20 gadi (1955).

VILKA, Vilhelmīne — dz. 22.9.1894 Rīgā, gaidu vadītāja. Gr: Pirmsākums un gaidisma vēsture Latvijā (1963). Biogr: LE.

VILKS, A. — sk. ŠVĀBE, Arveds.

VILKS, Aleksandrs (pseud. SEDASDĒLS) — dz. 10.5.1903 Mazsalacā, žurn. ASV; sak. krāj. Ludviga Brūniņa piemiņai (1964). Biogr: LE.

VILNE, Aija (Ženija DANKE) — dz. 21.3.1907, dzīvo ASV. Gr: Lauru vainags,dzej.(1962); Rājiens sirdij, dzej. (1963); The bearer of the star-spangled banner, dzej. (1964) angl.

VILNIS, Kazimirs — dz. 18.11.1907 Nautrēnos, garīdzn. Zviedrijā; DzB red. 1946-56. Biogr: LE.

VIĻUMS, Jāzeps — Lasāmā grāmata I (1946).

VINČELS, Alfrēds (pseud. Alvils VĪTRUPS) — dz. 5.7.1920 Maskavā, žurn. Kanādā; LAm red. kopš 1965, SPORTA APSKATA red. kopš 1966. Gr: red., Sporta gada grāmata 1948. Biogr: LE.

VIRSNIEKS, Richards — agron. Vācijā. Gr: Seno laiku vēsture, māc. gr. (1946); Korn und Mehl (1947) vāc.; Bioloģijas elementi, ģimn. 4.kl. (1949); Meiervikas latviešu tautskolas vēsture (1949); Ernests Gliks dzīvē un darbā (1950, 2.izd.); Die natürlichen Grundlagen...des Gemüsebaues in Lettland (1952); Iz Latvijas vēstures, ref. (1953).

VITENS, Zigfrīds — (dz. 1908), lit.-vēsturn. Vācijā. Darbi: Geschichte des Dramas, lekc. (1946) vāc.; Das europäische Drama des 19. Jh., māc. gr. (1947) vāc.; Thoughts about the coming man, ref. (1947) angl.; Vom kommenden Menschen, ref. (1947) vāc.; Einführung in die deutsche Dichtung des 18. Jh., lekc. (1948) vāc.; Fausta tēls pasaules literātūrā, es. (1948); Die Faustgestalt in der Weltliteratur, es. (1949) vāc. Biogr: LE, Arch.VII, WwB.

VĪTIŅŠ, Verners — dz. 13.1.1903 Mēdzē, jurists; (kopd.) Latvija, stat. pārsk. (1947). Biogr: LE.

VĪTOLIŅA, Lidija — sk. AUZĀNE, Lidija.

VĪTOLS, Hugo — dz. 2.12.1900 Rīgā, žurn. ASV; DV red. 1944-45, LAm red. 1951-52. Publikācijas: L'annexion de la Lettonie par l'Union Soviétique et le droit (1946) fr.; The annexation of Latvia by the Soviet Union (1947?) angl.; Sigismunds Vidbergs 75, biogr. (1965). Biogr: LE.

VĪTOLS, Jāzeps — dz. 27.7.1863, m. 28.4.1948 Vācijā, komp. Gr: Manas dzīves atmiņas (1963).

Biogr: LE, Arch. VI, L(m) 2, 27, Latv. 57, 83 (1947), 31-35 (1953), 17 (1958), Sks 7-8 (1947), 5-7 (1948), C 7-9 (1948), CZ 1 (1948), 13, 15 (1953), IV 29 (1948), LVa 35 (1948), LZ 7 (1950), 11 (1955), AL 96 (1951), 195, 196 (1953), LŽ 17 (1953), JG 43 (1963).

VĪTOLS, Reinholds — Seno dienu atmiņas, st. (1962).

AUTORU DZIMŠANAS VIETAS LATVIJĀ

Kartogramma rāda dzimšanas vietas Latvijā tiem brīvās pasaules latviešu autoriem, kam dzimšanas vieta minēta pārskatā. Te neietilpst zinātnisko darbu autori, kas jau parādīti kartogrammā ARCHĪVA VII sējumā (173. lpp.). Lai pareizi novērtētu abu kartogrammu nozīmi, jāņem vērā Latvijas apdzīvotības biežums (sk. kartogrammu: J.Rutkis, LATVIJAS ĢEOGRAFIJA, Stokholmā 1960, 419. lpp.)

VOITKUS, Arturs (pseud. Andrejs GRAVA) — dz. 1.7.1911 Liepājā, mācīt. un rakstn. Kanādā. Gr: Stāsti par mīlestību (1946); red. (kopd.) Ticības mācība I, II (1947); Jūdass, l. (1948); Aproce, noveletes (1955); Tā tas nepaliks, r. (1956) period.; Ogles pelnos, r. (1959) period.; Ticības mācība 5.kl. (1960); Bet es jums saku, r. (1961); Zaudētie gadi, r. (1961) period.; Spogulis, humor., feļ. (1962); Tev nebūs, r. (1964); Zīmes smiltīs, l. (1964?); Aiz rožainiem mākoņiem, r. (1965); Mēs gribam būt mājās, r. (1966); Soģis, l. (1967) nep.; Aiz miglas aust saule, r. (1968). Sk. arī Arch. VII, 204. lpp.

Biogr: LE, Pašp., PP.

VOLDEMARS, Rt.H. — sk. RITUMS, Heinrichs.

ZĀĢERS, Vilis — Spāniski-latviska vārdnīca (1948).

ZAIGA, V. — Vāciski-latviska vārdnīca (1947).

ZAIGS, Aivars — Dzimtenes darbā, dzej. bērniem (1954).

ZĀLE (OSE), Klāra — dz. 11.12.1911 Pabažos, dzejn. ASV. Dzej. krāj.: Pārdegšana (1947, 2 izd.); Karoga rakstītāja, dzejolis (1950); Zvani pusnaktī (1950, 2 izd.); Mēness kokle (1960); Rožābele (1966).

Biogr: LE, Pašp., TR III, AL 134 (1952); LAIKS 100 (1953).

ZALKTIS, Ed. — sk. SINĀTS, Eduards.

ZAĻINSKIS, Auseklis — M red. 1959. Gr: Viena diena Cedelghemā, dzej. (1946, 2 izd.; 1947, 2 izd.).

ZAĻKALNA, Tamāra — sk. KALNIETE, Māra.

ZĀMUELS, Roberts — Preferansa rokas grāmata (1947).

ZANDBERGS, Laimonis — dz. 5.5.1932 Liepājā, liter. Kanādā; JG red. kopš 1960; d. period. Biogr: LE, JG 57 (1966).

ZANDERS, Jānis — dz. 8.7.1911 Rīgā, rakstn. Zviedrijā; d. period. Biogr: LE, TR III, LZ 26 (1951), AL 346 (1956), JG 54 (1965).

ZANIS (KRŪMIŅŠ), Alberts — dz. 31.8.1899 Bebrenē, dzej. un pr. d. aut. Anglijā. Publikācijas: All this spoke a refugee (1955) angl.; Satan reconnoitres (1960) angl.; Such is life (1962) angl.; Uz dzīves krāsainās plāksnes, dzej. (1962); Heroes of our time (1963) angl.; Big turns, apc. (1965) angl.; John Devilkicker's poems (1966) angl.; Skatuves gaismā, dzej. (1966).

ZANTE, Elza — Diktāti latviešu skolām (1967).

ZANTE, Velta — filol. Zviedrijā; sak. (kopd.) Latviešu-zviedru valodas vārdnīca (1952).

ZARIŅA, Monika — dz. 29. 9. 1931 Rīgā, dzejn. Anglijā; dzej. period. Biogr: LL, T 66-67 (1964), JG 51 (1965).

ZARIŅŠ, Aleksandrs (Andrejs) — Brīnums, r. (1960).

ZARIŅŠ, Guntis — dz. 18.4.1920 Rīgā, m. 10.9.1965 Anglijā, rakstn. Gr: Dieva mērkaķis, n., st. (1959); Apsūdzēts, r. (1961); Ceļš uz pasaules galu, n., st. (1962); Varonības augstā dziesma, st. (1962); Dvēseļu bojā eja, r. (1963); Mieles, r. (1964); Cilvēku medības, r. (1967); Trimdas augstā dziesma, st. (1967). ZLKF balva 1962. Biogr: LE, Pašp., PP, Z 6-7 (1962), JG 45-46 (1964), 56 (1965), KBB 10 (1964).

ZARIŅŠ (ZARIŅU), Jānis — dz. 26.3.1907 Ogres pag., filol.ASV; RĀJUMA red.1962-63. Darbi: Lasīt mācīšanas metodes (1958); (kopd.) Latviešu kultūras seminārs: valoda — 10 darba lapas (1959); sak. Z.Lazdas darbu krāj. Ogle (1960). Biogr: LE.

ZARIŅŠ, Kārlis — dz. 4.12.1879 Ipiķos, m. 29.4.1963 Anglijā, dipl.; r. period. Publikācija: Par Latvijas tapšanu, apc. (1945, 1962).

Biogr: LE, Arch.IV, A.Bērziņš, Kārlis Zariņš dzīvē un darbā (1959), LM 7 (1959), ADz 6 (1963).

ZĒBERGA-RUGĀJA, Alla — darbs: Pati adu — pati valkāju (1949).

ZEBERIŅA (dz. NĀRUNA, prec. DAMERELA), Dzidra — dz. 3.2.1923 Rīgā, rakstn. ASV. Gr: (kopd.) Ūpji, r. (1952); Ģimenes pavards, rec. (1955;1958; 1962, 4.iesp.); (kopd.) Viesības ar spokiem, st.,n. (1958); Cepumi kā vēl nekad, rec. (1965). Biogr: LE, Pašp., PP, T 27-28 (1958).

ZEBERIŅŠ, Modris — (dz. 1923), rakstn. ASV. Gr: Tilti miglā, r. (1950); (kopd.) Ūpji, r. (1952); Dievišķīgās rokas, r. (1954); Dvēseļu raudzītājs, r. (1955); Pūra pūķis un trīs sievas, r. (1956); (kopd.) Viesības ar spokiem, st., n. (1958); Zelta lielceļi, r. (1960).

Biogr: LE, Arch.VII, Pašp., PP, LŽ 4-5 (1951), CZ 20 (1954), T 27-28 (1958), 40-41 (1961), JG 30 (1961).

ZEKUNDE, Edgars — Vecie zēni Grosenbrodē (1946).

ZELTIŅŠ, Teodors — dz. 27.10.1914 Rīgā, rakstn. ASV; LŽ red. 1955-56. Gr: Balādes (1947); Slaists un Niķe, p.-dzej. (1947); Zelta gailis, p.-dzej. (1947); Brīnumzaķis, bērnu gr. (1948); Princesīte Papardīte, p. (1948); Slazdā, r. (1952); Nakts uguņi, dzej. (1953); Rīgas ģimnazisti, r. (1957); Melnās avis, r. (1958); Rožu gaitenis, r. (1958); Vīna raugs, l. (1958?); Dvēseļu glābēji, n. (1959); Pazudušā paaudze, r. (1959); Drupu republika, r. (1960); Skumjā pase, dzej.,b. (1961); sak., Dzejas un sejas, ant. (1962); Tiltu atjaunotāji, r. (1962); Zīmējumi vasaras smiltīs, min. (1962); Antiņš Amerikā meklē līgavu, r. (1963, 1967); Nakts parāde, b. (1963?); sak., Prozas profili, pr.ant. (1964); Torņi Daugavā, st. (1964); sak. un red., Pašportreti, autobiogr.ant. (1965); Antiņš Amerikā cīnās ar sievu un trimdu, r. (1966,1967). Sk. arī Arch.VII, 204. lpp. ZLKF balva 1959. Ģen.K.Gopera fonda balva 1963.

Biogr: LE, Pašp., PP, TR III, T 29-30 (1959), KBB 3 (1960).

ZEMBERGS, Alberts — [sak.] Mazs palīgs atmiņai, dati (1947).

ZEMDEGA (dz. KRŪMIŅA), Aina — dz. 2. 8. 1924, dzejn. Kanādā. Dzej. krāj.: Basām kājām (1963). Biogr: Pašp.

ZEMDEGA, Zane (pseud.): (Ella, dz. VERLE, prec. ANDERSONE) — dz. 17.3.1908 Igaunijā, rakstn.un tulk.ASV. Gr: Vasara, st. (1953); Ziemassvētku pasakas (1955); Mezgli, r. (1959); Gaŗausis ceļ šūpoles, p. (1961); Sniega pārsliņa, p. (1964); Iznīcības ceļš, st. (1966); Pienenīte, p. (1966).

Biogr: Pašp., T 25-26 (1958).

ZEMGALIS, Elmārs — sak. (kopd.) Šachs aiz dzeloņdrātīm (1946).

ZEMGALS, Boriss — sk. VALDMANIS, Alfrēds.

ZEMĪTIS, Elmārs — Betons un dzelzsbetons, rokasgr. (1946); Būvmateriāli (1946).

ZEPS, Valdis (pseud. Jānis TURBADS) — dz. 1932, valodnieks ASV, žurnāla THE SEMIGALLIAN BLAZOON red. 1967. Publikācijas: Mezgli un sējumi (1949); Ķēves dēls Kurbads, r. (1959) period., nepabeigts. Sk. arī Arch. VII, 176. lpp.

Biogr: LE, Arch. VII, JG 22 (1959).

ZICĀNS, Eduards — dz. 10.10.1884 Līgatnē, m. 30.4.1946 Vācijā, teol. un dzejn. Gr: Viegla gaita, val. māc. gr. (1948, 1953, 1957); Virši zied, dzej. (1963). Biogr: LE.

ZIEDARS, A. — dārzk. spec. Gr: Augļkopība (1947); Augu aizsardzība (1947); Daiļdārzniecība (1947); (kopd.) Daiļais dārzs (1947); Zemstiklu kultūras (1947).

ZIEDIŅŠ, Pēteris — Kanādā. Gr: Pētera Ziediņa komēdijas — Jānis Stiprais, Līdzcietība, Lielais laimests — (1963).

ZIEMANE, Biruta — sk. SENKEVIČA, Biruta.

ZIEMELE, Lidija — paid. Austrālijā; sak. (kopd.) Garīgo dziesmu izlase skolām, teksti (1959); Latviešu gramatika un pareizrakstība, skolām (1965, 1967).

ZIEMELIS, Aleksandrs (Sasha SEEMEL) — dz. 21.1.1890 Rīgā, mednieks Brazīlijā, žurn. ASV. Gr: Jungle life, autobiogr. r. (1949) angl.; Džungļu mednieks (1954). Biogr: LE; J. Duguid, Green hall (1930); Tiger man (1931).

ZIEMELIS, Herberts — Austrālijā; sak. (kopd.) Garīgo dziesmu izlase skolām (1959).

ZIEMELIS, Saša — sk. ZIEMELIS, Aleksandrs.

ZIERIŅŠ, Teodors — žurn. ASV. Publikācija: If one can do it, why not you? vēst. (1967).

ZIRNĪTIS, Edmunds — dz. 28.5.1911 Lubānā, dzejn. ASV. Dzejoļu krāj.: Vērmeļu biķeris (1964).

ZĪTARS, Kārlis — dz. 14.1.1899 Lubānā, agron. Austrālijā. Gr: Pa zaļajām tekām, medn. st. (1958).

ZĪVERTS, Mārtiņš — dz. 5. 1. 1903 Mežmuižā, drām. Zviedrijā. Lugas: Vara (1945, 1948, 1965); Karātavu komēdija (1946); Ķīnas vāze (1946); Tīreļpurvs (1947, 1967); Tīreļpurvs un Rakte (1947); Kāds, kuŗa nav (1948, 1965); Āksts (1953); Smilšu tornis (1957) Daug. r. krāj.; Raķete (1959); Čūska (1960); Fiasko (1960); Rūda (1960); Erz (1961) vāc.; Lielo grēcinieku iela (1961); Zaļā krūze (1961); Kā zaglis naktī (1962); Meli meklē meli (1962); Minhauzena precības (1962, 2. iesp.); Četri skeči — Divkauja, Sievasmāte, Riebeklis, Fiksā ideja (1963); Kurrpurrū (1963); Tvans (1963); The jester (1964) angl.; Durnā merga (1965); Cilvēks grib dzīvot (1966); Nauda (1967). Nepublicētas lugas: Kaļostro Vilcē; Rīga dimd. ZLKF balva 1958.

Biogr: LE, Pašp., LLD, L(m) 5, 34, LŽ 2 (1951), AL 175 (1953), 328 (1956), CZ 11 (1953), Laikm. 13 (1953), Latv. 1, 2, 22 (1953), KBB 2 (1960), JG 42 (1963), T 52-53 (1963).

ZNOTIŅŠ, Staņislavs — dz. 30.10.1910 Daugavpilī, dzīvo Austrālijā. Gr: Kalnā kāpējs, dzej. (1961).

ZUĻĢIS, Roberts — Aizmirstās pērles, dzej. (1946).

ZUSNE, L. — Latvija skaitļos (1946, 2 izd.).

ZUSTERS, Reinis — dz. 1918 Krievijā, glezn. Austrālijā. Publikācija: Reinis Zusters, izst. prosp. (1965) vāc.

Biogr: Arch.V, AL 54 (1950), 96 (1951).

ZUTIS, Kārlis (pseud. K.P.Āls) — dz. 12.5.1903 Dubultos, tagad ASV; TĀLU TAKU red. 1945-47. Publikācijas: Kanada, apr. (1947, 2 izd.); Zviedrija, apr. (1948); Anno 1940-41, dzej. (1954); Jūŗas jūdzes, dzej. (1955).

ZVAIGZNE, A. — Techniskā rasēšana, lekc. (1946).

ZVEJNIEKS, Kārlis — sk. KURBADS, Kārlis.

ZVIRBULIS, Jānis — dz. 3.5.1905, m. 1964 ASV, glezn. Krājums: (kopd.) Latviešu rakstnieku portrejas, zīm. (1946).

Biogr: LE, Arch.V, LAIKS 19 (1964).

ZVIRGZDIŅŠ, Kārlis — dz. 21.3.1904 Dzelzavā, m. 16.8.1967 Arģentīnā, žurn. Latv. (Arģentīnā) red. 1952. Biogr: LE, LAIKS 67 (1967).

PAPILDINĀJUMI

JANOVSKIS, Gunārs — ZLKF balva 1967.

JANSONS, Andrejs — Kr.Barona prēmija 1967.

KREICERS, Hermanis — Gr: Logi, apc. (1967). Kr.Barona prēmija 1967.

RITMANIS, Zigurds — dz. 12.7.1923 Rīgā, žurn. ASV; sak., Jānis Niedra, piem. r. krāj. (1967). Biogr: LE.

ŠVĪKULE, Dora — dz. 22.8.1884 Oktē. Biogr: LAIKS 70 (1964).

Biografiskie un citi dati par autoriem viegli sameklējami mūsu lielākajos laikrakstos pēc autora dzimšanas vai miršanas datuma. Laikraksti parasti ievieto nekrologus, tāpat rakstus jubilejas gadījumos — piecdesmit, sešdesmit utt. mūža gadu atcerei. Uz šiem rakstiem iepriekšējās biografiskajās atzīmēs norādīts tikai retos gadījumos.

Šai pārskatā minētas 773 personas. No tām 265, par kuŗām bija atbilstoši salīdzināmie dati, ir uzņemtas Aijas Ozoliņas sakopotajā statistikā iepriekšējā rakstā.

UNIVERSITĀŠU MĀCĪBSPĒKU UN ZINĀTNIEKU ĪSBIOGRAFIJAS
(LABOJUMI UN PAPILDINĀJUMI)

Sekojošais pārskats ir iepriekšējā ARCHĪVA sējumā publicētā darba turpinājums. Arī šoreiz minēti vai nu augstāko mācībiestāžu mācībspēki, vai personas, kas publicējušas zinātnisku darbu (nepublicētie darbi ņemti vērā tikai tad, ja tie ir par latvisku tematu). Labojumos un papildinājumos iekavās aiz autora vārda minēta ARCHĪVA VII sējuma lappuse, kur attiecīgais grozījums jāizdara. Daļu labojumu iesūtīja ieinteresētās personas, bet daļu kļūdu pamanīja redakcija pati. Saīsinājumu sarakstu sk. ARCHĪVA VII sējuma 96—97. lpp.

Papildinājumiem izlietoti šādi avoti: DIRECTORY OF AMERICAN SCHOLARS I—IV (1963—1964); par šo četru sējumu izskatīšanu jāpateicas Magdalēnei Rozentālei un Leonīdam Jirgensonam. Rozentāle izskatījusi arī WHO'S WHO IN LIBRARY SERVICE (1966). Aivars Meisters ir izskatījis vairākus sējumus rādītāju izdevumam CHEMICAL ABSTRACTS un ENGINEERING INDEX 1965-66, vol. 66. Liels paldies viņam par palīdzību redaktoram izskatīt žurnālu UNIVERSITAS un AKADĒMISKO DZĪVI, laikrakstu LAIKU un dažus citus izdevumus, tā turpinot pagājušā gada darbu. E.Dunsdorfs ir izskatījis AMERICAN MEN OF SCIENCE 11. izdevuma sējumus līdz burtam Sr. Jāpateicas Melburnas latviešu biedrības bibliotēkai par atļauju izmantot periodiku un bibliotēkai piesūtītos zinātnisko darbu novilkumus. Līdz ar to jāatkārto laipnais lūgums, lai mūsu zinātnieki savus darbus piesūta šai bibliotēkai (adrese: Latvian Library, 3 Dickens St., Elwood, Vic. 3184, Australia).

Savu sarakstu par zinātniekiem un akadēmiskiem mācībspēkiem ARCHĪVA rīcībā laipnā kārtā nodevusi arī Latvijas korporāciju apvienības zinātņu komisija Ņujorkā. Šai sarakstā minēts tikai personas vārds, grads un darbavieta. Gadījumos, kur ARCHĪVA redakcijai neizdevās ziņas papildināt, ievietotas tikai šīs ziņas, tās nepārbaudot un nenoskaidrojot, vai attiecīgā mācībiestāde pieder pie atzītām (accredited) universitātēm. No šī saraksta nav uzņemti tie doktora gradu ieguvušie, kam nebija minēta kāda publikācija vai par kuŗiem nevarēja noskaidrot, ka viņi savu doktora darbu ir publicējuši. Šādā veidā konsekventi ir turpināts sāktais darbs, uzņemot pārskatā tikai augstāko mācībiestāžu mācībspēkus un tos, kas publicējuši zinātniskus darbus.

ARCHĪVA VII sējuma recenzenti un vairāki abonenti ir redakcijai aizrādījuši, ka pārskatā uzņemtas arī tādas personas, kas gan ir mācībspēki universitātēs, bet nebūtu nostādāmas vienā līmenī ar zinātniekiem, kas publicējuši zinātniskus darbus. Te var teikt, ka redakcijai nebija nekāda kritērija, lai izdarītu šādu šķirojumu. Tas arī prasītu daudz vairāk laika nekā bija redakcijas rīcībā vai arī daudz vairāk talcinieku nekā izdevās pieaicināt. Sākot īsbiografiju vākšanas darbu, redakcija apzinājās, ka iebildumus varēs sagaidīt, un līdz ar to bija jāizšķiras, vai darbu veikt par spīti sagaidāmai kritikai, vai arī tai vietā atstāt tukšumu. Redakcija izšķīrās par pirmo variantu.

Ar šiem publicētajiem labojumiem un papildinājumiem ARCHĪVS noslēdz zinātnieku un mācībspēku īsbiografiju pirmo seriju. Rietumu patvēruma zemēs latviešus jau sāk dēvēt par „profesoru tautu". Katru gadu mums nāk klāt jauni zinātnieki un mācībspēki. Viņu izsekošanai vajadzēs ilgāka laika, lai publicētie turpinājumi neķļūtu pārāk nepārskatāmi. Tādēļ ARCHĪVS zinātnieku un mācībspēku īsbiografiju otro seriju publicēs tikai pēc garāka pārtraukuma.

ĀBELE, Pēteris — dz. 13.1.1893 Valmieras pag., ginaikologs; b. Tērbatas U 1918; LU 1930 Dr.med., priv.-doc.; Vācijā 1944; ASV no 1949. Publ.

ADAMOVIČS, Andris — mikrobiologs ASV; Vašingtonas U Sietlā 1952 B.S., 1965 M.S. (farmakoloģijā). Publ.

ĀDAMSONS, Jānis — dz. 30.7.1929, ārsts ASV; stud. BU; Getingenas U 1954 disertācija: LTIB 2346.

AGARS, Jānis — mākslas vēsturnieks ASV; Vašingtonas U Sietlā 1960 B.S. (mākslā), 1963 M.S.; mācībspēks Elensburgas kol. Vašingtonā.

AKMEŅKALNS, Ivars — elektrotechn. inž.; Sirakjūsas U 1961 M.E.E. Publ.

ALBERTIŅŠ, Rūsiņš — dz. 27.12.1937 Strenčos, ķīmijas inž. ASV; Rietumontario U Kanādā 1962 B.S., Mičiganas U 1964 M.S., 1967 Ph.D. Strādā pētniecībā privātā firmā. Publ.

ALKS, Vītauts — farmaceits ASV; Bafalo (Buffalo) U 1961 B.S., 1964 M.S., pētniecības asist. turpat. Publ.

ALKSNIS, Arveds — dz. 21.5.1910 Liepājā, chirurgs; b. Turkuaņas liceju Francijā, LU 1933; asist. turpat; Dr.med. 1938, priv.-doc. 1940, doc. 1942-44; Vācijā no 1944, pēc tam ASV. Publ.

ALKSNIS, Jēkabs — (1870—1957), chirurgs, LU prof. Biogr.: LE.

AMTMANIS, Jānis — dz. 23.12.1892 Birzgalē, ķīmiķis ASV; stud. RPI, b. LU 1922, asist. zootechnikā, doc.; Vācijā no 1944, pēc tam ASV. Pētī fosfora un kalija nozīmi organismā vēža slimības apkarošanā.

ANTONOVIČA, Ieva — ķīmiķe Anglijā; Oksfordas U 1962 B.A.; pētniecības asist. turpat. Publ.

ANTONOVIČS, Atis — vēsturnieks Anglijā; b. Oksfordas U 1963; Bristoles U mācībspēks (assistant lecturer).

APĪNIS, Kārlis (A 101) — m. 3.7.1967 ASV.

APSE, Juris — ķīmijas inž. Kanādā; Toronto U 1965 B.S.Ch.E. Publ.

AUGSTKALNS, Valdis — ķīmijas inž. ASV; Masačūsetsas U 1961 B.S.Ch.E., 1963 M.S.Ch.E. Publ.

AUZENBERGS, Edvīns — tautsaimnieks ASV; Kolumbijas U 1961 B.A., 1965 M.B.A. Publ.

AUZIŅA, Ieva — mikrobioloģe Austrālijā; Adelaides U 1960 B.S. (bakteriioloģijā), 1965 Ph.D.; doc. (lecturer) turpat no 1965.

AUZIŅŠ, Pēteris (A 102) — dz. 1910 Stalbē, m. 24.4.1967 Mineapolisā, ASV, fiziķis; LU 1938 mag.math.; asist. JLA 1940-41; no 1955 pētniecības darbā Minesotas U. 18 publ. cieto ķermeņu fizikā.

AVOTA (dz. GRAUDIŅA), Elfrīda (A 120) — Vācijā: Minchenes U 1949 disertācija: LTIB 2359.

AVOTS, Ivars — tautsaimnieks ASV; Saskehanas (Susquehanna) U 1954 B.S. (uzņēmumu vadībā). Publ.

BAIDIŅŠ, Zigurds — ārsts; Minsteres U 1960 disertācija: LTIB 2360.

BALODE, Rasma — ķīmiķe ASV; Nebraskas U 1956 B.A. Publ.

BAUMANIS, Uldis — mūziķis ASV; Menhetanas mūzikas skolā 1962 B.Mus., 1966 (?) M.Mus.; doc. (asst.prof.) Trentonas valsts kol.

BENDIŅŠ, Kārlis — ārsts; Minchenes U 1955 disertācija: LTIB 2369.

BERGS, Maksimiliāns — valodnieks ASV, Dr.phil.; mācībspēks latīņu valodā Kalifornijā (Coll. of the Holy Names).

BERGS, Viktors (A 104) — Ph.D. (mikrobioloģijā); kopš 1965 mācībspēks Maiami U medicīnas fak.un dir. vietn. Maiami bērnu slimnīcas pētniecības I. Pāri par 20 publ.

BERĶIS, Aleksandrs (A 104) — LU 1940 mag.iur.; ASV: doc. (asst. prof.) Haipointa kol. 1956-59, ārk. prof. 1959-61; ārk. prof. Longvuda kol.1961-65, prof. kopš 1966.

BERNARDS, Voldemārs — dz. 1.10.1907, teologs ASV; b.LU; Vācijā stud. Tībingenas U; ASV: Kolumbijas U 1952 (?) Ph.D.; mācībspēks Lenuara Raina (Lenoir Rhyne) kol.

BERNŠTEINS, Eižens — ārsts ASV; prof. Ņujorkas U.

BĒRZIŅŠ, Arnolds — ārsts; Getingenas U 1955 disertācija: LTIB 2374.

BĒRZIŅŠ, Juris — kodolfiziķis ASV; Mičiganas U 1967 Ph.D. Strādā Losalamas zin. laborātorijā Ņumeksikā. 8 publ.

BĒRZKALNS, Anatolijs — mūzikologs ASV; Kolumbijas U skolotāju kol. 1961 M.A. (mūzikā); ārk. prof. (assoc.prof.) Trentonas valsts kol.

BICKIS, Ivars (A 106) — pētniecības asist. medicīnas fak. Otavas U Kanādā 1953-55. Ap 30 publ.

BIČEVSKIS, Andrejs — dz. 19.12.1922 Jelgavā, kodolenerģijas inž.; Vācijā: Hanoveras TA 1948 Dipl.-Ing.; Austrālijā: Ņusautvelsas U 1965 M.Techn. Publ.

BIKŠA, Jānis — ārsts; Hamburgas U 1950 disertācija: LTIB 2378.

BILSENS, Gunārs — elektrotechn. inž. ASV; Ilinojas (Illinois) TI 1958 B.S., 1960 M.S.; mācībspēks turpat.

BĪMANIS, Mārtiņš — (1864—1946), būvinž. Biogr.: LE.

BIRZGALE, Rasma (A 107) — ir identiska ar Rasmu VĪTOLU (A 174).

BIRZNIEKS, Pauls (A 107) — dz. 13.1.1932 Viļķenē, literātūrzinātnieks; ASV: Vitenbergas kol. Springfīldā 1955 B.A. (vācu un angļu literātūrā); stud. Hammas teoloģijas seminārā 1956-57; Džonsa Hopkinsa U 1958 M.A. literātūrā (creative writing), darbs: Sonnetines from the Latvian and other poems; asist. 1959-61; 1963 Ph.D. (vācu literātūrā); no 1962 instr. Džordžtaunas U, no 1963 doc. (asst. prof.). 4 zin. publ., dzejoļi angliski un latviski.

BITNERS, Imants (A 108) — mikrobiologs.

BLUĶIS, Uldis — ķīmiķis ASV; Ilinojas U 1956 B.S., Kalifornijas U Berklejā 1960 Ph.D. Publ.

BOLŠAITIS, Pēteris — ķīmiķis ASV; Delavēras U 1964 Ph.D.; zin. darbā Getingenā, Vācijā 1965. Publ.

BRACHMANIS, Armands — dz. Bostonā, ķīmiķis ASV; Masačūsetsas TI 1953 M.S.; strādā pētniecībā firmas „Du Pont de Nemours & Co." uzņēmumos. Publ. un patenti.

BRĒMANE, Daina — dz. 17.7.1945 Vācijā, tautsaimniece Austrālijā; Melburnas U 1965 B.Com.; no 1967 pētniecības asist. turpat saimn. pētīšanas I.

BREŽĢIS, Ritvaris — dz. 15.4.1920 Latvijā, bibliotēkārs Kanādā; stud. vēsturi LU 1939-44, Bonnas U Vācijā 1946-48; Toronto U 1951 M.A., 1954 B.L.S. Publ.

BRŪVERIS, Arnolds (A 109) — dz. 6.10.1898 Jēkabpilī, ķīmiķis un filozofs Brazīlijā; stud. medicīnu Rīgā; Riodežaneiro U Brazīlijā Dr.philos.; prof. Organ. ķīmijas I (Instituto de Oleos). Publ.: „Letonia e sua imigraçao para o Brasil", REVISTA DO PARLAMENTO 1949; The Latvians and their contribution to the Brasilian hinterland; Os diretos da Familia na Letonia. Conjunctura dos Estados Balticos, u.c.

BRUŽS, Boriss — dz. 1897 Turkestanā, fizikālās ķīmijas inž. Spānijā; b. Maskavas archaioloģisko I; b. LU 1924, priv.-doc. 1927-36, doc. no 1938; papild. Anglijā un ASV 1925 kā Rokfellera stipendiāts; Prinsetonas U Ph.D. Vismaz 34 publ.

BURKEVICS, Vilhelms (A 110) — m. 21.12.1967 Kanādā.

BUZA, Māris — ķīmiķis ASV; Ratgersa (Rutgers) U 1963 B.A. Publ.

CELMS, Pēteris — dz. 23.6.1936 Rīgā, vēsturnieks ASV; Augustana kol. 1958 B.A., Ziemeļrietumu U 1959 M.A., stipendiāts no 1958 Getingenas U Vācijā 1961-62; asist. Ziemeļrietumu U 1960, instr. vēsturē Vitenbergas U no 1962.

CERBULIS, Jānis (A 111) — Ratgersa (Rutgers) valsts U 1966 Ph.D.

ČERNAVSKA-VIDUCE, Ņina — zobārste Kanādā; Minsteres U Vācijā 1949 Dr.med.dent.; Toronto U 1954 M.Sc.Dent.; mācībspēks turpat.

ČEVERS, Benedikts — filologs Kanādā; b. LU 1937; Otavas U Kanādā 1952 M.A.; mācībspēks turpat.

ČINOVS (CHINNOV), Igors — dz. 25. 9. 1909 Latvijā, literātūrzinātnieks ASV; b. LU 1939; Francijā: Parīzes U 1947 licenciāts; Vācijā 1953-62; ASV: ārk. prof. (assoc.prof.) Kanzasas U no 1962.

DĀBOLIŅŠ, Roberts — ārsts; Minchenes U 1957 disertācija: LTIB 2416.

DALIŅA (dz. HEIMANE), Ilze — dz. 12.6.1942 Rīgā, bioķīmiķe Austrālijā; Sidnejas U 1963 B.Sc. (Hons), 1966 M.Sc.; mācībspēks (teaching fellow) 1965-66, doc. (lecturer) no 1966 turpat.

DAMBE, Gunārs — dz. 10. 8. 1925 Koknesē, tautsaimnieks ASV; Aiovas (Iowa) valsts U 1963 B.S. (matēmatikā), no 1965 instr. tautsaimniecībā turpat. Publ.

DAMBIS, Edgars (A 112) — Hohenheimas lauks. A Štutgartē 1948 asist., 1949 Dr.agr. Bibliogr.: AK.DZ. 7.

DANOSS (DANOS), Miķelis — atomfiziķis ASV; stud. LU; Vācijā: Hanoveras TA 1948 elektrotechn. inž. dipl.; Heidelbergas U 1951 Dr. grads fizikā; ASV papild. Kolumbijas U 1952-53; strādā pētniecībā (Bureau of National Standards) Vašingtonā no 1957; Gugenheima stipendiāts 1959 Heidelbergā un Kopenhāgenā. Vairāk nekā 20 publ.

DĀRZIŅŠ, Ansis (A 112) — dz. 24.3.1930 Rīgā, tautsaimnieks un filozofs; b. Minesotas U 1957, M.A. 1959; instr. 1957-59 turpat, 1959-60 instr. Džonsa Hopkinsa U; 1963-66 lektors un doc. (asst.prof.) Sanfrancisko valsts kol. un Linkolnas U; Amerikas-Āzijas studiju Ak 1966 Ph.D.; prof. turpat. Publ.

DEKSNIS, Kazimirs — dz. 24.11.1921 Bērzgalē, inž. Kanādā; stud. LU un Sera Džordža Viljamsa kol.; inž.tiesības Kvēbekas inž. apvienībā 1957. Publ.

DERMANIS, Pauls (A 113) — kļūdaini iespiests „DREIMANIS".

DIMANTS, Andrejs — ārsts ASV; Dikinsona (Fairleigh Dickinson) U 1962 B.A.; Aiovas valsts U 1964 M.S. (fizioloģijā), 1965 M.D. Publ.

DONIŅŠ, Vilhelms (1877—1957), elektrotechn. inž. Biogr.: LE.

DRAVNIEKS, Gunārs — dz. 1924, celtniecības vēsturnieks Zviedrijā; b. Katrinholmas T kol., stud. Stokholmas U mākslas vēsturi un etnografiju. Ap 40 publ. (zviedriski).

DRILLE (dz. ZEIRE), Elza — dz. 9.7.1895 Līgatnē, dabzinātniece ASV; stud. LU un Jēnas U Vācijā; pētī biopsīcholoģijas un komūnikācijas problēmas. Publ. (kopā ar Rūdolfu DRILLI).

DRILLIS, Rūdolfs (A 115) — darba zinātnieks.

DZELZGALVIS, Ints — matēmatiķis ASV; Laikomingas (Lycoming) kol. 1961 B.A., Baknela (Bucknell) U 1962 M.S.; pētniecības darbā ASV flotes apgādes centrā, pēc tam IBM uzņēmumā. Publ.

DZENĪTE, Biruta — ārste; Hamburgas U 1953 disertācija: LTIB 2432.

DZENĪTIS, Andrievs — ārsts ASV; Batlera (Butler) U 1956 B.S. (zoloģijā), Indianas U 1960 M.D. Publ.

EGLĪTE, Ilze — fiziloģe ASV; Ņujorkas Hantera kol. Sitijas kol. 1964 B.A. Publ.

EICHE (dz. POGIŅA), Aleksandra — dz. 17.6.1905 Omskā, b. Angļu valodas I Rīgā 1928, JLA lektore 1939-44; Zviedrijā no 1944. Stokholmas U 1967 fil. lic.; krievu valodas lektore turpat.

EICHE, Vilhelms (A 117) — ārk. prof. Zviedrijas mežu A ģenetikas I no 1967.

ESENBERGS (ESSENBERG), Jakobs (1883—1958), embriologs ASV; Valparaiso U 1913 B.S.; doc. (asst. prof.) bioloģijā turpat 1913-18; Čikāgas U 1922 Ph.D.; Misūri U mācībspēks anatomijā 1922-23; Oklahomas U ārk.prof. (assoc. prof.) 1923-29; prof. Loiolas U 1929-43, Čikāgas U no 1943. Publ.

FLEISA, Astrīde — bioloģe Austrālijā; Melburnas U 1965 B.S.; Latroba U (Melburnā) demonstrātore 1967.

FREIMANIS, Laimonis — elektrotechn. inž. ASV; b. Lansingas U 1951. Publ.

GABLIKS, Maigonis — ķīmiķis ASV; Ratgersa (Rutgers) U 1958 B.S. Publ. un patenti.

GOPERA (GOPPERA), Velta — dabzinātniece (?) ASV; strādā Minesotas U. 3 publ.

GRANTS (agrāk UPESLEJA), Arvīds — būvinž. ASV; stud. BU, izturējis inž. pārbaudījumus ASV. Publ.

GRAUDIŅA, Vīta — ārste; Hamburgas U 1955 disertācija: LTIB 2463.

GRAVA, Arnolds — dz. 30.9.1912 Rīgā, valodnieks un filozofs ASV; Francijā: Lilles U 1931 B.A.; b. LU 1943; Vācijā līdz 1951, pēc tam ASV; Nebraskas U asist. 1953-54; — Ņujorkas valsts U Albānijā doc. (asst. prof.) 1954-59, ārk. prof. (assoc. prof.) 1959-62, prof. no 1962. Publ.

GRIETĒNS, Maksimils — būvinž. ASV; b. LU 1935; Vācijā, pēc tam ASV; strādā Kalifornijā mežu dep. Publ.; TAp red.

GRĪNBERGS, Eižens — dz. 5.9.1920 Krievijā, filologs ASV; stud. LU; Pensilvānijas U 1961 M.A.; 1960-61 mācībspēks turpat; Ziemeļdakotas U no 1961 instr. krievu valodā un literātūrā.

HALLE, Moriss — dz. 23.7.1923 Liepājā, valodnieks ASV; Čikāgas U 1948 M.A., Kolumbijas U 1955 Ph.D.; mācībspēks (teaching fellow) Čikāgas U no 1947, Hārvarda U no 1949, Masačūsetsas TI doc. (asst. prof.) modernās valodās no 1951, ārk. prof. (assoc. prof.) no 1956, tagad prof. Publ.

HĀNE, Henrijs (Henry HAHNE) — dz. 16.1.1924 Rīgā, inž. ASV; b. Grācas TA Vācijā 1950; ASV: Stanforda U 1955 Ph.D.; Sentluisa (St. Louis) U Vašingtonā 1954-55 doc. (asst. prof.) mechanikā; Santaklāras U ārk. prof. (assoc. prof.) no 1956.

HELLMANS (HELLMANN), Manfrēds — dz. 24.6.1912 Rīgā, vēsturnieks Vācijā; mācībspēks Freiburgas U no 1960; prof. Minsteres U no 1964. Publ.: Das Lettenland im Mittelalter (1954).

HĒNS, Jirgens (Jürgen von Hehn) — dz. 6.6.1912 Rīgā, vēsturnieks; stud. Karaļauču U; vācu „Volksgemeinschaft" archīva vad. Latvijā 1937-39; pētniecības darbā Herdera I; Vācijā no 1939. Publ. Latvijas vēsturē vācu valodā.

HERTELE, Aina — dz. 5.10.1925 Liepājā, zobārste ASV; Džordžtaunas U 1961 D.D.S.; mācībspēks turpat.

JANSONS, Ernests (1880—1946), ārsts, LU prof. Biogr.: LE.

JAUNZEMS, Alfrēds — dz. 13.5.1903 Mēdzē, m. 2.11.1960 ASV, ārsts; b. LU 1934; Vācijā no 1944; asist. Heidelbergas U 1945-48; ASV no 1950. Publ.

JĒRUMA-KRASTIŅA, Lūcija — dz. 12.11.1899 Cēsīs, antropoloģe; b. LU 1926, asist. 1928, Dr.med. 1935, priv.-doc. 1938; Vācijā no 1944, pēc tam Venecuēlā.

JIRGENSONE, Māra — filoloģe ASV; Mičiganas U 1960 B.A., Viskonsinas U 1967 M.A. (angļu literātūrā); mācībspēks turpat.

JIRGENSONS, Oskars — mācībspēks Grandrepidsas kol. ASV.

JOHANSONS, Andrejs (A 126) — Stokholmas U doc. no 1964, ārk.prof.1966.

JURJEVIČA-PINTERE, Aelita — zooloģe ASV; Vasara (Vassar) kol. B.A. 1957, Velsleja (Wellesley) kol. 1959 M.A.; Tjulenas (Tulane) U 1964 Ph.D. Publ.

KALĒJS, Juris — fiziķis Kanādā; Akadijas U 1963 B.S. Publ.

KALEPS, Boriss — dz. 19.3.1915 Rīgā, filologs un literātūrzinātnieks ASV; Menčestras kol. 1957 B.A., Indianas U 1959 M.A.; Dienviddakotas valsts kol. instr. 1959-60, Austrummontanas kol. ārk. prof. (assoc. prof.) no 1960. Publ.

KALME, Ivars — elektrotechn. inž. ASV; Pensilvānijas U 1961 B.S.E.E., Ņujorkas U 1967 Ph.D.; zin. darbā Kalifornijas U, Berklejā.

KALNIŅŠ, Bruno (A 128) — Stokholmas U fil.dr. 1956, pēc tam mācībspēks turpat.

KALNIŅŠ, Ilmārs (A 129) — no 1962 pētnieks priv. firmā.

KALNIŅŠ, J. (A 129) — dz. 1926, ķīmiķis.

KALVODA, Asja — mikrobioloģe ASV; Sandjego (San Diego) valsts kol.1967 M.S.; instr. Luiziānas valsts U.

KANDERS, Hermanis — dz. 24.10.1913 Maskavā, bibliotēkārs ASV; stud. LU 1931-36 tiesības; ASV Sjuni (Suny) U Albānijā 1959 M.L.S. (bibliotēku zinātnes maģistrs); krievu valodas lektors kol. (Russell Sage Coll.) no 1962.

KARLSONS, Dainis — elektrotechn. inž. ASV; Dreksela TI 1958 B.E.E., Pensilvānijas U 1960 M.S.E.E.; strādā priv. firmā. Publ.

KARŪSA, Kārlis — filologs ASV; lektors Amerikas katoļu U.

KAVASS, Igors (A 131) — ārk.prof. (assoc.prof.) Monaša U (Melburnā) 1967.

KAZAKS, Miķelis (A 131) — m.12.2.1968 ASV.

KEGI (KEGGI), Kristaps — dz. 1935, ārsts ASV; Jēlas (Yale) U 1955 B.A., 1959 M.D., palīgprof. ortopēdiskā chirurģijā Jēlas Ņuhavenas slimnīcā.

KĒMANIS, Gunārs — elektrotechn. inž. ASV; Kalifornijas U Berklejā 1953 B.S., 1955 M.S., 1963 Ph.D. Publ.

KINDĀLS, Hugo (A 131) — m. 18.4.1964.

KIRŠTEINS, Andrejs — ārsts ASV; mācībspēks Ilinojas U.

KLAUPIKA, Dzintra — bioloģe ASV; Ričmondas U 1959 B.S. Publ.

KLĀVSONS, Jānis — dz. 11.4.1933 Rīgā, m. 26.12.1965 ASV, literātūrzinātnieks; Kolumbijas U 1958 M.A.; mācībspēks Minesotas U.

KLEINHOFS, Andris — dz. 25.12.1937 Dobelē, ģenetiķis ASV; Nebraskas U 1959 B.S. (agronomijā), 1964 M.S., 1967 Ph.D.; instr. turpat; no 1967 Vašingtonas valsts U Pulmanā doc. (asst. prof.).

KORNGUTE (KORNGUTH) - LĪVENA, Margrieta — bioķīmiķe ASV; Velsleja (Wellesley) kol. 1957 B.A., Viskonsinas U 1961 Ph.D. Publ.

KRASTIŅŠ, Augusts — dz. 4.8.1902 Cēsīs, ārsts; b. LU 1928; asist.; Dr. med. 1938; priv.-doc., doc.; 1944 Vācijā, pēc tam Venecuēlā. Publ. par tropu slimībām.

KRASTIŅŠ, Jānis — mācībspēks Ņujorkas štata jūrniecības kol.

KRAULE, Ilze — bioķīmiķe Kanādā; Mekgila U 1961 B.S., 1965 Ph.D. Publ.

KRIŠKIJĀNE, Irēne — valodniece ASV; Konektikutas valsts U 1963 B.A.; 1966 M.A.; mācībspēks Elmira kol. Ņujorkā.

KROMA, Maija — ķīmiķe ASV; Albānijas kol. 1960 B.S. Publ.

KRUGĻEVSKA, Ludmilla — dz. 29.5.1895 Tartū, filoloģe ASV; b.Tomskas U; LU lektore 1940-44; Vācijā: BU lektore 1946-49, pēc tam ASV. Publ.

KRŪKA, Vitolds — mech. inž.ASV; Sirakjūsas (Syracuse) U 1958 B.M.E. Publ.

KRŪMIŅA, Ilga — ārste; disertācija Minchenes U 1954; Hārvarda tautas veselības I 1961 M.S. Publ.: LTIB 2499.

KUČERS, Alvis — dz. 4.10.1933 Rīgā, ārsts Austrālijā; Melburnas U 1957 M.B., B.S.; klīnikas instr.lipīgās slimībās Monaša U Melburnā no 1966; komandējumā Eiropā un ASV 1968.

KUNDZIŅA (dz. BLŪMFELDE), Ruta — dz. ASV, bioloģe Hārvarda U.

KUNDZIŅŠ, Kārlis (A 134) — m. 9.8.1967 Sietlā, ASV.

KUPČS, Pauls — ķīmiķis ASV; Vācijā: Frankfurtes U Dr.rer.nat.1949; ASV: asist. pētniecībā Minesotas U 1955. Publ.: LTIB 2501.

KURMIS, Vilis — mežkopis ASV; Minesotas U 1963 M.S.; pētniecības asist. turpat. Publ.

ĶAUĶIS, Kārlis (A 136) — dz. 20.1.1917 Orlā, Krievijā.

ĶIĶAUKA, Pēteris (A 136) — m. 6.8.1967 Hamiltonā, Kanādā.

LĀCIS, Jānis — ceļu inž.ASV; Vācijā: b. Minchenes TA 1950; ASV: pētnieks Nacionālās pētniecības padomes (National Research Council) dienestā. Publ.

LAUBE, Eižens (A 138) — m. 21.7.1967 Portlendā, ASV.

LAUBERTE, E. — mācībspēks Grandvelejas (Grand Valley) kol. Grandrepidsā.

LAUKIRBE, P. — būvinž.; mācībspēks Berlīnes TA.

LAUKS, Uldis — elektrotechn. inž. ASV; Bafalo U 1962 B.S.E.E. Publ.

LAUKS, Vairis (A 138) — fiziķis.

LAZDA (dz. ĀBULA), Velta (A 138) — bakterioloģe ASV; Perdjū (Purdue) U 1962 B.S., Ziemeļrietumu U Čikāgā 1967 Ph.D.; pētniecības darbā Evanstonas U.

LAZDIŅA (PURIŅA), Dagnija (A 138) — dz. 17.1.1940 Rīgā, ķīmiķe ASV; Ohaio valsts U 1960 B.S., 1962 M.S., Kolumbijas U 1966 Ph.D.

LEGZDIŅŠ, Pēteris — ķīmiķis ASV; Karletonas U Kanādā 1964 B.S.; strādā Masačūsetsas TI. Publ. 1966.

LEITIS, Ēriks — agronoms ASV; Dienviddakotas valsts U 1956 M.S. Publ.

LEJASMEIJERS (LEYASMEYER), Archibalds — dz. 15.12.1935, filologs ASV; Hārvarda U 1957 B.A., Prinsetonas U 1964 M.A., 1967 Ph.D.; Minesotas U doc. (asst. prof.) angļu valodā.

LEJIŅŠ, Pēteris (A 139) — The concept of imitation...

LEJNIEKS, Valdis — dz. 15.4.1932 Liepājā, filologs ASV; Kornela U 1955 B.A., 1956 M.A.; Prinsetonas U 1962 Ph.D.; Kornela kol. instr. 1959-62, doc. (asst. prof.) no 1962; Nebraskas U no 1966. Publ.

LERCHS, Helmuts — inž. Kanādā; stud. Sorbonnas U un Parīzes U Francijā. Publ.

LESIŅŠ, Kārlis (A 140) — Albertas U Kanādā prof. ģenetikā no 1966.

LĒVENŠTEINS, Zigurds — mech. inž. ASV; Mičiganas valsts kol. 1955 M.S. Publ.

LEVINS, Harijs — dz. 17.6.1899 Latvijā, ķīmiķis ASV; Kūpera ūnijā (Cuper Union) 1921 B.S.; Ratgersa (Rutgers) U 1927 LL.B.; strādājis Ņujorkas U. Pētnieks priv. firmās, no 1964 patentu advokāts.

LIELUPS, Laimonis — inž.; Vācijā: BU 1949 inž. grads. Publ.

LIEPA, Valdis — elektrotechn. inž. ASV; Mičiganas U 1959 B.S., 1960 M.S.E. Publ.

LIEPIŅŠ, Atis — inž. ASV; Masačūsetsas TI 1957 B.E.S., 1961 M.E.S. Publ.

LIEPIŅŠ, Kurts (A 141) — dz. 26.1.1922 Rīgā, fiziologs ASV; Mārburgas U Vācijā 1950 M.D.; Ilinojas U ASV 1958 M.S.; pētniecības darbā turpat.

LIEPIŅŠ, Raimonds (A 141) — dz. 19.5.1930 Pļaviņās, ķīmiķis ASV; Dienvidilinojas U 1954 B.A., Minesotas U 1956 M.S., Kanzasas štata U 1960 Ph.D. Pētniecības darbā.

LIEPKALNS, Viesturs — beidzis ārsta sagatavošanas studijas; Hairamas (Hiram) kol. Ohaio 1966 B.A. (pre med.). Publ.

LĪKĀ, Austra — ārste; Minchenes U 1953 disertācija: LTIB 2532.

LIPOMANIS, Eižens — elektrotechn. inž. Kanādā; Toronto U 1955 B.A.S. Publ.

LIZLOVS, Eižens — ķīmiķis ASV; Detroitas U 1955 B.S. Publ.

LUCIS, Ojārs (A 141) — ārsts; Ph.D. (bioķīmijā); kopš 1965 strādā Dalhuzi U Kanādā.

LUKAČS, Jozefs — inž. Kanādā; Albertas U 1963 M.S.; Deitonas U ASV 1965 B.S. (uzņēmumu administrācijā). Publ.

LŪSS, Eduards — būvinž.; b. LU 1928, vēlāk ASV un Afrikā. Publ. par aluminija un liedētām konstrukcijām.

LUSTE, Juris — matēmatiķis ASV; Mauntalisona (Mount Allisson) U Kanādā 1961 B.A. (fizikā); asist. Džonsa Hopkinsa U ASV.

LUŠEVICS, Valdemārs — ASV; prof. Indianapoles U.

MAMONTOVS, Ilja — dabzinātnieks ASV; doc. (asst. prof.) Dienvidu metodistu U Ričardsonā, Teksasā.

MANGULIS, Jānis — jurists ASV; BU 1948 mag.iur.; Hamburgas U 1950 Dr. iur.; ASV: Mičiganas U 1955 LL.B. Publ.: LTIB 2535.

MANGULIS, Visvaldis (A 142) — dz. 25.11.1930 Tukumā, matēmatiķis ASV.

MANTENIEKS, Māris — inž. ASV; Rietumu rezerves (Western Reserve) U 1961 B.A. Publ.

MARTINSONS, Aleksandrs — dz. 30. 11. 1912 Krievijā, elektroķīmiķis; stud. LU un ĶTĪ; Mičiganas U ASV 1955 M.S. Pētnieks priv. firmās.

MAULICA (dz. BŪCENA), Lidija — dz. 3.4.1898 Krievijā. Biogr.: LE.

MEIJA, Juris — inž. Austrālijā; Adelaides U 1962 B.E. Publ.

MELKUS, Haralds — dz. 7.5.1908 Luckā, Krievijā, aviācijas inž.ASV; b. Dancigas TA Vācijā 1935; Latvijā strādājis VEF uzņēmumā; Vācijā: Aviācijas I 1941-47, Braunšveigas TA 1949 Dr.Ing.; aviācijas pētniecībā no 1949.

MELNGAILE (dz. DREIMANE), Valda — dz. 21. 5. 1932 Rīgā, ģermāņu filoloģe ASV; Bostonas U 1956 A.M.; asist. Hārvarda U 1957-61; papild. Minchenes U Vācijā 1959-60; instr. Velsleja (Wellesley) kol. 1961-66; Hārvarda U 1967 Ph.D.

MELNGAILIS, Ivars (A 144) — dz. 13.11.1933 Rīgā, fiziķis un elektrotechn. inž. ASV; Fulbraita stipendiāts Minchenē, Vācijā 1957-58; ASV: Karnegi (Carnegie) TI instr. 1959-60, Masačūsetsas TI pētnieks no 1961.

MELNGAILIS, Jānis (A 144) — dz. 4. 2. 1939 Rīgā. Pētniecības atašejs Francijā 1966-67.

MIEZIS, Atis — ķīmiķis Zviedrijā; strādā Lundas U. Publ.

MILLERS, Imants — dz. 29.1.1934 Jaunbebros, mežu entomologs ASV; Konektikutas U 1957 B.S., asist. turpat; pētniecības asist. Viskonsinas U 1959-62, M.S. 1960, Ph.D. 1965; no 1962 entomologs ASV mežu pārvaldē.

MOTIVĀNS, Jāzeps — sociologs ASV; Indianas U 1958 B.A., 1967 Ph.D.; mācībspēks Luisa (Lewis) kol.

MŪRNIEKS, Andrejs (A 146) — dz. 21.5.1886 Talsos; Fulbraita prof. Itālijā 1952-53; emeritprof. no 1956.

NĀRUNS, Laimonis — būvinž. ASV; stud. LU un Braunšveigas TA Vācijā; ASV: Aiovas valsts U 1951 B.S.C.E. Publ. par elektrisko liedēšanu.

NEIMANE, Gundega — ārste; Heidelbergas U 1956 disertācija: LTIB 2548.

OLIŅŠ, Arvīds — ķīmiķis ASV; Vestminsteras kol. Fultonā 1952 B.A.; doc. (asst. prof.) Vašingtona U Sentluisā.

OSIS, Emīls (A 147) — dz. 15.2.1922 Praviņos.

OSIS, Kārlis (A 178) — parapsīchologs ASV; Minchenes U Vācijā 1951 Dr. phil.; ASV darbojas Djuka un Ziemeļkarolainas U. Publ.

OZOLA-GRAPA, Mirdza — zobārste ASV; instr. Pensilvānijas U.

OZOLIŅŠ, Hermanis (A 148) — dz. 21.9.1896 Limbažu pag., m. 8.4.1960 Zviedrijā. ārsts; b. LU 1927.

OZOLS, Ivars — dz. 1940 Latvijā, zobārsts Austrālijā; Adelaides U 1965 B.D.S. Publ. antropoloģijā.

OZOLS, Michaels (A 149) — dz. 27.11.1934 Ņujorkā, ASV, ģeologs; Ņujorkas Sitijas kol. 1957 B.S., Pitsburgas U 1958 M.S., Renslera PI 1963 Ph.D.; asist. turpat 1960-63, no 1963 lielceļu pētniecības darbā Virdžinijā.

OZOLS, Pēteris — dz. 24.4.1897 Stalbē, veterinārārsts Austrālijā; b. LU 1925, asist. turpat; Vācijā 1944-49; Austrālijā no 1949, bakteriologs. Publ.

PAKALNIŅŠ, Andrejs (A 149) — b. Berlīnes TA 1943.

PAKALNS, Alfrēds (1902—1960) — ārsts; asist. LU, lektors BU. Biogr.: LE.

PALEJS, Andris — inž. Kanādā; Mekgila U 1957 B.Eng. Publ. par programmu vairākstāvu celtņu aplēsei (AMECO).

PĀRUPS, Edvīns (A 149) — stud. Gvelfas lauks. U (nav bioķīmiķis).

PASTERNAKS, Dāvids — dz. 25.8.1903 Rīgā, ķīmiķis Kanādā; Kvīnsa (Queens) U 1925 B.S., Mekgila U 1925 M.S., 1928 Ph.D.; pētniecības darbā.

PAVASARS, Andris — paidagogs ASV; Rodailendas mākslas skolā (Rhode Island School of Design) Providensā 1960 B.A.F.A., Alfrēda U 1962 M.E., Viskonsinas U 1965 Ph.D.; mācībspēks Batlera kol.

PAVLOVSKA, Zoja — dz. 30.4.1936 Daugavpilī, filoloģe ASV; Brinmora (Bryn Mawr) kol. 1958 A.B., Kornela U 1959 M.A., 1962 Ph.D.; instr. latīņu literatūrā Ņujorkas valsts U no 1962.

PĀVULĀNS, Jānis — dz. 25.7.1905 Bebrenē, botaniķis un technol. inž. Zviedrijā; LU 1939 mag.rer.nat.; subasist., asist.un lektors turpat; Zviedrijā archīva asist.Stokholmas U botanikas I 1944-47, pēc tam technologs priv.firmā.

PĒRKONS, Auseklis (A 150) — Toronto U 1965 Ph.D. Svītrojams Auseklis PĒTERSONS (A 150), jo identisks ar Ausekli PĒRKONU.

PETRĪTIS, Aivars — dz. 22.12.1935 Daugavpilī, filologs Vācijā; Ķelnes U 1967 Dr.phil. Publ.

PIKSIS, Arturs — dz. 16.10.1928 Sērmūkšos, fiziķis ASV; Kolorado valsts U 1954 B.S., Džonsa Hopkinsa (Johns Hopkins) U 1962 Ph.D. Strādājis priv. firmās un Džonsa Hopkinsa U kā mācībspēks un pētniecības asist. 1954-62, no 1962 fiziķis šai U, speciālists organ. molekulu kristallos. 3 publ.

PIRVICS, Juris — fiziķis ASV; Kolumbijas U 1961 B.S., 1964 M.S. Publ.

PLATAIS, Jānis — dz. 19.12.1921 Dobelē, ārsts Vācijā; Vircburgas U 1950 ārsta grads, 1955 Dr.med. Publ.: LTIB 2560.

PLATBĀRZDIS, Aleksandrs (A 151) — no 1945 asist. Karaliskajā monētu kabinetā Stokholmā.

PLAZIŅŠ, Jānis — (1887—1961), ķīmiķis ASV; publ. bioķīmijā.

PLOSTNIEKS, Jānis — dz. 27.8.1933 Liepājā, ķīmiķis ASV; Rietumu rezerves (Western Reserve) U 1955 B.A., Jēlas (Yale) U 1957 M.S., 1960 Ph.D. (organ. ķīmijā). Pētniecībā no 1959. Publ.

POČS, Konstantīns (A 151) — dz. 27.2.1912 Varakļānos.

PODNIEKS, Alfons — dz. 22.6.1900 Rīgā, ārsts ASV; b. LU 1929; Minchenes U 1952 disertācija: LTIB 2567.

PRĪMANIS, Mārtiņš — (1878—1950), ķīmiķis, LU prof. Biogr.: LE.

PRINCIS, Kārlis (A 152) — Lundas U dr.hon.causa 1964. Biografisks veltījums: OPUSCULA ENTOMOLOGICA 29, 1964.

PUĶĪTE, Aleksandrs (A 152) — nav ārsts; stud. botaniku LU.

PURAVS, Olģerts — literatūrzinātnieks ASV; Mičiganas U Anarborā 1968 Ph.D.; mācībspēks Ilinojas U.

PURIŅA, Dagnija — sk. LAZDIŅA (PURIŅA), Dagnija.

RĀCENIS, Vitolds — ķīmiķis ASV; Ratgersa U 1955 B.S., 1959 Ph.D. Publ.

RAISTERS, Augusts (A 154) — m. 9.3.1967 Losandželosā, ASV.

REIMANIS, Gunārs — dz. 16.1.1932 Rīgā, psīchologs ASV; Vācijā 1944-50, ASV no 1950; Ročestras (Rochester) U 1955 B.A., Sirakjūsas (Syracuse) U 1957

M.A.; Ročestras U 1960 Ph.D. (sociālā psiholoģijā); mācībspēks Korninga kol. (Corning Community Coll.) no 1959, prof.no 1964. Pētniecības darbā Stanforda U 1967-68. Vairāk nekā 20 publ.

REINBERGS, Ernests (A 154) — ārk. prof. Gvelfas U Kanādā no 1961.

REJA (REY), dz. LIETIŅA, Maruta — sk. A 141.

REŅĶIS, Ilmārs — ķīmijas inž. ASV; Pensilvānijas valsts U 1960 B.S. Publ. un patents.

RINKEVIČA, Maija — ķīmiķe ASV; Ņujorkas Sitijas kol. 1960 B.S. Publ., patents.

RIŅĢIS, Jānis — ģeofizikas inž. Austrālijā; Ņusautvelsas U 1962 B.E. Publ.

RITENIS, Indulis — ārsts; Erlangenas U 1959 disertācija: LTIB 2577.

RĪTERE, Tamāra — zobārste ASV; Marketas (Marquette) U 1960 D.D.S.; doc. (asst. prof.) turpat..

ROBIŅŠ, Jānis (A 155) — ķīmiķis ASV; doc. (asst.prof.) Mekalistera kol. 1960-65; no 1965 pētnieks priv. firmā.

ROLAVS, Andrejs — sociologs Kanādā; Toronto U 1967 B.A. polīt.zinātnēs un tauts. Darbs M.A. iegūšanai: „Toronto latviešu sabiedrības vadītāji".

ROŠĀNA, Rita — valodniece ASV; Pensilvānijas valsts kol.1965 B.S. (angļu valodā un literātūrā), 1967 M.A.; mācībspēks Konkorda kol. Atēnās, ASV.

ROZE, Jānis (A 155) — dz. 21.10.1926 Tukumā, zoologs un biologs Venecuēlā; Centrālajā U 1950 B.S., 1954 licenciāts, 1958 Ph.D.; asist. bioloģijā turpat 1951-54, zooloģijas nozares vad. 1953-63, doc. (asst. prof.) bioloģijā 1954-58, (aggregate prof.) 1958-62, ārk. prof. (assoc. prof.) no 1962. Zooloģiskā mūzeja kurātors bioloģijā no 1954. Venecuēlas paidagoģiskā I prof. 1960-62; ASV: pētnieks Amerikas mūzejā no 1963, veselības dep. 1963-66, viesprof. Menhetanas un Sentvinsenta (St. Vincent) kol. no 1966.

ROZE, Uldis (A 156) — dz. 3.1.1938 Rīgā, bioķīmiķis un farmaceits ASV; Čikāgas U 1959 B.S., Vašingtona U Sentluisā 1964 Ph.D.; instr.bioloģijā Kvīnsa kol. Flašingā, Ņujorkā no 1964.

ROZENBILDS, Ģirts — ārsts Austrālijā; Adelaides U 1960 M.B., B.S.; doc. (lecturer) turpat.

ROZENBILDS, Māris — ārsts Austrālijā; Adelaides U 1961 M.B., B.S.; doc. (lecturer) turpat.

ROZENTĀLE, Gunta (A 156) — dz. 16.4.1933 Rīgā, doc. (asst.prof.) spāņu valodā Augsburgas kol. Mineapolisā no 1965.

ROZENTĀLE, Magdalēne (A 156) — dz. 22.1.1915 Liepājā, bibliotēkāre Minesotas U. Publ.

RUBINA (dz. GRĀVĪTE), Ilga — ārste; Heidelbergas U 1958 disertācija: LTIB 2584.

RŪSIS, Kārlis (Ch.ROOS) — dz. 1887 Latvijā, m. 1962 ASV, bakteriologs; ASV no 1906; b. Filadelfijas U. Publ.

RUŠEVICS, Voldemārs — dz. 25.8.1907, mūziķis ASV; b.LK 1931; Vācijā no 1944, ASV no 1950; vijoles klases prof. Kalamazū kol.

RUTKOVSKIS, Andris — elektrotechn.inž. ASV; Nebraskas U 1964 B.S.E.E., 1967 B.S.M.E. Patents.

RŪVALDS, Jānis — fiziķis ASV; Grinellas kol. Aiovā 1962 B.A., Oregonas U 1967 Ph.D. Publ.

SALMIŅŠ, Juris — būvinž. Kanādā; Toronto U 1961 B.S.C.E. Publ.

SALNA (dz. PUZE), Marta — ārste Kanādā. Publ.

SALPĒTERE (SALPETER), Mirjama — dz. 8.4.1929 Rīgā, neurobioloģe un citoloģe ASV; Hantera (Hunter) kol. 1950 A.B., Kornela U 1951 A.M., 1953 Ph.D. psīchobioloģijā; pētniecības darbā turpat no 1957, ārk.prof. (assoc.prof.) neurobioloģijā no 1966.

SANDMANE, Olga — valodas lektore ASV; stud. LK, Vācijā Minchenes konservātorijā un Zalcburgas Mocartejā; ASV no 1947; Bafalo U 1964 B.Ed.; krievu valodas lektore turpat.

SEBA (SEBBA), Gregors — dz. 22.8.1905 Liepājā, tauts. ASV; Insbrukas U Austrijā 1927 Dr.rer.pol., 1929 Dr.iur.; ASV: mācībspēks no 1946, prof. tauts. un statistikā 1947-59; Imori (Emori) U no 1959. Publ.

SIERIŅŠ, Jānis — radiotechniķis Austrālijā; Sidnejas T kol. 1962 diploms radiotechnikā. Publ.

SILS, Viktors (A 159) — dz. 3.10.1919 Krievijā, ķīmiķis ASV; pētniecības darbā Masačūsetsas TI 1951-55, pēc tam priv. firmā.

SĪMANE (PURENE), Lūcija (A 153) — dz. 13.9.1913 Liepājā; b. Minchenes U Vācijā 1950; Ņujorkas U doc. (asst. prof.) no 1964.

SKĀDULIS, Arnis — ķīmiķis ASV; Viskonsinas U 1958 B.S., 1964 M.S.; pētniecības darbā Minesotas U.

SKREIJA, Andris (A 159) — dz. 23.8.1935 Jelgavā, antropologs; ASV: Vašingtonas U Sietlā B.A. 1959, Kentuki U 1964 M.A.; asist. (teaching assist.), vēlāk lektors (teaching associate) Minesotas U no 1964. Publ.

SLAŅĶIS, Visvaldis (A 160) — Upsalas U 1951 fil.dr.

SLAUCĪTĀJS, Leonīds (A 160) — saņēmis Kultūras fonda un Kr.Barona prēmiju. Biogr.: Quién es quién en Argentina, American Men of Science, Leaders in American Science, Who's Who in America.

SLIEDE, J. (A 161) — dz. 1900, m. 1960.

SMILTENS, Juris — dz. 1915, fizikālās ķīmijas inž. ASV; strādājis Masačūsetsas TI un gaisa spēku pētniecības centrā. Publ.

SOVERS, Ojārs — dz. 11.7.1937 Rīgā, fizikālās ķīmijas inž. ASV; Bruklinas kol. 1958 B.S., Prinsetonas U 1962 Ph.D. Pētniecības darbā no 1961. Publ.

SPEKKE, Arnolds (A 161) — Tautas balva 1967.

SPRICENIEKS, Alfrēds — ģeografs ASV; Voterlu (Waterloo) luterāņu U 1961 B.A.; Veinas (Wayne) valsts U 1963 M.A.; mācībspēks turpat.

STAGARE, Anda — literātūrzinātniece ASV; Indianas U 1964 M.A.; mācībspēks turpat.

STAPRĀNA, Ilone — bioķīmiķe ASV; Kalifornijas U Berklejā 1961 M.S. Publ.

STARCA (LEDUS), Helēna (A 162) — dz. 1912.

STIEBRIS, Kristaps (A 163) — iespiedumkļūda „Kārlis".

STRAZDIŅŠ, Edvards — dz. 19.9.1918, ķīmiķis ASV; b. Darmštates U 1949; pēc tam ASV. Publ. un patents.

STRĒLIS, Indriķis — ķīmiķis Kanādā; Sera Džordža Viljamsa (Sir George Williams) kol. 1953 B.S. Publ.

SVENNE, Valda — mūziķe ASV; Toronto U Kanādā 1961 B.M.; mācībspēks Jaunanglijas (New England) konservātorijā Bostonā.

ŠKUTĀNS, Staņislavs (A 165) — bijis Marijaņu ordeņa ģenerālis, tagad ASV (ne Kanādā).

ŠLESERS, Agris — dabzinātnieks ASV; Ilinojas valsts U 1955 B.S.; Publ.

ŠLESERS, Mārtiņš — informācijas speciālists ASV; Vašingtonas U 1952 B.A., 1955 M.A; pētniecības darbā flotes dienestā (Naval Oceanographic Office).

ŠMIDCHENS, Uldis — paidagoģijas zinātnieks ASV; Indianas skolotāju kol. 1960 B.A. (matēmatikā); Viskonsinas U 1962 M.A., Mičiganas U 1967 Ph.D. (paidagoģijā); mācībspēks turpat.

ŠMITS, Tālivaldis (A 165) — elektrotechn. inž.; Minesotas U 1967 Ph.D.

ŠNORE (SCHNORE), Modris — psīchologs Kanādā; Rietumontario U 1952 B.A., 1954 M.A. Publ.

ŠTAUDINGERA (STAUDINGER), dz. VOITA, Magda — ķīmiķe Vācijā; stud. LU un Vācijā. Publ.

ŠUSTS, Antons — statistiķis Austrālijā; Melburnas U 1958 B.A. Publ.

TEBĒCIS, Andris — dz. 19.1.1943 Rīgā, fiziologs Austrālijā; Adelaides U 1964 B.Sc., 1965 B.Sc.(Hons); doktorands Monaša U. 17 publ.

TEIKMANIS, Andrejs — dz. 22. 9. 1877 Ādažos, mežkopis Zviedrijā; b. Pēterpils Mežu I 1902; LU doc. no 1922, ārk. prof. 1939-40, JLA no 1940, Dr. rer.for.hon.c. 1942, prof. 1942-44; kopš 1944 Zviedrijā; strādā Mežsaimn. A Stokholmā.

TEIKMANIS, Arturs — ASV; Hārvarda TI Ph.D.; mācībspēks Adelfi kol.

TĒRAUDS, Jānis — mech. inž. Kanādā; Mekgila U 1959 B.Eng.; 1962 diploms uzņēmumu administrācijā. Publ. par laika un metožu analizi.

TETERIS, Niks — mediķis ASV; Ohaio U 1962 M.M.S. Publ.

TIPO (TIPPO), Osvalds — dz. 27.11.1911 Mailo (Milo), ASV (tēvs Jānis, māte Anna ĶIMENE), botaniķis; Masačūsetsas U 1932 B.S., Hārvarda U 1933 M.A., 1937 Ph.D., Masačūsetsas U 1954 D.Sc. Mācībspēks Hārvarda U no 1932, Redklifa kol. no 1935, Ilinojas U no 1937; prof. turpat 1949-55; Marša botaniskā dārza dir. 1955-60, Kolorado U administrātors 1960-63; Ņujorkas U dekāns 1963-64, Masačūsetsas U administrātors no 1964.

TITMANIS, Zigurds — ķīmiķis Austrālijā; b. Pertas T kol. 1960; strādā pētniecības iestādē CSIRO. Publ.

TOLSONS, Vladimirs — dz. 1.8.1914 Rīgā, teologs un valodnieks ASV; Parīzes U Francijā 1939 Th.D.; ASV: Oregonas U doc. (asst.prof.) krievu valodā no 1960. Publ.

TURAIDS, Jānis — elektrotechn. inž. ASV; mācībspēks Sakramento valsts kol. Kalifornijā.

UPATNIEKS, Juris (A 169) — Mičiganas U 1965 M.S. Bibliogr.: AK.DZ.9.

VAGNERS, Juris — aeronautikas un astronautikas inž. ASV; Vašingtona U Sietlā 1961 B.S., Stanforda U 1963 M.S., 1967 Ph.D.; pēc tam mācībspēks Vašingtona U.

VĀLBERGS, Jānis — dz. 19.4.1899 Rencēnos, vēsturnieks un jurists ASV; b. LU 1930, papild. kā Rokfellera stipendiāts Hārvarda U 1931-33; b. LU tiesību zin. fak. 1935; mācībspēks turpat no 1936, priv.-doc. 1939, doc. no 1941; Vācijā no 1944; ASV: Teilora U doc. (asst. prof.) 1950-58, ārk. prof. (assoc. prof.) no 1958, Indianas U doc. 1959-60.

VALDMANE, Aina — mikrobioloģe ASV; Mičiganas valsts U 1960 Ph.D. Publ.

VARONIS, Ādolfs — agronoms ASV; asist. augļu koku slimību apkarošanā Mičiganas valsts U.

VASILIS, Voldemārs — dz. 13.1.1922 Lietuvā, architekts Zviedrijā; stud. Kauņas mākslas akadēmijā 1941-42, LU 1942-44; Zviedrijā no 1944; b. Čaelmera TA 1951; kopš 1959 asist. turpat.

VAŠKO, Ārijs — dz. 22.10.1921 Jelgavā, ārsts Zviedrijā; stud. LU; Zviedrijā no 1949; Upsalas U 1951 med.kand., 1955 med.lic. Publ.

VEGERS, Pēteris — dz. 22. 6. 1904 Maskavā, ārsts ASV; Dr.med., LU doc. Biogr.: LE.

VEIDEMANIS, Juris (A 171) — Ziemeļdakotas U 1951 B.A., Viskonsinas U 1952 M.A., mācībspēks turpat no 1955; prof. socioloģijā no 1967. 27 publ.

VEINREICHS (WEINREICH), Maksis — dz. 22.4.1894 Kuldigā, valodnieks ASV; stud. Berlīnes U Vācijā 1919-1923, Mārburgas U 1923 Dr.phil.; ASV: no 1922 jidiša (Yiddish) zinātņu I pētniecības dir.; Ņujorkas Sitijas kol. prof. jidiša studijās no 1947. Publ.

VEKFERA (WAKFER), dz. VIDIŅA, Dagnija — inž. Kanādā; Toronto U 1959 B.A.E.S.; mācībspēks Reiersona TI Toronto.

VELNERA (WELLNER), dz. PAMILJANA, Vaira (A 149) — Tafta U 1964 Ph.D.

VĒTRA, Helga — ārste; b. Minsteres U Vācijā 1960. Publ. ASV.

VILCĀNS, Jānis — elektrotechn. inž. Kanādā; Kvīnsa U 1955 B.Sc. Publ.

VILKA, Irota — ģeoloģe ASV; Bostonas U 1957 A.B. Publ.

VIZULIS, Izidors — jurists; b. Freiburgas U Vācijā 1950. Publ.: LTIB 2665.

ZAČESTS, Rūdolfs — dz. 1938 Rēzeknē, ārsts Austrālijā; Adelaides U 1963 M.B., B.S. Publ.

ZĀLĪTE, Biruta — bioķīmiķe ASV; Konektikutas U 1961 B.A. Publ.

ZĀLĪTE, Ilze — bioloģe Kanādā; Mekgila U 1965 B.S. Publ.

ZĀLĪTE, Jānis — dz. 1907, mech. inž. ASV; b.LU 1934. Publ.

ZĀLĪTE, Ruta — medicīnas technoloģe ASV; Kalvina kol. Mičiganā 1960 B.S. Publ.

ZEIDENBERGS, Ģirts — elektrotechn. inž. ASV; Konektikutas (Connecticut) U 1957 B.S.; Sirakjūsas (Syracuse) U 1957 M.S., 1966 Ph.D. Publ.

ZEIRE, Elza — sk. DRILLE, Elza.

ZELJATS (ZELLJADT), Igors — dz. 31.8.1929 Rīgā, valodnieks ASV; Vircburgas U Vācijā 1952 cand.phil.; ASV: mācībspēks Jēlas (Yale) U no 1952, 1954 M.A.; instr. Brauna (Brown) U 1954-56; Konektikutas U 1956-59; doc. (asst. prof.) Smita kol. no 1959.

ZELTIŅA, Anita — paidagoģe tēlotājā mākslā ASV; Kalamazū kol. 1961 B.A.; Prata (Pratt) I 1965 M.A.F.A.; mācībspēks turpat.

ZERVIŅŠ, Andris — ārsts ASV; Aiovas valsts U 1954 B.S., Pitsburgas U 1963 M.S. Publ.

ZIEDONIS, Arvīds — teologs ASV; b. Maunteiri (Mount Airy) semināru Filadelfijā; Mīlenberga kol. 1955 B.A. (filozofijā); Filadelfijas luterāņu teoloģiskā seminārā 1958 M.Th.; strādā gar doktora disertāciju par tematu „Filozofiskas un reliģiskas idejas Raiņa darbos"; mācībspēks Mīlenberga kol. Pensilvānijā.

ZĪVERTS, Georgs — dz. 1920, būvinž. ASV; stud. LU; b. TA Darmštatē, Vācijā 1949; no 1951 Kanādā, no 1955 ASV. 32 publ.

ZOLDNERS, Nikolajs (A 177) — dz. 24.2.1909 Tallinnā, Igaunijā; b. LU 1940; Vācijā no 1944, Kanādā no 1949; pētniecības darbā no 1957.

ZUMENTS (SUMMENT), Augusts (A 177) — dz. 15.11.1918 Latvijā, filologs ASV; b. LU 1939, mag.phil. 1944; Vācijā: Getingenas U 1950 Dr. phil.; ASV: Ilinojas U 1953 M.S., bibliotēkārs turpat 1951-54; instr. Oklahomas U 1954-57; doc. (asst. prof.) Kanzasas valsts U 1957-59, Dreksela TI 1959-63, Hairama (Hiram) kol. no 1963. Publ.

ZVIRBULE (dz. AUDERE), Hermīne — farmaceite Kanādā. Patentu īpašniece.

ŽUBECKIS, Edgars (A 177) — Vācijā: BU ārk. prof. 1946-48; Bonnas U ārk. prof. (ausserordentlicher Professor) 1947-49. Ņujorkas ZA biedrs no 1966. Publ.

Tālāk minēti latvieši, kas publicējuši rakstus zinātniskos žurnālos, bet par kuŗiem neizdevās iegūt tuvākas ziņas. Redakcija lūdz sīkāku informācīju.

ĀBOLIŅŠ, Visvaldis — keramikas rūpnieks (?) ASV; patents Francijā; AMBATS, Ivars — publ. kristallografijā 1965; BALTAKMENS, Gotlībs — patents elektroķīmijā ASV; BALODIS, M. — radioinž. ASV; BLAUS, Jānis — patents porcelāna izstrādāšanā Zviedrijā; BRĒMANIS, Elmārs — patents elektroķīmijā; BUŠA, Ārija — ķīmiķe ASV; publ.; CĀLĪTE, Ruta — bakterioloģe; publ. ASV; CEPURE, Austra — bioķīmiķe ASV; publ.; DAMBERGS, N. — Kanādā; publ. zivkopības pētniecībā; DAUGAVIETIS, Hugo — ārsts ASV; publ.; DEMETERS, Kārlis — mikrobiologs; publ.; DUMPIS, J. — inž.; patents ASV; DZELZKALNE, Margrieta — bioķīmiķe, publ. ASV; EICHE, Andrievs — publ. Zviedrijā; GALEJS, A. — inž. vai fiziķis; publ. ASV; GRAVA, A. — disertācija franču

literātūrā 1956; ĢĒRMANIS, E. — inž. Austrālijā; publ.; HINCENBERGS, I. — (Dept. Nutritional Sc.); publ. ASV; KALNIŅŠ, Arnolds — Dr. med.; publ.; KALNS, R. — inž. (?); patents ASV; KLINTS, V. — inž.; publ.; LEJA, J. — inž.; publ.; LĪCĪTIS, G. — 2 patenti; MEIJA, Viktors — ģeologs; publ. ASV; MIEZĪTIS, Ervīns — agronomijas tehniķis Austrālijā (CSIRO); publ.; NIEDRA, Jānis (John) — publ. eksperim. medicīnā ASV; OZOLIŅŠ, Jēkabs — agronoms; publ.; PREIMATS, Valters — būvinž.; publ.; REBA, Imants — publ. ASV; RUBENIS, D. — mech. inž.; publ.; SILIŅŠ, A. — elektrotechn. inž.; patents ASV; SILIŅŠ, V. — publ. metallurģijā ASV: STIEBRE, Anita — bakterioloģe Skotijā; publ.; TILTIŅŠ, J. — elektrotechn. inž.; patents ASV; ŪDRIS, J. — analit. ķīmijas inž. Anglijā; publ.; VALDMANIS, E. — publ. fotografijā Anglijā; VILKA, Vija — ķīmiķe Zviedrijā; publ.; VĪTIŅŠ, J. — publ. un patents kokrūpniecībā ASV; VĪTOLS, G. — elektrotechn. inž.; publ. ASV; VĪTOLS, Jānis — publ. bioķīmijā ASV; ZĀLE, T.— mech. inž. ASV; patenti.

ARCHĪVA VII un VIII sējumā sniegta informācija par 984 zinātniekiem un augstāko mācībiestāžu mācībspēkiem (to skaitā ir arī 75 personas ar nepilnīgām ziņām attiecīgo pārskatu beigās).

Vietvārdu rakstība parasti pēc A. Ahero, NORĀDĪJUMI par citvalodu īpašvārdu pareizrakstību un pareizizrunu latviešu literārajā valodā VIII (Rīgā 1962).

SATURS

		Lpp.
Priekšvārdi		3
	PAGĀTNE UN NĀKOTNE	
Jāzeps Rancāns	— Latgales 1917. gada kongress	7
Kārlis Bērends	— Kad īstenībā pasludināta Latvijas valsts neatkarība	11
Ādolfs Klīve	— Nacionālā padome un Demokratiskais bloks	23
Ādolfs Šilde	— Latvijas valsts pasludināšanas akta dalībn. identifikācija	41
Laimonis Streips	— Plāns Latvijas atjaunošanai (PLA)	45
Alfrēds Bērziņš, Inārs Brēdrichs, Emīls Dēliņš, Ansis Karps, Voldemārs Korsts, Jānis Ritenis, Olģerts Rozītis, Ilgvars Spilners, Nikolajs Vīksniņš, Kārlis Žubeckis	— Pārrunas par PLA	53
Arnolds Kursis	— Latvijas vietvārdi Zviedrijas rūnakmeņos	79
	VALODA UN LITERĀTŪRA	
Velta Rūķe	— Latviešu valoda kvantitātīvās lingvistikas gaismā	99
Trevors Fenels	— Latviešu gramatika un cittautu skolnieks: tradicionālā apraksta piemērotība	113
Alfrēds Gāters	— Dainu motīvi Aspazijas darbos	127
Valdis Zeps	— Par Latgales dziesmām Barona DAINĀS	139
Kārlis Draviņš	— Dažas piezīmes par salikteņiem latviešu valodā	145
Rolfs Ekmanis	— Padomju lingvistikas politika un latviešu valodnieki	165
Aija Ozoliņa	— Latviešu autori Latvijā un trimdā	201
Lilija Dunsdorfa, Edgars Dunsdorfs	— Trimdas autori	205
Papildinājumi un labojumi mācībspēku un zinātnieku īsbiografijās		265
	ILUSTRĀCIJAS	
Juris Soikāns	— Saules meita (sienas dekorātīvā rotājuma detaļa Minsteres latviešu ģimnazijā)	Pirms titullapas
Juris Soikāns	— Zobena pasniegšana	19
Fotoattēls	— Neatkarīgās Latvijas proklamēšana 1918. g. 18. novembrī Nacionālā teātrī	Starp 44 un 45
"	— Mervallas rūnakmens	80
"	— Šonhemas rūnakmens	83
"	— Odas klints rūnas	85
"	— Bēnestādes rūnakmens	86
"	— Vekholmas rūnakmens	88
"	— Dzegužakmens	92
"	— Grēnstas rūnakmens	95
	PORTRETI	
Juris Soikāns	— Alfrēds Gāters	135
" "	— Ernests Blese	141
" "	— Velta Rūķe-Draviņa	159
" "	— Edite Hauzenberga-Šturma	255
Diagrammas	— Autoru sadalījums pēc dzimšanas gada	204
Kartogramma	— Trimdas autoru dzimšanas vietas Latvijā	260

25.-
LATVIJAS NACIONALA BIBLIOTEKA
0303017498